

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

SÜLEYMAN NAZİF'İN BÜTÜN ESERLERİ

(1 MAYIS 1912 – 31 ARALIK 1913)

(METİN – İNCELEME – İNDEKS)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AHMET BERK YILDIZ

İSTANBUL 2023

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

SÜLEYMAN NAZİF'İN BÜTÜN ESERLERİ

(1 MAYIS 1912 – 31 ARALIK 1913)

(METİN – İNCELEME – İNDEKS)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AHMET BERK YILDIZ

TEZ DANIŞMANI:
PROF. DR. MUHAMMET GÜR

İSTANBUL 2023

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ	V
ÖZET	VIII
ABSTRACT.....	IX
KISALTMALAR.....	X
GİRİŞ	1
Süleyman Nazif'in Hayatı, Faaliyetleri ve Eserleri	2
1. SÜLEYMAN NAZİF'İN YAZILARININ MUHTEVA BAKIMINDAN İNCELENMESİ (1 MAYIS 1912 - 31 ARALIK 1913).....	7
1.1. PORTRELER.....	8
1.1.1. Abdülhak Hâmid.....	8
1.1.2. Celâl Nuri.....	10
1.1.3. Pierre Loti	12
1.1.4. Enver Bey	12
1.1.5. Rauf Bey	13
1.2. SİYASİ KONULAR	15
1.2.1. İÇ SİYASET	15
1.2.1.1. Meclis ve Hükümet Çalışmaları ile İlgili Görüşleri.....	15
1.2.1.2. Vatan Sevgisi ve Aktüel Milli Meseleler.....	18
1.2.2. DIŞ SİYASET.....	20
1.2.2.1. Balkan Harbi Üzerine Görüşleri	21
1.2.2.2. İttifaklarla İlgili Görüşleri.....	22
1.2.2.3. Osmanlı-İtalya İlişkisi.....	25

1.2.2.4. Osmanlı-Rusya İlişkisi.....	29
1.2.2.5. Diğer Ülkelerle İlişkiler	30
1.2.3. FİKİR AKIMLARIYLA İLGİLİ GÖRÜŞLERİ.....	31
1.2.3.1. İslâm Birliği Düşüncesi	32
1.2.3.2. Osmanlıcılık-İslâmcılık-Türkçülük Düşüncelerine Bakış Açısı.....	34
1.3. EDEBİ KONULAR	46
1.3.1. Lisan Meselesi	46
1.3.2. Klasik Edebiyat.....	48
1.3.3. Tercümeler Hakkında	48
1.4. EKONOMİK MESELELER.....	52
2. SÜLEYMAN NAZİF'İN YAZILARI (1 MAYIS 1912 – 31 ARALIK 1913)	55
2.1. HÂL-İ HAZİR	55
2.2. İNFİRAD POLİTİKASI	57
2.3. TEKSAS HADİSESİ MÜNASEBETİYLE.....	60
2.4. MECLİSİN KÜŞADI	62
2.5. İTALYA'NIN HAREKÂT-I MUHTEMELESİ.....	64
2.6. ALMANYA SEFİRİNİN AZİMETİ	66
2.7. İFRATTAN TEVAKKİ.....	68
2.8. İTALYA'NIN ACZİ.....	71
2.9. İTALYANLAR HÂLÂ İÇİMİZDE.....	74
2.10. YE'S-ÂVER BİR MANZARA	76
2.11. İNGİLTERE, ALMANYA VE RUSYA KARŞISINDA BİZ.....	79
2.12. MİDİLLİ'DEN.....	83
2.13. MİHRDAD'IN TÂCI	86
2.14. MEKTUP, -İBRAHİM ALÂEDDİN'E- MİDİLLİ	89
2.15. İTTİFAK-I MUHTEMELE VE MÜSTAKBELE.....	91

2.16. BİR MESELE-İ MÜEBBEDE: LİSAN MESELESİ.....	94
2.17. ERMENİ KATOGİGOS'UN BEYANATI	99
2.18. GALİB DEDE HAKKINDA EFKÂR.....	102
2.19. VİCTOR HUGO'NUN BİR MEKTUBU (TERC.).....	103
2.20. VÂH BİZE!.....	108
2.21. KILIÇLI SİYASET.....	111
2.22. NAZİF BEY'İN BASRA'DAN BİR MEKTUBU	115
2.23. NEŞİDE-İ İĞTİŞAŞIN NAKARÂTI	119
2.24. BÜYÜK HÜKÜMDAR.....	122
2.25. GARAM HAKKINDA	124
2.26. HAYAL DEĞİL HAKİKAT	126
2.27. OSMANLI AZMÎ	130
2.28. İNGİLTERE VE BİZ.....	133
2.29. İKİ SELAHADDİN	135
2.30. SON ÇÂRE.....	138
2.31. AFFEDİNİZ!	142
2.33. MUKADDERAT-I TARİHİYYE HAKKINDA BİR MÜTALÂA	145
2.34. MÜHEYYİÇ MANZARALAR.....	148
2.35. BİR İSTİĞFAR VE BİR HASBİHAL.....	151
2.36. MEKTUP, -ABDÜLHAK HÂMİD'E- (İSTANBUL)	154
2.37. MEKTUP, -ABDÜLHAK HÂMİD'E- BÂBİÂLİ	156
2.38. İNGİLİZ SİYASETİ HAKKINDA	157
2.39. LİBERTE HAKKINDA BİRKAÇ SÖZ.....	160
2.40. HÂMİD HAKKINDA -BAŞLIKSIZ-	164
2.41. AÇIK ARÎZA : ŞÂİR-İ ÂZAM ABDÜLHAK HÂMİD BEY'E	165
2.42. HEM MÜCAHİD HEM ŞEHİD	169

2.43. DEVÂ-YI KATİL.....	171
2.44. MEKTUP, -CELÂL NURÎ'YE- BEYOĞLU.....	174
2.45. YAŞAMAK İÇİN.....	175
2.46. AHMED AGAYEF BEYEFENDİ'YE.....	176
2.47. CENGİZ HASTALIĞI.....	181
2.48. İSTANBUL EĞLENİYOR.....	184
2.49. MUKAVELE-İ İCTİMAİYYE -I- (ROUSSEAU'DAN TERC.).....	187
2.50. TANİN GAZETESİNE.....	189
2.51. AHMED AGAYEF BEYEFENDİ'YE.....	190
2.52. AHMED AGAYEF BEYEFENDİ'YE CEVAB.....	195
2.53. MUKAVELE-İ İCTİMAİYYE -II- (ROUSSEAU'DAN TERC.).....	201
2.54. AHMED AGAYEF BEY'E CEVAB.....	203
2.55. PIERRE LOTİ MÜNASEBETİYLE.....	210
2.56. AHMED AGAYEF BEY'E CEVAB.....	211
2.57. MUKAVELE-İ İCTİMAİYYE -III- (ROUSSEAU'DAN TERC.).....	215
2.58. MEKTUP, -CELÂL NURÎ'YE- MUSUL.....	217
2.59. BİR MEKTUP- BİR NUTUK.....	219
SONUÇ.....	222
ŞAHSİYET VE KAVRAM İNDEKSİ.....	225
Süleyman Nazif'in Yazılarının (1 Mayıs 1912 – 31 Aralık 1913)	
Kronolojik Listesi.....	262
KAYNAKÇA.....	265

ÖNSÖZ

Süleyman Nazif, vatan sevgisiyle maneviyatının hassasiyetini birleştirmiş, güçlü kalemiyle duygu ve düşüncelerini yazıya dökmüş değerli bir edebiyatçıdır. Özellikle gazete ve dergilerde yayımlanan yazılarının onun hayatında mühim bir yeri vardır. Bunları günün gereklerine bağlı olarak kaleme almıştır ve eserlerine de yansıtmıştır. Güçlü kalemiyle Türk halkına ışık tutup onları aydınlatmaya çalışan Nazif, yol açıcı görevini üstlenerek Türk edebiyatında önemli bir yer edinmiştir.

Bu tez çalışmasının kapsamında; Süleyman Nazif'in 1 Mayıs 1912 - 31 Aralık 1913 tarihlerinde çeşitli gazete ve dergilerde yayımlanmış 59 adet yazısından 58'i metin kısmında Latin harflerine aktararak yeniden yazıldı. İnceleme kısmında Nazif'in söz konusu tarih aralığındaki yazılarından yeri geldikçe alıntılar yapılarak konulara göre analizi gerçekleştirildi. Çalışmanın sonunda ise şahsiyet ve kavram indeksine yer verildi.

Bu çalışma, Süleyman Nazif külliyyatının proje kapsamında bir araya getirilmesi ihtiyacı dolayısıyla oluşan zincirin bir halkasıdır. Bu sayede Nazif'i daha yakından tanımak ve okuyuculara, araştırmacılara tüm yönleriyle tanıtmak amacı güdülmüştür. Bahsi geçen döneme ışık tutması ve tarihi gerçekleri de barındırması sebebiyle de bu eser kayda değerdir.

Bu tez çalışmasının başındaki giriş bölümünde tezin kapsadığı dönem ile ilgili genel bir çerçeve çizildikten sonra Nazif'in hayatı, faaliyetleri ve eserlerinden bahsedildi. Akabinde gelen "İnceleme" bölümünde Süleyman Nazif'in yazıları muhteva bakımından incelenerek ele alındı. Bu bağlamda inceleme kısmı Nazif'in yazılarının mahiyeti göz önünde bulundurularak dört ana başlığa ayrıldı. Bu başlıklar; "Portreler", "Siyasi Konular", "Edebi Konular" ve "Ekonomik Meseleler"dir. "Portreler" üst başlığında Nazif'in çok fazla üzerinde durduğu ve önem verdiği, yazılarında doğrudan ya da dolaylı olarak söz ettiği "Abdülhak Hâmid", "Celâl Nuri", "Pierre Loti", "Enver Bey" ve "Rauf Bey"e yer verildi. "Siyasi Konular" kendi içerisinde "İç Siyaset", "Dış Siyaset" ve "Fikir Akımlarıyla İlgili Görüşleri" şeklinde incelendi. "İç Siyaset" iki alt başlığa ayrılmış olup bunlar; "Meclis ve Hükümet Çalışmaları ile İlgili Görüşleri" diğeri ise "Vatan Sevgisi ve Aktüel Milli Meseleler"dir. "Dış Siyaset" başlığı; "Balkan Harbi Üzerine Görüşleri", "İttifaklarla İlgili Görüşleri", "Osmanlı-İtalya İlişkisi", "Osmanlı-Rusya İlişkisi" ve "Diğer Ülkelerle İlişkiler" olmak üzere beş alt başlıkta ele alındı.

“Fikir Akımlarıyla İlgili Görüşleri” iki alt başlıkta verildi. Bu başlıklar “İslâm Birliği Düşüncesi” ile “Osmanlıcılık-İslâmcılık-Türkçülük Düşüncelerine Bakış Açısı”dır. “Edebi Konular”ın kendi içerisinde üçe ayrılması uygun görüldü. Bu ayrım “Lisan Meselesi”, “Klasik Edebiyat” ve “Tercümeler Hakkında” olarak yapıldı. Son olarak “Ekonomik Meseleler” başlığı genel bir şekilde anlatılarak inceleme bölümü tamamlandı.

“Metin” aşamasında Nazif’in 1 Mayıs 1912 - 31 Aralık 1913 tarih aralığında gazete ve dergilerde yer alan yazıları Latin harflerine çevrilerek yeniden yazıldı. Metinlerin yayımlandıkları gazete veya dergiler, yayımlandığı tarihle beraber başlıkta verildi. Metinler; Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Taksim Atatürk Kitaplığı, İbrahim Alâeddin Gövsa’nın “Süleyman Nazif: Hayatı, Kitapları, Mektupları, Fıkra ve Nükteleri” eseri ile danışmanım ve saygıdeğer hocam Prof. Dr. Muhammet Gür’ün sayesinde ulaştığım gazete ve dergi kupürlerinden temin edildi. 59 metinden yalnızca birine (293 nolu metin olan “Ufûl Eden Ebuzziyamıza Dair”) yoğun araştırmalar sonucu ulaşılamadı. 263 nolu “İnfirad Politikası” adlı metnin sağ tarafları yırtık olduğundan çoğu kelime cümlelerin anlamından hareketle ve eski harflere de uygunluğu göz önünde bulundurularak yazıldı. Aynı zamanda bazı metinlerdeki silik ya da çıkmamış kelimeler için de bu husus geçerlidir. 291 nolu “Son Çâre” başlıklı metnin orijinalinde bir kısım yer çıkmamıştır. Bu yer boş bırakılarak okunabilen kelimeler Latin harflerine aktarılmıştır. 320 nolu “Bir Mektup- Bir Nutuk” başlıklı metnin mektup kısmı 319 nolu metinde aynen yer aldığından 320 nolu metinde yalnızca nutka yer verilmiştir. Süleyman Nazif’in yazılarının yayımlandığı dönemde metinlerde parantez, tırnak yerine kullanılmaktadır. Bu tezde ise Latin harflerine çevirirken bu parantezler tırnak işareti şeklinde gösterildi. Nitekim Gövsa’dan alınan metinlerde de aynı yöntem uygulandı. Parantezlerde; sonradan eklenen, yazılışından emin olmamakla beraber tahmin edilen kelimeler [...] şeklinde gösterildi. Okunmayan, silik ya da yırtık olan metinlerdeki kelimeler bulunamadığı için (...) şeklinde ifade edildi. Ayrıca metinlerde geçen yabancı özel isimler ve yer isimleri orijinal şekilleriyle belirtildi. Metinler, günümüz Türkçesinin yazım ve noktalama işaretlerine uygun olarak Latin harflerine aktarıldı. Sonradan düşülen dipnotlar sırayla numaralandırıldı. Bu dipnotlarda Osmanlıca kelimelerin hangi kökten geldikleri ve anlamları verildi. Yeri geldikçe olay, kavram ve şahıs isimleri ile ilgili de dipnot düşüldü. Süleyman Nazif tarafından metinlerin

orijinaline düşülen dipnotlar ise herhangi bir karışıklığı önlemek maksadıyla * şeklinde ifade edildi.

“İndeks”te ise bahsi geçen metinlerde ön plana çıkan şahsiyetler, kavramlar, tezin tarih aralığında Nazif’in yazılarının yayımlandığı gazete ve dergilere yer verildi. Şahsiyet ve kavramlar açıklanırken fazla detaya girilmeyip çalışma kapsamında Nazif ile olan ilgisi gözetilerek yazıldı. İndeksin yazım aşamasında TDV İslâm Ansiklopedisi, Büyük Larousse, Nihad Sami Banarlı’nın Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I ve II, Behçet Necatigil’in Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü kaynaklarından yararlanıldı. Daha sonra bu tezde mevcut olan 59 yazı kronolojik olarak listelendi. En sonda ise tezi yazarken bu süreçte yeri geldikçe faydalanılan kaynaklar “Kaynakça” kısmında gösterildi.

Tez çalışmam süresince bana büyük bir özveri ve sabırla yardımcı olan, değerli zamanını bana ayırıp gereken düzeltmelerle yol gösteren, öğrencisi olmakla gurur duyduğum yüksek lisans tez danışmanım ve saygıdeğer hocam Prof. Dr. Muhammet Gür’e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tez çalışmam boyunca her zaman varlığıyla bana güç ve ilham verip yardımcı olan, yaşamımda büyük bir yere ve değere sahip canım annem Fatma Yelda Yıldız’a müteşekkirim. Ben bu tez çalışmamı, hayattayken her daim dualarıyla bana destek veren, yüksek lisansımı yaptığımdan dolayı çok mutlu olup nihayete erdirmemi çok isteyen ancak göremeden rahmetli olan saygıdeğer canım anneannem Saliha Yeşilköy’e ithaf ediyorum.

ÖZET

Süleyman Nazif; edebiyatçı, devlet adamı, gazeteci kimlikleriyle ön plana çıkmış bir vatanperverdir. Yazılarında konu edindiği siyasi profilli şahsiyetlerin vatan uğruna verdikleri mücadeleleri anlatmıştır. Edebi kimliğiyle ön plana çıkan şahısları da düşünceleri ve eserlerinden hareketle ele almıştır. Bu sayede Nazif, kendi perspektifinden bahsettiği şahsiyetlerle ilgili bakış açısı oluşmasını sağlamıştır.

Nazif, İttihat ve Terakki Partisine eleştirel bir bakış açısı getirmiştir. Meclisin görevlerini layıkıyla yerine getirmemesi, vatandaşların da duyarsızlığı iç siyasette huzursuzluğu doğurmuştur. 20. Yüzyıla damgasını vuran Trablusgarb ve Balkan Savaşları Osmanlı'ya kan kaybettirerek beraberinde ittifak arayışını ortaya çıkarmıştır. Nazif ile Agayef arasındaki heyecan dozu yüksek ve ateşli tartışmalar, Osmanlıcılık-İslâmcılık-Türkçülük fikirleri minvalinde olgunlaşmıştır. Nazif, içte ve dışta cereyan eden kaotik dönemin siyasi konularına temas ederek gündemin nabzını tutmuş, adeta milletin yükselen sesi olmuştur.

Osmanlı Türkçesini sadeleştirme hareketlerine karşı çıkan Nazif, bu dili ve aruz veznini savunmuştur. Klasik Edebiyattaki büyük şairlerimizin eserleri ona göre payidar kalacaktır. Ayrıca Musul topraklarının durumu, tarlaların verimli hale getirilmesi ve meşhur Teksas hadisesi gibi konularla ekonomik meseleleri mercek altına almıştır. Nazif, sadece siyasi anlamda değil edebi ve ekonomik anlamda da çok yönlü kişiliğini ve güçlü kalemını konuşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Süleyman Nazif, İttihat ve Terakki Partisi, Trablusgarb Savaşı, Balkan Savaşları, Agayef, Klasik Edebiyat.

ABSTRACT

Süleyman Nazif; He is a patriot who has come to the fore with his literary, statesman and journalist identities. He explained the struggles of the politically profiled personalities he discussed in his articles for the sake of the country. He also dealt with the people who came to the fore with their literary identities, based on their thoughts and works. In this way, Nazif provided a perspective on the personalities he talked about from his own perspective.

Nazif brought a critical perspective to the Party of Union and Progress. The parliament's failure to fulfill its duties properly and the insensitivity of the citizens caused unrest in domestic politics. The Tripoli and Balkan Wars, which left their mark on the 20th century, caused the Ottomans to bleed and sought an alliance. The intense and heated debates between Nazif and Agayef have matured in the spirit of Ottomanism-Islamism-Turkism ideas. Nazif took the pulse of the agenda by touching the political issues of the chaotic period, which took place inside and outside, and became the rising voice of the nation.

Nazif, who opposed the simplification of Ottoman Turkish, defended this language and aruz prosody. The works of our great poets in Classical Literature will stand according to him. He also focused on economic issues such as the situation of Mosul lands, the fertilization of the fields and the famous Texas incident. Nazif's multifaceted personality and powerful pen spoke out, not only in the political sense, but also in the literary and economic sense.

Keywords: Süleyman Nazif, Union and Progress Party, Tripoli War, Balkan Wars, Agayef, Classical Literature.

KISALTMALAR

Agayef:	Ahmed Agayef
Age.	Adı geçen eser
Agy.	Adı geçen yazı
Ar.	Arapça
bkz.	Bakınız
Dr.	Doktor
Fars.	Farsça
Fra.	Fransızca
Gövsä:	İbrahim Alâeddin Gövsä
Hâmid:	Abdülhak Hâmid Tarhan
Hugo:	Victor Hugo
Nazif:	Süleyman Nazif
Prof.	Profesör
Rauf:	Hüseyin Rauf Orbay
Rousseau:	Jean-Jacques Rousseau
s.	Sayfa
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
Terc.	Tercüme

GİRİŞ

20. Yüzyıl, hem dünya hem de Osmanlı Devleti için çarpıcı sonuçlar içeren olaylar silsilesine sahne olmuştur. Dış siyasette 1912-1913 tarih aralığına tekabül eden Trablusgarb ve Balkan Savaşları, iç siyasette Arnavutluk İsyanı, Babiâli Baskını, meclis yönetiminde meydana gelen değişimler, İttihat ve Terakkinin tutumu Osmanlı Devleti'ni derinden etkilemiştir. 1 Mayıs 1912 - 31 Aralık 1913 tarihleri arasındaki zaman diliminde yer alan yazılar ile Süleyman Nazif, dönemin sosyal, siyasi, edebi ve ekonomik panoramasını düşünce ve derin duygularıyla ortaya koymuştur. Yaşadığı devrin özellikleri göz önüne alınarak Balkan Savaşları ve Batı Medeniyetleri, dil, sanat ve edebiyat, Osmanlıcılık ve Türkçülük düşüncelerini içeren yazıların incelenerek bunlara açıklık getirilmesi ve ele alınması bir gerekliliktir. Bu nedenle Süleyman Nazif Külliyyatı içinde yer alan ve bunun bir parçası olan söz konusu tarih aralığındaki yazıları incelemeye tabi tutulmuştur.

“Süleyman Nazif'in Bütün Eserleri” adı altında yürütülen proje kapsamında bu tez de zincirin bir halkası olarak kendine yer bulmuştur. “Başlangıcından 1909'a kadar” şeklinde temeli atılan çalışmalar kronolojik olarak devam niteliği göstermektedir. Adı geçen projede yer alan bu tezler “Metin-İnceleme-İndeks” formatında olup bu doğrultuda ilerlemektedir. Süleyman Nazif'in gençlik yıllarından vefatına kadarki zaman aralığında onun hayata ve olaylara bakış açısı, eserleri projede kendine yer bulmuştur.

Edebiyat tarihinde önemli bir yere sahip olan Nazif'in sivri zekası, keskin kalemi ve derin hissiyatı ile yazdığı yazılar, o devre ait bilgi hazinesinin zenginliğine ve farklı bakış açılarına katkı sağlamıştır. Nazif, eserlerinde ciddi, kahraman, cesur, gözü kara ve gözünü budaktan sakınmayan biridir. Onun yazılarını incelerken bu özellikleri ile kişiliğinin daha yakından tanınmasını sağlayarak edebiyat tarihine katkıda bulunulmuştur. Süleyman Nazif'in özellikle çeşitli gazete ve dergilerde yayımlanmış olan mektup ve makaleleri asıl kaynak noktasını teşkil ederek onun kimliğini anlamamızda yol gösterici olmuştur. 20.yüzyılda yaşanmış olan sıkıntıların en duygusal ve açık bir şekilde edebiyat sahasında ifadesini bulduğunu görürüz. Zira edebiyat sahası, tarihin içine gömülü olan milletlerin hayatını etkileyen, tarihi şartların izlerini taşıyan önemli bir alan özelliği göstermektedir. Bu nedenle yazarlar, şairler de yaşanan tarihi ve güncel hadiselerle kayıtsız kalmamışlar, bunları eserlerine aksettirerek milletin hislerine tercüman olmuşlardır. Bunun en güzel örneği de Nazif'in şahsında görülür.

SÜLEYMAN NAZİF'İN HAYATI, FAALİYETLERİ VE ESERLERİ

Süleyman Nazif, 29 Ocak 1869 tarihinde Diyarbakır'ın “Amid” kasabasında doğdu. Birçok âlim, şair ve devlet adamı yetiştiren köklü bir aileye mensuptur. Divan şiiri tarzında manzumeleri, *Mizânü'l-edeb* adlı belâgat kitabı ile *Mir'âtü'l-iber* adlı on ciltlik tarihi bulunan Diyarbekirli Mehmed Said Paşa'nın oğlu ve Servet-i Fünûn devri şairlerinden Fâik Âli Ozansoy'un ağabeyidir. Devrinde kitâbet ve inşâsıyla tanınan büyük babasının adı da Süleyman Nazif'tir. Büyük dedesi ise yine döneminin ediplerinden İbrâhim Cehdî'dir. Annesi Ayşe Hanım'ın ataları Akkoyunlu Devleti'ne mensup Hindî adlı bir Türk aşiretinin reisleridir.

Nazif'in çocukluğu, babasının memuriyetleri dolayısıyla Harput, Maraş, Diyarbakır ve Mardin'de geçti. Bu seyahatler muntazam bir tahsil görmesine mani olmuştur. Dört yaşında iken babası Mamuretü'l-aziz sancağına mutasarrıf tayin olunca ailesini de beraberinde götürür. Aslında Said Paşa, vazife sebebiyle hemen her yerde ailesini de yanında bulundurmıştır. Nazif, Harput'ta geçen günleri “hayal kadar renksiz ve mütereddit” hatırlayabilmektedir. Orada iki yıl kaldıktan sonra 1875'te babasının Maraş'a atanması üzerine ailece oraya giderler. Nazif, ilkokulu bitirdikten sonra ailesiyle Diyarbakır'a döner ve orada Rüştîye öğrenimine başlar.

Süleyman Nazif, 1879'da, babası ikinci defa Mardin mutasarrıflığına tayin edildiği zaman ve onun öğretmenliğiyle ciddi bir öğrenime başlayabildi. Arapça ile Acemce'yi, bir Ermeni papazın delaletiyle Fransızca'yı hep hususi çalışmalarıyla elde etti. Babasının tekrar atandığı Mardin mutasarrıflığı sırasında 1892'de vefatı üzerine, kendisini takdir eden Diyarbakır Valisi Sırrı Paşa onu Vilayet İkinci Katipliği ile Vilayet Matbaası Müdürlüğü'ne ve Vilayet Gazetesi'nin Başyazarlığı'na getirdi. Onun ilk yazı hayatı da 1893'ten itibaren burada başladı. Aile ve arkadaş muhiti onun vatan ve edebiyat sevgisini besledi. İlk olarak tesiri altında kaldığı şahsiyetler Namık Kemal ve Ziya Paşa'dır. Eserlerine hakim olan kuvvetli vatan sevgisini bu ilk tesirlerle ve çok gezdiği için dertlerine yakından aşina olduğu memleketi tanımasıyla izah etmek mümkündür.

1896'da Musul vali ve kumandanı Abdullah Paşa'nın hususi katibi olarak Musul ve Süleymaniye'de bulundu ise de çok kalmayarak oradan İstanbul'a oradan da Osmanlı-Yunan Savaşının cereyan ettiği 1897 senesinde Fransa'ya gitti. Jön Türkler'e

katılmak hevesiyle gittiği Paris’te Ahmet Rıza Bey’in çıkardığı “Meşveret” gazetesinde istibdat aleyhinde yazılar neşretti.

Nazif, Paris’te Jön Türk iken oranın güzel ve büyümlü yanlarıyla birlikte zor durumda ve çaresiz kalan insanlarına da şahit olmuştur. Onun bu konuyla ilgili yazısında bir kadının “yaşamak için” düştüğü vaziyet unutamadığı hatıralar arasındadır. Gece yarısı Paris sokaklarında rastladığı bu kadın Doğu’daki hayal edilen kadın figüründen çok farklıdır. Bu durum onun dünyasına terstir. Doğu kültüründe kadın her zaman maşuk, naz makamındadır. Oysa ki kadının neden bu kadar alçaldığına bir anlam veremez. Ancak aldığı cevapla kadının hayatta kalmak ve hayatını kazanmak için bu yolu seçtiğini öğrenir: “O vakte kadar Şark’ın hülyâ-perver semâ-yı hâr ü kebuda altında bütün güzellerin ve güzelliklerin bir istiğna-yı işvemendâne ile uzaklaştığını görmeye alışmış olduğum için bu kadının gülmesinden, sokulmasından, yalışmasından istikraha benzer bir şey hissettim. Sanki bir kadid sırtıyor, bir kâbus yükleniyordu. Teklifini reddederken ‘Hanım, gençsiniz, güzelsiniz. Bu kadar tezellül etmek niçin?..’ dedim. Kadıncağız suâlime kâhkahalarla, fakat tabiatın en elim bir kanunuyla cevap verdi:

Yaşamak için efendi!..”¹

İlerleyen yıllarda kaleme aldığı bu hatırası, Batı’nın konforunu özendirirken kadını düşürdüğü durum anlamında kayda değerdir. Nazif, burada Batı dünyası’nın sosyal hayatını Şark ile mukayese etmektedir. Naz makamındaki maşukla orta malı olmuş her şeyini harcayan Batı kadını noktasında önemlidir.

Paris’teki bu olayı 1890’lı yılların sonunda yaşayan Nazif, orada sekiz ay kaldı ve sonra yurda döndü. Akabinde kader Bağdat’ı beklerken Bursa’yı Nazif’in önüne çıkardı. Sultan II.Abdülhamid İstanbul’da neşriyat yapmasına mani olmak için onu Hüdavendigâr Vilayeti Mektupçuluğuyla Bursa’da ikamete memur etti. Buna rağmen Nazif, devrin politik ve sosyal şartları tesiriyle Recaizade’nin önderliğinde ve Servet-i Fünûn dergisi etrafında teşekkül etmiş bulunan Edebiyat-ı Cedide topluluğuna dahil oldu. “İbrahim Cehdi” müstear adıyla Servet-i Fünûn’da şiirler yayımladı. Nazif’in; yeni edebiyat münakaşalarının en yoğun olduğu bu dönemdeki şiir ve yazılarında, Servet-i Fünûnculara mahsus, hastalık derecesine varan aşırı duyarlılık, yalnızlık arzusu, realiteye zıt hayaller ve rüya gibi hususiyetleri açıkça görülür. Bu yıllarda, gelişmekte olan lisanı sadeleştirme hareketini ve Türkçüler’in Milli Edebiyat arayışlarını tereddüt ve ihtiyatla karşılar.

¹ “Yaşamak İçin”, *Büyük Duygu*, (10 Temmuz 1329/1913)

1908’de II.Meşrutiyet ilan edildi. 1909’da Osmanlı tarihinde “31 Mart Vakası” adıyla bilinen isyan baş gösterdi. Bu vaka sonucunda Nazif, Ali Kemal ve Murad Bey gibi bazı dost ve arkadaşlarıyla ters düştü. Bununla beraber 31 Mart’ın ertesi günü Murad Bey’in “Mizan” gazetesindeki makalesinden dolayı Nazif’in 3 Nisan 1909’da ona hitaben yazdığı ve yine aynı gazetede yayımlanan makalesi ise tam bir medeni cesaret örneğidir. Daha sonra Ebüzziya Tefik Bey ile birlikte “Yeni Tasvir-i Efkâr”ı çıkardı. Vatan ve millet yolundaki ateşli yazılarıyla edebiyat, fikir ve siyaset dünyasında hayli tanındı ve tutundu.

1909 yılı Eylül ayında ilk valiliği olan Basra’da göreve başladı. 1910’da Kastamonu, 1911’de Trabzon valiliklerinde bulundu. 1911 Ağustos ayında başladığı Trabzon Valiliği görevinden 1912 Ocak ayında azledildi. Trabzon’dan İstanbul’a dönen Nazif “asıl sevdiği meslek” olan gazeteciliğe başladı. 14 Mart 1912 tarihinden itibaren Hak gazetesinin başmuharrirliğini yaptı. Bu gazete İttihat ve Terakki’nin resmi yayın organıydı. Gazetede bu cemiyete destek verdiği yazılar olmasına karşın yeri geldikçe onları yerin dibine sokmaktan çekinmedi. Hak’ta toplam altmış kadar makalesi yayımlandı.

1912 yılında İtalya, Trablusgarb ve Bingazi’nin daha önceden kendisine verilmesini istemesine istinaden Afrika kıyılarından başlayarak Ege Denizindeki Adalara kadar uzanan bölgede katliam yaptı. Tamamen amacına ulaşamamışsa da 4 Mayıs 1912’de Rodos’u işgal etti. Akabinde de On İki Ada’yı ele geçirdi. Oldukça buhranlı ve sancılı geçen bu günlerde Nazif, kalemini kılıç gibi kullanarak böyle durumlarda nasıl bir yazar olunacağını gösterdi. Devlete, yöneticilere bu zor dönemde yapılması gerekenleri adeta reçete gibi sunarak dertlere deva olmaya çalıştı.

İtalya’nın Rodos’u işgali ve Akdeniz’de yer alan Adalara da işgal yönünü çevirmesi üzerine Nazif, kardeşi Fâik Âli’nin yanına (İzmir yolunu şimendiferle geçmek suretiyle) Midilli’ye gitti. Hak gazetesine Midilli’den ve İzmir’den yazılar gönderdi. Nazif, duygularını ön plana çıkartarak yazılarını kaleme aldı. Yazılarında onu iyimser ve karamsar duygularla birlikte görmek mümkündür. Daha sonradan pişman olduğu ve af dilediği konularla ilgili mahkemelerde de ifade verdi. Midilli’de on yedi gün kadar kalan Nazif, İtalya’nın adayı işgal etme ihtimalinin zayıflaması üzerine İstanbul’a döndü. İstanbul’da son yaşanan olaylar, İttihat ve Terakki’nin ihmali gibi faktörler Nazif’e İstanbul’un artık tat vermemesine neden oldu. Yazıları daha çok idarî tenkit mahiyeti taşımaya başladı.

Nazif'in yazıları 1912 Ekim'inden başlayarak aralıklarla Yeni Tasvir-i Efkâr'da yayımlandı. Aynı dönemde birkaç adet yazısı da Şehbâl'de yayımlandı. 18 Ekim 1912 tarihinde imzalanan Uşi Antlaşması ile Trablusgarb savaşı sona erdi. Savaş sonucunda İtalya, Trablusgarb ve Bingazi'yi topraklarına kattı.

Süleyman Nazif ile Ahmed Agayef arasında Türkçülük üzerine başlayan ve alevlenen tartışmalar 1913 Temmuz'undan 1913 Eylül'üne kadar İctihad ve Tanin'de yayımlandı. Nazif, 3 Ağustos 1913'te Musul Valiliğine tayin edildi. Sultan Reşad ile görüşmesinde önceden beri süregelen arazi meselesi de mevzu bahis oldu. Nazif, bu konuya aşinaydı. Çünkü yıllar önce Abdullah Paşa'nın hususî katibi sıfatıyla yedi ay süreyle orada bulunmuştu. Bu konudaki tecrübelerini Musul halkına bir nutuk şeklinde anlattı. Yapılması gerekenleri, kalkınmak için halkın çabalaması ve her şeyi devletten beklememesi gerektiğine yönelik tavsiyelerde bulundu.

1914'te Nazif, Bağdat valiliği görevini icra etti. 1918 yılında Cenap Şahabettin Bey ile "Hadisat" gazetesini çıkardılar. Süleyman Nazif, ateşli kalemle vatanın ve milletin kurtuluşu için çok büyük gayretler gösterdi. Nitekim işgal ordusunun İstanbul'a girdiği gün Beyoğlu'ndaki azınlıkların sevinç tezahürlerine karşı 9 Şubat 1919 günü "Hadisat" gazetesinde siyah bir çerçeve içinde yayımladığı "Kara Bir Gün" adlı başyazısı bunun en anlamlı örneğidir. Bu konuda sadece yazmakla yetinmeyerek heyecan yüklü konuşmalar ve konferanslar da verdi. En çok ses getiren örneği ise 23 Ocak 1920 günü görünüşte, Türk dostu ünlü Fransız yazarı Pierre Loti'yi anmak; gerçekte ise işgali protesto etmek amacıyla düzenlenen bu toplantıdaki ateşli konuşmasıdır. Bunun üzerine İngilizler tarafından Malta'ya sürgün edildi. Malta'daki toplam yirmi aylık sürgün hayatı boyunca da kalemini elinden bırakmayan Nazif, heyecan yüklü şiirler ve yazılar kaleme almayı sürdürdü.

23 Ekim 1921 tarihinde Ankara hükümeti ile İngiliz hükümeti arasında imzalanan anlaşma gereğince; Anadolu'da bulunan her ırktan Britanya esirleri ile Malta'da tutuklu haldeki her sınıf Osmanlı'nın mübadele edilme kararı sonucunda Malta sürgünleri 25 Ekim günü adadan ayrıldı. A sınıfı gemide çoğu paşalardan oluşan ve Nazif'in de aralarında yer aldığı on yedi yolcu önde; B sınıfı gemi ise kırk iki yolcusuyla arkada olmak üzere Akdeniz'e açıldılar. Denizin tahliyeyi zorlaştırması sonucunda sürgünler İnebolu'da bekleyişten sonra 1 Kasım 1921'de karaya çıkarıldı. İstanbul'a dönmeye karar veren, aralarında Nazif'in de yer aldığı on kişi aynı İngiliz

gemileriyle İstanbul'a götürüldü. Böylelikle Nazif'in sürgün hayatı 4 Kasım 1921'de noktalanmış oldu.

İstanbul'a döndükten sonra Nazif, birçok gazete ve dergide yazmaya devam etti. Cumhuriyet'in ilan edildiği 1923 yılında İbrahim Alâeddin ile birlikte "Resimli Gazete"de başyazarlık yaptı.

Süleyman Nazif, 4 Ocak 1927 günü zatürre'den vefat etti. Edirnekapı Şehitliği karşısındaki mezarlığa defnedildi. Mezar taşına, kardeşi Fâik Âli Bey'in kaleme aldığı şu beyit yazıldı:

Şimşek mürekkep olmalıdır, yıldırım kalem

Tahrîr için kitâbe-i seng-i mezârını!

Süleyman Nazif'in çoğu İstanbul'da basılmış olan eserleri şunlardır:

Namık Kemal (Paris 1897), Ma'lûmu İ'lâm (Paris 1897; Kahire 1908), Bahriyelilere Mektup (Cenevre 1897; Kahire 1908), El-Cezire Mektupları (Cenevre 1897; Kahire 1906), Gizli Figanlar (şiir, Kahire 1906), Boş Herif (1910), Süleyman Paşa (Bağdat 1910), İki İttifakın Tarihçesi (1914), Batarya ile Ateş (1917; yeni harflerle 1969, 1978), Firâk-ı Irâk (manzum-mensur karışık, 1918), Mektuplar (1918), Âsitâne-i Târîhte: Galiçya (İstanbul 1919; yeni harflerle 1971), Hitâbe (1920), Namık Kemal (Paris'te basılandan farklı; 1922), Tarihin Yılan Hikâyesi (1922), Lutfi Fikri Bey'e Cevap (1922), Çal Çoban Çal (1923), Nâsirüddin Şah ve Bâbîler (1923), Malta Geceleri (şiir, 1924), Hazret-i İsa'ya Açık Mektup (1924), Mehmed Âkif (1924), Çalınmış Ülke (1924), Âbide-i Şühedâ (1925), İki Dost (1925), İmana Tasallut-Şapka Meselesi (1925 / 1926), Fuzulî (1926), Kâfir Hakikat (1926), Yıkılan Müessese (1927).

Ayrıca Victor Hugo'nun *Bir Mektubu (Bursa 1908), Lübnan Kasrının Sahibesi (İstanbul 1926; P. Benoit'ten) adlı tercümeleriyle Külliyyât-ı Ziyâ Paşa (1924) derlemesi bulunmaktadır.*²

² Bu bölümün yazılmasında yararlanılan kaynaklar:

- Muhammet Gür, "Süleyman Nazif", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXXVIII, (2010), s. 92-94.

- Muhammet Gür, *Kendi İçinde ve Kendine Göre Süleyman Nazif*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2020.

- Önder Göçgün, *Süleyman Nazif: Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Eserlerinden Açıklamalı, Sadeleştirilmiş Seçmeler*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 2010.

- Şükrü Kurgan, *Süleyman Nazif: Hayatı, Sanatı, Eseri*, Varlık Yayınları, İstanbul 1955.

1. SÜLEYMAN NAZİF'İN YAZILARININ MUHTEVA BAKIMINDAN İNCELENMESİ (1 MAYIS 1912 – 31 ARALIK 1913)

Çalışmanın bu bölümünde, Süleyman Nazif'in 1 Mayıs 1912 – 31 Aralık 1913 tarihleri arasındaki çeşitli gazete ve dergilerde yayımlanmış yazıları incelemeye tabi tutuldu. Bu dönemde yaşanan aktüel meselelere duyarsız kalmayan Nazif, yeri geldiğinde sivri diliyle, yeri geldiğinde ise hisleri ve heyecanlarıyla yazılar yazmıştır. Mektuplarında daha edebi ve naif bir dil kullanmıştır. Genel olarak yazılarındaki üslubu pek belîğ ve Nazifanedir. İç ve dış siyasette yaşanan gelişmelerin yakinen takipçisi olarak eserlerinde devletin, yöneticilerin ve aydınların üzerine düşen görevleri konusunda onları uyarmıştır. Çalışma doğrultusunda bu bölümün ana başlıklar olarak Portreler, Siyasi Konular, Edebi Konular ve Ekonomik Meseleler şeklinde incelenmesi uygun görüldü. Bu sayede Nazif'in kişilere ve konulara nasıl bir perspektiften yaklaştığı tespit edilmeye çalışılarak bakış açısı ortaya konuldu.

1.1. PORTELER

Bu bölümde tez kapsamındaki yazılarda Süleyman Nazif'in ağırlıklı olarak bahsettiği veya mektuplar yazdığı portrelere yer verildi. Nazif'in yazılarında ve mektuplarında hem edebiyatçı hem de siyasi kimlikleriyle öne çıkan şahsiyetler Abdülhak Hâmid, Celâl Nuri ve Pierre Loti'dir. Siyasi profilli şahsiyetlerden Enver Bey ve Rauf Bey hakkındaki yazılara da değinildi. Nazif'in bu şahsiyetlerin hepsini göklere çıkarttığı, övdüğü ve onları son derece yücelttiği tespit edildi. Buna karşın birçok yazısında kalem kavgalarına giriştiği ve ateşli tartışmalarda bulunduğu Ahmed Agayef ise ilerleyen bölümlerde "Fikir Akımlarıyla İlgili Görüşleri" başlığı altında ele alındı.

1.1.1. Abdülhak Hâmid

Bu çalışmada mevcut olan Süleyman Nazif'in yazılarından da anlaşılacağı üzere en çok bahsettiği ve yer verdiği şahsiyetlerden biri Abdülhak Hâmid'dir. Ona "Şair-i Âzam" unvanını veren de Nazif'tir. Bahsedilecek yazılarda Hâmid'i yücelttiği ve övdüğü aşikârdır. Onu kendine ve Türk Edebiyatına örnek biri olarak lanse eder. Bu bölümde Nazif'in üstad olarak nitelendirdiği Hâmid'e yazdığı mektuplar, onun eserleri ve kimi zaman da onun siyasi yönü hakkındaki düşünceleri görülmektedir.

Nazif "Garam Hakkında" adlı yazısında Hâmid'in süslü ve güzel bir eseri olan Garam'dan bahseder. Burada eserin gramer yapısına değinirken kelimeler, terkipler ve kafiyelerin kullanılışını anlatır. Bu eseri Güneş'e benzetir. "Eserin kusurları varsa o kusurlar Güneş'te göremediğimiz lekeler gibi kalır." demek ister:

Eser otuz beş sene evvel yazılmış. En büyük kısmını yine 'Garam'ın mübdi-i bedâyi-perverine medyûn olan terakkiyat-ı edebiye ve nazmiyyemizin şekl-i hazırı karşısında belki nakayis-i lafziyeden addolunacak kelimât ve terâkibe bu eserde tesadûf olunur. Maamâfih bunlar eserin şâşaa-yı umûmiyesi huzurunda Güneş'in şamatından daha nâ-mer'î kalır.³

Nazif, Hâmid'in Garam adlı eseri hakkındaki bu edebi tenkidinde ona ve eserine övgüyle yaklaşır. Ayrıca yazısında onun Nazif'e yazdığı iltifat mektubundan da bir parça yer alır. Bu parçada Nazif, Hâmid'in Garam ile ilgili düşüncelerini ve eserin konularını belirtir. Bu eserin tıpkı Hâmid'in varlığı gibi övülmesi gerektiğini söyler.

³ "Garam Hakkında", *Şehbâl*, (1 Ağustos 1328/1912).

Süleyman Nazif, Hâmid'e İstanbul'dan yazdığı mektubunda dönemin aktüel meselelerinden ve Hâmid'in kendisinin yetişmesinde çok büyük pay sahibi olduğundan bahseder. Önceki sadrazam Kıbrıslı Kâmil Paşa'nın zorba bir hükümet ile herkesi perişan ettiğini bildirir. O dönemde Hâmid ise Âyan Meclisi'ne seçilir. Senato'dan maaş almaktadır. Bu mektupta Nazif'in Hâmid'i her zaman olduğu gibi insanüstü gösterdiği görülür:

Üstad-ı azîmü'ş-şanım, velînîmet-i idrakim efendim Hazretleri,

Fermanname-i âlî-i bende-nevazîlerini tâzim ve teessürle aldım. Bu akşam intişar edecek açık bir mektupla Sadrazam Paşa'ya ve efkâr-ı umumiye-i Osmaniye'ye de söylediğim gibi efendimizin insilâb-ı refahı milletimiz için Kırkkilise hezimetinden büyük bir leke ve bir tehlikedir. Kâmil Paşa'nın hükümet-i mütehakkimesi hepimizi târumar etti. Her neyse biraz daha tevekkül ve tahammül buyurunuz. Heyet-i Âyan'a pîrâye-i muhallet olacaksınız.⁴

Bir diğer mektubunda ise yine Hâmid ile Âyan Meclisi arasındaki ilişkiden söz ederek onu yücelttiği anlaşılmaktadır.

Nazif'in, Hâmid'in "Liberte" adlı eserini değerlendirmeye aldığı ve anlattığı yazısında da bu eserin alegorik tarzda olduğunu ve dönemin siyasi macerasına göndermelerde bulunduğu görülür. Midhat Paşa'nın sürgün edilmesinden sonra yazılan Liberte'nin şahıs kadrosuna bakıldığında hepsi bir fikir benzetmesidir. Hâmid, sembolik olarak halkı hürriyete, yeni rejime hazırlarken bunlara göre de unsurları yerleştirir:

Bu tiyatrodaki eşhas -isimlerinden de müsteban olacağı vechle- birer fikr-i istiâridir. Ümmete ihsan-ı meşrutiyet eden hatt-ı hümâyunu okuttuktan pek az sonra İstanbul'dan mecbûr-ı tebâüd olan Midhat Paşa'nın yevm-i teb'inde halkın sükût-ı meskenetkârıyla tezyîd-i cür'et -tezyîd ne demek!- peydâ-yı cesaret eden Sultan Abdülhamid Han-ı Sani'nin muvâcehe-i gayzında bir eser, bir sahife, bir ibare değil, bir söz, bir fikir, bir tahayyül bile yükselmezdi. Fakat Abdülhak Hâmid Bey'in deha-yı mert ve müstesnası bir hareket-i kasriyede bulunmak istedi. Ve muğterib-i mağfurun tebâüdünden üç ay geçmeden evvel, dört fasıllık bir tiyatro kitab-ı güzîni meydana geldi.⁵

Nazif, aynı zamanda bu yazısında Hâmid'i dönemindekilerin ve geçmişteki edebi şahsiyetlerin anlayamadıklarına ve ona bir anlamda karşı durduklarına değinir. Ancak bu durumun gelecek nesillerin ona derin bir sevgi ve saygı duymalarına engel olamadığını belirtir. Bununla beraber Namık Kemal ve Mahmud Ekrem gibi Hâmid'e ilham kaynağı olan ve örnek teşkil eden şahsiyetler de vardır.

⁴ "Mektup, -Abdülhak Hâmid'e- (İstanbul)", (14 Şubat 1913).

⁵ "Liberte Hakkında Birkaç Söz", *Türk Yurdu*, (4 Nisan 1329/1913).

Hâmid ile ilgili başlık yer almayan yazısında tekrardan onu över ve göklere çıkarır. Her saltanatın bir gün yıkılacağını ancak Abdülhak Hâmid'in hükmünün ebediyen süreceğini belirtir. Onun yarattığı destansı eserlerin gelecek nesiller için yol gösterici olacağını anlatır:

Her saltanata bir zeval mukadderdir. İstisnâ-napezir olan bu kaide-i hâkime, kahr-ı hükmünü yalnız Abdülhak Hâmid Bey gibi dühat-ı aliyyenin kalemrev-i hükümetinde icra edemez. Bu büyük ve pek büyük şairin ikil-i şan ü şerefini asırlar düdest-i tâzim ile birbirine tevdi edecek ve dâsitan-ı meâsiri en lâyemut mefâhir-i menkule ile birlikte butun-ı âtiye evlâdının hafıza-yı tebcil ve şükrânını müebbeden yaşatacaktır.⁶

Nazif, bu sözlerden hareketle Hâmid'e karşı duyduğu derin sevgi ve hürmetin kendisinde iman ve inanç halinde olduğunu dile getirir. Sürekli yinelediği gibi Hâmid'in kendisinin ve eserlerinin ebedi olduğunu anlatır.

1.1.2. Celâl Nuri

Süleyman Nazif'in, bu çalışma kapsamında yakın dostu gazeteci ve yazar olarak öne çıkan Celâl Nuri'ye iki mektubu, bir de onun eseriyle ilgili inceleme yazısı vardır. Vatan ve tarih içerikli bu yazılarda tıpkı Hâmid'de olduğu gibi ona övgülü sözler söylediği ve onu yücelttiği görülür.

Nazif, Celâl Nuri'nin eseri Mukadderat-ı Tarihiyye hakkındaki görüşlerini açıkladığı yazısında onun vatan ve milliyet duygusunu bu eserle çok iyi ifade ettiğini belirtir. Onun seçilmiş bir adam olarak pek nadir bulunabilecek bir şahsiyet olduğunu vurgular. Oldukça kuvvetli ve bereketli bir kalem olan Celâl Nuri'den söz ederek ona medhiyelerde bulunur:

Kimse inkâr edemez ki Celâl Nuri Bey'de vatan muhabbeti ve milliyet hissi herkesten ziyâdedir. Çünkü bu vatan ve millet içinde kendi gibi bir zekâ-yı müstesnâ ve bir irfan-ı bîpâyan ile teşekkül ve temeyyüz etmiş adamlara pek az tesadüf olunur. O kadar az ki Celâl Nuri'ye 'Ender-i Nevadir' dense sezâdır. İşte o kadar sevdiği milletin felâketine tercüman olurken kaleminin reşhat-ı muhabbetinde teessürat-ı vicdaniyesinin katarât-ı zehri açıktan açığa hiss olunuyor.⁷

Nazif, Celâl Nuri'nin bu eserini Osmanlı ümmeti için kitap şeklinde bir kılavuz, bir ümit ışığı olarak görür. Ona göre tarihi gerçekleri saptırmadan ve tüm çıplaklığıyla

⁶ "Hâmid Hakkında" -Başlıksız-, *Türk Yurdu*, (4 Nisan 1329/1913).

⁷ "Mukadderat-ı Tarihiyye Hakkında Bir Mütalâa", *Mukadderat-ı Tarihiyye*, (31 Kânun-ı sâni 1913).

anlattığı için her Osmanlı ve her Türk'ün bu eseri bilmesi farzdır. Dolayısıyla kurtuluş ümidi olan bu eser genç nesillere bir hediyedir.

Mektuplarına gelinecek olunursa; Beyoğlu'ndan yazdığı mektupta Celâl Nuri hakkındaki tavrının ve görüşünün aynı olduğu, memleketin ancak onun güçlü kalemıyla kurtarılabilceğini ifade eder. Bunu da şu sözlerle pekiştirir:

Bizde inkılâb-ı hakikîyi Celâl Nuri Bey vücuda getiriyor. Bu memleket için selâmet mukadder ise en büyük halâskârlarından biri siz olacaksınız. Her gün birer, ikişer intişar eden rehasaz ve lâyemut eserlerinizin müstefid-i minnettarı olan bu milletin bir ferd-i nâcizi olmak itibariyle hiss-i mahmimetimi izhar edebilirim.⁸

Nazif bu mektup vesilesiyle Celâl Nuri'yi, onun eserlerini kurtarıcı ve ölümsüz olarak görür. Onu nefes aldıkça büyüyen ve büyüdükçe milletin anlayış seviyesini yükselten yüce bir dost şeklinde nitelendirir.

Musul'dan yazdığı hususi mektubun girişinde Celâl Nuri'nin Tarih-i İstikbal adlı eseri üzerinde durur. Bu eserle o devrin siyasi durumunun göz önünde bulundurularak bir yenilik yapılacağından bahseder.

Nazif aynı mektubun devamında geçmişe ait sembollerden bir tane de kendi vicdanında olduğunu açıklar. Bu sembolün ifadesi olan “Buda”nın yerine Cengiz'i veya Timur'u ikame edemeyeceğini dile getirir:

“Ermeni Edebiyatı Numuneleri” için yazdığım satırlarda ne senin görmek istediğin kadar güzellikler, ne de zannettiğin gibi târizler vardır. Alelâde karalanmış bir iki sahife. Fakat benim “Buda”ma dokunma. Bırak, temâsil-i maziye den bir tane de benim vicdan-ı takdisimde yaşasın.

Hazret-i Muhammed bana ecdadımın miras-ı mübarekidir. “Buda”yı ise ben buldum, ben kazandım. Neûzübillâh Şakyamoni'yi teb'id edeyim de Cengiz'i veya Timurlenk'i mi yerine iclâs edeyim!.. “Buda”da derin, rakik, gıryan bir şiir vardır. Ötekilerinde ise bu da yok.⁹

Bu konuya istinaden Sarkis Srents'in “Ermeni Edebiyatı Numuneleri 1913” adlı eserinden Süleyman Nazif'in sözlerinden aktarılacak bir kısım faydalı olacaktır: “Bilmem neden, Buddha beni eskiden beri cezbeder. O harikulade, insanüstü kişiliğe ait kayıtsız kalabileceğim tek bir sayfa dahi yoktur. Dinlerin en doğrusu olmasa bile, en güzeli, en cazibi, en vicdana hitap edeni Sakyamuni'nin dinidir.”¹⁰

⁸ “Mektup, -Celâl Nuri'ye- Beyoğlu”, *Gövsâ, Süleyman Nazif*, (1 Haziran 1329/1913), s. 202.

⁹ “Mektup, -Celâl Nuri'ye- Musul”, *Gövsâ, Süleyman Nazif*, (30 Teşrin-i sâni 1913), s. 201.

¹⁰ Sarkis Srents, *Ermeni Edebiyatı Numuneleri 1913*, Aras Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 23.

1.1.3. Pierre Loti

Nazif'in "Türk dostu" olarak nitelendirdiği Pierre Loti, her daim Türk milletinin yanında olmuş, tarihi gerçekleri objektif bir şekilde ve tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermiş bir yazardır. Bu noktada Nazif'in hafızalara kazınan "Pierre Loti Hitabesi" de hatırlanmalıdır. Fransız yazar Türk vatanını ve milletini güçlü ve usta kalemıyla savunmuş, bunu tüm dünyaya duyurmuştur.

Nazif, Pierre Loti hakkındaki milletin duygularına tercüman olmak için yayımlanan Şehbâl'deki yazısında öncelikle Balkan Savaşları ile Fransız yazar arasında bir ilişki kurarak söze başlar. Bu savaşların tüm dünyaya kara bir leke sürmesinden yola çıkarak Pierre Loti'nin zulüm görmüş halkı kalemıyla savunmasına değinir: "Son Balkan Muharebesi bize musibet olduğu kadar Avrupa'ya ve yirminci asra da lekedir. Pierre Loti bu halk-ı mazlûma olan müzâheret-i kalemiyesiyle vatan-ı muazzamının ve yaşadığı devrin şeref ve haysiyetini ensal ve a'sar-ı müstakbele karşı müdafaa etti."¹¹

Sonuç olarak Nazif, Pierre Loti'yi barışçı kimliğiyle büyük bir Türk dostu olarak gördüğünü söyler. Tıpkı Osmanlılar gibi tüm insanlığın da ona minnet duyması gerektiğini belirtir. Nazif'e göre o, sadece on dokuzuncu ve yirminci asrın en büyük yazarı değil aynı zamanda eşsiz, mert bir kahramandır.

1.1.4. Enver Bey

Nazif'in Enver Bey ile ilgili doğrudan ya da dolaylı olarak pek çok yazısı mevcuttur. Burada Nazif'in ona olan duygu ve düşüncelerini kapsayıcı nitelikteki "Affediniz!" adlı yazısı ele alınmaya çalışıldı.

Bu yazısında Enver Bey adeta bir destan kahramanı gibi Avusturya vapuruyla İstanbul'a gelir. Ancak gereken önem ve değer halk tarafından ona verilmez. Yani o dönemde şehit ve gazilere hürmet duygusu, vatanperverlik hisleri körelmiştir. Oysaki o, Kuzey Afrika'da Osmanlı'nın son topraklarını yoğun bir mesai harcayarak kahramanca savunmuştur. Bu bağlamda Afrika'nın diğer kahramanı olan Annibal Nazif'in aklına gelir ve ikisi arasında benzerlik kurar: "Eski Bizans'ın saniyelerle büyüyen kayıtsızlığı, gafleti, atâletperverliği, müşteheyatperestliği bir kahramanı tekrim vecibesini îfâ için bile, rahatsız olmak istememişti.

¹¹ "Pierre Loti Münasebetiyle", *Şehbâl*, (1 Eylül 1329/1913).

‘Uşi’ sulh-i meş’umu imzalandığı günden beri ne vakit Enver Bey’i düşünsem, gözümün önüne Afrika’nın diğer bir kahramanı, Annibal’in hayal-i meâsiri gelir.”¹²

Bu alıntıda da görüldüğü üzere Enver Bey gibi bir kahraman İstanbul’a gelir. Ancak onu kimse karşılamaya gitmez. Enver Bey, Fethi Bey gibi Türk vatanının kahramanlarına gereken değer verilmediği için onlardan af dilemek zorunda olduğu Nazif tarafından ifade edilir.

1.1.5. Rauf Bey

Rauf Bey, bu çalışmadaki tarih aralığında gerçekleşen Trablusgarb ve Balkan Savaşlarında gösterdiği başarıdan ötürü “Hamidiye Kahramanı” olarak tanınır. Ayrıca onun komuta ettiği “Hamidiye Kruvazörü” Osmanlı Devleti için son derece kötü geçen Balkan Savaşlarında ön plana çıkarak adını dünyaya duyurmuştur. Nazif ise Rauf Bey’i başarılarından ve kahramanlıklarından dolayı “Deniz Aslanı” olarak niteler ve ona hitaben bir yazı yazar.

“Bir İstiğfar ve Bir Hasbihal” başlıklı bu yazısında Nazif’in hayal kırıklığı yaşadığı konulardan biri de Osmanlı Donanmasının işgal güçleri karşısındaki tavır ve tutumudur. Ancak durum iyiye gidince çalkantılı duygulardan sıyrılacak ve af dileyecektir. Burada da “Deniz Aslanı” olarak gördüğü Rauf Bey’den af dileyerek ona karşı derin bir hayranlık duyar. Onun Barbaros’un göz bebeği olduğunu ve toplarının vatan kurtarıcısı olarak düşman kuvvetlerine nasıl yöneltildiğini anlatır. Bütün Osmanlı Ümmeti’nin Rauf ile gurur duyması gerektiğini açıklar:

Senin Şıra Adasına attığın ilk top benim zamir-i mütehayyirimde ilelebet sönmeyecek bir nâire-i hacâlet tutuşturdu. Bahriyemizde senin gibi arslan yürekli ve arslan cür’etli kahramanların bulunduğunu düşünememiştim.

Fakat Rauf, ey Barbaros’un gözbebeği, ey Allah’ın en mübarek kulu!.. Şimdi vicdanım azap ve hicaba daha ziyade muhtaç ve teşnedir. Vatanın rehâkâr-ı namusu olan toplarını her tarafa tevcih et. Mübarek sesleri koca bir kavmin celâdet-i nâimesini uyandırdı. Ve herkes gördü, işitti ve iman etti ki bir Osmanlı ümmeti ve bir Rauf var. Osmanlı ümmeti Rauf’uyla iftihar ediyor Rauf!..¹³

Nazif, Rauf’un bir donanma komutanı sıfatıyla ırk ve vatanının namusunu sonuna kadar koruyarak Osmanlı Ümmeti’ne ümitli ve şerefli bir gelecek

¹² “Affediniz!”, *Yeni Tasvir-i Efkâr*, (25 Kânun-ı evvel 1912).

¹³ “Bir İstiğfar ve Bir Hasbihal”, *Yeni Tasvir-i Efkâr*, (7 Şubat 1913).

hazırladığından bahseder. Yunan sahillerindeki korku dolu bekleyişı Rauf'un toparıyla Osmanlı'nın susturacağını anlatır. Bu sayede halka moral ve ümit verir. Bütün bunlar Nazif'in ne kadar coşkulu ve ateşli bir kalem olduğunu gözler önüne serer.

1.2. SİYASİ KONULAR

Süleyman Nazif, yaşadığı dönemin gündemini yakından mercek altına almış, vatanperver kimliğiyle aktüel meselelerde güçlü kalemını konuşturmuştur. Bir edip olmasının yanında gazetecilik yönüyle ülkedeki siyasi gelişmelere eleştirel bir bakış açısı getirmiştir. Bu bağlamda Nazif'in siyasi konularla ilgili yazıları öncelikle üç ana başlıkta incelendi. Bu başlıklar; Osmanlı Devleti'nde İç Siyaset, Dış Siyaset ve Fikir Akımlarıyla İlgili Görüşleri şeklinde ele alındı. Bunlar da kendi içlerinde tasnif edilerek alt başlıklar halinde sunuldu.

1.2.1. İç Siyaset

1912-1913 yıllarında Osmanlı'da yönetimin başında İttihat ve Terakki Partisi vardır. Bu partinin şahsi menfaatlerini ve kendi zevklerini düşünmeleri Nazif'in eleştiri oklarına hedef olur. Dönemin aydınları da yaşanan olumsuzluklar karşısında duyarsız ve kayıtsız kalırlar. Oysaki Nazif'e göre yapılması gereken hamiyet duygusu, vatan ve millet sevgisi ön plana çıkarılarak iç siyasette huzur ve güveni sağlamaktır. Millet Meclisi ve Osmanlı Hükümeti'nin görevlerini layıkıyla yerine getirmemeleri yani liyakatsizlik, vatani ve milli duyguların körelmesi gibi olumsuzluklar Nazif'e ters gelir ve şiddetle bunları tenkit eder. Bununla birlikte bu tip sorunlara çözüm önerileri de sunar. Bu bölümde İç Siyaset iki başlık altında incelendi. Bu başlıklardan biri Meclis ve Hükümet Çalışmaları ile İlgili Görüşleridir. Diğer de Vatan Sevgisi ve Aktüel Milli Meselelerdir.

1.2.1.1. Meclis ve Hükümet Çalışmaları ile İlgili Görüşleri

Meşrutiyet idaresi sürerken meclis yeni bir döneme girer. Nazif, göreve yeni gelen milletvekillerinden umutludur. Düşmanların karşısında meclis değişse bile aynı kararlılıkla tek yumruk olunması gerektiğini öngörür. Önceki meclisin görevlerini yerine getirememesinden dolayı geçmişteki olaylardan ders çıkarılmalıdır. Yeni meclis, eksiklikleri tamamlamalı ve yanlışları düzeltmelidir:

Bir muhalefet-i makûlenin harîm-i mebusânda tahaddüs etmesi her vatanperverin emelidir. Fakat bu ihtilâfların hedef ve gayesi müttehid olmak, yani menâfi-i memlekete müteveccih ve hadim bulunmak icab eder. Düşman kapılarımızı top gülleleriyle kırarken,

muvâfık, muhalif, mensub, mazul her ferde yalnız bir vazife terettüb eder ki o da adüvv-i müşterek-i vatan karşısında yekdest ve yekdil çalışmaktır.¹⁴

Nazif'in alıntısı yapılan bu yazısı meclisin ve milletvekillerinin görevi odaklıdır. İktidar ve muhalefetin sorumlu davranmaları, milletin beklentilerini yerine getirerek hükümet faaliyetlerinin düzenlenmesi gerektiği anlatılır. Nazif, bütün bunları milletin tercümanı olarak dile getirirken meclisten de beklentisi yüksektir.

İdari tenkit mahiyetinde yazdığı bir yazısında Osmanlı Hükümeti'nin İtalya'dan korktuğunu düşünen ve buna bir anlam veremeyen Nazif'in düşüncesi; artık İtalyanları içimizden atmanın farz olduğudur. Ancak bu şekilde huzur ve refah sağlanacaktır. İtalyanlar üzerinden Osmanlı Hükümeti'ne göndermeler yapar:

Babîâli neden korkuyor?

Hakkı'nın fıkdan veya zaafından mı?..

Bu hakka karşı İtalya bile dehan-ı îtirazı açmaya muktedir değildir. O bu hususta yalnız bizim hilm ve tahammülümüzle istihza edebilir. Ve bu istihzada hakkı da vardır.

İtalya'nın maddi kuvveti mi Babîâli'ye endişe-aver oluyor?..¹⁵

Nazif, hükümeti milli namus, haysiyet gibi konularda daha cesur karar almaya ve alınan bu kararları uygulamaya davet eder. İtalya'dan ziyade hükümete seslenir. İzzet ve şerefın düşünülmesi, dik duruş gösterilmesi hakkında milli duyguları harekete geçirecek tarzda telkinlerde bulunur.

“Ye's-âver Bir Manzara” adlı yazısında ise Nazif, Mebusan Meclisi ile Âyan Meclisi arasında denkliğin bulunmadığından söz eder. Çünkü mecliste Âyan Meclisi ve padişah daha çok söz sahibidir. Dengelerin gözetilmesi gerektiğini, yetkilerin belirli oranda sınırlanıp denkliği sağlamanın doğru olduğunu beyan eder. Süleyman Nazif, senato'ya görüşünü bildirir. Bir fıkra eklenmesinin daha iyi olacağını belirtir:

Zat-ı hazret-i pâdişâhının lede'l-icâb Meclis-i Mebusan'ı tekrar celp ve davet etmek üzere feshedebilecekleri ve bu babda Heyet-i Âyanın kararını talepte muhtar bulundukları yolundaki tâdil teklifine şu fıkra da terdif olunmalıdır:

“Zat-ı hazret-i pâdişâhî hîn-i hacette Heyet-i Âyanı da bir ay zarfında yeniden tayin etmek şartıyla azl ve tebdil buyurabilirler. Ve bunun için Meclis-i Mebusan'ın reyine alâ tarikü'l-istişare müracaatta muhtardırlar.”¹⁶

¹⁴ “Meclisin Küşadı”, *Hak*, (4 Mayıs 1912).

¹⁵ “İtalyanlar Hâlâ İçimizde”, *Hak*, (8 Mayıs 1912).

¹⁶ “Ye's-âver Bir Manzara”, *Hak*, (9 Mayıs 1912).

Meclis, söz konusu denkliğin bulunmaması hasebiyle Nazif'e göre kötü bir manzara içindedir. Medeniyet vicdanı ve milli vicdanın seçim ve benzeri konularda belirleyici olduğunu düşünür. Milli meselelerde halkın da görüşlerine başvurulmalıdır. Milli birlik, meclisin milli mevzularda daha hassas davranması gerektiği ve Âyan ile Mebuslar arasında yetki dengesi gibi temel hususlardan bahseder. Meclisin faydalı çalışması noktasında yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

İttihat ve Terakki'ye karşı ortada bir tutum sergileyen Nazif, bu fırkanın yönetimde bulunduğu süreçteki doğru ve yanlışlarını değerlendirir. Olumlu ve olumsuz anlamdaki eleştirileri Nazif'in tarafsız olduğunu gösterir. İttihat ve Terakki'nin yönetimde iyi ya da kötü bir şeyler yaptığını dile getirir. Bununla beraber halkın sonra gelen fırkadan daha çok beklentisinin olduğunu da ekler. Ancak hangi fırka başa gelirse gelsin İttihat ve Terakki'nin izleri yönetimde sürecektir: “Ben burada ne İttihat ve Terakki'nin muvakkat veya müebbed sukutuna mersiye olmak isterim, ne mevki-i iktidâra getirilen zevâtın mütereddid veya sabit ikbâlinden müteessirim.

(...) Mevkî-i iktidardan çekilen İttihat ve Terakki, hükûmet-i hâzıraya da zahîr olmayı vecâib-i vatanperveriden addeder.”¹⁷

Nazif, siyasi ve askeri işlerin birbirine karıştırılmaması gerektiğini söyler: “Hayır, ordu Meşrutiyet'in değil, yalnız vatanın nığehbanıdır. Ve onun saha-yı mesâisi serhadlerin berisi değil, ötesidir. Asker yalnız top sesine koşar. Siyâsiyunun seda-yı hitâbetiyle muharrirlerin sarir-i hamesi o mesâmi-i besâletin harîm-i vezâifine imkân-yâb-ı duhûl olmamalıdır.”¹⁸

İttihat ve Terakki'nin bir ara orduyla iş birliği yapmış olduğu iddiasına istinaden tarihten Yeniçeriler örneğini verir. Geçmişten ders çıkarmayı öğütleyerek ordunun düşmanla uğraşması gerektiğini, dolayısıyla siyasetle ilişkisinin olmadığını vurgular.

Meclis-i Mebusan'ın feshi nedeniyle ülkenin karışıklık içerisinde olduğu ve bu karışıklık nağmesinin tekrar ettiğini ifade eden “Neşîde-i İğtişâşın Nakarâtı” başlıklı yazısında Nazif görüşlerini beyan eder. Memleketin başına her şeyden evvel huzuru sağlaması için haysiyetli milletvekillerinin getirilmesi gerektiğini savunur. Buna mukabil bazı milletvekillerinin şahsi arzularını ve hırslarını öne çıkararak ülke menfaatlerini hiçe saydıklarından söz eder: “Bu memleketin her şeyden ziyade ve bilhassa bu zamanda sükûna ihtiyacı vardır. Yedi, sekiz emelşikeste mebus namzedinin hırsını tatmin için, iki yüz bu

¹⁷ “Kılıklı Siyaset”, *Hak*, (25 Temmuz 1912).

¹⁸ Agy.

kadar sahib-i haysiyet milletvekili ‘Siz haksız intihap olundunuz. Mebusluğa müstahak değilsiniz.’ tahkiriyle vilâyetlerine iade olunamaz.”¹⁹

Nazif, gerçek anlamda vatanını seven ve uğruna fedakârlık yapabilecek Osmanlının çok az bulunduğunu dile getirir. O dönemde baş gösteren ve Osmanlı Devleti’ni içten içe yaralayan Arnavutluk olayına bile hoşgörüyü bakmak isteyen bazı devlet adamlarının olduğunu da hatırlatır. Bu şahısların İtalya’nın amacına hizmet etmeleri dolayısıyla memleketin etrafında kara bulutların dolaştığını anlatır.

1.2.1.2. Vatan Sevgisi ve Aktüel Milli Meseleler

Kuzey Afrika topraklarında Osmanlı mücahitleri İtalya karşısında kahramanca savaşıırken özellikle İstanbul’daki halk birbiriyle uğraşarak o mücahitlerin hakkına saldırır. Nazif buradan yola çıkarak halkın kendi nefsanî arzularının vatanın menfaatlerinin üstünde tutulması ile adeta İtalya’ya hizmet edildiğine dikkat çeker: “Görüyorum ki biz edvar-ı esatiri asr-ı hazırda yaşatacak kadar kahramanlıklar gösteren Afrika’daki kan ve iman kardeşlerimize layık olacak, biraderân-ı hûn ü din değiliz, görüyorum ki hepimiz, adeta İtalya ordusuna gönüllü kaydolmuş gibi, düşmanımızın hizmetkâr-ı mezâlimi oluyoruz.”²⁰

Afrika’da Osmanlı askerleri kahramanca savaşıırken Osmanlı’nın zayıf olduğunu komşu ülkelere duyuran Arnavutluk İsyanı baş gösterir. Bu talihsiz olayda kardeşçe savaşlar meydana gelir. Bunların sonucunda İtalya’da ortaya çıkması beklenen iç karışıklıklar ve anlaşmazlıklar Osmanlı’da vuku bulur. Nazif de bu durumlara olan üzüntüsünü belirterek kahramanlık gösteren mücahidlerden utanılması gerektiğini söyler.

Nazif, Abdülhak Hâmid’e ithafen yazdığı yazısında memleketin zor durumda bulunduğundan bahsederek “vatan” kavramı üzerinde durur. Vatan kelimesinin eskiden beri şahıslara göre çok farklı anlamlara geldiğinden söz eder. Ancak vatan gerçek anlamıyla hiçbir zaman anlaşılmamış ve sevilmemiştir:

Size gelinceye kadar bizde “vatan” kelimesinin medlûl-i mütehayyiri herkesin zevk-i husûsîsine ve telakkiyât-ı şahsiyesine göre tebeddül ederdi. Beş yüz bu kadar sene herkes vatana istediği mânâyı ve istediği şekli verdi.

(...) Arada yalnız “vatan” anlaşılmadı. Ve vatan sevilmedi. Zavallı vatan!

¹⁹ “Neşîde-i İğtişâşın Nakarâtı”, *Hak*, (30 Temmuz 1912).

²⁰ “Vâh Bize”, *Hak*, (13 Temmuz 1912).

Fakat bugün bile vatanın huzur-ı ihtizarında lâkayd duranlar -ah keşke yalnız lâkayd dursalar- sevinenler, tepinenler var.²¹

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu olumsuz durumdan yola çıkan Nazif, bu durumun lehe çevrilmesi ve sıkıntılardan kurtulmak için kurtarıcı bir ele ihtiyaç duyar. Ama ne yazık ki o kerametli elin bir türlü bulunamadığını ifade eder. Kendisi bu noktada Hâmid'den keramet göstermesini isteyerek onu kurtarıcı bir el olarak görür ve yardım bekler:

Vatanımıza izmihlâl ve inkıraz getirmiş olan ağraz ve ihtirasâtı muzmahil ve münkariz edecek bir yed-i beyzâ-yı kerâmete bugün ihtiyaç vardır. Ümmet-i Osmaniye o dest-i medetkârı tahayyür ve tehâlûkle arıyor. Bu milletin ufk-ı idrakinde Tarık gibi, Eşber gibi meşâil-i muhalledede ikad etmiş olan feyyaz ve mübarek elinizden başka bir dest-i rehâsâz göremiyoruz ki o yed-i beyzâ-yı muntazarı temsil edebilsin!..²²

Burada geçen “yed-i beyzâ” terkiibi incelenecek olunursa; Kur’ân-ı Kerîm’de bu terkipten şu şekilde bahsedilir: "Andolsun biz Musa'ya açık dokuz âyet (mucize) verdik. (Ey Peygamber!) İsrailoğullarına sor, Musa kendilerine geldiğinde Firavun ona: ‘Ey Musa! Ben senin büyülenmiş olduğunu sanıyorum’ demişti.”²³ İşte bu dokuz mucizeden birisi de "yed-i beyzâ"dır. “Beyaz el” mucizesi Nazif’in nazarında Hâmid’den beklenen bir keramettir. Dolayısıyla bu terkipte Hz. Musa’nın yed-i beyzâ mucizesine telmih yapılmıştır.

“Devâ-yı Katil” başlıklı yazısında Nazif, Anadolu (Asya) vilayetlerinin Avrupa’daki vilayetler kadar itibar sahibi olmadıklarını dile getirir. Anadolu’da uzun yıllar boyunca çok kan dökülmüştür. Mahmut Şevket Paşa Hükümetinde görev yapan dönemin Dahiliye Nazırı Hacı Adil Bey, Anadolu vilayetlerinin elden gitmemesi için meclise bir kanun teklifi sunar. Ancak bu kanunun ne dereceye kadar şifalı olduğu tartışma konusudur. Nazif’e göre ilan edilen bu kanun memleketin yok oluşunu daha da hızlandıracaktır:

Dahiliye Nazırı Efendi’nin o kadar tantanalarla ilân ettiği “Yeni idare-i vilâyât kanunu” bu memleketin ihtizârını idâme edemese bile memâtını tâcil edecektir.

(...) “İdare-i vilâyât kanun-ı muvakkatı”nın nâzımı olan nazır bunu bir devâ add ü ilân edebilir. Fakat ben de kemal-i kanaatle ilân ederim ki eğer bu bir devâ ise devâ-yı şâfi

²¹ “Açık Arıza: Şâir-i Âzam Abdülhak Hâmid Bey’e”, *Tanin*, (10 Nisan 1913).

²² Agy.

²³ Prof. Dr. Yaşar Nuri Öztürk, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli (Türkçe Çeviri), İsrâ Suresi, 101. Ayet*, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1994, s.265.

değil, devâ-yı katildir. Ve “Devâ-yı katil” tabirini bu kanaate binâen sernâme-i sutur ittihaz ettim.²⁴

“İdare-i vilâyât kanun-ı muvakkati” adı verilen bu yeni vilayet kanunu Nazif’in nazarında şifa verici değil, öldürücü bir çaredir. Aslında Dahiliye Nazırı’nın yönetimi düzeltmek için sunduğu bu kanun teklifi yetersizdir. Memlekete faydadan çok zarar getirmiştir.

Nazif, bir yazısında Fransa’daki Dreyfus Meselesiyle benzerlik kurarak İstanbul’da gördüğü bir manzarayı açıklar. Kuzey Afrika’da Trablusgarb ve Bingazi’yi acımasızca işgal eden İtalya, mızıkacılarıyla Tepebaşı’nda eğlenmektedir. İstanbul’daki halk bundan mutlu olurken Anadolu, vatanı ve milleti zor şartlarda savunur. Tepebaşı’nda vatan, milli şeref, milliyet gibi mübarek kelimelerin kıymetleri ve niteliği anlamını kaybetmiştir. İstanbul halkı kendi nefsanî arzularını, şahsî menfaatlerini düşünür. Anadolu ise canla başla kahramanca mücadele verir:

Trablusgarb’ın, Bingazi’nin macera-yı ebed-nâlânı unutulmuş, herkes mes’ud ve yalnız maziden değil, hâlden ve istikbalden de emin, İtalyan çalgıcılarının -Afrika-yı Osmanî’nin hûn-ı masumuyla jengdâr- ellerinde bağırان aletlerden mütereşşih ezvâk ü neşveye gûnâgûn mâyilerden takattur eden sekirler karışıyor. Arada bigâne ve mensî duran vatan, yalnız vatan....

(...) Bereketzâr olan yerlerinde bile açlık, sefalet, ümitsizlik ağlayan Anadolu’nun bu sükûtu elbette çok sürmez. Her şeyin olduğu gibi tevekkül ve tahammülün de bir haddi vardır. Ve o da bir gün elbet uyanır.²⁵

Açlık ve sefalet içerisinde zor şartlarda yaşayan Anadolu halkının sessizliği çok uzun sürmeyecektir. Yakında İstanbul’un karşısına dikilerek ondan hesap soracaktır. Sonuç olarak Nazif, vatan ve millet konularında üst düzeydeki hassasiyetini Anadolu-İstanbul karşılaştırmasıyla ortaya koyar. Bu yazı vesilesiyle aktüel meselelerden birine parmak basarak o dönemin panoramasını çizer.

1.2.2. Dış Siyaset

20. yüzyılın başlarındaki tarih sahnesi oldukça çalkantılı ve kaotik bir yapıdadır. Bu durum sadece Osmanlı Devleti için değil, diğer dünya devletleri için de geçerlidir. En çok kan kaybeden ülkelerden biri de Osmanlı Devletidir. Zaten her yönden

²⁴ “Devâ-yı Katil”, *İctihad*, (30 Mayıs 1329/1913).

²⁵ “İstanbul Eğleniyor”, *İctihad*, (25 Temmuz 1329/1913).

zayıflayarak dağılma dönemi sürecine giren Osmanlı, bir yandan da dış güçlerle savaşarak topraklarını koruma çabasıdadır. Kuzey Afrika'daki son toprak parçasını kaybetmenin acısını yaşarken diğer taraftan Balkan Harbi ile daha da harap ve bitap düşer. Osmanlı Devleti açısından 20. yüzyıldaki felaket halkalarını oluşturan Trablusgarb ve Balkan Savaşları Süleyman Nazif'te derin izler bırakmıştır. Dolayısıyla Nazif de bu duruma kayıtsız kalmamış; duygu, düşünce ve milli hassasiyetini yazılarıyla ifade etmiştir.

1.2.2.1. Balkan Harbi Üzerine Görüşleri

Balkan Harbi başladığında kaleme aldığı yazısında Nazif, Osmanlı Devleti'nin geçmişteki zaferlerinden ve başarılarından ilham alır. Öyle ki yazısının başlığı da “Osmanlı Azmi”dir. Zamanında Osmanlı'nın tüm cihana hükmettiği ve hakimiyeti altına aldığı gerçeğini bir benzetmeyle ifade eder. Bu benzetmeyi şu şekilde açıklar: “Başını İşkodra dağlarına dayamış... Ayaklarını Basra Körfezi'ne uzatmış... Teneffüslerinden celâdet-i masume intişâr eden bu zararsız, hatarsız şîr-i nâimi uyandırmak tehlikelidir.

(Bırakın uyusun!)”²⁶

Alıntıda da görüldüğü üzere Osmanlı Devleti geniş bir alana yayılmış güçlü ve uyuyan bir aslana benzetilir. Bu aslan kendisine dokunulmadığında zararsız ve tehlikesizdir. Ancak düşman devletler uyuyan aslanı uyandıracak olurlarsa bu onlar için çok tehlikeli ve vahim bir durum olur.

Bir başka yazısında Avrupa Medeniyeti'ne dair görüşlerini beyan eden Nazif, Avrupa'nın çok eski zamanlarda olduğu gibi halen aynı zihniyette devam ettikleri görüşündedir. Pierre L'Ermite, I.Haçlı Seferinin düzenlenmesinde önemli rol almış; Hristiyanları, Müslümanlara karşı savaşa sürükleyen Fransız bir keşiştir. İşte Avrupa tıpkı onun ruhuyla, onun gösterdiği yoldan hareket ederek Osmanlı'ya düşmanlık eder. Aynı zamanda Nazif, o dönemde gündemde olan Avrupa Medeniyeti'nin düzenleyeceği konferanstaki ortak bildirisine Bâbîâlî'nin kayıtsız kalmadığını belirtir:

Hâlâ “Pierre L'Ermite”in ruhuyla hareket eden Avrupa heyet-i medeniyesi, teblîgat-ı müştereke ifâsıyla o maksad-ı hainin hadim-i husulü olmak derekelerine kadar yuvarlandıysa da bu teblîgata Bâbîâlî, haktan emin olanlara mahsus bir lisan-ı ciddiyetle cevap verdi.

²⁶ “Osmanlı Azmi”, *Tasvir-i Efkar*, (10 Teşrin-i evvel 1912).

(...) Hükümet-i hazıra, meslek ve ictihadı ne olursa olsun, memleketin haysiyet ve menfaatine ait mesâilde bilumum Osmanlıları kendisine hadim ve müzâhir bulacaktır. Düvel-i muazzamanın tebligatıyla küçük devletlerin notasını kabul etmemek emrinde Gazi Ahmed Muhtar Paşa Kabinesi'nin gösterdiği azm-i metânet, ırk, mezhep, fırka farkı olmaksızın, memleketin her ferdini minnettâr etti.²⁷

Gazi Ahmed Muhtar Paşa yönetimindeki hükümetin söz konusu konferans karşısında gösterdiği tavır ve dik duruşunu Nazif de memleket gibi takdir eder. Memleketin her ferdi yani bütün Osmanlılar hükümetin ortaya koymuş olduğu duruşa minnettardır. Bu hükümet yüce ve üstün sıfatlara layıktır.

1.2.2.2. İttifaklarla İlgili Görüşleri

19. yüzyıl boyunca varlığını denge politikası izleyerek devam ettirmeye çalışan Osmanlı Devleti, 20. yüzyıl başlarında da bu politikayı sürdürmeye çalışmış ancak başarılı olamamıştır. Berlin Antlaşması (1878) sonrasında Osmanlı Devleti yalnızlığa itilmiştir. Çünkü Büyük Güçler tarafından dikkate alınmamıştır. İngiltere, Kıbrıs ve Mısır'a yerleşmiş, Fransa ise Tunus'u işgal etmiştir. Osmanlı Devleti ise Almanya'ya yakınlaşmaya başlamıştır. Bosna-Hersek'in kaybı, Bulgaristan'ın bağımsızlığı, Girit isyanı, Trablusgarb ve Balkan Savaşları, Ermeni ve Arap ayrılıkçı oluşumları gibi olaylar, Osmanlı Devleti'ni güçlü bir müttefik bulmaya zorlamıştır.²⁸

Nazif, ittifak arayışından söz ettiği yazısında o dönemin şartlarını da göz önünde bulundurarak dünya siyasetinde dengelerin değiştiğini belirtir. Ülkeler arasında kutuplaşmalar baş gösterir. Meydana gelen iki kutuptan Osmanlı'nın menfaatine, güvenliğine uygun düşecek herhangi bir tarafa meyletmek gerektiğini vurgular. Çok yakın zamanda gerçekleşecek bir savaşın ayak seslerinin duyulduğu bu dönemde müttefik(ler) bulmak kaçınılmaz bir durumdur:

Siyaset-i cihanın hâlen nazım-ı zişevketi bulunan iki kitle-i ittifaktan birine temayül, daha doğrusu istinad etmek mecburiyetindeyiz. Bunların hangisi menâfi-i müttekâbileyi temine mütemayil olursa o tarafa meyletmek vazifemiz icabıdır.

(...) Bugün Balkan hükümetleri arasında, bizimle esbab-ı ihtilafı olmayan yalnız Romanya'dır. Sebeb-i ihtilaf olmadığı gibi birçok makas-ı iktisadiye ve milliye ile de yekdiğere merbut bulunuyoruz.²⁹

²⁷ “Son Çâre”, *Yeni Tasvir-i Efkâr*, (31 Teşrin-i evvel 1912).

²⁸ İttifak Arayışı ile İlgili Ayrıntılı Bilgi İçin bkz. Ali Kaşığıuğun, *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Devleti'nin İttifak Arayışları ve I. Dünya Savaşı'na Girişi (1911-1914)*, Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü Tarih Anabilim Dalı, Kahramanmaraş 2014, s. 1.

²⁹ “İnfirad Politikası”, *Hak*, (2 Mayıs 1912).

O yıllarda bazı ülkeler arasında ittifak söylentileri çıkmaktadır. Bunlara istinaden Nazif, Bulgaristan ve Yunanistan'ın ittifak söylentisiyle Osmanlı'yı kimsenin korkutamayacağını söyler. Dolayısıyla arasında anlaşmazlığın bulunmadığı, kendisine yakın gördüğü, ortak çıkarların olduğu Romanya ile bir ittifak yapılmalıdır. Eğer böyle bir ittifak gerçekleşirse bu aynı zamanda Dünya barışına da katkı sağlayacaktır.

İngiltere ve Almanya ile ilişkilere değinen Nazif, İngiltere'nin üzerinde güneş batmayan bir devlet olduğu gerçeğinden hareketle yayılmacı bir politika izlemesine değinir. Sömürgeler elde etmesi, hakimiyet alanını genişletmek istemesi Osmanlı'nın da İngilizlerle olan dostluğunu sorgulamasına sebep olur. İngiltere'nin bir sonraki hedefinin Osmanlı olduğunun düşünülmesi üzerine Gazi Ahmed Muhtar Paşa Avrupa'ya seyahatinde bu durumu önceden sezerek Almanya'ya bildirir. Böylece Almanya ile bir yakınlık başlarken buna paralel olarak İngiltere sevgisi de azalmaya başlar:

Bin sekiz yüz seksen iki sene-i milâdiyesinde Avrupa'ya seyahat etmiş olan Gazi Ahmed Muhtar Paşa, İngilizler'in Memâlik-i Osmaniyye dahilinde tevsi-i nüfûz etmeleri Hükümet-i Osmaniyyece hüsn-i telakki edilmemekte olduğundan bu nüfûzun tevessünü men edecek tedâbirin bir an evvel ittihazı lüzûmunu padişah tarafından Almanya hükûmetine ihtar etmeye memûr olmuş.³⁰

Bu süreçte Süleyman Nazif'in değişmeyen görüşü İngiltere ile olan yakınlıktır. Bu yakınlığın çok eski zamanlara dayandığını belirtir. Özellikle büyük bir cihan harbinin eşiğindeyken İngiltere gibi güçlü bir devletle ters düşmek ona göre çok büyük bir hatadır. Nazif, ufak pürüzler giderilirse sıkı bir dost olunacağı ve birlik sağlanılacağı gerçeğini göz önünde bulundurur:

İngilizlerle Basra Körfezi'nde bir iki nokta-yı ihtilâfımız varsa da bunlar da hall ve fasıl edilmek üzeredir. Menâfi-i müteakabile üzerine teessüs edecek bir mukarenet kadar makul ve payidâr irtibat olamaz. Cihanın hiçbir noktası ve hiçbir meselesi yoktur ki orada İngilizlerle Osmanlıların amâl ve menâfii kabil-i te'lif ve hatta müttehid olmasın.³¹

Görüldüğü gibi özellikle Basra Körfezi'nde çok küçük fikir ayrılıkları mevcuttur. Bu ayrılıklar üstesinden gelinecek, çözüme kavuşturulacak türdendir. Genel olarak Nazif, İngiltere ile Osmanlı'nın çıkarlarının örtüştüğünü dile getirir. Bu iki büyük güç arasında ittifak yapılmasını öngörür. İngiltere'ye olan hayranlığı ve yakınlığı da bu düşüncelerini tetikler.

³⁰ "İngiltere, Almanya ve Rusya Karşısında Biz", *Hak*, (26 Mayıs 1912).

³¹ Agy.

Nazif'in "İttifak-ı Muhtemele ve Müstakbele" başlıklı yazısına bakıldığında ortak düşmanlara ve tehditlere karşı ülkeler arasında "ittifak arayışı" Eski Roma'dan başlayarak o döneme kadar süregelen bir durumdur. Yoğun bir şekilde kutuplaşmaların başladığı, ülkelerin taraf oldukları ikili ve üçlü ittifak blokları 20. yüzyıl başlarına damga vurmuştur. Osmanlı Devleti'nin ise hangi devletlerle ittifak yapacağı merak konusudur. Ancak Nazif'e göre mutlaka bir ittifaka dahil olunmalıdır: "Hangi kitle-i ittifaka istinad ve inzimam etmek iktiza ettiğini tayin için dur u diraz düşünmeye ihtiyaç hissetmez. Bunu üç yüz seneye karib zamanın vekayi-i günagûnu zaten tayin etmiştir:

Rusya'nın bulunmadığı her heyet-i müttefikeye!.."32

Yakın bir zamanda İngiltere ve Almanya'nın başını çekeceği büyük bir savaşın başlayacağı aşikardır. Nazif'e göre son yıllarda dünya siyasetinde yaşanan olaylar nasıl bir yol ve politika izleneceğini göstermiştir. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin de bu durumda daha fazla vakit kaybetmeden Rusya'nın yer almadığı bir ittifak bloğuna katılması gerekmektedir.

Küçük yaşlardan itibaren tanık olduğu işgal manzaraları Nazif'in zihninde derin tesirler bırakmıştır. Doğup büyüdüğü muhitin de etkisiyle özellikle İstanbul'daki Rus işgali karşısında İngiliz hayranlığı başlamıştır. İngiliz siyasetini yazılarında da savunan Nazif, bu uğurda pek çok kişiyle kalem kavgalarına girişmiştir. İngiltere'nin Rus işgali sırasında Osmanlı'ya dost gibi görünmesi sebebiyle ona göre tek kurtuluş yolu İngiliz sevgisinden geçmektedir. Ayrıca İstanbul'dan Anadolu topraklarına kadar her yerde halk, dost olarak İngiltere'yi görür. Ancak Nazif'in İngiltere ile ilgili görüşlerinde zaman içinde gelişen ve değişen olaylar doğrultusunda farklılıklar görülür:

Moskof ordusu İstanbul'un surları önünde rekz-i hıyam-ı taazzum ederken ben dokuz yaşında idim. O vakit bu felâkete ağlayan nazarlarda Ayestefanos önünde lenger-endaz-ı mehâbet olan İngiliz sefâin-i harbiyesinin beşâret-i vücûdu bir lem'a-i ümit ikaz etti. Babiâli'nin koridorlarından Anadolu köylerinin kahvehanelerine kadar her yerde yükselen sada aynı kanaati ilân ediyordu.

"Bizim bir dostumuz varsa İngiltere'dir!"

(...) Almanya'nın nazar-ı hırsı Şark'a in'itaf ve buralarda taharrî-i menâfi etmeye başladıktan sonra Rusya İngiltere'ye daha ziyade nâfi olmasa bile, daha az muzır bir dost gibi göründü. Ve yine hasm-ı müşterek karşısında ahd ü peyman almış dostluklardan

³² "İttifak-ı Muhtemele ve Müstakbele", *Hak*, (11 Haziran 1912).

Fransa meveddeti, Rusya muhâlesetinin kâfil-i husûlü oldu. Artık bu ahval ve şerâit dahilinde İngiltere'den hayır ve imdat beklemek abestir.³³

Dış politikada ebedi dostluklar yoktur. Çıkar odaklı ilişkiler söz konusudur. İngiltere'nin gözünü Hindistan topraklarına dikmesi ve Almanya'nın da Doğu'ya karşı emellerinin olması noktasında bir çıkar çatışması olmuştur. İngiltere ve Fransa'nın ortak bir düşmana (Almanya) karşı dostluk ilişkileri, Rusya'nın ise Fransa ile yapmış olduğu antlaşma ve Rusya'nın İngiltere için daha az zararlı gözükmesi Nazif'te de fikir değişikliği yaratır. Bütün bu şartlar altında İngiltere'den veya başka bir ülkeden medet ummanın anlamsız olduğu ve Osmanlı'ya bir dost eli uzanmayacağı apaçık ortadadır. Bu eli bugün yine Osmanlı, kendi içinde aramalı, başkasından yardım beklememelidir.

1.2.2.3. Osmanlı - İtalya İlişkisi

Trablusgarb Savaşı ve Boğazlar Meselesi'ni merkeze aldığı bir yazısında Süleyman Nazif, İtalya ile olan sıcak savaşa değinir. Bu savaş, hem Kuzey Afrika'da (kara) hem de Boğazlar ve Adalar'da (deniz) iki koldan sürmektedir. Nazif de yazısında Çanakkale Boğazı'nın açılışı ve kapanışının iç ve dış siyasette uyandırdığı yankılardan bahseder. Boğazların açılışı yabancı devletler tarafından coşkuyla karşılanırken kapanışı ise Osmanlı Devleti'nde siyasi bir başarı olarak görülür. Osmanlı'nın Boğazlar üzerinde söz sahibi olması karşısında İtalya daha da saldırganlaşacaktır: “Mâlûmdur ki boğazlara ait muâhedenâmelerin mazmununda, bizim adeta bir bekçiden fazla hakka mâlik olmadığımız zannını idame edecek bir şümûl veya ibham tevehhüm olunurdu. Rical-i siyâsiyyenin beyanât-ı resmiyesi bizim boğazlarda bekçi değil, bilfiil sahip bulunduğumuzu teyit etti.”³⁴

Buradan hareketle Nazif, Osmanlı'nın Boğazlar üzerinde hakimiyetinin söz konusu olduğunu vurgular. İtalya'ya karşı dik duruş sergileyerek millete moral ve cesaret verir. Savaş şartlarında dış politikaya dönük bir ayarlama yapmaktadır. Milli heyecana, hissiyata hitap ettiği görülmektedir.

“Almanya Sefirinin Azimetı” başlıklı yazısında Nazif, İstanbul'da bulunan Almanya elçisinin siyasi durumlar gerekçe gösterilerek Berlin'e davet edilmesini anlatır. Daha sonradan davetin sebebinin başbakanlık olduğu anlaşılır. Osmanlı-İtalya savaşının hararetle bir şekilde devam ettiği günlerde Nazif'in nazarında barışı sağlaması beklenen ülke Almanya'dır. Bu konudaki kilit isim ise Almanya elçisidir. Çünkü İtalya;

³³ “İngiliz Siyaseti Hakkında”, *Hak Yolu*, (17 Şubat 1913).

³⁴ “İtalya'nın Harekât-ı Muhtemelesi”, *Hak*, (5 Mayıs 1912).

Kuzey Afrika’da, Akdeniz’de ve Ege’deki adalarda yaptığı saldırılarla çok büyük bir tehdit haline gelmiştir. Akabinde dünya çapında yeni savaşlara da zemin hazırlamıştır:

İstanbul’daki heyet-i süferânın reisi olan elçisini bu sûretle müzakereye davet etmekte Almanya hükümetinin bir emel-i mahsusı olmak gerektir. İtalya’nın ikad ettiği nâire-i iğtişaş, yavaş yavaş Avrupa’ya da sirayet ediyor biraz daha devam ederse serhadlerimiz haricinde de top sadası işitilmek pek ziyade melhuzdur.³⁵

Bu satırlardan da anlaşılacağı üzere Nazif; Almanya’nın, elçisini Berlin’e davet etmesinde başka amaçları olabileceğini tahmin eder ve bu konuda bilgilendirmede bulunur. Endişe ettiği bazı hususlar vardır. İtalya Savaşı ile ilgili diplomatik hareketlerden söz ettiği bu politik yazısında İtalya’nın acımasızca her yeri yakıp yıktığı ve savaşı sürdürdüğünü belirtir. Bütün bu kayıplara ve olumsuzluklara son verecek aracı kişi ise Almanya elçisidir. Bu elçiden orta yolu bulması ve arabuluculuk yapması beklenmektedir. Ancak beklentiler boşa çıkmıştır. Yapılan araştırmalar Almanya elçisinin ülkesine, başbakanlığa getirilmesi konusunu imparatorla görüşmek için döndüğünü göstermiştir.

Nazif “İfrattan Tevakki” adlı yazısında Rodos’ta ikamet eden Osmanlı Rumlarının İtalya’ya karşı tutumunu ele alır. Bu sırada Nazif de İzmir’de bulunmaktadır. Buradaki gazetelerden Osmanlı Rumlarının İtalya’yı destekledikleri söylentisini duyar. Çok üzülr ve hayal kırıklığına uğrar. Rumların her ne olursa olsun Osmanlı’ya ihanet etmeyecekleri görüşündedir. Rodos’ta yaşayan halkın ve savaşanların birer kahraman olduğunu düşünür:

Bizimle beş yüz seneye karib bir zamandan beri tevhid-i mukadderât etmiş olan Osmanlı Rumları’nın ırken, lisanen, hatta mezheben kendilerine bigâne bulunan bir kavmin tasallutunu hissen hüsn-i telakkî etmeyecekleri muhakkaktır. İçlerinde idare-i Osmaniyye’ye muâriz olanlar bulunsan bile bilumum Rum cemaatini bundan mes’ûl tutmak muvâfık-ı insaf olamaz.³⁶

Nazif’e göre Osmanlı Devleti ile kader birliği yapmış olan Rumlar, uzun süre dostluk ve kardeşlik bağlarıyla bu devletin sınırları içinde yaşamışlardır. Dolayısıyla Rumlar Osmanlı’ya hiçbir koşulda sırtlarını dönmeyeceklerdir. Elbette birtakım fikir ayrılıkları olabilir. Ancak bu durum Rumların Osmanlı’ya ihanet ettikleri ve arkasından vurdukları anlamına gelmez.

³⁵ “Almanya Sefirinin Azimet”, *Hak*, (6 Mayıs 1912).

³⁶ “İfrattan Tevakki”, *Anadolu (İzmir)*, (6 Mayıs 1912).

Bu yazısından bir gün sonra kaleme aldığı yazıda Nazif, İtalya'nın savaşta izlediği yol ve tavrından yola çıkarak bu ülkenin acizliğini gözler önüne serer. Aciz olmasının sebepleri, saldırı hedefini Ege'ye ve Adalar'a yöneltmesidir. Bir yandan da Kuzey Afrika'da yaşayan halk, birlik halinde İtalyanlara karşı kahramanca savaşı:

Adalar'a tecavüz ve Rodos'a asker ihraç etmekle İtalya, Afrika'daki arazimizi zabt etmekten aciz olduğunu bir kere daha itiraf etti. Biz kalb-i şefkatimizle lisan-ı duâmızı Adalar'ın ve Adalar'daki vatandaşlarımızın temennâ-yı selâmetine vakfetmekle beraber temin ederiz ki bu tecavüz gönüllerimizi ümidvâr-ı muvaffakiyet ediyor. Adalar'ın sevâhilini istediği kadar taht-ı işgale alsın. Mukavemet-i milliyyemiz, Trablusgarb ve Bingazi'deki elvah-ı kahramanâne'yi buralarda da gösterecektir.³⁷ “Nitekim İtalya, bu umulmadık mukavemet karşısında ilerleyemediği gibi, işgal ettiği yerlerde de hakimiyet kuramaz. Bu gelecek için ümid va'deden bir mücadeledir.”³⁸

Osmanlı vatandaşlarının göstermiş olduğu bu güçlü savunma karşısında İtalya aciz kalacak ve sonunda emellerine ulaşamayacaktır. İleride onlarla bir barış yapılsa dahi yapılan katliamlar hafızalardan asla silinmeyecektir. Onlara karşı hep kin ve nefret duyulacağını Nazif yazısında vurgular.

“Midilli'den” Hak gazetesine yazdığı yazısında Nazif, oranın savunma halinde bulunduğunu anlatarak bölgenin sosyopolitik durumu hakkında bilgiler verir. Midilli'de bulunmasının gerçek sebebi ailevi bir durumdur. Oraya gönderilmesi Nazif'e göre kaderdir. Aynı zamanda Midilli'de yaşayan kardeşi ve ailesinin kaderini de buradaki durum tayin edecektir. İtalya'nın sürekli baskısı ve bir sonraki hedefi konumunda olduğundan Midilli önemli bir yere sahiptir:

(...) mademki tâli beni bu sırada Midilli'ye sevk etti, ve mademki adanın tâli-i atisine merbut birkaç vücûdun mukadderât-ı müstakbelesi taayyün edinceye kadar burada kalmaya karar verdim, nefis-i bî-sûd ve hakirimi Midilli'deki kitle-i müdafaa'nın bir zerre-i munzammesi ilân edersem zî-şeref bir unvanın gasıbı addolunmam zannedirim.³⁹

Nazif'in ailevi bir iş için gittiği Midilli'de bulunan kardeşi Fâik Âli Midilli kaymakamıdır. Ailesiyle birlikte İtalya'nın işgali ile karşı karşıya kaldığından zor durumdadır. Bu nedenle Nazif, oraya mecburen gitmiştir. Alıntıda geçen “birkaç vücut” olarak belirttiği Fâik Âli ve ailesidir. Midilli'de Nazif'in takındığı tavır ve benimsediği zihniyet tek yumruk olarak İtalya'ya karşı koymaktır. Yani “ben” yoktur, “biz” anlayışı hakimdir.

³⁷ “İtalya'nın Aczi”, *Hak*, (7 Mayıs 1912).

³⁸ Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Dr. Şuayb Karakaş, *Süleyman Nazif*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s. 95-96.

³⁹ “Midilli'den”, *Hak*, (27 Mayıs 1912).

Midilli'den yazdığı bir diğer yazısında ise Nazif, Osmanlı donanmasının durumu ve vazifesi hakkında görüşlerini ortaya koyar. Bu noktada geçmişten bir örnek verir. Meşhur Ermeni hükümdar Mihrdad'ın savaşı kaybetmesi üzerine tacını kullanarak intihar etmek istemesi ile söz konusu donanmanın zayıflığı arasında bir benzerlik kurar. Geçmişte Barbaros gibi reisler önderliğinde çok büyük başarılar gösteren Osmanlı donanmasının İtalya'nın işgali karşısında "zavallı" durumuna düştüğünü anlatır. Kara kuvvetleriyle donanmayı karşılaştırır:

Vatan-ı muazzezın cezâir ve sevhilini İtalya'nın savlet-i akûresine terk ile Çanakkale istihkâmlarının cenâh-ı himayetinde sığınmış olan donanmamızın... Bizim zavallı donanmamızın sekiz aydan beri adı anıldıkça; Mihrdad'ın ikil-i hâsir ve münkesiri gözümün önüne gelir.

(...) Kumkale ile Seddülbahir'deki topçularımızın nam ü me'âsirini Osmanlı kavim ve tarihi daima takdis etsin. Bunlar ellerindeki âlât-ı müdafaanın düşman yedindeki vesâit-i taarruzdan kemiyet ve keyfiyetçe dün olduğunu iddia etmeyerek ve hatıra getirmeyerek vazifelerini îfâya şıtab ettiler. Bahriyelilerimiz de topçularımızı taklit etmeli ve hatta pîşva olmalı idiler!..⁴⁰

Kara kuvvetlerimiz özellikle Kumkale ve Seddülbahir'de kahramanca, şanlı ve şerefli bir şekilde kanlarının son damlasına kadar mücadele etmişler ve savaşmışlardır. 1911-1912 Osmanlı-İtalyan Savaşı'nda 27 gemiden oluşan bir İtalyan Filosu, 18 Nisan 1912 tarihinde Kumkale ve Seddülbahir açıklarında Türk tabyalarından açılan şiddetli top atışları karşısında Boğaz'dan içeri girememiş ve bir müddet sonra çekilmek zorunda kalmıştır. 1912-1913 Balkan Harbi'nde ise Çanakkale Boğazı'na karşı bir harekât gerçekleştirilmemiştir.⁴¹

Buradan yola çıkarak denizden gelen düşmana karşı karadan cevap verildiğini görürüz. Osmanlı kara kuvvetleri düşmanla kendini kıyas etmeyerek hızlıca cephede savaşa girmişlerdir. Osmanlı tarihinde derin izler bırakmışlardır. Nazif ise Osmanlı donanmasını değerlendirirken geçmişteki başarılarından ilham alınması gerektiğini söyler. Kahramanca mücadele eden kara kuvvetleri de donanmaya örnek ve kılavuz olmalıdır. Bu sayede donanma da vazifesini layıkıyla yerine getirmiş olur.

⁴⁰ "Mihrdad'ın Tacı", Hak, 28 Mayıs 1912.

⁴¹ Figen Atabey, *Çanakkale Savaşlarının Deniz Cephesi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara 2010, s. 52-53.

1.2.2.4. Osmanlı - Rusya İlişkisi

Osmanlı, bir taraftan İtalya ile Kuzey Afrika’da amansız bir mücadele verirken bir taraftan da Rusya’nın izlediği politika sebebiyle bu ülkeye olumsuz bakış sergiler. Bu politika dünya siyasetinde barışçıl ve yardımsever bir politikaya aykırıdır. Süleyman Nazif, tuhaf olarak gördüğü Rusya’nın izlediği bu yolu olumsuz anlamda eleştirir. Yüzyıllar boyunca düşman olarak görülen Rusya’nın tutumu ve tavrı sebebiyle artık maskesinin düştüğünü belirtir. Bu maskenin altından kötü niyetli ve sevimsiz bir çehre çıkar. Ancak Nazif, vatanının Rusya’ya karşı güçlü bir konumda olduğunu düşünür:

Rusya’nın sima-yı siyasetindeki nikab yavaş yavaş sıyrılıyor. Ve altından yalnız bizim için değil, kendi müttefik dostları da dahil olduğu hâlde, her devlet için sevimsiz bir çehre meydana çıkıyor.

(...) Rusya da dahil olduğu hâlde komşularımızın hiçbirinden pervamız yoktur. Hakkın kuvveti geç de olsa, kahr-ı hasım edeceğine eminiz. Hususiyle elimizde bu kuvvetten başka kuva-yı maddiye-i milliyede vardır. Mösyö Sazonov, memleketinin selâmet-i hakikiyesini takdire muktadir bir diplomat ise ahvâl-i hazırâya esbâb-ı teşettüt değil, istidad-ı sükûn ihzâr etsin.⁴²

Düşmanlardan özellikle de Rusya’dan hiçbir çekincesi olmadığını dile getiren Nazif, önceki yazılarında olduğu gibi dik duruş ve tavrını devam ettirir. Savaşlarda en büyük desteği ve gücü Allah’tan bulacaklarını dile getirir. Ayrıca Rusya’nın o dönemki Dışişleri Bakanı Mösyö Sazonov’un söylemleriyle dünya siyasetinde kargaşa ve kaos yarattığını açıklar. “Söz gümüşse sükut altındır.” sözünde görüldüğü üzere, Nazif de Sazonov’un sessiz kalmasının herkes için daha hayırlı olacağını ifade eder.

Nazif, Osmanlı-Rusya-Ermeniler üçgenini ele aldığı yazısında Ermenilerde katogigosluk makamına getirilen Beşinci Kigork’un Rus gazetelerinden Noviya Veremiya gazetesinin muhabiriyle yaptığı açıklamalara yer verir. Katogigos, açıklamalarında tamamen Rusya hayranı ve destekçisi olduğunu gösterir. Ermenilerin huzur ve refahı Rusya’da buldukları ve bu ülkenin egemenliğine girmeleri gerektiğinden bahseder. Beşinci Kigork’un Türklere karşı bakışı ise olumsuz ve kötüdür. Doğu Anadolu’da ikamet eden Ermenilerin perişan bir halde bulunduğunu belirtir: “Katogigos Hazretleri, bahsi Türkiye dahilindeki Ermeniler’e intikal ettirerek bunların hâli şayân-ı merhamet olduğunu söylüyor. Ve her Ermeni’nin Rusya’ya müteveccih olmasını tavsiye ediyor,

⁴² “Hâl-i Hazır”, *Hak*, (1 Mayıs 1912).

Şarkî Anadolu'daki vilâyetlerimiz dahilinde mütemekkin Ermenilerin mukadderât-ı ictimaiyyesi tarümar bir hâlde bulunduğunu mae't-teessüf itiraf ile izhar-ı insaf etmeliyiz."⁴³

Katogigos'un tüm Ermenilere tavsiyesi Rusya'ya yönelmeleri ve Rusya için her türlü fedakarlığı yapmalarıdır. Rusya'da ve Doğu Anadolu Bölgesinde yaşayan Ermenileri mukayese eden Nazif, Ermenilerin kaderlerinin kötü olduğunun farkında olarak onlara merhamet etmek gerektiğini vurgular. Çünkü Ermeniler Osmanlı topraklarında yüzyıllardan beri yaşayan bir toplumdur. Bunu da göz önüne alarak Osmanlı hükümetinin bu konuya daha ihtiyatlı yaklaşmasını tavsiye eder.

1.2.2.5. Diğer Ülkelerle İlişkiler

Osmanlı-Japonya ilişkisini ele alan Süleyman Nazif'in Hak gazetesindeki "son yazısı, gazetenin 1 Ağustos 1912 tarihli sayısında neşrettiği ve Japon İmparatoru'nun ölümü üzerine kaleme aldığı 'Büyük Hükümdar' adlı makaledir."⁴⁴ Japon hükümdar Mutsuhito (Meiji) Nazif'in nazarında sadece Japonya'da değil dünya tarihinde de derin izler bırakmıştır. Japonya tarihinden ilham alınması gerektiğini vurgulayan Nazif, sözü Osmanlılara getirir. Osmanlı milletinin yarından ümitsiz olmadığına ve zorlukların üstesinden birlikte gelineceğine değinir. Bunları yaparken de Japonya'nın tarihi ümit vermeli, diğer milletlerin yaşadıkları da ibret olmalıdır:

Vatanımızın derûn ve birununda lâyuad metâib ve mehâlikin mevcudiyet-i milliyeye darabat-ı mütevâlîye ettirdiği bu dakikalarda bile Osmanlılar nevmîd-i ferdâ değildirler. Biz müşkilât-ı mevcûdeyi iktihâm edebilecek kudretle itmînan-ı halâsı, kendi vakayinâme-i mevcûdiyetimizle ümem-i sairenin sahâif-i mukadderâtından topladığımız bu sırada büyük Japonya'nın tarihi bize bir teselli ve bir ümit gönderiyor.⁴⁵

Mutsuhito, Japonya'nın kalkınması, gelişmesi ve tüm dünyaya adını duyurmasını sağlayan kişidir. Orada birlik ve beraberliği sağlayarak eski alışkanlıkları yıkıp yeni baştan bir düzen sağlamıştır. Dolayısıyla Mutsuhito'nun ölümü Nazif'i de derinden etkilemiş ve üzmüştür. Türkiye de Japonya'nın acısına ortaktır. Nazif'e göre Japonya başta olmak üzere dünya çok kudretli bir değeri yitirmiştir.

Osmanlı-İngiltere ilişkisinden bahseden yazısında ise Nazif, İngiltere'nin tarih boyunca çok güçlü bir devlet olduğunu, diğer ülkelerin ondan çekindiğini anlatır. Aynı zamanda İngiltere, Kavalalı Mehmed Ali Paşa iç isyanını bastırmasıyla da Nazif'in

⁴³ "Ermeni Katogigos'un Beyanâtı", *Hak*, (24 Haziran 1912).

⁴⁴ Dr. Şuayb Karakaş, *Süleyman Nazif, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları*, Ankara 1988, s. 93.

⁴⁵ "Büyük Hükümdar", *Hak*, (1 Ağustos 1912).

sempatisini kazanmıştır. Osmanlı-İngiltere ilişkisini dönemin hükümeti Said Paşa üzerinden ele alan Nazif, bu ülkeyle kurduğumuz iyi ilişkilerin sonraki hükümete de sirayet ettiğine değinir. Said Paşa hükümetini başarılarından dolayı takdir eder:

Said Paşa Kabinesi mevki-i iktidârdan çekildiği zaman, İngiltere hayırhahlığının gayet kıymetdâr vesâik-i fiiliyyesini halefine yadigâr bıraktı. Boğazların haftalarca mesdûdiyetini tervic ve Hükümet-i Seniyye'nin bu babdaki teşebbüsât ve müddeiyâtını teyidât-ı hakşinasanesiyle tetvic ederken İngiltere'nin karşısında Said Paşa Kabinesi ve İttihat ve Terakki Hükümeti idi.⁴⁶

Said Paşa hükümetinin miras bıraktığı dış siyasete (İngiltere) yönelik iyi ve olumlu ilişkiler Osmanlı için çok kıymetli ve önemlidir. Said Paşa, özellikle Meşrutiyetten sonraki sadrazamlıklarında mecliste İttihat ve Terakki'nin desteğini de arkasına almıştır. Nazif, İngiltere ile samimi ilişkiler kuran Said Paşa ile İttihat ve Terakki'yi över ve yüceltir.

1.2.3. Fikir Akımlarıyla İlgili Görüşleri

Osmanlı Devleti 17. yüzyıldan itibaren önce duraklama sonra gerileme dönemine girer. Maliye, ordu ve eğitim gibi alanlarda Avrupa'nın gerisinde kalan Osmanlı İmparatorluğunu kurtarmak için birçok fikir akımı ortaya çıkar. Bu akımların başlıcaları; Osmanlıcılık, İslâmcılık, Türkçülük ve Batıcılık'tır.

Farklı fikir akımları Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü "hastalık"tan kurtarılması için çeşitli çözüm reçeteleri sunmuştur. Bunlar arasında var olan çok güçlü fikir tartışmaları da dönemin entelektüel canlılığını yansıtmıştır. Osmanlı'nın dağılma döneminde her fikir akımı kendi görüşlerini yaymaya ve etkili bir kamuoyu oluşturmaya çalışmıştır.⁴⁷

Fikir akımlarının ortak amacı Osmanlı Devleti'ni yeniden güçlü bir devlet haline getirmek ve kaybedilen toprakların geri alınmasını sağlamaktır. Ancak Birinci Dünya Savaşının kaybedilmesi ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu önce fiilen sonra resmen dağılmıştır.

Süleyman Nazif'in fikir akımlarına bakışı ele alınırsa; Nazif, Tanzimat döneminde doğan, Jön Türkler tarafından savunulan, tüm halka aynı hak ve yetkilerin verilmesini öngören Osmanlıcılık düşüncesini savunmuştur. Bu yolda Türkçülük fikrini benimseyenlerle polemiklere girmiştir. Onlarla ateşli ve harareti tartışmalarda

⁴⁶ "İngiltere ve Biz", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, (14 Teşrin-i evvel 1912).

⁴⁷ Ümmet Erkan, "1911-1918 Yılları Arasında Türk Yurdu Dergisine Konu Olan Bazı Tartışma ve Polemikler", *Karabük Üniversitesi Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, Cilt: V, Sayı: 1, Mart (2016), s. 48.

bulunarak görüşlerini yazılarına yansıtmıştır. Çünkü o, kurtuluş yolu olarak gördüğü Osmanlıcılık akımıyla farklı renklerdeki toplumların yeniden aynı şemsiye altında bir araya gelmesini hayal ve arzu etmektedir. Onun müktesebatında Osmanlıcılık ve İslâmcılık fikirlerinin inceden inceye işlenmiş olduğu görülür. İslâmcılık düşüncesini tarihten vermiş olduğu Yavuz Sultan Selim, Selahaddin-i Eyyûbi, Abdurrahmanü'l-Gafikî, Ömerü'l-Faruk gibi İslâm halifeleri üzerinden Türkçüler'e karşı savunur. İslâm birliği düşüncesi Nazif'in nazarında, "hasta adam" olarak görülen Osmanlı Devleti için bir başka kurtuluş yoludur. Ona göre İslâm birliği de Osmanlıcılık düşüncesi de parçalanmakta olan devleti bir arada tutmak amacını taşır. Bunun haricinde Osmanlıcılığı parçalama adına Batıcılık fikri maskesi düşmüş bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Dağılma döneminde birçok kişi tarafından savunulan bu fikir akımı gerçekçiliğini yitirerek ikinci plana düşmüştür. Dolayısıyla hayal kırıklığı yaratmıştır.

Bu kısımda Süleyman Nazif'in Fikir Akımlarıyla İlgili Görüşleri iki alt başlıkta incelendi. Bunlar; İslâm Birliği Düşüncesi ve Osmanlıcılık-İslâmcılık-Türkçülük Düşüncelerine Bakış Açısı adlı başlıklardır.

1.2.3.1. İslâm Birliği Düşüncesi

"Hayal Değil Hakikat" başlıklı yazısında Nazif, Trablusgarb Savaşıyla Osmanlı'nın Afrika'daki son toprak parçasını da kaybettiğinden bahseder. Trablusgarb ve Bingazi, İtalyan işgaline uğramıştır. Savaş sırasında ve sonrasında yaşadığımız zorluklar karşısında Nazif, yarından ümidini kesmemiştir. O, güçlü iman duygusuyla Osmanlı'nın bu felaketlerin üstesinden gelebileceğini düşünür. Müslümanların isterlerse tekrar eski günlerine dönebilecekleri ruha sahip oldukları görüşündedir. "(...) Gönlüm iman ve ümit ile doludur. Bilirim ki ümit eden ihraz eder. Bir intibah-ı İslâm ile mesâib-i güzeste tamir edilecektir. Buna kulûb-ı zaife ashâbı belki 'hayal' derler. Fakat her hakikat hayalin meşîme-i feyz-â-feyzinden doğmuştur."⁴⁸

Alıntıda da görüldüğü gibi Nazif, güçlü iman duygusuyla Osmanlı'nın gelecek günlerinde ümit ışığı görmektedir. Bir gün İslâm dünyasında büyük bir uyanışla kendilerini refah ve huzur dolu günlerin beklediğini anlatır. Nazif'e göre onun bu düşünceleri, zayıf insanların dediği gibi "hayal değil hakikat"tır.

⁴⁸ "Hayal Değil Hakikat", *Donanma*, (Eylül 1328/1912).

Nazif, medenileşme yolunda kıtalardan verdiği örneklerde Afrika üzerinde de durur. Afrika’da Müslümanlık ve Hristiyanlığın hüküm sürdüğünü anlatır. Ancak bu kıta ile ilgili bir hayali vardır. O da buranın tamamen İslâmlaşarak Müslüman Afrikası olacağıdır. Bu hayalinin bir gün gerçekleşeceğini düşünür: “Afrika’ya gelince: Ebhar-ı muhitanın kalbgâhına bir bıçak gibi saplanmış olan bu kıta bir gün behemehâl bir Müslüman Afrikası olacaktır. Buna o kadar eminim ki ufuklarında münhasıran livâü’l-hamd-ı İslâmın temevvüc ettiğini şimdiden görüyorum.”⁴⁹

Nazif’in “Müslüman Afrika” hayalini incelediğimizde kendisi, hayalinde tüm Afrika kıtasının İslâm dini rengine boyanıp, İslâmiyet şemsiyesi altında birleşmesini tasarlar. Afrika Kıtasında İslâmiyet bayrağının göklerde dalgalandığını şimdiden görmektedir. Bu da ona İslâm birliği düşüncesi bağlamında umut verir.

“İslâm birliği düşüncesi” başlığı altında düşündüğümüz diğer bir yazısında Süleyman Nazif, Müslüman mücahidlerden Selahaddin-i Eyyûbî ile Binbaşı Selahaddin arasında isimleri ve mücadeleleri yönünden benzerlik kurar. Bu iki Müslüman komutan, vatanı ve milleti uğruna canları pahasına savaşmışlardır. Hak yolunda verdikleri bu mücadelelerden dolayı Nazif onlardan övgüyle bahseder ve onları hatırlar:

Vatan-ı Osmanî’nin Karadağ hudûdunu -henüz hararetdâr-ı şebâb olan- mübarek kanlarıyla müdafaa ederken şehit düşen vatandaşlarımız arasında Binbaşı Selâhaddin Bey de vardı. Bu hadise-i şehâdet bana -tarih-i hicrî hesabıyla- yedi yüz kırk bir sene mukaddem gîrûdar-ı fenâyâ veda etmiş olan büyük bir adamı.. Şehid-i ceditimizin bir hemnâm-ı azimü’ş-şânını bir kere daha hürmetle hatırlattı.⁵⁰

Nazif’in nazarında “İki Selahaddin”in İslâm tarihinde derin izler bıraktığı görülmektedir. Binbaşı Selahaddin Bey, Karadağ sınırında dini uğruna kutsal bir savaş vermiştir. Tam bu noktada Nazif’in aklına tarihte “Kudüs Fatihî” diye anılan büyük İslâm halifesi ve Eyyûbî devletin kurucusu Selahaddin-i Eyyûbî gelir. Dinleri ve milletleri için hiçbir fedakarlıktan kaçınmayan bu “İki Selahaddin”e Osmanlı Devleti’nin sahip olduğunu, gelecekte de aynı amacı taşıyan Selahaddinlere sahip olacağını anlatır.

“Müheyyiç Manzaralar” adlı yazısında Nazif, İslâm birliği düşüncesi kapsamında rastladığı iki farklı manzaradan söz eder. Bunlardan ilki, Petersburg Üniversitesinde öğrenim gören Müslüman kız öğrencilerin Avrupa’ya karşı giriştikleri ilmi mücadeledir. Bu öğrencilerin işgalci güçlere karşı göstermiş oldukları dik duruş ve

⁴⁹ Agy.

⁵⁰ “İki Selahaddin”, *Şehbâl*, (15 Teşrin-i evvel 1328/1912).

tavır takdire şayandır. Masum bir kahramanlık mücadelesidir. Nazif de bu manzara karşısında derinden etkilenir:

Pazar günü “Müdafaa-i Milliye” cemiyetinde müsâdîf olduğumuz bir manzara hepimizi tehyic ve îbkâ etti. Şimal Türkleri’nden ve Petersburg Darü’l-fünûn talibâtından Meryem, Ümmügülsüm, Rukiye ve diğer Meryem Hanımlar hemşirelerimiz ellerinde birer muhtıra-yı hamiyet ve lisanlarında bin hutbe-i hamâset olduğu hâlde cemiyetimize bi’l-müracaa arz-ı muâvenet ediyorlardı.⁵¹

Bir diğer manzara ise Nazif matbaaların birinde iken Hintli dostların dini ve milli anlamdaki gayretleriyle Delhi şehrine Müslümanlığı savunan telgraf göndermeleridir:

(...) Ben matbaaların birinde bulunuyordum. Hintli ihvan-ı dinimizden birkaç zat oraya geldiler. Gözlerinden dümû-ı şadî revan oluyordu. “Meclis-i Milli” namıyla bir gün evvel tahşid edilmiş olan ucûbe-i müzdehimenin kararıyla mecruh olan gayret-i diniyyelerine bu galeyan-ı milli iltiyam ve teselli dök müştü. Hindistan’ın makarr-ı idaresi olan “Delhi” şehrine sahife sahife telgraf yazıyorlar ve diyorlardı ki:

-İslam ölmez. Ve ölmeyecektir.⁵²

İşte bu manzaraların Süleyman Nazif’te uyandırdığı izlenimler ve derin hissiyat halkta önemli bir bilinç oluşmasına vesile olmuştur. Haçlıların daha önceki yüzyıllarda olduğu gibi 20. Yüzyılda da Müslümanlara çeşitli yönlerden saldırdıkları aşıkardır. Metinden alınan bu iki manzara Müslümanlara yapılan zulümler karşısında en büyük “silahın” dini ve milli duygular olduğu gerçeğini bir kez daha ortaya koyar. İşgalci güçler karşısında Nazif, “herkesin üzerine düşen vazifeyi, vatan müdafaasında birlik olma zarureti anlatır.”⁵³ Buradan yola çıkarak hangi milletten veya ülkeden olursa olsun İslâmiyet adına yapılan faaliyetler İslâm birliği düşüncesini daha da kuvvetlendirir.

1.2.3.2. Osmanlıcılık - İslâmcılık - Türkçülük Düşüncelerine Bakış Açısı

Süleyman Nazif, Resneli Niyazi Bey’i konu edindiği yazısında onun ne kadar büyük bir kahraman olduğunu vurgular. Niyazi Bey, hem Arnavutluk hem de Osmanlı Devleti için yaptığı şerefli mücadelelerle iftihar sebebidir. Onunla gurur duyulmalıdır. Öyle ki haklı davasında sonuna kadar savaşıp Nazif’e göre şehitlik mertebesine ulaşmıştır: “Avlonya’nın -her manasıyla- alçak sahillerinde büyük Niyazi’nin büyük kalbine atılan

⁵¹ “Müheyyiç Manzaralar”, *Yeni Tasvir-i Efkar*, (4 Şubat 1913).

⁵² Agy.

⁵³ Muhammet Gür, *Kendi İçinde ve Kendine Göre Süleyman Nazif*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2020, s. 120.

Arnavut kurşunu, bu Türk oğluna, Resne Dağlarının şevâhik-i mücâhedatından daha yüksek bir şâhika-yı şehâdet takdim etti. Biz kan ve iman kardeşimizi bu mevki-i bülendde görmekle hem müteselli, hem mübahiyiz.”⁵⁴

Görüldüğü üzere Resne mücahidinin sayesinde Osmanlı’nın kahramanlık destanı nağmeli bir şekilde söylenmiştir. 1913’te Niyazi Bey, kuvvetli bir İttihat ve Terakki adamı olarak İstanbul’a gelmek üzere Avlonya Limanına gitmiştir. Muhafız timi Resneli’yi orada şehit etmiştir. Çünkü İstanbul’a gelirse sadrazam olma durumu vardır. Bu kahraman, Arnavut asıllı bir milliyetperverdir. Bu nedenle Nazif onu yüce bir mevkide görmekle teselli bulur. Resneli, öldürülme sebebinin karanlıkta kalmış ve kendi koruması tarafından vurulmuş olması sebebiyle "ne şehittir ne gazi" şeklinde başlayan deyimini kaynağı olmuştur. Mezarı bile yoktur.

Süleyman Nazif’in Türkçülük ve Turancılık düşüncelerine karşı şiddetli hücumlarda bulunduğu, Ahmed Agayef ile olan ateşli tartışmalarından kolaylıkla anlaşılabilir. Bu tartışmaların Osmanlılık, İslâmcılık ve Türkçülük düşünceleriyle şekillendiğini iki güçlü kalemin birbirlerine yazdıkları cevabi yazılarda görmek mümkündür. Bu konuya Şükrü Kurgan şöyle açıklık getirir:

“Süleyman Nazif; Osmanlılık, İslâmcılık ve Türkçülük devirlerinin hepsini yaşadı. Bunların arasında ve başlangıçta tercih ettiği idealin bir nevi Müslüman - Osmanlılık olduğunu bir mektubundan aldığımız şu satırlar açıkça göstermektedir:

Her Müslüman Osmanlı gibi benim iki an’anem ve iki akîde-i ictimaiyyem var: Biri dinî, diğeri millî. An’ane-i dinîyem hicret-i nebeviyyenin (Peygamberin hicretinin) on sene evvelinden, an’ane-i millîyyem ise 699 tarihinden (Sultan Osman’ın İstiklâl tarihi) başlar. [İctihad Mecmuası, 11 Temmuz 1329-1913 tarihli nüshada Ağaoğlu Ahmet’e hitaben neşredilen mektuptan).⁵⁵

Nazif, aynı mektubunda daha sonra konuyu kimliğini ifade eden unsurlara getirerek Agayef’e cevaplarına devam eder. Bu unsurlarını ayrılmaz bir bütün olarak görür. Müslümanlık, Osmanlılık, Türklük olarak belirttiği unsurlara bağlıdır. Görüşleri, olaylara bakış açısı ve tartışılan konularla ilgili değerlendirmelerini bu doğrultuda tutarak Agayef’e karşı savunma yapmıştır.

Prof. Dr. Muhammet Gür ise konuya şu şekilde yaklaşır:

Nazif, hüviyetinin üç unsurunu açıklar ve bunun neticesini bir misalle anlatır:

⁵⁴ “Hem Mücahid hem Şehid”, *Tanin*, (4 Mayıs 1913).

⁵⁵ Şükrü Kurgan, *Süleyman Nazif-Hayati, Sanatı, Eserleri-*, Varlık Yayınları, İstanbul 1955, s. 7.

Size ekanîm-i selâse-i hüviyetimi şu sûretle tarif edeyim: Müslümanlık, Osmanlılık, Türklük!..

Bugün bir kerîmem olsa putperest kalmış bir Türk'e, hatta bir Şii'ye tezvîç edemem. Fakat bir Arap, bir Kürt, bir Çerkes, bir Lâz, bir Tatar, bir Hintli, bir Cevalı benim makbul bir damadım olabilir. Müslüman vatandaşlarımın kısm-ı âzamı, eminim ki, bu hususta benimle hem-histir.⁵⁶

Nazif, metnin sonlarına doğru Agayef ile tartışmalarında ön plana çıkan “uzun kollu hırka” konusuna verdiği örneklerle değinir. Bu anlamda özellikle Fransızlar her ne kadar Romalılar kendilerine eziyet etmiş olsalar dahi onları din, ilim ve irfan alanında örnek almışlardır. Fransız medeniyeti rehber olarak benimsediği Latin ve Yunan kültürünü özümsemiştir. Dünya tarihinden verdiği bu örnekten yola çıkan Nazif, Türkler'in de Arap ve Acem kültürünü ve medeniyetini benimseyip kılavuz olarak görmeleri gerektiğini savunur. Özellikle Araplar Türklerin üstadı ve öğreticisidir:

Eğer biz hissiyat-ı milliyeyi tenmiye ve terbiye için hariçten emsal ve kavâid arayacaksak onları bizden daha müterakki ve daha münevver ümmetlerin vekayinâme-i mevcûdiyetinde taharrî etmeliyiz. Semerkand ve Buhara'da değil. Arap bizim mürşidimiz, üstadımız, mürebbimiz, her şeyimizdir. Arap'inkini Arap'a, Acem'inkini Acem'e iade edersek elimizde uzun kollu bir hırkadan başka bir şey kalmaz.⁵⁷

Alıntıda da görüldüğü gibi Nazif'in “uzun kollu hırka” ile anlatmak istediği Arap ve Acem medeniyetinin, kültürünün, ruhunun dışında kalan sade ve gösterişsiz unsurlar, yani Türkçülük'tür. Oysaki Nazif'e göre Türkleri Türk yapan, tamamlayan ve bütünleştiren köklü unsurlar Arap ve Acem kültüründen gelmektedir. Bunları yok sayarsak her anlamda eksik ve açıkta kalmış oluruz.

Moğol İmparatorluğu'nun kurucusu ve ilk kağanı olan Cengiz Han ile ilgili kaleme aldığı “Cengiz Hastalığı” yazısı ile Nazif - Agayef tartışmaları alevlenir. Nazif'e göre Cengiz adeta sonsuz eziyetlerin ifadesidir. Zalim, kan dökücü bir hükümdardır. Geçtiği yerleri yakıp yıkmış, tahrip etmiştir. Kadın, çocuk ayrımı yapmadan herkesi katletmiştir. Cengiz'in Müslümanlar'a yaptığı bu zulümleri göz ardı eden Müslüman Türk gençlerinin ondan medet ummalarına Nazif bir anlam veremez. Bu gençleri doğru yoldan sapmış bireyler olarak görür. Cengiz hakkındaki görüşlerini Türk ediplerinden verdiği örneklerle destekler. Namık Kemal'e göre:

⁵⁶ Muhammet Gür, *Kendi İçinde ve Kendine Göre Süleyman Nazif*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2020, s. 454.

⁵⁷ “Ahmed Agayef Beyefendi'ye”, *İctihad*, (11 Temmuz 1329/1913).

Hiç şüphe yoktur ki altı bin bu kadar senelik alem-i insaniyetin mübtelâ olduğu devâhî içinde tufandan sonra en şiddetli belâ istilâ-yı Tatar'dır. Cengiz gibi kaplandan yırtıcı, yılandan hain, şeytandan müdessis bir reis-i cebbarın sâika-i âmâl-i hunhârânesiyle Karakurum sahralarından Asya'nın her tarafına yayılan milyon milyon vahşiler, memleket yıkmakta, insan telef etmekte tufandan bile geri kalır afetlerden değildi.⁵⁸

Namık Kemal, Nevruz Bey biyografisinin önsözünden alınan bu alıntıda Cengiz'in zalim ve barbarlık yönü üzerinde durmuştur. Tarihten verdiği örneklerle de bu düşüncesini pekiştirir. Tatar ve Türklerin yaptığı istilaları Nuh tufanı gibi görerek etkisinin boyutunu gösterir. Namık Kemal, Cengiz hakkındaki olumsuz görüşlerini daha da ileriye götürerek ona "Şirk kadar lanetli"⁵⁹ demiştir.

Nazif'in düşüncelerini temellendirmek için verdiği diğer bir örnek Şemseddin Sami'dir:

Cengiz gayetle hun-riz ve zalim bir adam olup, en ziyade telezzüz ettiği şey bî-günah adamların ve etfal ve nisânın dahi kanını dökmektir. Askeri mücerred eğlence için dahi adam öldürürlerdi. Ve kendisi zabtettiği yerlerin ekserinde umûm ahaliyi kılıçtan geçirmek emrini verirdi. Altı yüz sene zarfında nice emeklerle vücûda gelmiş, ve hatta kable'l-İslâmki akvam ve ümemden dahi kalmış nice asâr-ı umranı, nice kütüphaneleri, medreseleri, rasathâneleri imhâ eylemiştir.⁶⁰

Şemseddin Sami, Kamusü'l-Âlâm adlı eserinde yer verdiği bu düşüncelerle Cengiz'in zalim bir hükümdar olarak insanların kanını döktüğünden bahseder. Cengiz ve askerleri Müslümanlara hatta İslâm öncesine ait nice yapılara büyük zarar vermiştir.

Nazif, yazısının sonlarında Cengiz'den hareketle ırk ve kan meselesine sözü getirir. Düşüncelerini bu çerçevede özetler:

(...) Bizim damarlarımızda bugün husûsî bir kan var ki o da Osmanlı kanıdır. Ve lisanımız gibi hûn-ı millimiz de birçok ihtilât ve ıstifâ ile aslından büsbütün ayrılmıştır. Hele Tatar ve Mongollarla karâbet-i nesebiyyemiz o kadar zayıf, o kadar karışık ve o kadar mevhum ki....⁶¹

Sonuç olarak Nazif, ırk ve kan meselesinden yola çıktığında Osmanlıcılık - Türkçülük fikirleri arasında sınır çizerek keskin bir ayrım yapar. Osmanlı kanının damarlarında bulunan asil ve hakiki kan olduğunu dile getirir. Tatar ve Moğollarla çoğu

⁵⁸ "Cengiz Hastalığı", *İctihad*, (18 Temmuz 1329/1913).

⁵⁹ Agy.

⁶⁰ Agy.

⁶¹ Agy.

yönden ayrıldığını belirterek onlarla bağının neredeyse yok denecek kadar az olduğunu anlatır.

Agayef'in, Türk Yurdu Dergisinde yazdığı "Sâbık Trabzon Valisi Süleyman Nazif Beyefendi'ye" adlı yazısındaki cevapları Türkçülük-İslâmcılık ayrımını ortadan kaldırarak bu fikir akımlarını bir bütün olarak görmeye yöneliktir. Bu yakınlaşmayı; "Türk kavmiyetinin birinci amili İslamiyet'tir. (...) Türkçülük Türkleri Araplardan ayırmak için değil, iki kavmi inkişaf, terakki ve teali ettirerek yek-diğerine şuurlu bir surette metin ve hususi esaslar üzerine yaklaştırmayı kendisine bir emel, bir gaye olarak tayin etmiştir."⁶² cümlelerinden anlamak mümkündür.

Süleyman Nazif'in "Cengiz Hastalığı" başlıklı yazısından sonra 25 Temmuz 1913'te -Agayef'in Türk Yurdu'nda daha yayımlanmadan çıkan yazısına bir cevap niteliğinde olan- Tanin Gazetesinde açıkladığı metnine bakıldığında Türkçülük düşüncesine daha ihtiyatlı yaklaştığı görülür. Burada yanlış bir anlaşılmayı düzeltmeye çalışır. Basına tebliğ olunan "Türklük'e karşı hücum" konusu üzerine Türkçülük düşüncesine tamamen karşı olmadığını belirterek kendisini savunur. O, sadece bu düşüncenin Osmanlı'nın felaketine sebep olacak noktaya getirilmesine karşı bir duruş sergiler:

Şimdilik yalnız bir noktayı reddedeceğim ki o da "Türklük'e karşı olan hücum" isnadıdır. Vâkıâ ben hücum ettim. Fakat hedef-i savletim -haşa ve Allah esirgesin- Türklük değil, Osmanlı Türkleri'nin felâketine bâdî-i istidâd olacak telkinât-ı muzır ve bî-rahmânedir. Bu mücâhedede devamı vezâif-i milliyemin akdesi addederim.⁶³

Görüldüğü gibi Nazif, "Türklük'e karşı saldırı" yakıştırmasını kabul etmemektedir. Onun tam olarak anlatmak istediği ve karşı olduğu Türklük'ün "maddi ve manevi dayanağı"⁶⁴ olarak isim vermeden belirttiği İslâmiyet'i tahrir etmesi ve zarar verici teşebbüslerde bulunmasıdır.

Süleyman Nazif, bir önceki metinde yer alan "yanlış telakki"nin bir neticesi olarak Ahmed Agayef'i zararlı değilse bile aşırı bir Türkçü olarak niteler. Daha sonra; ırk, soy, kabile, meşrep, mezhep, dil, inanç vb. kültürel özelliklerin üstünlüğünü esas alan "kavmiyetçilik" konusunu ele alır. Arap tarihinden getirdiği örneklerle düşüncesini açıklar. Araplarda kavim ve akrabalık bağlarının İslâmiyet'in bazı yasaklarına rağmen

⁶² Muhammet Gür, *Kendi İçinde ve Kendine Göre Süleyman Nazif*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2020, s. 459-460

⁶³ "Tanin Gazetesine", *Tanin*, (27 Temmuz 1329/1913).

⁶⁴ Agy.

güçlü bir şekilde süregeldiğini belirtir. Ancak İslâmiyet'in doğuşundan sonraki dönemde bu bağlar din ve mezhep bağlarına dönüşür:

Arap'ta asabiyyet-i aile ve râbîta-ı kavmiyyenin ne kadar kavi ve mutâ ve muhterem olduğunu bilirsiniz. İslâmiyet bile bu revâbıtı kısmen idâme ve mesela beş on batın evvelden ayrılmış bir ammiyâdeyi kız varisin yanına ikame etmiştir. Bir Arap'ın sâr-ı katlini evlâd ve ihvanı yoksa ebnâ-yı ammi almakla mükellef idi. Bu adet-i kadime bâde'l-İslâm ve memnûiyet-i diniyyeye rağmen de devam edip gelmiştir.⁶⁵

Dr. Şuayb Karakaş bahsi geçen konu hakkında şu değerlendirmede bulunur: “Süleyman Nazif, Türkçülüğü tenkid ederken bu cereyanın İslâm dinince yasaklandığını ve böylece ‘kavmiyet ve milliyet revâbıtı’nın’ ‘din ve mezhep râbîtasına tahavvül’ ettiğini söyler.”⁶⁶

Nazif'in Agayef hakkındaki eleştirilerinden biri de onun ırkçılık yaptığını düşünmesidir. Bu kanıya Agayef'in bir sözünü gramer bakımından inceleyerek varır. Özellikle söz konusu cümlelerin yüklemdeki “Türkler” kelimesi kavim vurgusuna işaret eder. ırkçılık yapıldığının belirtisidir. Oysaki Nazif'e göre Osmanlı, kavmî bir devlet değildir. Hakkı ve adaleti esas alan bir yapıdır. Osmanlı'yı o günlere getiren sadece Türkler'in başarısı değildir:

An'ane-i Milliye hakkında söylediğiniz sözleri pek garip buldum. “Osmanlı tarih ve devletinin nâzım ve müessisi siz de inkâr etmezsiniz ki Türklerdir” diyorsunuz. Bu cümlelerin mübtedâsı olan “nâzım ve müessisi” gibi, haberi bulunan “Türkler” de müfred olsaydı “Türk” ism-i cinsinden Sultan Osman'ı veya ebb-i mükerrerini kastetmiş olduğunuz hükmederek size hak verirdim. Fakat “Türkler” denince düşünürüm.⁶⁷

Nazif, bu konuyla ilgili Türkler'in Osmanlı Devleti'ni en çok uğraştıran, başını derde sokan millet olduğundan bahseder. Öyle ki Tatar ve Türklerden oluşan Timur ordusu Ankara Savaşı'nda Yıldırım Bayezid'i yenilgiye uğratarak İstanbul'un fethini 50 yıl kadar geciktirmiştir.

Agayef'e yazılan bu mektupta konu fizyolojik unsurlara gelir. Burada da Nazif, Türk ırkının başka ırklarla karışmış melez bir ırk olduğunu iddia eder. Farklı kavimlerin kaynaşmasıyla oluşmuştur. Osmanlı sınırlarında Anadolu'da yaşayan Türkler ile Orta Asya'da yaşayan Türkler birbirinden farklıdır. Aralarında benzerlik kurulamaz:

Anâsır-ı gayr-ı Müslime'nin kanını Yeniçeriler üç asırdan ziyade Türk damarlarına naklettiler. Taraf taraf vaki olan ihtidâlar, iltihaklar da başka!.. Türk ırkının ihtilât ve

⁶⁵ “Ahmed Agayef Beyefendi'ye”, *İctihad*, (1 Ağustos 1329/1913).

⁶⁶ Dr. Şuayb Karakaş, *Süleyman Nazif*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s. 270.

⁶⁷ “Ahmed Agayef Beyefendi'ye”, *İctihad*, (1 Ağustos 1329/1913).

tesâlübü anâsır-ı gayr-ı Müslime'ye inhisar etmedi: Araplar, Boşnaklar, Arnavutlar, Kürtler, Çerkesler, Lazlarla diğer layuad akvâm bu ırka karışmış ve karıştırmıştır. Bugün Balıkesir'de, Konya'da, Sivas'ta, Diyarbakır'da, Kerkük'te yerli bir Türk bulamazsınız ki şeklen Buhara veya Semerkand halkına benzesin.⁶⁸

Bu metinden Nazif'in Osmanlıcılık ve İslâmcılık düşüncelerini, Agayef'in Türkçülük düşüncesine karşı tarihten çeşitli örneklerle ve tespitlerle savunduğu anlaşılır. Nazif; Osmanlı'yı yoktan var eden, onun kurulması ve büyümesinde en büyük paya sahip Türklermiş gibi sığ yaklaşımların karşısındadır. Halbuki ona göre Osmanlılar bütün medeniyete, devlete varis olarak yeni bir terkibe ulaşmıştır. Her yerde Arap, Türk, Laz, Çerkes, Kürt kaynaşmıştır. Nazif; insanlığı, İslâm kardeşliğini bozmak için Agayef vb. kişilerin ırkçılık yaptığı kanaatindedir. Sosyolojik ve tarihi anlamdaki bu yanlışın karşısındadır. Bütün bu iddialarını ve temellerini, kabul ettiği üç toplumsal esasına (Osmanlıcılık - İslâmcılık - Türkçülük) dayandırır.

Agayef, Nazif'in 11 Temmuz 1913'te kendisine yazdığı mektupta dolaylı yoldan Şiilere gönderme yaptığı ve onları putperest olarak nitelendirdiği görüşündedir. Nazif ise bunun yanlış bir anlaşılma olduğunu dile getirerek kendisini savunur. Agayef'in iddiasının aksine kendisinin Şiilere karşı bir düşmanlık beslemediğini ileri sürer. Şii - Sünni meselesine bu iki mezhebin geçmişten günümüze kadar birbirine karşı oldukları ve bunun özellikle Şiiler tarafında nefret düzeyine ulaştığını belirterek yaklaşır. Ayrıca o, nefret ve intikam duyguları taşımaması şartıyla her din ve mezhebe saygılıdır.

Şiilik - Sünnilik meselesi noktasında Nazif - Agayef tartışmasına Nazif'in 11 Temmuz'daki ifadelerine istinaden Prof. Dr. Muhammet Gür ise şu şekilde açıklık getirir: "Nazif, önceki sözlerinin, 'küfr-âmiz' ve 'Şiileri putpereste teşbih' olarak anlaşılmasına da hayret etmiştir:

Ben Şiiliğin aksâm-ı İslâm'dan olduğunu "hatta" tefrik ve tahsisıyla ifham ederek, "bir kerimem olsa putperest bir Türk'e hatta bir Şii'ye tezvic edemem!" demiştim. Hiçbir Şii'ye şahsî husumetim olmadığı ve hatta bazıları ve birçoqlarıyla aramızda meveddet de bulunduğu hâlde bu sözü bugün de müsterih bir vicdan ile tekrar edebilirim.⁶⁹

Süleyman Nazif'in bu görüşleriyle Şiilere karşı olumsuz bir duygu beslemediği yargısına varılabilir. O, bu mesele ile Şiilerin Sünnilere olan kötü ve zararlı tutumunu eleştirmiştir.

⁶⁸ Agy.

⁶⁹ Muhammet Gür, *Kendi İçinde ve Kendine Göre Süleyman Nazif*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2020, s. 462.

“Yazılarında en çok İran ve Fransız edebiyatlarından bahseden Nazif’in diğer edebiyatlara ise yer yer ve bazı büyük edibler dolayısıyla temas ettiği görülür. Denilebilir ki o daha ziyade, Şark’ı İran dili ve edebiyatı, Garp’ı ise Fransız dili ve kültürü vasıtasıyla tanımıştır.”⁷⁰

Kavmiyetçilik ve milliyetçilik düşüncelerinin karşısında olduğunu yazılarında tekrar-be-tekrar dile getiren Nazif, bu konuyu derinlemesine ele aldığı yazısında Fransız milletinin hiçbir zaman beslendiği ana kaynakları Latin ve Yunan medeniyetini, kültürünü inkâr etmediğini vurgular. Fransız kültürü bir sonuçtur, terkiptir. Dünya tarihinden verdiği bu çarpıcı örnekle sözü Osmanlı’ya getirir. Osmanlı’nın da kendi tarihini, kültürünü, kaynağını yok saymaması gerektiğini savunur. Arapça ve Farsçadan faydalanmalı, eserlerinde izler taşıyan bu dillerin unsurları benimsenmelidir. Arapça tam bu noktada Latin ve Yunan diliyle aynı işlevdedir. Asıl kaynaktır, çıkış ve hareket noktasıdır. Bu anlamda Agayef’e Nazif’in sitemi vardır:

Maa’l-istiğrab görüyorum ki siz Renaissance denilen “devr-i teceddüd”ün esbâb ve meâsirini de bizden gizlemek istiyorsunuz. Fransız lisanının müstakillen yazılmak istenilmesi bu teceddüdün esbâbından değil, asârından biridir. Ve o teceddüden sonra ve bugün bile “Türkçü” ve “Yurtçu”ların yaptıkları gibi Latin ve Yunan kelimâtına ilân-ı husumet ve mübâadet edilmiyor.

Latin lisanı Avrupa’nın medeniyet ve efkârına tahakkümle ika-ı zarar etmek şöyle dursun, Kurûn-ı Vustâ’nın a’sar-ı muzlimesinde Avrupaca bir şûle-i hidâyet ve tesliyet gibi parlamıştır. Tıpkı bizim Arapça gibi!⁷¹

Nazif, Agayef’in Avrupa’nın aydınlanma devri olarak nitelendirilen Rönesans döneminin Fransız lisanı ve kültürü üzerindeki etkisini bir nevi yok saydığını düşünür. Oysaki Latin ve Yunan medeniyeti Fransız lisanından ayrı düşünülemez. Nazif’in Agayef’i eleştirdiği ve ona karşı çıktığı tam bu konudur. Arapça ile Latin ve Yunan dilleri arasında kurmuş olduğu ilişkiyi metindeki sözleriyle ifade eden Nazif, bu konuyu Fransız edebiyatı sanatçılarını örnek göstererek açıklar. Bu sanatçıların eserlerinde de Latin ve Yunan dilinin, kültürünün etkisi aşîkardır. Dolayısıyla dil konusunda geçmişle geleceğin birbirine bağlandığı kanaatindedir.

Nazif’in 15 Ağustos 1913’teki Agayef’e cevabi mektubuna bakıldığında daha önce üzerinde durduğu ırk meselesine değindiği görülür. Her ırkın doğal olarak başka ırklarla, kültürlerle karışarak ortaya çıkabileceği görüşündedir. Bu düşüncesini Fransız ırkının birçok ırkın bir araya gelmesiyle oluşan özel bir ırk olması ile açıklar. Agayef’e

⁷⁰ Age. , s. 321.

⁷¹ “Ahmed Agayef Beyefendi’ye Cevab”, *İctihad*, (8 Ağustos 1329/1913).

verdiği bu cevaplarda Türk ırkının da karışık, melez bir ırk olmasının aslında medenileşmeye yol açtığı ve olumlu sayılabilecek bir özellik olduğu düşüncesindedir:

Fransa gibi mahdud ve muayyen bir yerde bu kadar karışık olan “ırk”ın bilhassa bizde ne kadar mahlût ve müşevveş olacağını siz -fakat inadin yerine insafi ikame ederek- hesap ve tayin ediniz.

Asyâ-yı Vustâ’dan getirdiğimiz kana bereket versin ki birçok dimâ-ı ecnebiye karıştı. Yoksa o hûn-ı bedevî bu kadar da hâiz-i kudret-i temeddün olamazdı.⁷²

Bu konu hakkında Dr. Şuayb Karakaş’ın tespitleri: “Nazif; Türklerin, Orta-Asya’dan çıktıkları andan itibaren pek çok ecnebiyle karışmış olmaları sebebiyle Türkçülük iddiasında bulunmanın bir bakıma imkânsızlığını belirtir. Türklerin yabancılarla karışmasını, medenileşmek yolunda atılmış önemli bir adım olarak değerlendirir.”⁷³ şeklindedir.

Nazif - Agayef tartışmasında ön planda olan “uzun kollu hırka” meselesi bu metinde de kendine yer bulur. Bu hırka Agayef’in benimsemiş olduğu Türkçülük akımı ve Türk ırkı ile ilgili unsurlardır. Nazif, kendisinin bu hırkayla bir bağının olmadığını ve çok uzak olduğunu dile getirir. Çünkü kendisini Orta Asya’dan gelmiş biri olarak görmez. Dolayısıyla, Nazif’in nazarında “uzun kollu hırka”yı benimsemek, Osmanlı’yı var eden, temsil eden, asıl bağlı olduğu Arap ve Fars kültürünün sentezi olan Osmanlıcılık fikrinden tamamen vazgeçmektir:

“Arap’inkini Arap’a, Acem’inkini Acem’e iade edersek elimizde uzun kollu hırkadan başka bir şey kalmaz.” sözümü niçin müstehak-ı tâyib görüyorsunuz?. Benim o hırka ile münasebetim, o kadar meşkûk ve o kadar mevhumdur ki!..

(...) Hilâfet-i İslâmiyyeyi düştüğü dereke-i mezelleten tahlis ve îlâ etmiş olanlar, sizin uzun kollu hırkalarınız değil, medeniyet-i İslâmiyyenin perverde ve îdad ettiği eyâd-i mümtaze idi. O hilâfet-i muazzamayı Mısır’daki bir medrese-i virânın genc-i pür-gubarından, İstanbul’daki Topkapı Saray-ı muhteşemine nakl ve ısı’ad etmiş olan hükümdar-ı azimü’ş-şân, unutmayınız ki, hanümanını Cengiz’in harap ettiği bir Süleyman Şah’ın, şevket ve hayatına Timurlenk’in hitam vermiş olduğu bir Yıldırım Bayezid’in necîbidir.⁷⁴

Nazif’in bu alıntılarda bahsettiği “uzun kollu hırka” yani Türkçülük ile ilgili unsurlar İslâm Halifeliğini olumsuz yönde etkilemiştir. Asıl kurtarıcı bu “uzun kollu hırka” değil, İslâm Medeniyetinin dünyaya sunduğu seçkin ellerdir. Bu eller, İslâm birliği ve bütünlüğünü sağlamıştır. Yüce halifeliğin devamlılığında, halifeliğin Türk ve

⁷² “Ahmed Agayef Bey’e Cevab”, *İctihad*, (15 Ağustos 1329/1913).

⁷³ Dr. Şuayb Karakaş, *Süleyman Nazif*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s. 270.

⁷⁴ “Ahmed Agayef Bey’e Cevab”, *İctihad*, (15 Ağustos 1329/1913).

Tatarlara karşı mücadele ile yaygınlaşmasında önemli pay sahibidir. Nazif, bu görüşlerini tarihten verdiği örneklerle açıklamıştır.

Tarihe mal olmuş en önemli Müslüman Kürt komutan olan Selahaddin-i Eyyûbî haçlı seferlerinde İslâmiyeti ve Hz. Muhammed'in kutsal mirasını canı pahasına savunmuştur. Buna mukabil Cengiz ve evlatları geçtikleri yerleri yakıp yıkarak zarara uğratmışlardır. İstiklâl Marşının şairi Mehmed Âkif Ersoy'un "Şarkın en sevgili sultanı" olarak nitelendirdiği Selahaddin'in kanında Türklük'ten eser yoktur. O, İslâm muhitinde yetişmiş ve İslâm kültüründen beslenmiş bir Müslümandır:

Selahaddin-i Eyyubî'nin kanında, lisanında Türklük'ten bir katre ve zerre gösterebilir misiniz?. Bu büyük dindaş İslâm muhitinde perverîşyab olmuş bir Kürt idi. Ve bu Kürt, salibi hançere tahvil etmiş olan İsevîlerin hücumât-ı mütevâliesine karşı Hazret-i Muhammed'in müessesât-ı mukaddesesini hamâset ve hikmetle müdafaa ederken, Cengizle evlâd ve ahfadı diğer taraftan ve en mâmur ve müreffeh diyar ve aktar-ı İslâm'ı -ehl-i salibten ziyade- tahrip ediyordu. O Cengiz ki bugünkü Türkçü ve Yurtçularımız tarafından kudsiyet-i semavîye ile meşmûl gösteriliyor!..⁷⁵

Dr. Kenan Özkan'ın Nazif'in yazısıyla ilgili olan bu konudaki düşüncesi şu şekildedir: " (...) Kürt olarak Selahaddin-i Eyyubî bu hizmetleri yaparken Cengiz'in ve hanedanının İslâm ülkelerine verdiği zararı hatırlatmış ve milliyet bağının bir anlam ifade etmediğini, din bağının kavmiyetin önüne geçtiğini ispatlamaya çalışmıştır."⁷⁶

Selahaddin-i Eyyûbî'nin göstermiş olduğu kahramanlık ve mücahidlik karşısında Türkçüler halen Cengiz ve Timur'dan yardım istemektedirler. Süleyman Nazif, Agayef'e bu aşamada eleştirel bir yaklaşım sergiler. Açıkladığı bu örneklerle Müslüman - Osmanlı taraftarı olarak Agayef'in Türkçülük düşüncesine karşı tavrını net bir şekilde ortaya koyar.

Süleyman Nazif, Ahmed Agayef'e yazdığı son cevabi mektubunda Turancılık ideali ve milliyetçilik akımından bahseder. Agayef'in de taraftarı olduğu Türkçüler; düşünceleriyle, yaptıklarıyla ve savundukları değerlerle adeta Orta Asya ve Orta Çağ'ın karanlık dönemlerine geri dönmek isterler. Böyle yapmak vatanı ve milleti geriye götürmekten başka bir şey değildir. Halbuki Nazif'e göre akıllı ve uyanık olan bir kavim asla böyle geriye dönüşlerde bulunmaz. Araplarda olduğu gibi daima yenilikçi, ilerlemeyi öngören bir düşünce yapısında olurlar.

⁷⁵ Agy.

⁷⁶ Dr. Kenan Özkan, *Osmanlı Aydınlarının İslâmcılık Türkçülük Siyasetleri Üzerine Tartışmaları -Çatışma, Uzlaşma, Sentez-*, İksad Yayınevi, Ankara 2021, s. 162.

Dr. Şuayb Karakaş'ın bu husustaki görüşleri şöyledir:

Ağaoğlu Ahmed Bey'e yazılan son cevapta, Turancılık münakaşa edilir. Süleyman Nazif, Turancılığı Anadolu'dan meçhul bir yere hicret etmek manasında anlar. Türkçülüğün bu en büyük idealine biraz da bu sebeple karşı çıkar:

“Türkçüler”in milliyetperverliği tabiat-ı vekâyi'e nâ-mülâyim olduğu kadar muzır, muharrip, mühliktir. Bununla bir istikbâl-i ekmele takarrüb değil, Asyâ-yı Vustâ ve Kurûn-ı Vustâ'ya doğru irticâ edilmek isteniliyor. Aklı başında olan hiçbir kavim bi'n-nisbe daha mükemmel olan hâlini bir mazi-i müşevveşe feda etmek istemez.

(...) İki, üç seneden beri hortlak gibi aramıza sokulan ‘Turan’ kelimesi tefevvüh edilmeye başlanır başlanmaz âfâk-ı Osmanî'de musibetler temevvüc etmeye başladı. Afrika'daki son topraklarımızı, Avrupa'daki mülk-i meşrûmuz elimizden kapanlar acaba bizi Asya'da hür ve müstakil bırakacaklar mı?.. Korkarım ki sizin kâbe-i hayâliniz olan “Turan”ı da bize ile'l-ebed kapasınlar!..⁷⁷

Karakaş'ın da işaret ettiği gibi Nazif, Turancılık idealini ve bu kelimeyi adeta bir hortlak gibi milletin arasına sokulmuş olarak görür. Turan, Osmanlı ufuklarında bir musibet gibi dalgalanmaya başlamıştır. Türkçülerin temelsiz, geçici ve hayalden başka bir işe yaramayan bu idealleri topluma zarar vermiştir. Öyle ki bu hayalin milletin dilinde dolaşması kısa zamanda vatanı da zehirleyerek olumsuz bir atmosfer yaratmıştır. Bunu Trablusgarb ve Balkan Harbi'nin baş göstermesi ve bu savaşlarda alınan mağlubiyetlerle açıklamak mümkündür.

Türkçüler, Turancılık idealini savunurken ve benimserken lisan meselesinde de değişiklikler yapmaya çalışmışlardır. Nazif'in nazarında kendi dili zengin, süslü, aruz veznine uygun, terkiplerle donanmış Arapça-Farsça-Türkçe'nin karışımı olan Osmanlı Türkçesi'dir. Ancak Türkçüler bu dili reddederek yerine başka şiveleri ikame etmek istemişlerdir. Oysaki eski zamanlarda Türk ve Tatarların da Osmanlı lehçesini benimsedikleri malumdur. Fakat zaman içerisinde bunlar değişime uğramıştır. Nazif, bu konuda da şaşkınlık içerisinde:

Türkçe'nin en mükemmel lehçesi Osmanlı Türkçesi iken her nedense Yurtçularımız Kazan, Kırım, Buhara şivelerini mütefevvik göstermek istiyorlar. Rusya'nın ribka-i tahakkümü altında inleyen Türk ve Tatarlar birkaç sene evvele kadar Osmanlı lehçesini muktedâ ittihaz ederlerdi. Aradan nasıl bir sarsar-ı meş'um vezan oldu ki her şeyi herc ü merc etti! Lisani, esâlib-i beyanı, aruzu, âhengi Asya-yı Vustâ'nın akvâm-ı ibtidâiyyesine peşkeş etmekte ne fayda var?..⁷⁸

⁷⁷ Dr. Şuayb Karakaş, *Süleyman Nazif*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s. 271.

⁷⁸ Ahmed Agayef Bey'e Cevab", *İctihad*, (5 Eylül 1329/1913).

Lisan konusunda Nazif'in bu tespitleri, Agayef gibi Türkçülerin görüşlerinin bir sonucudur. Bu bağlamda Türk ve Tatarların kullandığı lehçeler doğrultusunda kelimelerin telaffuzları da farklılık gösterir. Oysaki Osmanlı Türkçesine ait olan zengin unsurları kendi halinde bırakmalı ve Orta Asya'nın ilkel kavimlerine hediye etmemek gerekir. Nazif, metindeki bütün bu düşünceleriyle söz konusu olan Turancılık idealini boş bir hayal olarak görür.

1.3. EDEBİ KONULAR

Süleyman Nazif, Türk edebiyatı tarihinde ateşli ve coşkulu kalemi, güçlü ve derin hissiyatı ile vatan ve millet duygularını benliğinde yaşayarak eserlerine yansıtmış değerli bir şair ve yazardır:

Nazif, önceleri Servet-i Fünûn mensupları ile birlikte hareket ederek santimental, yani aşırı duygulu çizgide şiirler kaleme almış ve böylece ilk başlarda onların arasında sayılmıştır. Fakat daha sonra, kısa sürdüğünü söyleyebileceğimiz bu “sanat için sanat” anlayışı, yani subjektif yaklaşımı; şahsi, öznel tavrı terk ederek, asıl edebiyat dünyasında Namık Kemal yolunun güçlü bir takipçisi olmuştur.⁷⁹

Nazif, Namık Kemal’in vatan ve hürriyet konusunda araladığı kapıyı sonuna kadar açmıştır. Onun duygu ve düşüncelerini kendi yaşantısı ve genel kültürüyle harmanlayarak özgün bir tarz oluşturmuştur. “1908’de ilan olunan II.Meşrutiyet’i takip eden yıllarda da milletin askeri, siyasi ve sosyal nitelikli çeşitli dertleri, sıkıntıları aynı şekilde kendisini yakından ilgilendirmeye devam eder.”⁸⁰ Nazif, Osmanlıcanın asırlar boyunca adeta bir oya gibi işlenerek o günlere geldiğini, dolayısıyla Arapça ve Farsça ifadelerin baki kalması gerektiğini savunur. Bu görüşünden dolayı Milli Edebiyat döneminde Genç Kalemler’in başlattığı Yeni Lisan hareketine karşı çıkar. Bu fikri savunanlarla tartışmalara girerek dilde sadeleşmenin karşısında olduğunu belirtir. Fakat dil ile ilgili bu düşünceleri daha sonra değişiklik gösterecektir. Bu bölümde Edebi Konular ana başlığı; Lisan Meselesi, Klasik Edebiyat ve Tercümeler Hakkında adlı alt başlıklarla incelendi.

1.3.1. Lisan Meselesi

Türk Edebiyatında “Lisan Meselesi” asırlardır Türk edebiyatçıları tarafından tartışıl原因 bir konudur. Bu konuda farklı fikir çatışmaları ve kalem kavgaları olmuştur. Lisan Meselesi ile ilgili olarak Türk edebiyat tarihinin hemen her döneminde mevzu bahis olan avam-havas karşılaştırması da bu konunun kapsamındadır. Milli Edebiyat döneminde Osmanlı Türkçesine karşı bir savaş açılmasından hareketle avam ve havas sınıfları aynı derecede tutulmak istenmiştir. Bununla ilgili olarak Prof. Dr. Muhammet Gür’ün tespiti: “Nazif, ‘bilenle bilmeyenin bir olmadığı’ gerçeğinden hareketle, yükselip ilerleyebilmek için; gidiş istikameti ve yönelişin ‘avam’a doğru değil; ilim, irfan erbabına,

⁷⁹ Önder Göçgün, *Süleyman Nazif -Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Eserlerinden Açıklamalı, Sadeleştirilmiş Seçmeler-*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 2010, s. 23-24

⁸⁰ Age. , s. 26.

sanatkâra doğru olması gerektiğini ifadeye çalışmaktadır.”⁸¹ şeklindedir. Nazif’in yazısındaki avam-havas karşılaştırması ile ilgili görüşleri de şöyledir:

Dünyada hangi memleket görülmüştür ki avamıyla havassı arasında ancak uzun senelerin ve asırların doldurabileceği bir hufre-i iftirâk mevcut olmasın. Avamı havassı derecesine ı’sad edemeyenler, havassı avam derekesine ı’sad etmek isterlerse bir zulm-i sarîh ü kabîh olur.

Avamın havasta anlamadığı şey elfaz değil, ibârât değil, terâkib değil, efkârdır.⁸²

Vezin Meselesi de yine özellikle II. Meşrutiyet’ten sonraki dönemde dilde sadeleşme hareketlerine paralel olarak dönemin şair ve yazarları arasında tartışma konusu olmuştur. Bu konuda Prof. Dr. Muhammet Gür’ün tespitleri şu şekildedir: “‘Milli şiir’ ve ‘Yeni Lisan’ arayışları, ‘milli vezin’ tartışmasını da beraberinde getirmişti. Türkçü şairlere göre; aruz vezni, yerini artık ‘hece’ye, yani ‘milli vezin’e terk etmeliydi.”⁸³ Nazif de metinden yapılan alıntıda görüldüğü gibi hece-aruz karşılaştırmasında aruz vezni tarafındadır. Ona göre asıl “‘milli vezin” aruz veznidir:

Bu sırada lisan-ı Osmanî’yi tehdîd eden belâlardan biri de arûz aleyhindeki temâyülât-ı acîbedir. Efâil ü tefâile muvâfık bir mısra yazmaya muktedir olamayanların sözlerini -“Vezn-i hecâ” ünân-ı cedîdiyle pâye-i asâlet ihrâz etmeye çalışan- parmak hesâbına uydurmalarını ma’zûr görürüm. Fakat şair-i hakîm Abdullah Cevdetle hakîm-i şair Rıza Tevfik’in ara sıra bu vâdide söylenmeleri mazeret kabul etmeyen zünûb-ı edebiyedendir.⁸⁴

Sonuç olarak, Milli Edebiyat dönemindeki avam ve havas’ın aynı seviyede görülmesi, aruz vezninin aleyhinde hece vezniyle şiirlerin kaleme alınması gibi konular, Nazif’in şahsında karşılık bulmuştur. O da kendi perspektifinden konuya müdahil olmuştur. Selanik’te Genç Kalemilerin başlattıkları Millileşme cereyanına karşı tepki vermiştir. Ona göre Türk Edebiyatı köklü bir edebiyattır. Dili zengin Osmanlı Türkçesi, vezni de aruz veznidir. Geçmişten o günlere gelinceye kadar çok büyük şairlerin yetiştiğini ve onların yarattığı bir lisanın hüküm sürmesi gerektiğini savunmuştur.

⁸¹ Muhammet Gür, *Kendi İçinde ve Kendine Göre Süleyman Nazif*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2020, s. 198.

⁸² “Bir Mesele-i Müebbede: Lisan Meselesi”, *Şehbâl*, (15 Haziran 1328/1912).

⁸³ Muhammet Gür, *Kendi İçinde ve Kendine Göre Süleyman Nazif*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2020, s. 200.

⁸⁴ “Bir Mesele-i Müebbede: Lisan Meselesi”. *Şehbâl*, (15 Haziran 1328/1912).

1.3.2. Klasik Edebiyat

Süleyman Nazif, kendi tarihinin Osmanlı Devleti ile başladığını savunduğu gibi edebiyatının da gerçek anlamda başlangıcını Divan Edebiyatı olarak kabul eder. Ona göre en zengin, en bereketli dönem bu devirde yaşanmıştır. Osmanlı Devleti'nin yüzyıllardır bütün cihana hükmetmesi edebiyatı doğrudan etkilemiştir. Nazif'in övdüğü, ön plana çıkarttığı çok büyük ve usta şairler yetiştiren Klasik Edebiyat şairlerinden başlıcaları; Baki, Fuzuli, Nabi, Nef'i, Nedim, Şeyh Galib gibi isimlerdir. Bu zirve isimlerle Türk edebiyatının zaman içerisinde işlenerek, zenginleşerek olgunlaştığını düşünür. Klasik Edebiyat'ın etkileri Nazif'in eserlerinde de görülür. Arapça, Farsça kelime ve terkipler, söz sanatları, aruz vezni gibi unsurları buna örnek olarak vermek mümkündür.

Nazif, Divan şiirinin son büyük şairi Şeyh Galib ve onun meşhur eseri Hüsn ü Aşk hakkındaki görüşlerini belirttiği yazısında edebi kişilik yönünden Şeyh Galib'in üstün bir kişi olduğunu söyler. Onun edebi meziyetlerini ortaya çıkaran ve edebiyat dünyasına tanıtip kazandıran isim ise Recaizade Mahmud Ekrem'dir: "Şeyh Galib'in meziyât-ı edebiyyesini ahlâfı olan eslâfımız takdir edememişti. Bunu en evvel keşf ve ilân eden Üstad Ekrem'dir. Abdülhak Hamid Bey'in dehâ-yı müstesnasını da en evvel haber veren bu üstad-ı muhterem olduğu gibi.."85

Görüldüğü gibi Nazif, Şeyh Galib'e eski şairlerin hak ettiği değeri vermedikleri, yeteri kadar onun yüceltilmediği gerçeğini savunur. Neyse ki Ekrem ile bu değerli ve önemli şair layık olduğu değere kavuşmuştur. Ekrem, aynı zamanda Abdülhak Hâmid'i de Türk Edebiyatına tanıtan kişidir.

1.3.3. Tercümeler Hakkında

Süleyman Nazif'in, 1 Mayıs 1912 - 31 Aralık 1913 tarihleri arasında Victor Hugo'dan bir, Jean-Jacques Rousseau'dan da üç adet tercüme metni vardır. "Victor Hugo'nun Bir Mektubu" adlı tercümesi Mecmua-i Ebüzziya'da, "Mukavele-i İctimaiyye I-II-III" başlıklarıyla Rousseau'dan yaptığı tercümeler ise Yeni Turan'da yayımlanmıştır. Nazif, tercümeler yaptığı bu iki büyük Fransız edib hakkında şöyle düşünür: "Birinci François zamanından Fransız İhtilaline kadar pek büyük dehâlar ve zekâlar

⁸⁵ "Galib Dede Hakkında Efkâr", *Hak*, (29 Haziran 1328/1912).

Fransızca'yı işleye işleye öyle bir olgunluğa erişirmişlerdi ki bu lisan artık Victor Hugo gibi 'cihangir bir şair ve edib' yetiştirebilirdi. Fransız Edebiyatına Jean- Jacques Rousseau, tabiatı sevdirmiş”⁸⁶ tır.

Süleyman Nazif'in Bursa mektupçuluğu sırasında tercüme ettiği “Victor Hugo'nun Bir Mektubu” başlıklı yazısına bakıldığında Hugo'nun evrensel mesajlar verdiği görülür. Hugo, küresel anlamda tüm insanlığın kurtuluş yolu olarak lanse ettiği “Sefiller” adlı kitabından bahseder. Bu kitabın yalnızca Fransız veya İtalyan halkına değil tüm insanlığa hitap ettiğini belirtir. Kitabı okuyan her insanın burada kendinden bir şeyler bulabileceğini söyler. Hugo, eserini insanlığın faydasını gözeterek toplumsal bir dille yazmıştır:

İnsanın cahil ve meyas bulunduğu, kadının bir lokma ekmek için nefsini sattığı, çocuğun talim ve telkîn eder bir kitap ve vücûdunu teshîn eden bir melce-i âramın fıkdanından dolayı ızdırıp çektiği her yerde “Sefiller” kapıyı çalacak ve “Açınız, ben sizin için geliyorum!” diyecektir.

(...) Bu kitabı, memleketime karşı bir muhabbet-i amîke ile mütehassis olmakla beraber, herkes için yazdım. Fakat yazarken Fransa zihnimi memâlik-i saireden ziyade işgal etmedi. Ben tarîk-i hayatta kat-ı mesâfât ettikçe daha sadeleşiyor ve git gide adetâ bütün insaniyetle vatandaş oluyorum.⁸⁷

Buradan da hareketle Victor Hugo, bu büyük eserini herkes için kaleme aldığını ifade eder. Hayatta tecrübe kazandıkça tüm insanlıkla hemhal olduğunu ve bütünleştiğini anlatır. İnsanlık için elinden geleni yaptığını ve bunun en büyük ürününün Sefiller adlı eseri olduğuna değinir. Hugo'nun bu hususları içeren mektubunu Nazif tercüme etmiştir. Çünkü o, Nazif'in örnek aldığı ve çok sevdiği bir ediptir.

Nazif'in yazılarını tercüme ettiği diğer bir şahsiyet Jean-Jacques Rousseau'dur. Rousseau'nun “Toplum Sözleşmesi” adlı eserinden bazı kısımları tercüme eden Nazif'in bu tercümeleri daha sonra Yeni Turan dergisinde yayımlanmıştır. Bunlardan ilkinde bakılacak olunursa; Rousseau'nun birinci kitap olarak adlandırdığı bölümde siyasi meselelerden söz açtığı görülür. Rousseau; hak, hukuk, adalet, eşitlik gibi kavramlarla toplumsal ve siyasi düzenin sağlanması gerektiğinden bahseder. Bu kriterlere en güzel örnek olarak da doğduğu yer olan İsviçre'yi verir: “Serbest bir hükümetin”⁸⁸ efradından ve kuvve-i hakiminin eczâsından olarak doğduğum için re'y vermek hak ve

⁸⁶ Muhammet Gür, *Kendi İçinde ve Kendine Göre Süleyman Nazif*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2020, s. 340.

⁸⁷ “Victor Hugo'nun Bir Mektubu”, (Terc.), *Mecmua-i Ebûzzîya*, (5 Receb 1330/1912).

⁸⁸ İsviçre. Mütercim

salahiyeti -umuma ait meselelerde sadâmın hâiz olduğu te'sir, zayıf olmakla beraber- beni mesâil-i umumiye-yi taallüm etmek vazifesiyle mükellef tutuyor.”⁸⁹

Rousseau, İsviçre gibi her konuda özgürlüğün, serbestliğin olduğu bir ülkenin ferdi olmakla övünür. Özellikle İsviçre'deki “serbest hükümet”in varlığı, kendisine hür bir alan tanınması gibi sebepler onu toplumsal meseleleri araştırmaya sevk eder. Toplum Sözleşmesi adlı eserinde de romantizm akımının etkisiyle siyasi bir sistemin kurulabilmesi için en iyi yöntemin toplumsal sözleşme olduğunu gözler önüne serer.

Nazif'in, Rousseau'dan yaptığı ikinci tercümesi ele alındığında; Rousseau, burada ilk cemiyetlerden özellikle de aile kurumundan bahseder. Ailenin cemiyetlerin ilk örneğini teşkil ettiğini belirtir. Aile-devlet kurumları karşılaştırmasını, verdiği örneklerle okuyuculara aktarır. Bu kurumları temsil eden kişileri, aralarındaki ortaklık ve farklılıkları anlatır:

Aile, cemiyât-ı siyasiyenin ilk numunesidir diye biliriz. Baba, reisin, evlat kavmin sûretidir. Hepsi hür ve müsavi doğduklarından hürriyetleri ancak bir menfaat mukabili olarak terk olunur. Aradaki fark şudur ki ailede birtakım ihtimâmât-ı müşfikâne bedeli olan muhabbet-i pederâne mevcut bulunuyor, devlette ise o muhabbet mefkûd olup yerine zevk-i tahakküm kaimdir.⁹⁰

Alıntıda da görüldüğü gibi Rousseau'ya göre ilk cemiyetler dendiğinde akla ilk olarak aile kurumu gelmektedir. Burada önemle vurguladığı husus aile-devlet ilişkisidir. Bu iki kurumu çeşitli yönlerden mukayese eder. Aileyi temsil eden ve söz sahibi olan babadır. Babalar ve diğer aile fertleri arasındaki bağ sevgiyle kurulur. Devlette ise başta yöneten, bir reis bulunur. Orada ailedeki gibi birbirine bağlayıcı bir sevgi yoktur. Menfaat ilişkileri üzerine kurulu sevgi ve dostluk bağları vardır. Baştaki hükümdar ya da reis kendisine tabi olanlara hükmeder ve bunun zevkini yaşar.

Bu çalışma kapsamında Nazif'in Rousseau'dan yaptığı son tercümesinde İlk Cemiyetler adlı konuya devam ettiği görülür. Rousseau, çoban-sürü ilişkisinden hareketle yönetenlerin idare ettiği kavimlere göre daha üstün olduklarını açıklar. Hiçbir insan eşit haklara sahip olarak doğmaz. Ona göre insanlar doğuştan birtakım haklara sahip olsalar bile esaretin zincirine vurulmuşlardır: “(...) Esaret içinde doğan her adam esaret için doğar. Bundan muhakkak bir şey yoktur. Esirler her şeyi, hatta arzu-yı halâsı bile derkayd oldukları zincir içinde kaybederler.”⁹¹

⁸⁹ “Mukavele-i İctimaiyye -I-”, (Rousseau'dan Terc.), *Yeni Turan*, (25 Temmuz 1329/1913).

⁹⁰ “Mukavele-i İctimaiyye”, -II- (Rousseau'dan Terc.), *Yeni Turan*, (8 Ağustos 1329/1913).

⁹¹ “Mukavele-i İctimaiyye” -III- (Rousseau'dan Terc.), *Yeni Turan*, (5 Eylül 1329/1913).

Rousseau bu düşüncelerinde Aristo ile aynı taraftadır. Aristo da insanların esir olarak doğduklarını ve tabiat gereği eşit olmadıklarını savunur. Doğuştan esirler varsa onların zayıflıkları esaret durumunu devam ettirir. Esir olarak doğdukları için insanlar ne kadar çabalarsa çabalasın zincirlerini kıramazlar ve bir süre sonra kurtuluşlarına olan inançlarını da kaybederler.

1.4. EKONOMİK MESELELER

Süleyman Nazif, yaşadığı dönemde her türlü konuya olduğu gibi ekonomik meselelere de gayet duyarlı ve hassasiyetle yaklaşıp bunları yazılarında mercek altına almıştır. 20. Yüzyılın başlarında Osmanlı'nın yaşadığı iç sorunlar ve dış siyasetteki kaotik ortam etkisini sürdürür. Bir taraftan da ekonomik açıdan yanlış alınmış kararlar, halkın topraklarımız karşısında duyarsız kalışı Nazif'te bu sorunları dile getirme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu bölümde ekonomik meselelerle bağdaştırılan iki metin Nazif'in penceresinden ele alınmaya çalışıldı. Bunlardan “Teksas Hadisesi Münasebetiyle” adlı metin, Avrupa ile ekonomik ilişkiler çerçevesinde sürdürülen faaliyetler sonucunda vapur şirketinin sahibi olan Hacı David vapurunun uluslararası ticaret hukukuna aykırı davranmasını anlatır. Bunun sonucunda yaşanan maddi ve manevi kayıplar, Osmanlı Devleti'nin dış ticaret ilişkilerini sekteye uğratmıştır. Diğer metin ise “Bir Mektup-Bir Nutuk” başlıklı metindir. Burada da genel olarak Nazif'in 1913'te Musul Valiliği sırasında oradaki gözlemleri, Musul topraklarının durumu ve bereketli topraklar üzerinde yapılması gerekenlerden bahsedilir.

Nazif'in “Teksas Hadisesi Münasebetiyle” başlıklı yazısında Hacı David Vapur Şirketine ait bir vapurun mayına çarpması sonucu battığı anlatılır. Bu vapur Osmanlı karasularında deniz ticareti yaparken siyasi anlamda daha güçlü bir himaye bulma umuduyla Amerikan bandırası çekmiştir. Dış siyasete ve hukuka aykırı hareket etmesi, yasaları çiğnemesi maddi ve manevi zararlara yol açmıştır. Bu hadisede Nazif, özellikle vapurun kaptanını daha sonra da şirketi sorumlu tutarak hesap vermeleri gerektiğini savunur. Vapur kaptanının adeta Allah'ını tanımayan bir kaptan gibi davranarak Osmanlı'nın haysiyetiyle, güçleriyle alay ettiğini belirtir:

(...) Hacı Davud vapurunun kışında, yalnız Amerika'nın değil, serapâ cihânın bayrağı olsaydı, yine derhal tedib-i fiiliye teşebbüs etmek hakkını bizden nez' edemezdi. Hukuk ve kavaninimizle istihza edenleri derhal tepelemek bizim hakkımız ve vazifemizdir.

(...) Demek ki Hacı Davud gemisinin nâhudâ-yı hüdanâşinası hem kalelerimiz, topraklarımız, torpillerimiz, bayrağımız, satvetimiz, şerefimizle istihza edecek, hem cezasız kalacaktı!..⁹²

Nazif, Hacı David vapurunun Osmanlı'nın hükümranlılık haklarını hiçe sayması, uluslararası hukuk ve anlaşmaları ihlal etmesi üzerine torpile çarpıp batmasını bir tesadüf olarak görür. Aslında ona göre yapılması gereken kalelerden atılan toplarla bu

⁹² “Teksas Hadisesi Münasebetiyle”, *Hak*, (3 Mayıs 1912).

vapurun cezasının kesilmesidir. Bu olayda görüldüğü gibi Nazif'e göre söz konusu vapurun Amerika'nın veya başka yabancı bir ülkenin boyunduruğuna girmesinin karşısında Osmanlı'nın kendi hukuk ve kanunlarıyla bu olumsuzlukları defetmesi ve gerekeni yapması görevidir.

Süleyman Nazif'in bu yazısıyla ilintili olarak İbrahim Alâeddin Gövsa, kitabında onun meşhur terkiplerinden birini şu şekilde anlatır: “Nâ-hüda-i Hüda nâ-şinas (Hüdasını tanımayan kaptan) terkibi 1912 Mayıs'ında Hacı Davut Vapurlarından birinin İzmir önlerinde bir torpile çarparak batması münasebetiyle o vapurun kaptanı hakkında söylenmiştir. Ve makale o tarihte çıkan (Hak) gazetesinde (Teksas Hâdisesi Münasebetiyle) unvanını taşır.”⁹³

Nazif, Gövsa'nın da belirttiği gibi söz konusu terkibi vapurun kaptanı için kullanmıştır. Gövsa'nın kitabında Nazif'in nükte ve fıkraları bölümünde bu meşhur terkipten söz ettiği görülür.

Ekonomik Meseleler adlı bölümde incelemeye tabi tutulan Süleyman Nazif'in diğer bir yazısı ise “Bir Mektup-Bir Nutuk” başlığını taşır. Bu yazı Nazif'in, 1913'te vali sıfatıyla gittiği Musul topraklarının panoramasını çizerek oradaki vatandaşlara hitap ettiği nutkudur: “Daha önceleri Abdullah Paşa'nın hususi kâtibi sıfatıyla, yedi ay müddetle orada bulunmanın verdiği rahatlık ve tecrübe ile bölgenin meselelerini halka anlatan Nazif, başındaki gaileler sebebiyle devletten fazla bir şey beklemeden canla başla kalkınma için gayret etmek gerektiğini hatırlatır.”⁹⁴

Nazif, Osmanlı topraklarının ne kadar bereketli ve verimli olduğunu ancak ihmal ve kayıtsızlık yüzünden geline nokta toprakların da buna paralel olarak verimsizleştiğini ve terk edildiğini açıklar. Musul halkına tarlalarına özenle bakarak onları ekip biçmeleri gerektiğini öğütler. Aynı zamanda tarlalar Musul halkını dıştaki tehditlerden koruyan siper görevi de üstlenmiştir:

(...) Fakat toprağı yalnız sevmek kifâyet etmez; onu sürmek lazımdır. Araziye yalnız ilân-ı malikiyetle iş bitmez; onu hakiki bir memlûk hâline ifrâğ etmek gerektir.

(...) Serhadlerimizde ne kadar metîn istihkâmlar vücûda getirilirse getirilsin, tarlalarımız bu hâl-i metrûkiyyette kaldıkça biz mehâlik-i hariciyeden bir an masun ve mutmain yaşayamayız. Hakikatte en büyük vesâit-i tahaffuz ve müdâfaa mezâri-i mâmuredir. Ve her tarla bir istihkâmdır!..⁹⁵

⁹³ İbrahim Alâeddin Gövsa, *Süleyman Nazif- Hayatı, Kitapları, Mektupları, Fıkra ve Nükteleri*, Semih Lûtfi: Sühulet Kütüphanesi, İstanbul 1933, s. 241.

⁹⁴ Muhammet Gür, *Kendi İçinde ve Kendine Göre Süleyman Nazif*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2020, s. 123.

⁹⁵ “Bir Mektup-Bir Nutuk”, *İctihad*, (12 Kânun-ı evvel 1329/1913).

Nazif, Dicle Nehri'nin suladığı verimli Osmanlı topraklarını sadece sevmenin yeterli olmadığını, bu toprakları işleyerek, bakımını sağlayarak hak ettiği değere ulaştırmanın bir vatandaşlık görevi olduğunu düşünür. Yani bu sevgi teoride kalmayıp uygulamaya da geçirilmelidir. Tarlalar korunmadıkça, özen gösterilmedikçe en büyük korunma ve koruma vasıtaları kaybedilmiş olur. Dolayısıyla Nazif'in her tarlayı bir siper olarak düşünmesi önem arz eder. Burada yapılması gereken yaşanan sıkıntılar ve zorluklar karşısında her şeyi devletten beklememektir. Halkın da üzerine düşen görevi layıkıyla yerine getirerek bu konuda duyarlı olması beklenir.

2. SÜLEYMAN NAZİF'İN YAZILARI (1 MAYIS 1912 – 31 ARALIK 1913)

2.1. “HÂL-İ HAZİR”, HAK⁹⁶, 1 MAYIS 1912

(MAKALE-İ ESASİYE)

Titanik vapurunda⁹⁷ gark olan bin bu kadar adama bihakkın acıyan cihan-ı insaniyetin şefkatinden, Afrika'daki binlerce insanın bi gayri hakkın mahrumiyeti yalnız batn-ı hâzır evlâdını değil, tarih-i müstakbeli de cidden mütehayyir edecek mantıksızlıklardandır. Bir İtalya'nın hırs-ı şenî'ine koca bir insaniyet hem alet-i intifa, hem feda oluyor.

Sefain-i harbiyenin mürûr-ı sakit ve müsâlemetperverîne⁹⁸ bile birçok ahdnameler tarafından müsaade olunmayan bir yolun kapısını İtalya, top daneleriyle kırmak istedi de yine o muahedelerin zîrinde imzâları utanmakta olan devletler ses çıkarmadı. Hatta Çanakkale Boğazı'nın dahil ve haricinde ruhsat-ı mürûrun sūdûrunu bekleyen birkaç yüz sefine-i ticariyenin meflûc bir hâlde bulunmasından mutazarrır olan ticaret-i cihan namına olsun, mütearrıza karşı bir nida-yı takbihin tarrakanisâr olmasına insaniyetin bî-araf ve bî-garaz kısmı intizar ettiği bir sırada Rusya Babıâlf'ye gönderdiği nota ile yalnız insafının derecesine değil, siyaset-i hariciyesinin de mahiyet-i acibesini gösteriyor. Hakikati bî-kayd ü fütûr ilân etmek lazım gelirse Rusya'dan bu sırada daha makul ve siyaset-i âlem için daha faydalı hareketlerin sūdûrunu ümit ederdik.

Şark-ı karib'in ahvalini Türkiye'nin mukadderâtı sebebiyle endişe-aver gösteren Mösyö Sazanof, devlet-i metbuasının hariciye bütçesini Duma'ya, yani Rusya vilâyât-ı mecmuasının meclis-i müttehid-i idaresine, tevdi ederken nutk-ı mâhudunu terdif etmeseydi, Petersburg'da insaf ile beraber dirâyeti de cem etmiş bir hükümet mevcûd olduğuna bir delil-i zan ihzar etmiş olurdu. Görülüyor ki Çar hazretlerinin hükümetlerinde birçok şeyler gibi bu şeyler de noksandır.

Balkanlarda sulh ve sükûnun esbâb-ı istikrârını Bulgar ve Sırp krallarının kiyâset-i meftûresinde aradığını alenen beyan eden Mösyö Sazanof'ta basiret veya insaf olsaydı, Devlet-i Osmaniyyenin kuvvet-i faikasıyla temayülât-ı müsâlemetperverîsini bu hususta daha kavi ve müfid bir âmil olarak irae ederdi.

⁹⁶ İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yayın organı olan gazete. Süleyman Nazif, bu gazetenin başmuharrirliğini yapmıştır.

⁹⁷ 15 Nisan 1912 gecesi daha ilk seferinde bir buz dağına çarpmış ve yaklaşık iki saat kırk dakika içinde Kuzey Atlantik'in buzlu sularına gömülmüş bir transatlantik yolcu gemisidir.

⁹⁸ müsâlemetperverî (Ar. “selam” ; “selamet”ten): Barışseverlik.

Rusya'nın sima-yı siyasetindeki nikab yavaş yavaş sıyrılıyor. Ve altından yalnız bizim için değil, kendi müttefik dostları da dahil olduğu hâlde, her devlet için sevimsiz bir çehre meydana çıkıyor.

Rusya ile İtalya arasında bazı gûnâ mukarenet ve itilaf mevcud olduğunu başkaları musırrane iddia ederken biz bunun maddeten mümkün olsa bile, Rusya için muzır olacağını da'vâ etmiştik. Rusya Şark-ı Karib'in huzurunu tarûmar, yani bizi işgal ve ızzar için kendi zararını bile ihtiyar etmekten çekinmeyeceğini fiilen isbat ediyor.

Dünyada sulhü en ziyade arzu eden bir devlet olduğumuz hâlde harpten en az mutazarrır olacak biz bulunduğumuz cihetle en az korkan yine biz olduğumuzu bir kere daha beyan ederiz. Hele Rusya ile muhasameden -netice ne olursa olsun- hiss-i millî zevk-i tesliyet alır. 93 muharebesinde biz bugünkü kadar kavî, Moskoflar da şimdiki derecede zayıf olmadığı hâlde galebe-i malumesini pek bahâlî satın almıştı. Şarkın uzağında kaybettiklerini yakınında aramaya kalkışmakla Rusya hiçbir şey kazanmaz. Bizim gibi Rusya'nın da harpten evvel yapmaya mecbur olduğu birçok şeyler vardır. Memleketinin menabi-i hayatını tıkayan ahvâle bir mecra-yı salim tanzim ve tebaa-i gûnâgûnunun revabıt ve münasebâtını teyid ve tahkim etmeye o cesîmü'l-cüsse devlet bizden ziyade muhtaç bulunuyor. Mösyö Sazanof nutkunun bazı fikarâtıyla Balkanlar'daki akvâm-ı Osmanıyyeye salâ-yı kıyam okurken, Finlandiya'dan Türkistan'a kadar olan menatıkta çırpınan tebaa-i Çarînin hâl ve heyetini nazar-ı dikkat önüne getirseydi, belki yüzünde hasıl olacak humretle lisânını bükecek rekâket⁹⁹, zaten meyyal-i teşevvüş olan münasebât-i hazırâ-i akvâma yeni bir medar-ı teşettüt ithaf etmekten Rusya Hariciye Nazırı'nı men' ederdi.

Rusya da dahil olduğu hâlde komşularımızın hiçbirinden pervamız yoktur. Hakkın kuvveti geç de olsa, kahr-ı hasım edeceğine eminiz. Hususiyle elimizde bu kuvvetten başka kuva-yı maddiye-i milliyede vardır. Mösyö Sazanof, memleketinin selâmet-i hakikiyesini takdire muktedir bir diplomat ise ahvâl-i hazırâyâ esbâb-ı teşettüt¹⁰⁰ değil, istidad-ı sükûn ihzâr etsin. İtalya dostluğundan hiçbir şey kazanamayacağı ve hatta mevcut meveddetlerinin devamını muhâtaraya îkâ edeceği¹⁰¹ muhakkaktır. Bizim husumetimizden ise, kim bilir, Rusya'ya zarar gelmek ihtimâli vardır.

⁹⁹ rekâket: Konuşmada tutukluk, kekemelik.

¹⁰⁰ esbâb-ı teşettüt: Dağılma sebepleri.

¹⁰¹ îkâ (Ar. "vuku" "dan): Meydana getirme muhataraya îkâ etmek: Tehlikeye atmak.

2.2. “İNFİRAD POLİTİKASI”, HAK, 2 MAYIS 1912

NOT: Metnin sağ tarafları yırtıktır.

(MAKALE-İ ESASİYE)

[Bu] gün bizi bütçenin açıklığından, vesait-i [harbin] adem-i mükemmeliyetten, donanmanın zaafından, [hatta] her noksandan ve her fıkddandan ziyade [zayıflaştırın] bir hâl vardır ki o da cidalgâh-ı [medeniyette] devletimizle hemdest-i vifâk olabilecek [bir] [dostluğun] şimdiye kadar temin edilememiş olmasıdır. Büyük, küçük, kavi, zayıf her devlet; maruz bulunduğu, mevcut veya [muhtemel] müşkilâtı müttefikler taharrisi ve ittifaklar [temini] suretiyle tadil etmeye çalışırken biz hâlâ [bir] infirad-ı elim içinde saniyelerin meşime-i ihdasından [bir] felaket-i nevin'in tevellüdyâb olmasına intizâr [ediyoruz]. Emin olalım ki Süleyman-ı Kanuni bile [bu] zamanda saltanat-revân olsaydı; o dehşet-resân-ı [aktâr] ü bihâr ordu ve donanmasının vücûd-ı heybet-nümuduyla beraber yine a'van¹⁰² ve ensar¹⁰³ aramak mecburiyetinden nefis-i şevketini azade addedemezdi. Halbuki müşkilât ve mehâlik tezayüd [ettikçe] etrafımızdaki temayülât-ı hasenenin azaldığını görüyoruz. Hatta Almanya devleti bile memleketimizde hâlen pek ziyade alâkadar ve siyaset-i iktisadiyesi vatanımızdan bî-payân amâl ile ümid-vâr iken İtalya'ya ahden merbut olduğu için felâketimize pek yabancı ve hatta bazı ahvâlde müttefikine mülâyim ve hadim bir vaz aldı. Emvac-ı havadis arasında tek ve تنها çırpınmaya mecbur bir hâlde kalmak, hatîat-ı güzıştemizin en büyüğü ve en ziyade tehdid-i istikbâl edenidir.

Devletin menafi-i umûmiyesi yerine şahsının devam-ı ikbalini aramak Sultan Abdülhamid siyasetinin vâsf-ı mümeyyizi¹⁰⁴ idi. Ve bu isre¹⁰⁵ son zamanlarındaki sadrazamlardan biri daha şiddetli bir hırs ile ıktıfa¹⁰⁶ etmişti. Kendisini ikinci derecede bir vilâyet valiliğinden birdenbire makam-ı sadarete fırlatmış olan kuvvetler arasında atebe-i mülûkaneye günde birkaçını ref ettiği marûzat-ı hususiye-i sadakatkarânesi kadar ecnebi bir amilin de [haiz-i] tesir bulunduğunu gören ve bilen bu sadrazam -sırf mevkiini tahkim etmek için- devlet-i metbuasının ne kadar ve ne kadar menafi-i mühimesini devlet-i hâmiyesinin hırs ve iştihasına peşkeş etmekten çekinmedi. Halbuki o fedakârlıkların öşrüyle daha kuvvetli ve pek çok faydalı ittifaklar tedarik olunmak

¹⁰² a'van (Ar. “’avn”dan): Yardımcılar, arka çıkanlar. (Metinde maddi anlamda yardım edenler.)

¹⁰³ ensar (Ar. nasîr “yardımcı”nın çoğul şekli): Yardımcılar, koruyucular. (Metinde manevi anlamda yardım edenler.)

¹⁰⁴ mümeyyiz (Ar. temyiz “ayırma”tan): Ayırt eden.

vâsf-ı mümeyyiz: Ayırt edici özellik.

¹⁰⁵ isr: 1- İz. 2- Tutulan yol.

¹⁰⁶ ıktıfa: Uymak, arkasından gitmek.

mümkün ve hatta asân idi. Sadr-ı lâhik¹⁰⁷ Said Paşa Hazretleri defa-yı sâmine-i sadaretinde¹⁰⁸ meslek-i muhtar siyasetini Millet Meclisi'ne izah ederken meşagil ve gavail zamanlarında taharri ve tedarik olunacak ittifakların ihtiva edecekleri fevaidden ziyade mazarrâtı cami olacaklarını bihakkın söylemişti. İtalya'nın ilk savlet-i ihanetini defetmekle uğraşmaya mecbur olduğumuz bir zamanda bittabi hayırlı bir müttefik bulamaz ve zararsız bir ittifak akdedemezdik. Sultan Abdülhamid'in ve Ferid Paşa'nın müttefikleri olan devlet-i kavîye ise, bizzat devletimizle ahden ittifak etmemiş olduğu için, mazideki esbâb-ı itilâfı bile ceffe'l-kalem¹⁰⁹ inkâr etmekten çekinmeyerek işten çekildi.

Allah'a bin kere şükür olsun ki bugün yedi ay evvelki mevkide değiliz. En zayıf zannolduğumuz bir zamanda en havarık-nümud bir kudret gösterdik. İttifaklarımızın şimdi bir kıymet ve ehemmiyeti olsa gerek. Siyaset-i cihanın hâlen nazım-ı zî-şevketi¹¹⁰ bulunan iki kitle-i ittifaktan birine temayül, daha doğrusu istinad etmek mecburiyetindeyiz. Bunların hangisi menâfi-i mütekâbileyi temine mütemayil olursa o tarafa meyletmek vazifemiz icabıdır. Bunu zamanın lütf-ı ihzârına terk ederek şimdilik ikinci derecede ittifaklar bulamaz mıyız?

Bulgaristan'la Yunanistan'ın ittifak şâyiasıyla ika-yı tehdidât etmek istedikleri bu zamanda biz -bilmukabele tehdid değil- yalnız siyasetimizi teyit için meselâ Romanya ile bir muahede akdedemez miyiz?... Bugün Balkan hükümetleri arasında, bizimle esbab-ı ihtilafı olmayan yalnız Romanya'dır. Sebeb-i ihtilaf olmadığı gibi birçok makasid-i iktisadiye ve milliye ile de yekdiğere merbut bulunuyoruz. Halbuki Bulgaristan Dobruca'yı mal-i magsubu addetmekte ve bunun için Romanya'ya karşı kin ve emel beslemektedir.

Romanya birçok sebeplerle bize muvafık bir müttefik olabilir. İttifak-ı müsellese mütemayil bulunmasının bu hususta tesiri yoktur, çünkü -İtalya ile olan gîrüdâr istisna olunursa- biz ittifak-ı müsellese karşı bir emel-i tecavüz beslemediğimiz gibi, şimdiki hâlde bunlardan birinin tecavüzüne de maruz bulunmuyoruz. Binaenaleyh bir Osmanlı ve Romanya mukareneti müsâlemet-i cihanı tehdit değil, teyit edecek bir mahiyeti haiz olmak tabiidir.

¹⁰⁷ lâhik: Sonradan tayin edilen, yenisi.

sadr-ı lâhik: Sonra gelen sadrazam. (Metinde "Said Paşa" olarak geçiyor.)

¹⁰⁸ sâmine: Sekizinci.

defa-yı sâmine-i sadaret: Sadrazamlığının sekizinci defası. (Metinde "Said Paşa" kastediliyor.)

¹⁰⁹ ceffe'l-kalem: "Allah'ın takdir ettiği şey olacaktır, ben ne olacağımı, ne yapacağımı bilemem" anlamında olup dilimizde mânâ değiştirmiştir. (Metinde "birden, gelişigüzel" anlamında).

¹¹⁰ nazım-ı zî-şevket: Büyüklük sahibi.

Bulgaristan’la Yunanistan’ın taarruz-ı müştereki bizi korkutamadığı gibi herhangi diğer mütecaviz bir devlet tecavüz-i münferidinden de perva etmeyiz. Yalnız gaile zamanlarında gavâil-i munzammeye¹¹¹ düçâr olmamak emelimiz ve bunu şimdiden temin etmek vazifemizdir. Hiçbir Osmanlı yoktur ki bu yalnızlık içinde üşümesin. Ve titremesin. İnfirad-ı hazırâ bir nihayet-i teminsâz vermek Babıâlî’nin vazifesi ve en büyük, en mühim, en acil bir vazifesidir.

¹¹¹ munzamm (Ar. zamm “eklemek, toplamak”tan): Metinde (Artmış, çoğalmış).
gavâil-i munzamme: Artmış sıkıntılar.

2.3. “TEKSAS HADİSESİ MÜNASEBETİYLE”¹¹², HAK, 3 MAYIS 1912

(MAKALE-İ ESASİYE)

Müstear bir ecnebi bayrağının sayesinde sığınarak denizlerimizin emvâc ve sevâhilinde günde bir hadise çıkarmaya çalışmakla meşhur olan Hacı Davud vapurlarından birinin İzmir önünde bir torpile çarpmak suretiyle düçar olduğu kaza, tahaddüsünün esasından ziyade sureti itibariyle nazar-ı dikkate alınmaya şayândır. Bir gazetenin bu meseleye bir makaleyi hasretmesi¹¹³ garip görülmesin.

Başka bir yerde de demiş olduğumuz gibi, insaniyyetin -her saniyesinden bir şehidin hûn-ı masumı tereşşüh eden- altı bin senelik müktesebât-ı hukukîyesine altı aydan beri bin şekil ve surette taarruz etmekte olan uhûd-[şiken]¹¹⁴ bir düşmanın tecavüzât-ı muhtemesine karşı, Asya-yı Osmanî'nin en büyük şehri ve Akdeniz'in en mühim merakiz-i ticaretinden biri olan İzmir'i hükümetimiz tahkim etmişti. Her mevki-i müstahkemde her devletin bir hakk-ı hasrı vardır. Temin-i huzur için vacib veya musib göreceği her şeyi tatbik edebilir. İzmir'e tecavüz edebilecek düşmanın meramını kahr için medhalindeki mevâkî-i müstahkeme tahkim edilmiş olduğu gibi, icab eden mahallere de torpiller vazedilmişti. Hacı Davud kumpanyasının Teksas vapuru kumandanı, bu memnuiyeti bildiği ve kalelerden müteaddid toplanla ihtar edildiği hâlde usûl-i mevzuayı lâıyk-ı ittiba görmeyecek bir tavr-ı küstahânede menatık-ı tehlikeden mürûr etmeye tasaddî etti. Ve içindeki biçâre ve bîgünah yolcuların avâkıb-i feciasına cidden acımak ve ağlamakla beraber deriz ki: [Râkib]¹¹⁵ ve merkeb¹¹⁶ ceza-yı sezasını buldu.

Vapurun kaptanı eğer kurtulmuş ise hükümet-i seniyyeye bir vazife terettüb eder ki o da herifi İzmir rıhtımında derhal asmaktır.

Dünyada nefsinin izzet ve haysiyetini takdir eden hiçbir hükümet yoktur ki mevzuat-ı resmiyesini alenen tahkir eden bir veya müteaddid şahsın etvâr-ı laubâliyânesine sükût ve tahammülle mukabele etmeyi bir zillet görmesin. Bugün meselâ Amerika cemahir-i müttehidesi Japonya ile muharebe hâlinde bulunsa ve yine meselâ Filipin adasının Manila veya Amerika'nın San Francisco şehirlerinden biri

¹¹² Nazîf'in bu yazısı döneminde yankı uyandırmıştır. Aynı zamanda bu hadise İttihat ve Terakki'nin izlediği ve gittikçe berraklaşan milliyetçi politikalarının sonucunda, Batı Anadolu'da Türklerle Rumlar arasındaki bağların kopuşunun ekonomik göstergelerinden birisidir.

¹¹³ hasr: 1- Sınırlama. 2- Bir şey için ayırma ve sarfetme.

¹¹⁴ uhud-şiken (Fars. Birleşik Sıfat): Anlaşmaları bozan.

¹¹⁵ râkib (Ar. rukub “binmek”ten): Binen, binici. (Metinde kaptan kastedilmiştir).

¹¹⁶ merkeb (Ar. rukub “binmek”ten): 1-Eşek. 2- Binilen. (Metinde gemi kastedilmiştir).

düşmanın tecavüzüne karşı seddedilse herhangi bir vapurun orada keyfe-mâ-yeşâ¹¹⁷ geşt ü güzâr etmesine müsaade ve usûl-i mevzuayı ihlâl e cüret etmiş olanlara karşı müsamaha eder mi?..

Bizim nazar-ı hakikatte pek büyük kusur olan bir faziletimiz vardır ki o da ahd-şikenlikten meskenet ve maraz addolunabilecek derecede tevakkî etmemizdir. Uhûd ve hukuka taalluk etmeyen yerlerde ve bize karşı her ahd ve hakkın pamâl edilmiş olduğu dakikalarda bile bir mesuliyet-i mevhûmenin çîn-i tehdidiyle¹¹⁸ meflûcû'l-irade duruyoruz. Hacı Davud vapurunun kışında, yalnız Amerika'nın değil, serapâ cihânın bayrağı olsaydı, yine derhal tedib-i fiiliye teşebbüs etmek hakkını bizden nez' edemezdi. Hukuk ve kavaninimizle istihza edenleri derhal tepelemek bizim hakkımız ve vazifemizdir. Teessüf ederiz ki o serkeş gemi kaleden atılan toplarla batırılmadı da cezasını otomatik bir torpilin lûtf-i tesadüfüyle buldu. Ya torpil çarpmasaydı!.. Demek ki Hacı Davud gemisinin nâhudâ-yı hudânâşinası¹¹⁹ hem kalelerimiz, toplarımız, torpillerimiz, bayrağımız, satvetimiz, şerefimizle istihza edecek, hem cezasız kalacaktı!..

Hayır, hakaretin bu kadarı fazla ve buna tahammül ise meskenet ve zeliledir. Hiç kimsenin hakkına tecavüz etmeyen biz, hiçbir kimsenin hakkımıza tecavüz etmesini tecviz¹²⁰ etmemeliyiz. Gaddarlıktan ihtiraz vâhimesiyle kendi mağduriyetimize kail olmak, gadr ve zulümden akbah bir gaflet ve zilletir. Badema ahvâl-i mümasilenin adem-i tahaddüsü için hükümet-i seniyyenin zimmet-i haysiyetine terettüb eden vazifeyi bilâ tereddüd ve bilâ noksan îfâ etmesini cidden arzu ederiz. Mülkî, askerî bilumum memurîne, devletin hak ve şerefi bir gaye olduğu tefhim ve bu gayeye vüsûl için ne iktiza ederse hemen icra edilmesi lüzûmu telkin edilsin. Aksi takdirde ne hükûmette haysiyet kalır, ne memlekette emniyet.

Eğer Teksas vapurunda mağrukan vefat eden biçârelerin kanı müsebbiblerinden aranmaz ve alınmazsa pek çok teessüf edeceğiz. Hatta kalelerden atılan mermilerin mesarifiyle iştiâl eden torpilin bedeli de bi'l-hesab kumpanyadan alınmalıdır. Fakat en evvel vapurun kaptanı İzmir rıhtımında asılmak şartıyla!..

¹¹⁷ keyfe-mâ-yeşâ (Ar. mâ edatı “ne” ; yeşâ “ister, diler”den): Nasıl isterse, keyfine göre.

¹¹⁸ çîn-i tehdid: Tehdit kırışıklığı. (Metinde “üzüntü çizgisi” anlamında).

¹¹⁹ nâhudâ (Fars. nav “gemi” ; huda “sahip”dan): Gemi kaptanı.

¹²⁰ nâhudâ-yı hudânâşinas: Allahsız(Allahını tanımayan) kaptan. (Metinde bu terkipte cinas yapılmıştır).

¹²⁰ tecviz (Ar. cevaz “müsamaha görmek, câiz olmak”tan): İzin verme, müsaade etme.

2.4. “MECLİSİN KÜŞADI”, HAK, 4 MAYIS 1912

(MAKALE-İ ESASİYE)

İstanbul’daki aded-i azası nisab-ı kanunîye¹²¹ vasl oldu. Bugün Millet Meclisi ikinci devre-i intihâbiyesinin ilk müzakere-i resmiyesine ibtida ediyor.

Geçen dört devre-i ictimaiyenin, hatırât-ı mesaisine ircâ-ı şükran etmek borcumuzdur. Son günlerde muhalefetin ahzettği şekl-i namakûl, o hatırât ortasında bir ukde-i müellime gibi durmasaydı, hakimiyet-i milliyenin daha bidayet-i [tarikde] Osmanîlerin gösterdikleri âsâr-ı zekâyı alem [takdir] edecekti. Her yerde mümkünî’t-tahaddüs olan bu hâller, milletimizin temâyülât-ı ruhiyesine miyar ittihâz olunmamalıdır. Kemâl-i mutlak, nasıl hiçbir yerde görülemezse, nisbi tekemmüller de öyle bir anda husul-pezir olmaz. Bilhassa son eyyam-ı ictimain safahât-ı vicdanhırâşını daima teessür-alûd bir nazarla görmek vücûbunu ihtar etmekle beraber iddia edebiliriz ki Osmanlılar meşrutiyet-i idareye müstehak ve muktedir olduklarını dört sene zarfında fiilen ispat etmişlerdir. İntihâb-ı âhirin şurâ-yı ümmete getirdiği zevât inşallah vezâif-i mevduâyı telaşsız ve garazsız bir vicdan ile îfâ ederler.

Bir muhalefet-i makûlenin harîm-i mebusânda tahaddüs etmesi her vatanperverin emelidir. Fakat bu ihtilâfların hedef ve gayesi müttehid olmak, yani menâfî-i memlekete müteveccih ve hadim bulunmak icab eder. Düşman kapılarımızı top gülleleriyle kırarken, muvâfık, muhalif, mensub, mazul her ferde yalnız bir vazife terettüb eder ki o da adüvv-i müşterek-i vatan karşısında yekdest ve yekdil çalışmaktır. Halbuki geçen Teşrîn-i Evvelin beşinde küşad olunarak Kânûn-ı Sâninin yine beşinde kapanan devre-i müzakerede ne bu vücûb takdir, ne o vazife îfâ olundu. Takvim-i Vekâyî’nin o üç aylık sahifeleri, tarihimizin elem-efzâ ve hicab-aver sahaifini teşkîl edecektir.

Bu üç ay zarfında kürsî-i teşrîyi¹²² makam-ı [teşnîye]¹²³ çevirmiş olanlar, düşmanı kendi kuvvetinden ziyade bizim ihtilâfımızdan ümid-vâr ettiler. Vekayi-i güzeştenin istikbâl için daima rehber-i harekât olmasını arzu ederiz. Bir avuç

¹²¹ nisab-ı kanunî: Kanunda belirtilen sayı, kanuni oran.

¹²² teşrî (Ar. şer’ “kanun koymak”tan’): Yasama, kanun koyma.

kürsî-i teşrî: Meclis kürsüsü. (Metinde).

¹²³ teşnî (Ar. şena’at “çirkin olmak”tan’): Ayıplama, kötüleme.

makam-ı teşnî: Ayıplama makamı. (Metinde “teşrî” ve “teşnî” kelimeleri aynı cümlede kullanılarak iç ahenk yapılmıştır. Bu hususu bana hatırlatan değerli hocam Prof. Dr. Muhammet Gür’e teşekkürlerimi sunarım.)

kahramanın Afrika ölllerini en payidâr elvâh-ı hamîyyet ve celâdete kalbettikleri bir zamanda Millet Meclisi yalnız ve yalnız ittihâd ve azim göstermeli idi.

Dört ay evvel kalb-i Osmanîyi cerîha-dâr eden hiffetler inşallah bâdema¹²⁴ hakimiyetserây-ı ümmetin der ve divârını inletmez.

Murâkabe-i milliyeyi menâfî-i milliyeye hasr etmelerini vekillerimizden hem rica, hem ümit ederiz. Memleket ihtiyaç içinde. Her nefes, ihtizâra, memâta doğru atılmış bir hatveye benziyor. Hükümetin bâzûvan-ı mesaisini kayd ü bend içine alan kavanin-i nakısa, zaman ve mekânın icabâtına tevfik ile tadîl ve ikmâl olunmak elzemdir. Bu lüzûmu vûkelâ-yı ümmet daima nazar-ı hamiyet önünde bulundursun. Mebusluğun meydan-ı şan ve şerefi hitabet kürsîsinden ziyade, encümenlerdeki rahle-i tettebbudur. Menâfî-i milliyeye muvafık olan suret, hükümeti sık sık istîzah¹²⁵ ile işgal etmek değil, mesaisinin mecrâ-yı müşevveşini tanzîm eylemektir.

¹²⁴ bâdema (Ar. ba'de "sonra" ; ma "şey"den): Bundan sonra, artık.

¹²⁵ istîzah (Ar. vuzuh "açık olmak, aşikâr olmak"tan): Soru önergesi, gensoru.

2.5. “İTALYA’NIN HAREKÂT-I MUHTEMELESİ”, HAK, 5 MAYIS 1912

(MAKALE-İ ESASİYE)

Çanakkale Boğazı’nın sefâin-i ticariyeye küşadı, Babîâlî’ye cihanın takdirât-ı azîmesini celb etti. Osmanlıların kendi hakk-ı mukaddeslerine perestar¹²⁶ oldukları kadar gayrın hukuk-ı meşruasına da riayetkâr oldukları insaniyet-i mütemeddinenin lisan-ı tebci ve şükrânında deveran ediyor. Hariciye Nezâretimize üç günden beri müteaddid ve mütevâlî¹²⁷ tebriknâmeler gelmektedir.

Çanakkale Boğazı’nın sedd ü küşadı münasebetiyle Babîâlî bir muvaffakiyet-i siyâsiyye de istihsâl etti:

Mâlûmdur ki boğazlara ait muâhedenâmelerin mazmununda, bizim adeta bir bekçiden fazla hakka mâlik olmadığımız zannını idame edecek bir şümûl veya ibham¹²⁸ tevehhüm olunurdu. Rical-i siyâsiyyenin beyanât-ı resmiyesi bizim boğazlarda bekçi değil, bilfiil sahip bulunduğumuzu teyit etti. Bugün faraza Erzurum istihkâmatına ne kadar hakk-ı hükmümüz lâhik ise, hakkımıza taarruzla emniyetimizin tehdit edildiği zamanlarda boğazlara da o kadar hakim olmaya salahiyetimiz vardır.

Trablusgarb’daki askerî zaferlere böyle siyasi bir muvaffakiyet terdif ettiğinden dolayı Babîâlî’yi tebrik ederiz.

İtalya bunun üzerine de bittabi kuduracaktır. İhtimal ki cezâir¹²⁹ ve sevâhilimizden bazılarına bugünlerde bir taarruz daha icra eder. Biz düşmanımızın harekât-ı mümâsilesine zaten muntazırız. Adaları, sahilleri, hasılı donanmasının tehdid edebileceği her yeri istediği kadar tazib ve tahrib edebilir. Vatanımızın her zerre-i hâki bizim için cevher-i can kadar muazzez ve muhterem ve her vatandaşın hayatı hayat-ı umumiye ile hem-kıymet ve tev’em¹³⁰ olduğunu takdir etmekle beraber İtalya’nın tecavüzât-ı muhtemelesine ehemmiyet vermeyiz. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu’nun ruh-ı müdafaasına o şakînin dest-i taarruz îsal etmesi mümkün değildir.

Kuvayı askeriyemiz menâbiinden¹³¹ o kadar uzak kalmış olan Afrikamız’da bile her gün bir hezimet-i kabîhayı tarih-i askerisine kayd ve ilâve etmekte olan düşmanımız Adalar’ı yakıp yıkmakla bizim azim ve kudretimizi kıramaz. İşte Akdeniz’in her tarafı

¹²⁶ perestar (Fars. perestiden “tapmak”tan): Tapan. (Metinde “hizmetçi, köle” anlamında).

¹²⁷ mütevâlî (Ar. tevâlî “art arda gelmek”ten): Devamlı, peş peşe gelen.

¹²⁸ ibham: Kapalı durumda bırakma, kapalılık.

¹²⁹ cezâir (Ar. cezîre “ada”nın çoğulu): Adalar. (Metinde Ege’deki adalar kastedilmiştir.)

¹³⁰ tev’em: Eş, ikiz.

¹³¹ menâbi (Ar. menba’ “kaynak”ın çoğulu): Kaynaklar.

İtalya korsanlarına açıktır. Hemen gelsinler. Afrika’da irtikâb¹³² ettiği mezalime Avrupa, lakayd bir nazarla bakmakta devam ediyor. Adalarda da dökülecek mazlum kanlarla yıkılacak masum hanümanları belki hoş görür. İtalya her tarafta bir yangın, bir harabe, bir mezbaha, bir makbere vücûda getirsin. Ve Akdeniz’i Garibaldi’nin gömleği rengine boyasın. Biz bunların hepsini bekliyor ve istiyoruz. Hiçbir Osmanlı görülmeyecektir ki bu ihtimallerin tahakkuku karşısında metanetini bir dakika tezelzüle uğratsın. İtalya bize her taarruz ettikçe “Daha yok mu?”¹³³ diyeceğiz. Trablusgarb’da, Bingazi’de, Derne’de alamadığı şeyleri bizim daha kavî olduğumuz yerlerde bâzûvan-ı azmimizi kırmak suretiyle mi istihsâl edecek?...

Osmanlılar, bu dünyada büyük bir hakk-ı hayata layık ve sahip olduklarını yedi aydan beri cihanı i’cab¹³⁴ eden me’âsir-i kahramanâne ile fiilen gösteriyorlar.

Vatanımızın her bir karış yerinde tam bir istilâ ordusunu -mahşerdeki mahkeme-i muazzamanın¹³⁵ huzuruna çıkacakları dakikaya kadar- barındıracak vakur ve muhteşem kabristanlar vardır. Ve bu mekâbir-i mehibe müsâfirîn-i müebbedesine tehâlüklere intizar ediyorlar.

¹³² irtikâb (Ar. rukûb “kötü bir iş yapmak”tan): Kötülük yapma, suç veya günah işleme.

¹³³ Kur’an-ı Kerim’de “Hel min mezid” olarak geçer. Bu metinde cehennem dilinden de konuşur. Onlara bir nevi cehennem korkusu yaşatacaklarını kültürel kodlarla gösterir. Halk arasında ise iştahı ifade eder. “Ne varsa gelsin” manasında deyimleşmiştir.

¹³⁴ i’cab (Ar. ‘ucb – ‘aceb “hayret etmek, şaşmak”tan): Şaşırtma, hayrette bırakma.

¹³⁵ mahkeme-i muazzama: Yüce mahkeme. (Metinde bu terkipte “ahiret” kastedilmiştir.)

2.6. “ALMANYA SEFİRİNİN AZİMETİ”, HAK, 6 MAYIS 1912

(MAKALE-İ ESASİYE)

Almanya sefiri Baron Marschall cenabları, ahvâl-i siyâsiyyenin ilcâatına tebean ve akvâ-yı ihtimâlâta göre vesait-i sulhün taharrisini müzakere maksadına binaen Berlin’e davet olundu. Müşârünileyh¹³⁶ belki yarın devlet-i metbuasının payitahtına muvâsalat eder.

İstanbul’daki heyet-i süferânın reisi olan elçisini bu sûretle müzakereye davet etmekte Almanya hükümetinin bir emel-i mahsus olmağ gerektir. İtalya’nın ikad ettiği nâire-i iğtişâş, yavaş yavaş Avrupa’ya da sirayet ediyor biraz daha devam ederse serhadlerimiz haricinde de top sadası işitilmek pek ziyade melhuzdur.

Trablusgarb seferi, İtalya’nın her hesabı ve herkesin tahmini haricinde bir şekl-i havarık-nümun aldı. O tenezzüh-i muhayyel-i askerinin böyle bir ma’reke-i hûnine¹³⁷ istihâle edeceğine kimse zannetmiyordu. İtalya biraz daha muharebeyi temdid etsin. Afrika’yı zabta gönderdiği ordunun efrad ve akaribi, mücâhidlerimizin¹³⁸ hadim-i makâsıdı olacak, yani ihtilâl edecektir.

Kimsenin şüphe etmediği bu hakikate bilhassa Kral Vittorio Emanuele titreyerek iman ediyor.

Baron Marschall’ın ahvâl-i umumiye-i harbiye hakkında ne his ve kanaatla gittiğini bilmeyiz. Almanya Devleti, gerek müttefikinin selâmetine, gerek kendi [menfaatine] hizmet emelini bihakkın takib ile sulhü iade ve idameye çalışıyorsa, mesail-i mevcudeyi yedi ay evvelki hâle ircâ ettirmeye müsâra’at¹³⁹ yani ilhak karar-ı mudhikini iptal ile Afrika’yı Osmanî’deki askerini geriye davet ettirsin. Bu hâlde dağdağa-yı harp kendiliğinden zâil¹⁴⁰ ve alemin matlubu olan sulh ü sükûn hasıl olur.

İtalya Hükümeti, efkâr-ı umumiyyesinin dendan-ı tehdidi önünde bu karar-ı salim ve rehâkârı ittihaz edemeyecek kadar zayıf ise, muharebeyi istediği kadar temdid etmekte muhtardır. Dün varid olan haberlere göre Rodos’u abluka etmiş. Biz bu harekete muntazır bulunduğumuzu dün sarahaten söylemiştik. Zaten “Astropalya”

¹³⁶ müşârünileyh (Ar. müşâr “işaret edilen”in tenvinli şekli müşârün ; ileyh “ona” dan): Adı geçen kimse.

¹³⁷ ma’reke (Ar. ‘arek “savaşta yiğitlik göstermek”ten): Savaş meydanı.

ma’reke-i hûnin: Kanlı savaş meydanı.

¹³⁸ mücâhid (Ar. cehd “çalışıp çabalama”dan): 1- Çalışıp didinen kimse. 2- Allah yolunda din uğruna savaşan. (Metinde “İtalyanlara karşı duran” anlamında).

¹³⁹ müsâra’at (Ar. sür’at “acele etmek, çabuk olmak”tan): Acele etme, çabukluk.

¹⁴⁰ zâil (Ar. zevl “helak olmak”tan): 1- Sona eren. 2- Geçmiş olan.

Adası'nı¹⁴¹ işgal etmekten maksadı Adalar denizinde icra edeceği harekâta bir esasgâh ihzar etmekte. Rodos, Sakız, Midilli, Limni, hatta Ayvalık, İzmir, İskenderun, Beyrut önlerinde çırpınacak donanmasının dünyada istihsâl edemeyeceği tek bir netice varsa, o da bizi Afrika'yı terk etmeye mecbur olacak hâl-i zaafa dûçar eylemektir. Varsın İtalya savlet-i hainânesini her tarafa teşmil etsin. Gülzar-ı medeniyetin havz-ı simîni olan Akdeniz, mezalim-i vahşiyane bir müddet daha sahne-i vukû' olur. İşte bu kadar.

Almanya'nın İstanbul sefirini Berlin'e davet etmesi, sulhün vücut-ı iadesine oraca da kanaat hasıl edilmiş olduğunu alenen gösteriyor. On beş seneyi mütecaviz zamandan beri memleketimizde bulunan bu zeki ve müdebbir ve dûrendiş diplomat devlet-i metbuasına yeni Türkiye'nin hissini, meramını, azmini ve İtalya'ya mütefevvik olan kuva-yı maneviyesini ifham etmekte elbette tereddüd etmeyecektir. Dört sene evvele gelinceye kadar Osmanlılar, her hiss-i hamaset ve hamiyeti kaybetmiş, hayallerden hirâsan¹⁴² bir kitle-i müteneffise zannolunurdu. Fakat şimdi en müthiş hakikatler önünde bile vakarını ve hukukunu müdafaa emrindeki azim ve kararını muhafaza ediyor. Mefahir-i maziye-i askeriye iman ve itikad derecesinde kavi bir hiss ile merbut bulunan Osmanlıların bilhassa şu havarîknümâ-yı inkişaf olan hasâis-i vatanperverîlerini Baron Marschall cenabları derecât ü mahiyâtıyla merciine tebliğ ederse, Avrupa'nın sükûn ve asayişine büyük bir hizmet îfâ etmiş olur.

Mesâil-i Şarkıyye'de en ziyade alâkâdar olan devletlerden İngiltere ile Avusturya –[ve] Macaristan'ın ahval-i hazırâ hakkındaki fikir ve niyetleri, hariciye nazırlarının beyânat-ı resmiyyesinden tamamıyla anlaşıldı. Fransa zaten hayırhah bir dostumuz olduğu gibi Şark Meselesi'nde İngiltere'nin nikat-ı nazarından inhıraf etmez¹⁴³. Rusya'ya gelince, birkaç seneden beri istîdad-ı teşekkül göstermeye başlamış olan bir mukarenet veya meveddeti teb'id edecek bir meslek-i siyasetin devleti için faydalı olamayacağını Mösyö Sazonov'un takdir ve tasdik etmekte daha ziyade tevhîr etmeyeceğini ümit edebiliriz. Bizi izar etmekte bir faydası bulunmayan Rusya için aheng-i umumî-i düveli ihlâl etmek zararlı olsa gerektir.

¹⁴¹ Güney Ege'de yer alan On İki Ada'dan biridir. Astropalya, 28 Nisan 1912'de, İtalyanların On İki Adalar grubu içerisinde işgal ettikleri ilk adadır.

¹⁴² hirâsan: Korkan, korkak.

¹⁴³ inhıraf etmek: 1- Sapmak, dönmek. 2- Değişmek, bozulmak.

2.7. “İFRATTAN TEVAKKİ”, ANADOLU(İZMİR), 6 MAYIS 1912

Muhterem “Hak” refikimizin sermuharriri Süleyman Nazif Beyefendi’nin şehrimizde bir iki gün misafir kalmalarından bi’l-istifade gazetemiz için -kendilerinden vaki olan istirhamımıza binaen- yazıp ihdâ buyurdıkları makalelerini maa’l-iftihar ve fakat matbûatımız hakkında icra eyledikleri tenkitlere tamamıyla iştirâk etmekte bulunduğumuza karilerimizce hükmedilmemesi ihtarıyla neşreyliyoruz:

İtalyanlar Rodos’u işgal ettikleri sırada güya Rum sekenesinin kuvve-i müstevliye lehinde tezahürât-ı meveddetkarâneye cür’etyâb olduklarını İzmir’den geçerken Türkçe gazetelerinin neşriyât-ı münfâilânesinden öğrendim. Mesâil-i milliyyede ve hususiyle hissiyât-ı vatanperverînin cerîhadâr olduğu bir sırada teessürlerin girîve-i ifrata düşmekten kurtulamayacağı tabiidir. Maamâfih ben İzmir’de lisân-ı maderzâdımla intişar eden gazeteleri daha munsıf ve daha vakur görmek isterdim.

Bizimle beş yüz seneye karib bir zamandan beri tevhid-i mukadderât etmiş olan Osmanlı Rumları’nın ırken, lisanen, hatta mezheben kendilerine bigâne bulunan bir kavmin tasallutunu hissen hüsn-i telakkî etmeyecekleri muhakkaktır. İçlerinde idare-i Osmaniyye’ye muâriz olanlar bulunsa bile bilumum Rum cemaatini bundan mes’ûl tutmak muvâfık-ı insaf olamaz.

Trablusgarb’a ilk çıkan İtalya askeri önünde sırtan hasunenin sima-yı ihaneti Afrika’daki Osmanlılar hakkında aleme başka bir fikir ve zan ilka etmişti. Fakat bu murdar çehrenin arkasında Afrika’nın hamiyetperest evlâdından öyle bir ketibe-i hamâset göründü ki hasunenin hareketinden mütevellid her zannı tashih ile haysiyet-i milliyyeyi haleldar¹⁴⁴ olmaktan vikâye ve hatta îlâ etti. Rodos’daki Rumlar’ın İtalyanları ne sûretle kabul etmiş olduklarına dair mâlûmat-ı mevsûka yoktur. Haydi farz edelim ki Rumlar’dan bir kişi, yüz kişi, bin kişi İtalya taburlarını alkışlamış olsun. Bunların fiil ve hareketinden geride kalan binlerce Rum’u muâteb etmek muhik, hatta mâkul bir hareket değildir. Bir cemaate mensub yüz bin adamın harekât-ı gayr-ı laikası karşısında yalnız bir adam bir çehre-i necib gösterse o kitle-i namakbulden ayrılmış

¹⁴⁴ haleldar (Ar. hâlel “bozukluk” ; Fars. dâr “sâhip ve mâlik olan”dan): Bozulmuş, zarara uğramış.

olur. Umûma şamil olacak tâyibât arasına -velev ekalliyette¹⁴⁵ velev münferid kalmış olsun- bu adamı idhal etmek zulm-i sarihtir.

İtalya'nın vatan-ı muazzezimizde açtığı her ceriha benim kalbimde mâtâmü'l-hayat kanayacaktır. Bununla beraber ahvâli itidâl-i demle ve insanı olabilmesi hayal edildiği gibi değil, olduğu gibi muhakeme etmeyi vazife addederim.

Rodos Adasına İtalya, donanmasının gülleleriyle askerini kustuğu zaman umûmda hasıl olan havf ve hayret, metin olmayan kalblere her zaafı irtikâb ettirebilir. Kahramanlık herkese şamil bir hasîsa-i umûmiye değildir. Ölüm karşısında metanet gösterenleri tebci ederiz. Fakat bu metaneti herkesten talep etmeye hakkımız yoktur. Herkes kahraman olsaydı kahramanlığın hiçbir fazileti kalmazdı. Kuvvetin yed-i anifi karşısında eğilmeyen cibah-ı vakura zılâl-ı esatir ile pîrâyedâr zannolunacak kadar nadirdir. Bizim gazeteler ne istiyorlardı?... Herkesin evlâd ü iyaliyle beraber ölmesini mi?... Bu yolda fedakârlık gösteren evlâd-ı vatanın naaş ve yâdını hürmetle selâmlarız. Fakat fedakârlık gösterememiş olanları da deny ve küştenî¹⁴⁶ birer vatan haini addetmeye hakkımız yoktur. Bunlar sulh ve sükûn zamanlarında düşmana muavenet sûretiyle memlekete ihanet ettiler mi?... İşte tedkik ve tevsik olunacak nokta budur.

Hayata merbutiyet öyle bir hiss-i cibillîdir ki insanın her fiiline, her emeline, hatta vicdanının her kanaatine kadar tahakküm eder. Bu hissi azim ve iradesine ram etmiş olanlar büyük ve pek büyük adamlardır. Şimdiye kadar ailesinin kurb-ı âsûdegî penahında yaşamaya alışmış bir hemşehirden Fethi'nin, Enver'in me'âsir-i bülendini istemeye ne hakkımız var? Hepimiz, hepimiz bir gün toprak üstünde pis bir yığın teşkil edeceğine emin olduğumuz mevcudiyet-i maddiyemize bir gün, bir saat daha tâb-ı devam ihzar edebilmek için insanlığımızın hasâil-i aliyyesini mütevâliyen rencide etmiyor muyuz? İtalya muharebesi¹⁴⁷ yalnız tehlike meydanında değil, vatanın en uzak ve en mensî köşelerinde ve her hanede bir bürkân-ı gayz ü kin vücûda getirmeli idi. Halbuki her kalb-i muztaribin yanında bir fikr-i lakayd huzûzât-cû-yı hayat¹⁴⁸ olmakta hiçbir mani-i ahlakî tasavvur edemiyor. Bu her yerde böyledir. İnsaniyetin kısm-ı âzamında a'sab ve adalâtın fikr ü vicdana hakim olduğunu bilenler, herkesten harikulade ef'al ve evzâ istemeyi temenni-i muhal addederler.

¹⁴⁵ ekalliyet (Ar. ekall "daha az, çok az"dan yapma mastar eki "-iyyet"den): Azınlık.

¹⁴⁶ küştenî (Fars. küşten "öldürmek" ; nispet eki "-i"den): Öldürülmeye lâyık kimse.

¹⁴⁷ Trablusgarb Savaşı.

¹⁴⁸ huzûzât-cû-yı hayat: Hayatın zevklerini arayan.

Bu gîrudar-ı mesâib karşısında hissiyât-ı Osmaniyyeyi tesliye edecek vak’alar da görüldü. Meselâ Rodos Belediye Reisi Sava Efendi İtalya kumandanının arz ettiği mansıb¹⁴⁹ ve in’ama “Ben Osmanlı kalmak ve Osmanlı ölmek isterim” sözüyle tükürmüş. Bu azm-i vatanperverânenin şeref ve şanı yalnız Sava Efendi’ye ve yalnız Rodos’daki Rumlara değil, bilumum Osmanlılara râcidir. İtalya’nın silsile-i denâeti önünde gerdenfirâz-ı vakar kalmış olan bu timsâl-i hamiyeti şükran ve tevkîr ile selâmlarız.

¹⁴⁹ mansıb (Ar. nasb “yükseltmek, tayin etmek”ten): Makam, devlet hizmetinde büyük memurluk.

2.8. “İTALYA’NIN ACZI”, HAK, 7 MAYIS 1912

(MAKALE-İ ESASİYE)

Adalar’a tecavüz ve Rodos’a asker ihraç etmekle İtalya, Afrika’daki arazimizi zabtettikten aciz olduğunu bir kere daha itiraf etti. Biz kalb-i şefkatimizle lisan-ı duâmızı Adalar’ın ve Adalar’daki vatandaşlarımızın temennâ-yı selâmetine vakfetmekle beraber temin ederiz ki bu tecavüz gönüllerimizi ümidvâr-ı muvaffakiyet ediyor. Adalar’ın sevâhilini istediği kadar taht-ı işgale alsın. Mukavemet-i milliyyemiz, Trablusgarb ve Bingazi’deki elvah-ı kahramanâneyi buralarda da gösterecektir.

İtalya Hükümetini, hâibü’l-âmal¹⁵⁰ ve adeta kurban-ı iğfal olan ahalisinin ihtimal-i galeyânı bu hareketlere sevk ediyor. Afrika’da alamadığını, Asya sevâhil ve cezâirini tazyik ederek elde etmek hayal-i hamındadır. Ordusuyla donanmasını biraz da buralarda hırpalatsın.

İtalya’nın zaafı her gün tezayüd ediyor. Takriben bir ay kadar evvel, aramızda çeşm-aşinâlık olan bir şapkaliya¹⁵¹ Bahçekapısı’nda¹⁵² tesadüf ettim. Yanıma sokularak ve beni aradığını söyleyerek, her iki tarafın ticaretini tazyik etmekte olan muharebe-i hazırayı sırf askerî bir daireye hasr ve kasr ile münasebât-ı ticariyeye şekl-i tabiisini iade yolunda neşriyâtta bulunulmasını niyaz-âlûd¹⁵³ bir lisan ile ihtar etti. Ve sözlerine “Bu muharebe İtalya rical-i resmiyesinin hatasıdır. Ticaretin dûçar olduğu zarar ise günahı olmayan ahaliyi mahvediyor.” mütaalasıyla hitam verdi. Duyduğum ve düşündüğüm şeyleri kendisine cevaben beyân etmekte kusur etmedim. Karşı gazetelerden birinin bu maksadı takip ve iltizam eden bir makalesine cevaben Hüseyin Cahid Bey’in “Tanin” ile münteşir makale metinesi olmasaydı macerayı matbuata da nakl edecektim.

Bütün Osmanlılar emin olsunlar ki İtalya’nın hedef-i taarruzu Afrika-yı Osmanîdir. Devletlerin muvâfakat-ı mütekaddimesini¹⁵⁴ yalnız bir kıta dahilindeki arazimiz için istihsal etmişti. Diğer memâlikimize teşmil-i tecavüz ederse mesele değişir. İtalya bizi bir müddet bu sûretle tazyik ederek Trablusgarb ve Bingazi’deki askerimizi [geriye] çağırmaya mecbur etmeye çalışacaktır. Biz yine ve daima metanet

¹⁵⁰ haibü’l-âmal: Emellerden ümidini kesmiş.

¹⁵¹ Gayrimüslim biri.

¹⁵² İstanbul’da, Eminönü ile Sirkeci arasında Yeni Caminin hemen arkasında bulunan bir semt.

¹⁵³ niyaz-âlûd: Yalvarırcasına.

¹⁵⁴ muvâfakat (Ar. vefk “uygun olmak”tan): Uzlaşma.
muvâfakat-ı mütekaddime: Eski uzlaşma.

ve mukavemet gösterirsek bahr-ı sefid¹⁵⁵ muvazenesinin haleldar olmasından mütevellid tehlike doğrudan doğruya Avrupa'yı tehdit eder. Avrupa'nın bu tehlike karşısında lakayd ve bî-hareket durması ise kabil değildir. Bekleyelim. Ve ne kadar fedakârlık icap ederse hiç çekinmeyelim. Hayat, Allah'ın bir ihsan-ı fanisidir. Osmanlılar, yaşamanın saadetini akvam-ı sâire¹⁵⁶ kadar bilmezlerse de ölümün eşkâl-i zi-mefharetini herkesten ziyade tanır ve gösterirler.

Bu muharebe imtidat ettikçe bizim büyüklüğümüz ve binâenaleyh kuvvetimiz tezayüd ediyor. İtalya biraz daha ötede beride çırpınıp tepinecek ve bilâhare defolup gidecektir. Zaten vatanlarının şan ve şerefinden ziyade kendi iştiha ve şehvetlerinin hâdim-i istifası olan İtalyanlar, hükümetleri aleyhine kıyam etmek üzere bulunuyorlar. Bir iki hezimet daha. Netice'nin bizce matlub olan şekli karibü'l-husûl olduğuna emin olalım.

İtalya kuvvetinin bu meselede alâkâdar ve günahkâr olmadığı iddiasına gelince:

Sekiz aydan beri insaniyeti müteessir eden vekayi ve fecayide Kral Vittorio Emanuele'den Sicilyalı bir balıkçıya kadar her İtalyan'ın aynı istihkâk-ı makduhiyeti ve aynı hisse-i laneti vardır. Trablusgarb'daki bî-günahları -kadın ve çocukları bile tefrîk etmeksizin- katliam eden kralın veya ciyuliyetinin şahısları ve hatta akaribi değildir ki diğer İtalyanlar'a teveccüh edecek gayzımız namuhık veya şaibedâr-ı mübalağa olsun.

Bu gün İtalya bizimle müsalaha etse bile vekayi-i güzeşteyi hafıza-i teessürde ilelebed yaşatmak vezâif-i milliyemizdendir. Biz yalnız şehitlerimizin ruhuna fatiha göndermekle iktifa etmemeliyiz. O fatihaların peyinde kardeşlerimizin katillerine de lanetler yükselmelidir. Milletler yalnız meveddetleriyle değil, kinleriyle de yaşarlar. Herhangi bir muahedename-i resminin zîrine vaz olunacak imza-yı müsâlemet hiçbir vakit hissiyât-ı milliyemize tahakküm etmemelidir. Hariciye Nazırı Asım Bey bir gün bir İtalyan sefirinin elini sıkacak olsa bile biz, ey mecruhü'l-fuad¹⁵⁷ ve mecruhü'l-hukuk olan Osmanlılar, biz bu manzara karşısında dişlerimizi gıcırdatmalıyız.

Şimdilik İtalya'nın memâlikine tecavüzü mümkün kılacak vesâite malik değil isek de ticaretini ve bu vasıta ile hayat-ı ictimaiyesini boğmak yed-i iktidarımızdadır. Buna müttehiden çalışalım. İtalya emtîasına bu dakikada bir kuruş veren her Osmanlı

¹⁵⁵ Bahr-ı sefid: Akdeniz.

¹⁵⁶ akvam-ı sâire: Osmanlının dışındakiler, gayrimüslimler.

¹⁵⁷ mecruhü'l-fuad: Kalbi yaralı.

muakkak bilsin ki vatanının kalbgâhına manevi değil, maddi.... Maddi ve mühlik bir kurşun atmış oluyor.

2.9. “İTALYANLAR HÂLÂ İÇİMİZDE”, HAK, 8 MAYIS 1912

(MAKALE-İ ESASİYE)

Her şey gibi merhametin, şefkatin, adaletin ve hatta hazm ve ihtiyatın da birer hadd-i muayyeni vardır. Ve her şeyde olduğu gibi, bu fezail-i ahlâkiyyede de hadd-i muayyeni tecavüz etmek muzır ve mühlik olur.

İnsaniyyet-i mütemeddinenin altı bin senelik müktesebât-ı ahd ve hakkına sekiz aydan beri en denâetkârâne sûrette taarruz eden İtalya eşkiyası hakkında gösterdiğimiz me’âsir-i itidal ile o tecavüzleri adeta takdis ediyoruz. Dünyada hiçbir hükümet kendi hakkına, haysiyyetine ve kuvvetine karşı bu kadar müsamahakâr ve ihmâlperest olamaz.

İtalya’nın gülleleri Trablusgarb’ı, Bingazi’yi, Derne’yi, Hadide’yi, Konfide’yi, Beyrut’u, Çanakkale istihkâmlarını, Rodos’u tahribe çalışırken kırk bin İtalyan’ın ökçeleri İstanbul kaldırımlarını her gün vakur ve âsûde çiğniyor. Sabr-ı Osmanî’nin bundan ziyade suistimâl edilmesi gayr-ı caiz ve muzırdır.

Bu hususta bir karar-ı musîb ittihazından Babîâlî’yi men eden sebep ve kuvvet ne olabilir?..

Avrupa’nın hüsn-i nazarını celp veya imâle etmek mi?..

Biz o hüsn-i nazarın kıymetini ve ehemmiyetini pek uzun ve acı tecrübelerle takdir ettik. En muhik ve en fedakâr olduğumuz bir zamanda uğradığımız taarruz, bize rızâ-cûluğun¹⁵⁸ değerini ve neticesini öğretmiştir. Fazla tecrübeye ihtiyacımız ve hatta tahammülümüz yoktur.

Babîâlî neden korkuyor?

Hakkı’nın fıkdan¹⁵⁹ veya zaafından mı?..

Bu hakka karşı İtalya bile dehan-ı îtirazı açmaya muktedir değildir. O bu hususta yalnız bizim hilm ve tahammülümüzle istihza edebilir. Ve bu istihzada hakkı da vardır.

İtalya’nın maddi kuvveti mi Babîâlî’ye endişe-aver oluyor?.. Biz o kuvvetin mahiyyetini Afrika sahillerinde öğrendik. Hatta müstesna ve bi’n-nisbe zayıf birer mevkide bulunan Adalar’ın bile İtalya’nın zaaf-ı askerîsine birer levha-yı teşhir olacağına eminiz.

¹⁵⁸ rızâ-cû: Rızâ etmeye çalışan. Allah rızasını arayan.

¹⁵⁹ fıkdan: Yokluk, eksiklik.

İtalya'nın muamele-i mütekâbileye tasaddî etmesi mi Babîâlî'yi düşündürüyor?...

Düşmanımız bi'l-mukabele Osmanlıları memleketinden ihraç ederse en evvel göze çarpabilecek zarar-dîde, Selim Melhame Paşa¹⁶⁰ olacak. Bu eski nazırın istirahat-ı hayatı mı ihlâl edilmek istenilmiyor?...

İtalyalıları hâlâ içimizde tutmak kadar muzır bir ulüvv-i cenab ve lüzumsuz bir ihtiyatkârlık olamaz. Bugün pâyitahtımız kaldırımalarında görülen her İtalyalı'nın haysiyyetimizi tokatlamakta olduğuna emin olalım.

Bir hafta zarfında hudut haricine atılacak bu herifler, memleketlerine giderlerse oralardaki anasır-ı nâ-hoşnûdîyi tezyid ve takviye etmiş olurlar. Babîâlî'nin bu fırsattan da istifade etmemesi câlib-i hayret olduğu kadar dil-hıraştır.

Bugün bihakkın münfail ve mecrûh olan hiss-i millî bilumum İtalyanlar'ın bilâ-tehir¹⁶¹ içimizden çıkarılmasını talep ediyoruz. Bu talebin tehhür-i is'afı katiyen caiz değildir.

Eski Roma'nın hatib-i eblağı Çiçero'nun zamanı ricâlinden birine teveccüh etmiş olan hitap ve itabını biz bugün Yeni Roma'nın heyûlâ-yı tehdidi önünde lertzîde-rey¹⁶² duran zimâmâran-ı umûrumuza tevcih eder ve deriz ki:

Ey Babîâlî, ne zamana kadar sabrımızı suistimâl edeceksin?...

¹⁶⁰ Maruni (Lübnan) asıllı Osmanlı'nın son döneminde görev yapmış siyaset adamı.

¹⁶¹ bilâ-tehir: Ertelemeksizin.

¹⁶² lertzîde-rey: Kararsız, görüşü net olmayan.

2.10. “YE’S-ÂVER BİR MANZARA”, HAK, 9 MAYIS 1912

(MAKALE-İ ESASİYE)

Geçen Meclis-i Mebusan’ı tefessüh¹⁶³ ve feshe dûçar etmiş olan şikak¹⁶⁴ ve nifakın hakimiyet-i milliye hariminden müebbeden veya uzun bir zaman için mündefi olmuş bulunduğunu zannediyorduk. Meclis-i Âyanın salı günkü müzakeresi bu zannı tezelzüle uğratarak, vekayi-i güzeşte ile zaten cerihadar olan ümidimizi bir kere daha yaraladı. Tahminimizde yanılmıyorsak bizde teşettüt-i his ü efkâr büsbütün ölmemiş, yalnız mevkinin değişmiştir. Geçen Meclis-i Mebusan’ın a’sab-ı milleti o kadar tâzib etmiş olan velvele-i şikakı bu defa da galiba Heyet-i Âyan salonunun sakıf ve cidârını inletmeye çalışacak.

Ayan-ı kirâm hazerâtı Nisan’ın yirmi dördüncü salı gününe tesadüf eden beşinci sene-i ictimaiyyenin beşinci ictima-i umumisini¹⁶⁵ -kısım-ı azamı itibariyle- nutk-ı hümayuna cevaben yazılacak arızanın¹⁶⁶ müsveddesini tedkîke hasr etmişti. Bu mevzu ile asla münasebetdâr olmayan intihâbât¹⁶⁷ meselesini Damat Ferit Paşa Hazretleri meydan-ı muvâhezeye sürerek, ve fakat hiçbir muayyen vaka ve şahıs göstermeyerek, yolsuzluklar vukua gelmiş olduğunu temhid ve dahiliye nazır vekili Talat Bey’in itiraz-ı muhakkına cevaben söylediği sözler arasına da “Ben bu sözleri bütün alem-i medeniyet karşısında söylüyorum.” cümlesini mezc¹⁶⁸ ile itmâm tenkid etti.

Ne garip ve müellim tesadüftür ki yine aynı müsveddenin birkaç dakika evvel müzakere olunan bir fıkrasında münderic “vicdan-ı medeniyetin sünûhat-ı adilanesine intizâr ve îtimad ederek” ibaresine “Vicdan-ı medeniyet yoktur. Olsaydı düşmanın memleketimize tecavüzünde her taraf bar bar bağıracaktı.” sözleriyle bihakkın itiraz etmiş olan bir arkadaşının kanaatine sükûtuyla iştirâk edenler miyanında Damat Ferit Paşa Hazretleri de bulunuyordu. Lehimizde cüreyyâb-ı müracaat olamadığı bir “vicdan”ı aleyhimize işhada çalışmak ne vatanperverliğin icabâtı, ne meşrutiyetperestliğin mukteziyâtıyla kabil-i te’liftir. İhtirasât-ı siyasiyyenin insaf ve mantika bu derecelerde tasallut ve tahakküm etmesini “vicdan-ı millet” bittabi hoş görmez. Hususiyle heyet-i

¹⁶³ tefessüh (Ar. fesh “bozmak”tan): Bozulma. (Metinde “kendi kendini feshetme” anlamında).

¹⁶⁴ şikak: Ayrılık, anlaşmazlık. (Metinde maddi anlamda ayrılık).

¹⁶⁵ ictimâ-i umûmî: Genel kurul.

¹⁶⁶ arıza: Dilekçe.

¹⁶⁷ intihâbât: Seçimler.

¹⁶⁸ mezc: Katma.

teşrîn¹⁶⁹ en büyük şubesi böyle vicdansûz-ı ümmet galeyanlara cay-ı vuku olmamalıdır.

Bugün her türlü hissiyât-ı necibesi çürümüş, hodgâm, hodperest, mülevves bir kavim olan İtalya, o kadar sosyalistlerine ve anarşistlerine rağmen muharebe-i ahireyi bir mesele-i milliye sûretinde telakki etti. Ve hakimiyet-i milliye'nin hemen umumiyete karib azası bu maksat önünde dindarâne bir vaz-ı sakit-i ihtiram aldı.

Biz ise -Allah bilir ki bir Türk olmak itibariyle bu sözler lisanımı ve kalemimi yakıyor.- düşmanın payitahtımız kapısını kırmakta olduğuna bakmayarak her hadiseyi menafi-i milliyeden ziyade ihtirasât-ı şahsiyeyi tatmin edebilecek bir şekle sokmak istiyoruz. Afrika'da ve Akdeniz'in diğer sevâhil ve cezâirinde vatanperverliğin en ulvî menazır-ı kahramananesini mütevâliyen irâe¹⁷⁰ etmekte olan vatandaşlar olmasa, bizim büsbütün çürümüş bir halk olduğumuza maa'l-ye's kâni olacağım. Bereket versin ki ekseriyet-i meşkûre-i azîme karşısında bir ekalliyet-i gayr-ı mahsûse var.

Bu hadiseden otuz beşinci maddenin tâdili sırasında nazar-ı dikkate alınmaya layık bir mesele tahaddüs ediyor. Zat-ı hazret-i pâdişâhînin lede'l-îcab¹⁷¹ Meclis-i Mebusan'ı tekrar celp ve davet etmek üzere feshedebilecekleri ve bu babda Heyet-i Âyanın kararını talepte muhtar bulundukları yolundaki tâdil teklifine şu fıkra da terdif olunmalıdır:

“Zat-ı hazret-i pâdişâhî hîn-i hacette Heyet-i Âyanı da bir ay zarfında yeniden tayin etmek şartıyla azl ve tebdîl buyurabilirler. Ve bunun için Meclis-i Mebusan'ın reyine alâ-tarîkü'l-istişâre¹⁷² müracaatta muhtardırlar.”

Bu mütalaa-yı acizâne garip ve hukuk-ı meşrutiyetle na-kabil-i telif görülmesin. Mademki kuvvetler arasında tevâzün taharrî olunuyor, Meclis-i Mebusan'ın feshi emrinde salahiyetdâr-ı rey olan Heyet-i Âyanın fazla bir kuvveti, tabir-i esahla medar-ı tahakkümü olmamak için Meclis-i Mebusan'ı da aynı kudretle techiz ve tahkim etmek icâb eder. Yoksa tevâzün husulü kabil değildir.

Milletvekillerini edvar-ı muayyene-i intihabiyyenin hitamında tebdîl etmeyi elzem addetmiş olan vaz-ı kanun, Heyet-i Âyanı da lede'l-hâce değiştirmekte bilmem niçin bir faide tasavvur veya ilân etmemiş?.. Görülüyor ki mebuslar gibi âyan arasında

¹⁶⁹ teşrî (Ar. şer' "kanun koymak"tan): Yasama, kanun yapma.
heyet-i teşrî: Yasama kurulu.

¹⁷⁰ irâe (Ar. ru'yet "görmek"ten): 1-Gösterme. 2-Bildirme.

¹⁷¹ lede'l-îcab: Gerektiğinde.

¹⁷² alâ-tarîkü'l-istişâre: Danışma yoluyla.

da ihtirasâtına galebe edemeyen zevât var. Mademki insana melekliğin evsaf ve havas-ı muhayyilesini vermek kabil değildir, infiâlât-ı beşeriyyenin mazarrat-ı tabiyyesini tahdid edebilecek kuyudun evvelden idadı icab eder. Ve yine görülüyor ki müsin¹⁷³ olmak ve cemiyetin tabakât-ı aliyyesinde dolaşmış bulunmak muhteris veya mütehassis bir adam olmaya mani olamıyor. Cemiyeti her tehlike-i muhtemeleden vikâye etmek ise erbab-ı teşrîn¹⁷⁴ vazife-i ulâsıdır.

¹⁷³ müsin (Ar. sinn “yaş”tan): Yaşlı.

¹⁷⁴ erbab-ı teşrî: Kanun koyucu.

**2.11. “İNGİLTERE, ALMANYA VE RUSYA KARŞISINDA BİZ”, HAK,
26 MAYIS 1912**

İzmir, 8 Mayıs

(MAKALE-İ ESASİYE)

İngiltere'nin gaye-i hayalini bilmem. Fakat Britanya Adası¹⁷⁵ haricinde kalan akvam-ı mütemeddeninin ideali, İngilizler gibi cismen ve ruhen, hissen ve fikren, manen ve maddeten haiz-i kemâl olmaktadır. Bugün dünyada hiçbir kavim ve cemaat yoktur ki Büyük Britanya¹⁷⁶ kadar tam bir enmuzec-i kümmelliyyet irâe edebilsin.

Bahr-i muhitin¹⁷⁷ ortasında muhteşem bir belde-i seyyare olan “Titanic” vapuru, ihtiva ettiği sâman-ı bî-payân ile üç bin beş yüz [metre] umkunda bir girdaba yuvarlanırken, İngilizlerin hasais-i merdânegâsinden bir levha-yı bülend ü muhalled bir kere daha görüldü. An-ı iğtirakta kaptanın yalnız bir “Efendiler, İngilizler gibi hareket ediniz!” ihtarı erkeklerin, kendi hayatlarını feda ile, çocuk ve kadınları tahlise [şitab] etmelerini temin etmeye kifayet etmişti. [O] tehlike ve helâk dakikalarında kuvvetli kollar, temellük¹⁷⁸ etmiş oldukları vesait-i halas ve selâmeti zayıf ellere, bî-telâş ve pür-vakar tevdî ettikten sonra, bahr-i muhitin dalgaları arasında birer birer bî-nişân oldular. Kavînin zayıfı öldürmekle idame-i mevcudiyet etmesi kanun olan bu alemde, sırf bir kaide-i ahlâkıyye ve haysiyyet-i milliye nam ve hürmetine, kuvvetin zaafı fedakârlıklarla tevkır etmesi, tabir-i âher ve esahla zaafın kuvvete tahakkümü bî-misl ve bî-nazir bir vak’adır. Büyük İngiltere bu büyük vak’a karşısında [en] büyük muzafferiyât-ı siyasiyesinden ziyade ve daima iftihar etsin.

İnsaniyyet-i müdrikenin beş altı asırdan beri önünde yürüyen ve hayatın her şekil ve hâli önünde ser-efrâz-ı vakar olan bu kavim, bir asır evvelden yirmi beş sene mukaddeme kadar dostumuz idi; ve mevcudiyet-i siyasiyyemizi sarsar-ı vekayi karşısında nakd ü hûnuyla müdafaa eden bir dostumuz!...

¹⁷⁵ Avrupa kıtasının kuzeybatısında Büyük Britanya, İrlanda ve altı binden fazla küçük adadan oluşan takımadadır. Bu adaların üzerinde üç egemen devlet bulunmaktadır: İrlanda, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı.

¹⁷⁶ İrlanda Adası'nın doğusunda yer alan, üzerinde İngiltere, Galler ve İskoçya'nın bulunduğu Birleşik Krallık'a bağlı adadır. Büyük Britanya Adası, Britanya Adaları'nın en büyüğüdür.

¹⁷⁷ bahr-i muhit: Okyanus.

¹⁷⁸ temellük (Ar. mülk “sahip olmak”tan): Sahip olma, malik olma.

Sultan Abdülhamid-i Sani'nin bu memlekete en büyük fenalığı donanmayı mahvetmesidir¹⁷⁹ derler. Bence İngiltere'yi bizden teb'id ve tenfir etmesi kuvve-i bahriyemizi imhadan daha büyük ve daha mühlik bir ihanettir.

Hakan-ı Sabık'ın¹⁸⁰ temayülât-ı tarümarı, maâlinin¹⁸¹ ve hususıyla fikr-i hürriyyetin menşe ve vatanı olan İngiltere'ye karşı bi-imâle ve itilafnapezir bir düşman kesilmişti. Ekser ahval ve ehvalde meded-resmiz olan İngiliz meveddetini diyarımızdan ihraç için ne yapmak mümkün ise Sultan Abdülhamid'in bugz-ı cibillisî icra etmekte kusur etmedi. Bin sekiz yüz seksen iki sene-i milâdiyesinde Avrupa'ya seyahat etmiş olan Gazi Ahmed Muhtar Paşa, İngilizler'in Memâlik-i Osmaniyye dahilinde tevsi-i nüfûz etmeleri Hükümet-i Osmaniyyece hüsn-i telakki edilmemekte olduğundan bu nüfûzun tevessünü men edecek tedâbirin bir an evvel ittihazi lüzûmunu padişah tarafından Almanya hükûmetine ihtar etmeye memûr olmuş. Bunu esbak¹⁸² Almanya Başvekili Prens dö Hohenlohe hatıratında sarahaten zikrediyor. Hohenlohe'nin ifşâatı hâlâ tekzib edilmemiş olduğuna nazaran Gazi Paşa Hazretleri'nin o vakit böyle bir memuriyeti îfâ etmiş olduklarına inanmak zaruri veya inanmamakta teennî¹⁸³ etmek tabiidir. Bu rivayetin derece-i mevsûkiyetini Ahmed Muhtar Paşa Hazretleri bizzat tavzih buyururlar ise devletimizin siyaset ve tarihini tashih etmiş olurlar.

Eğer Sultan Abdülhamid tarafından Almanya'ya böyle bir ihtar vaki olmuş ise Alman dostlarımızın hüsn-i telakki etmekte kusur etmemiş oldukları vukûat ile sabittir. Memleketimizin otuz sene zarfında nasıl tedrici bir Alman müstemirre¹⁸⁴ veya müstahribesi hâline geldiğini hepimiz biliyor ve görüyoruz. Bismarck'ın "Sadova" ya tavizen Avusturya'ya peşkeş ettiği Bosna ve Hersek'ten en küçük mesâil ve teşebbüsât-ı iktisadiyeye kadar her hadise Almanya'nın memleketimizi istihdaf eden amâl ve enzârına bir mâkes-i müellimdir. Almanya nüfûzu diyarımıza sokuldukça İngiliz meveddeti çekildi. Ve İngiliz meveddeti çekildikçe bizim dünya yüzündeki bîkesliğimiz ve zaafımız arttı.

¹⁷⁹ Ertuğrul Fırkateyni Faciası kastedilmiştir. Sultan II. Abdülhamid tarafından Japonya'ya gönderilen Ertuğrul Fırkateyni dönüş yolunda Funakura Kayalıklarına çarptıktan bir süre sonra gemi batmıştır. Meydana gelen bu feci kazada çok sayıda kişi hayatını kaybetmiştir.

¹⁸⁰ Hakan-ı Sabık: Önceki hükümdar. (Metinde "V. Murad" kastedilmiştir.)

¹⁸¹ maâli (Ar. ma'lât "Şeref, ululuk"un çoğulu): Yücelikler, şerefler.

¹⁸² esbak (Ar. sebk "önce geçmek, geride bırakmak"tan): 1-Daha eski. 2-Bir makamda bir evvelkinden önce bulunmuş olan.

¹⁸³ teennî (Ar. eny "ağır davranmak, temkinli olmak"tan): İlerisini düşünerek acele etmeden hareket etme.

¹⁸⁴ müstemirre (Ar. istimrâr "sürüp gitmek"ten "müstemir" kelimesinin müennes şekli): Devamlı, sürekli.

Şimdi Babıâlî, umman-ı havadis arasında akabeden¹⁸⁵ akabaya çarpılan keştî-i mevcudiyyetimize mersâ-yı necatı gösterecek bir necm-i afilî ufuklardan fütur ve tahayyürle soruyor.

İngiltere ile olan münasebetimizin nasiye-i samimiyetinde çîn olabilecek hiçbir macera yoktur. Mısır, Hidiv-i¹⁸⁶ Esbak İsmail Paşa'nın bedel-i israfını Avrupa'ya te'diye etmeye mecbur olduğu zaman Hakan-ı Sabık bu kıtadaki hukuk-ı hükümrânisini müdafaa edebilirdi. Ve hatta bu hususta İngiltere müzâherette¹⁸⁷ temin ediyordu. Fakat Sultan Abdülhamid Mısır'ın asayişini iadeye çalışacak yerde iğtişası tervic ve asilerin ferak-ı cür'etini nişanlar ve ihsanlarla tetvic etti. Eğer İngilizler olmasaydı, o zaman Mısır diğer ecnebi bir devletin yed-i istilâsına behemehal intikal edecekti.

Muhibb-i azizim Celal Nuri Bey vaktiyle Mısır'dan Tasvir-i Efkar'a yazdığı bir mektubu vesile ittihaz ederek beni gazetesiyile ve o ateşin lisaniyla alenen muâheze etmişti. Mısır'ın İngiliz idaresine sûret ve sebep-i işgalini benden ve herkesten ziyade arif olduğunda asla şüphe etmediğim dostumun vakitli, vakitsiz ve fakat daima lüzumsuz sûrette İngiltere'yi veya İngiltere'nin siyaset-i şarkıyyesini intikad etmesine taalluk eden hayret-i esef-alûdumu bu münasebetle ilân etmek isterim.

İngilizlerle Basra Körfezi'nde bir iki nokta-yı ihtilâfımız varsa da bunlar da hall ve fasıl edilmek üzeredir. Menâfi-i mütekabile üzerine teessüs edecek bir mukarenet kadar makul ve payidâr irtibat olamaz. Cihanın hiçbir noktası ve hiçbir meselesi yoktur ki orada İngilizlerle Osmanlıların amâl ve menâfii kabil-i te'lif ve hatta müttehid olmasın.

Yalnız bugünün ilcaâtına¹⁸⁸ tebaiyetle vücûd-pezîr olmuş gayr-ı tabii ve mahkum-ı zeval itilaflar, ahval ve icabâtı mecra-yı zarurisinden çıkaramaz. İngiltere'nin Hindistan'ı bir fikr-i sabitle düşünen dünkü düşmanları, yarınki dostları değildir. Afâk-ı şarkıyyemizi tehdid eden hırs-ı a'sar-dîde, Asya'daki İngiliz müstemlekâtının ufk-ı istikbâlinde de bir heyula-yı tehlike gibi duruyor. Kim bilir, belki öyle bir zaman gelir ki şimâlden Hindistan'a yürüyecek bir istilâ ordusunu tevkif için ne Afganistan bir sur-ı müdafaa hizmetini ifa edebilir, ne Tibet Dağları. En kavi ve lâyezal münasebetleri te'sis etmekte en zi-nüfûz amil "adâvet-i müştereke"dir. İngilizlerle biz yekdiğerimize

¹⁸⁵ akabe: Tehlikeli geçit, boğaz. (Metinde "tehlike" mânâsındadır).

¹⁸⁶ Hidiv: Baş vezir. Mısır valilerine verilen unvan.

¹⁸⁷ müzâheret (Ar. zahr "yardım etmek"ten): Arka çıkma, destek olma.

¹⁸⁸ ilcaât (Ar. lec' "sığınmak, güvenmek"ten "ilcâ" kelimesinin çoğulu): Zorlamalar, zaruretler.

mütekabilen muhtacı. Lanet olsun o edvâr ve eşhâsa ki bu ihtiyacı tatmine bedel, îka etti.

İngiltere ile aramızda te'sisi icab eden münasebet-i müstemirreyi Babîâlî başka mecralara sevk etmek isterse Osmanlılar hissen isyan ederler. Âkil bir hükümete terettüb eden vazife ise fiilen gösterilecek muhalefetlerden ziyade hissen vaki olacak isyanlardan ihtiraz etmektir. Zaten milletin temâyülât-ı samimiyesine istinad etmeyen bir münasebet için tab-ı devam ve imkan-ı beka olamaz.

Almanya'ya gelince: Düşman-ı muharibimizin resmen müttefiki ve teba-yı muhâsimenin memleketimizde hamisi olan bu muhibbimiz Şark'ta arzu ve kısmen ihraz ettiği mevkii idame için herhalde samimiyyet-i fiiliyye göstermelidir. Baron Marschall cenabları İngiltere ile bir itilaf esasını ihzar eder ve bu itilafta Osmanlıların hukuk ve haysiyyet-i milliyyesi ikinci bir Potsdam¹⁸⁹ kazasına uğramazsa memleketimizde veya gönülllerimizde -ki o da memleketimiz demektir- Almanya mevki-i müktesebini belki inhilâlden vikaye edebilir. Herhalde ve bilinmelidir ki devletimiz bundan böyle te'min edeceği menafi derecesine fevaid taharri ve talep edecektir.

Biz bulunduğumuz alemin muvazenet-i siyasiyyesine doğrudan doğruya icra-yı te'sir edebilecek bir mevkide bulunuyoruz. Büyük, küçük ve uzak, yakın birçok akvamı ve belki baştan başa cihan-ı medeniyeti -arkamız değil- önümüz sıra girdab-ı izmihlâle yuvarlamadıkça muzmahil olmayız. Yedi yüz sene evvel Maverâünnehir'i terk ederken tekrar oraya dönmek hatırımızda yoktu. Şimdi ise buradan ayrılmamak vazifemizdir. Çünkü âbâ vü ecdâdımızın kemiklerine sarılan birçok hatırat ve hissiyatımız bu topraklarda medfun bulunuyor. Ve çünkü bu ufukların haricinde hiçbir yer bizim hayat-ı milliyyemizi idame edecek şeraiti muhtevî değildir.

Cihana tagallüb ve cihanı herc ü merc etmiş olduğumuz zamanlar, sükût ve tahammül göstermiş olan medenî ve hayırhah Avrupa, bin türlü fedakârlıkla bir idare-i meşrua te'sis edebildiğimiz günün ferdâsında bize hücum ederse istikbâl huzurunda mahcup kalacak biz olmayız. Mevcudiyyet-i milliyyesini muhafaza için her fedakârlığı ihtiyar etmeye azim ve ahdetmiş olan haysiyetperver ve cengâver bir kavim istihfâfa müstehak değil, tâzime layık görülmelidir.

Evet, biz beka-yı millimiz namına her fedakârlığı ihtiyar etmeye çoktan karar verdik. Rusya, ordusuyla donanmasını istediği kadar techiz ve tahrik edebilir.

¹⁸⁹ Almanya'nın kuzeydoğusunda bir şehirdir. Brandenburg eyaletinin başkentidir.

2.12. “MİDİLLİ’DEN”, HAK, 27 MAYIS 1912

- 10 Mayıs -

(MAKALE-İ ESASİYE)

Hayatta hamiyetsizlikten daha müstekreh bir şey varsa o da hamiyetfűrüşlüktür. Bu gayyâ-yı istikrâha düşmemek için en evvel haber vereyim ki ben Midilli’ye sırf bir aile işi için geldim. Vatanın tehlikeye maruz olan bu cüz-i muazzezini kanlarıyla müdafaa edecek olanlar miyanına suud etmek emeli benim maksad-ı vürûduma yabancıdır. Âmâlin mâhiyyatına niyyât¹⁹⁰ ile hükmeden ashâb-ı insafdan rica ederim ki beni ne hakiki vatanperverler sırasına ısrâd etsinler, ne sahte mücahitler derekesine ıskat.

Bununla beraber mademki tâli beni bu sırada Midilli’ye sevk etti, ve mademki adanın tâli-i atisine merbut birkaç vücûdun¹⁹¹ mukadderât-ı müstakbelesini taayyün edinceye kadar burada kalmaya karar verdim, nefis-i bî-sûd ve hakirimi Midilli’deki kitle-i müdafaa’nın bir zerre-i munzammesi ilân edersem zî-şeref bir unvanın gasıbı addolunmam zannederim.

Midilli bu dakikada İtalyanların tecavüzünü -kayıtsızlıktan değil- azim ve ahitten mütevellit bir sükûn ve bir vakar ile bekliyor. Rodos’un peyâm-ı sukutu buradaki askerlerin enzar-ı intizârında ölümün nefesiyle de sönmeyecek bir şule-i kin ve intikam îkad etmiş. Şimdi her nazar ve her asker İtalya askerlerini Midilli meydan-ı mücahadesine dökcek gemileri ufuklarda na-şekîbâne arıyor.

Afrika’daki muhayyel tenezzüh-i askerînin hakiki bir mûsibet-i harbiye şekline tahavvülünden sonra, İtalya’nın bi’n-nisbe zayıf bulacağı yerlerimize hücumu zaten muntazar idi. Ve bu yerlerin, otuz bu kadar senelik işkence ile öldürülmüş olan donanmamızın imkan-ı himâyetinden mütebâid¹⁹² adalar miyanında taharri olunması pek tabiidir. Dün Rodos’a tecavüz etti. Yarın da Sakız’a, Limni’ye, Midilli’ye ve ihtimal ki diğer bazı sevâhil-i gayr-ı müstahkemeye taarruz edecek. İtalya istediği nikata istediği sûretle hücum etsin. Afrika’daki diyarımız gibi Asya ve Avrupa’daki cezâir ve bilâdımız da her tehlikeye karşı merdâne açılmış birer sine-i hamâset gibi duruyor. Yıkarak zabt etmek değildir, öldürmek mağlup etmek olmadığı gibi!..

¹⁹⁰ Kur’an-ı Kerim’de “İnneme’l-a’mâlü bi’n-niyyât” şeklinde geçer. Hadis-i Şeriftir. Anlamı “Ameller niyetlere göreler.” şeklindedir.

¹⁹¹ Faik Âli ve ailesini kastediyor.

¹⁹² mütebâid (Ar. teba’ud “uzaklaştırmak”tan): Uzak, ırak.

İtalya'nın buralardaki [harekâtı] şeklen galibâne görölse bile, hakikatte mezbûhânedir. Habeşistan ric'atının daha ziyade masraf ve külfetle vücûda getirilmiş bir temsil-i sanisini inşallah kariben görecek ve göstereceğiz.

Adalar'ın hatt-ı ric'atı¹⁹³ kapalıdır diyorlar, olsun. Ve hatta daha ziyade kapansın!.. Osmanlılar için hatt-ı ric'at, düşmanın yüzü kadar soğuk ve iğrençtir. Bir Osmanlı askerine vatanı düşman ayağıyla çiğnenirken hatt-ı ric'at şeklinde bir tarik-i selâmet gösterirseniz derhâl yüzünü çevirir. Ve bir askerin vazifesi dönmek değil, düşünceye kadar yürümek olduğunu fiilen söyler.

İtalya Adalarımızı tazyik etmekle Hükümet-i Osmaniyye'yi Afrika'daki hakkından vazgeçirmek istiyor. Damarlarındaki kanın son katresini hanümanının son enkazı üstüne dökmekte tereddüt etmeyen bir halkı hakkından hangi tazyik ve hangi kuvvet vazgeçirecek?...

İstanbul'da, yani Çanakkale'nin mâverâ-yı müstahkemiyle on dört kolordunun mıntika-i himâyetinde yaşayanlar müdafaa-yı milliyyede sebatı tavsiye ederlerse, belki masûniyet-i şahsiyyenin verdiği cüretle serd-i nasihat edildiği zannolunur. Fakat düşmanın mermiyyât kafilesi önünde metin ve mütevekkil duran yerlerden yükselecek her nida-yı teşcîin bir ehemmiyyeti ve bir kıymeti olmak lazımdır. Akdeniz'in cezâir-i bî-emsâl ve behişt misali, her noktası birer yangın yerine ve her buk'ası¹⁹⁴ birer şüheda diyârına dönmek ihtimâline en yakın bulunduğu bir zamanda bile, Vatan-ı Osmanî'ye sebat ve metanet tavsiye eder. Eğer mülkümüz elimizden gitmek mukadderse, şenâat-i inkırâzımızın bizden sonra şahid-i zî-hacâleti bulunmamak için İşkodra Dağları'ndan Necid sahralarına kadar hiçbir yerde bir şehir, bir kasaba, bir köy, bir kulûbe ve bir ferd-i zîhayat kalmasın. Altı yüz bu kadar sene harabelerinde dolaştığımız akvam-ı münkarizeye iltihak etmek nasibimiz ise, onlardan daha pâk veya daha az ar-alûd bir çehre ile huzur-ı tarihe çıkmalıyız. Kimse inkâr edemez ki ölüm, hâif ve cerî, her fert için mukadder bir musibet veya nimettir. Hem ne pis ve ne murdar ölümler!... Müteaffin bir yığın hâlinde toprağa karışacak olan bir mevcudiyet-i fena-mahkûma bir iki nefes fazla aldırmaq için ihtiyar olunan külfetlerle kabul edilen zilletler, ölümden daha korkunç ve daha iğrençtir.

¹⁹³ ric'at: Geri çekilme.
hatt-ı ric'at: Geri çekilme hattı.

¹⁹⁴ buk'a: Bölge, kısım.

Akdeniz'in cezâir ve sevâhili bizim için pek kıymetdâr olmakla beraber Vatan-ı Osmanî'nin harîm-i satveti ve Osmanlı İmparatorluğu'nun hudud-ı şevketi buralardan sonra başlar. İtalya'nın tazyik edebileceği hiçbir nokta yoktur ki devletimizi mecbûr-ı istîman edebilecek bir ehemmiyet-i sevkü'l-ceyşiyeyi¹⁹⁵ haiz olsun.

En muhakkaku'l-vukû galibiyetler muvacehesinde en ceng-âzmâ orduların bile gösteremeyeceği itmînan ve vakarı ben bugün Midilli müdafaasının cebhe-i maneviyesinde temaşa etmekle mübâhîyim. Ölümün bu kadar düçâr-ı istihfâf olduğu bir an ve mekan¹⁹⁶ pek az görülmüştür. Babiâlî'den rica ederiz ki yalnız istihkâmlar arkasından değil, harabeler, yangınlar, cenazeler üstünden de Avrupa'nın sîmâ-yı sual ve teklifine “Afrika'yı vermeyiz” cevabını fırlatsın.

Bu sözler tecellüd¹⁹⁷ için söylenmiyor. Halkının ilk infilâk-ı fecrinden beri her sabah dağlarının şevâhık-ı zî-vakarından eşi''a-ı tulû ile Midilli'ye ibtisam-ı nevâziş gönderen Anadolu'nun -bu dakikada halecandâr-ı endişe- kalb-i metini emin olsun ki burada müdafaâ-yı hak ve namus için mümkün olan her şey yapılmıştır. Şimdiye kadar muhal zannolunan şeyler de inşallah bundan sonra görülür.

¹⁹⁵ sevkü'l-ceyş (Ar. sevk “gönderme, yönetme” ile harf-i tarif “el-” ; ceyş “ordu”dan): Askerî birlikleri sevk ve idare etme. Askeri strateji.

¹⁹⁶ Burada Nazif “Midilli”yi kastetmiştir.

¹⁹⁷ tecellüd (Ar. celâdet “kuvvetli olmak”tan): Yalandan kuvvetli ve cesur görünme.

2.13. “MİHRDAD’IN TÂCI”, HAK, 28 MAYIS 1912

- Midilli 11 Mayıs -

(MAKALE-İ ESASİYE)

Ermeni hükümdarı meşhur Mihrdad, Romalılarla harp ederken, mağlup olmuştu. Hezimetinden mütevellit ârı intiharıyla setretmek ister. Fakat başındaki tâcın sıklet-i bî-sûdunu tezyid eden müzeyyenât-ı sim ü zerden¹⁹⁸ başka yed-i temellükünde âlet-i katile kalmamış olduğundan boğazının damarlarını tâcının altınlarıyla birçok aşındırırsa da, saltanat-ı dünya gibi, memâtın da yanından girîzan olduğunu görünce, fark-ı mübâhatında uzun seneler bâ-kemâl-i ihtimam taşıdığı serpuş-ı şevketi, “Uğursuz mal!.. Buna da mı yaramadın?..” itabıyla yere çarpmış olduğu meşhurdur.

Vatan-ı muazzezın cezâir ve sevahilini İtalya’nın savlet-i akûresine terk ile Çanakkale istihkâmlarının cenâh-ı himayetine sığınmış olan donanmamızın... Bizim zavallı donanmamızın sekiz aydan beri adı anıldıkça; Mihrdad’ın ikil-i hâsir¹⁹⁹ ve münkesiri gözümün önüne gelir.

Müdafaa-i Milliyye’nin ihtiram edilmesi vâcib olan bir rüknünden burada muaheze ile değil, yalnız takdir ve şükran ile bahsetmek isterdim. Kuvve-i bahriyemizin bu hâlini göstermek, görmek kadar vicdan-ı milleti ve vicdan-ı milletle birlikte benim zamîr-i nâlânımı cerihadâr eder. Bununla beraber hakikati söylemek ve hususiyle böyle elemli ve buhranlı zamanlarda hakikatlerden nikab-ı ibham ve tagliti ref²⁰⁰ etmek vezâif-i milliyyenin en büyüğüdür.

Herkes bilir ki Osmanlı donanması iki yüz seneyi mütecaviz zamandan beri hiçbir yerde bir eser-i besâlet göstermedi. İki yüz senedir gemilerimiz, Barbaros’un, Kılıç Ali’nin, Piyâle’nin, Turgut’un ve diğer gazanferân-ı deryânın ervah-ı ebed-zindesine işkence âleti oluyor.

Sultan Abdülaziz, zamanına nisbetle pek kuvvetli bir donanma terk etmişti. 93 Muharebesi’nde Rusya’ya karşı hakimiyyet-i bahriyyeyi temin etmiş olduğumuzu zan ve ilân etmişken yine düşman bazı sefâinimizi ihrâk²⁰¹ ve teshir ve hatta İstanbul Boğazı kurbünde bir nakliye sefinimizi içindeki efrad-ı askeriyemizle zabt ve esir etti.

¹⁹⁸ sim ü zer: Gümüş ve altın.

¹⁹⁹ ikil: Taç

ikil-i hâsir: Zarara uğramış taç.

²⁰⁰ ref: Yüceltme, yükseltme.

²⁰¹ ihrâk (Ar. hark “yakmak”tan): Yakma.

Sultan Abdülhamid'in Haliç'te öldürdüğü donanmayı şimdi biz Çanakkale'de defnediyoruz.

İtalya Muharebesi'nin ân-ı ilânında donanma Beyrut'tan Kale-i Sultaniye'ye celp olunurken bir geminin kumandanı Sakız Adası kurbünde teslim bayrağını yakmış, diğer bir sefine-i harbiyyemiz düşman eline düşmemek için yine Beyrut önünde batırılmıştı. Bunlar Frenkler'in "geste"²⁰² dedikleri birer vaz', hem de necib ve meşkûr birer vaz' ve harekettir. Fakat Osmanlı milleti, donanmasında böyle evza'-ı menfiye değil, müsbet ve müessir harekât-ı fiiliye görmek ister.

İtalya süfün-i harbiyyesinin elimizdeki sefâin ile kıyas kabul etmeyecek derecede mükemmel olduğunu bilir ve tasdik ederiz.

Fakat bir iki yeni torpidomuz var idi ki ezcümle²⁰³ ve bilhassa Çanakkale Boğazı önünde işe yarayabilirdi. Düşmanın ilk hücumuna cevap vermek vazifesi Seddülbahir'le²⁰⁴ Kumkale'nin²⁰⁵ hedef-i himmetine yüklendiği ve Cenab-ı Allah her birinden seksen bin kere razı olsun, seksen kişilik bir topçu kuvveti şu iki istihkâm önlerinden İtalya'nın kala-i seyyare ve ahenînini püskürttüğü zaman, saatte otuz altı mil mesafe katettikleri hîn-i tesellümde bi't-tecrûbe tahakkuk etmiş olan torpidolarımız niçin meydana atılmadılar?...

Kumkale ile Seddülbahir'deki topçularımızın nam ü me'âsirini Osmanlı kavim ve tarihi daima takdis etsin. Bunlar ellerindeki âlât-ı müdafaanın düşman yedindeki vesâit-i taarruzdan kemiyet ve keyfiyetçe dûn olduğunu iddia etmeyerek ve hatıra getirmeyerek vazifelerini îfâya şitab ettiler. Bahriyelilerimiz de topçularımızı taklit etmeli ve hatta pîşva²⁰⁶ olmalı idiler!..

Kuvve-i berriyyemiz her yerde besâlet-i harika ve havârik-ı besâlet gösteriyor.

Rodos'daki askerimizi İtalya tam on üç misli fazla bir kuvvetle sardığı ve donanmasının yıldırımlarıyla o koca adayı baştan başa sarstığı zaman, ne düşmanın tefevvuk-ı adedîsi, ne toplarının mükemmelliyyet-i nisbiyesi, ne sefâin-i harbiyyesinin mermiyyât-ı bî-emanı, ne hatt-ı ric'atin Osmanlılar için müebbeden mesdud ve ihtimal-i halas gibi imkan-ı imdadın da büsbütün mefkud olması, hasılı hiçbir şey o ulû'l-azm²⁰⁷

²⁰² geste (Fra.): Davranış, tutum.

²⁰³ ezcümle (Fars. ez "-den" ; Ar. "cümle"den): 1-Örnek olarak. 2- Özellikle.

²⁰⁴ Çanakkale ilinin Eceabat ilçesine bağlı bir köydür.

²⁰⁵ Çanakkale ilinin Merkez ilçesine bağlı bir köydür.

²⁰⁶ pîşvâ: Önder, başkan.

²⁰⁷ ulû'l-azm (Ar. ulû "sahipler" , harf-i tarif "el-" ile 'azm "azim"den): Büyüklük sahibi, yüce.

kahramanları hareketsizliğe sevk edemedi. Bugün Midilli’de aynı hâl mevcuddur. Yemin ederim ki düşmanın daha kâhir bir kuvvetle buraya geleceğini bilen ve vürûdunu her saniye bekleyen askerin azim ve vicdanına hiçbir hesab-ı hodgâmâne îras-ı tezelzül edemiyor. Bu adamların tehlike karşısında ne kadar müsterih ve vakur oldukları görülmese anlaşılmaz ve inanılmaz.

Denizde ihtimâl-i zıyân²⁰⁸ karadan ziyade olduğu gayr-ı münkerdir. Fakat ölüm şeklini tağyir ve ihtimâlini teksir etmekle dehşetini ta’dil etmez. Her askerin ve her adamın zimmet-i hamiyetine müterettib bir vazife vardır. Bu vazife feda-yı hayat etmeyi emrederse asla tereddüt etmemek icap eder.

Vaktiyle çılgın bir hükümdar²⁰⁹ ile rıza-cû bir Bahriye Nazırı’nın keyfine Japon denizlerinde kurban edilmiş olan beş yüzü mütecaviz güzide zâbitan ve efrâdın hatıra-i fecîasını²¹⁰ daha şanlı ve lüzumlu bir saha-i fedakârîde tesliye etmek kabil değil midir?.. Donanmanın bugün bile hizmet ve muavenet îfâ etmesine imkan var. Gemilerimizde harbe teşne duran Osmanlı evladının cenkten titreyecek derecede hayat-perest olduklarına ihtimal verilemez.

İspanya gibi bi’n-nisbe çürümüş bir kavim bile Amerika’nın satvet-i müdhîşe-i bahriyyesi karşısında nâmus-ı millîye îfâ-yı vazife ettirmek için donanmasını Küba adasına kadar göndermişti. Amiral Rocenstivesky’yi Baltık Denizi’nden kaldırıp da Cuşimada²¹¹ bekleyen tehlike-i muhakkakaya sevk eden yine bu namus mukteziyâtı olduğu gibi!...

Her donanmaya mukadder bir vazife vardır:

Batırmak veya batmak!..

Vazifesinin şikk-ı evvelini îfâ edemeyen bir kuvve-i bahriye kısm-ı sâniyi icra etmekle mükelleftir. Bu hareketiyle yine vatanına ve vatanının namus ve tarihine hizmet etmiş olur. Dünya’da neticesiz ve mükâfatsız kalmış bir fedakârlık yoktur. Hüsran, yalnız makasıd-ı hodgâmâneyi takip eder.

²⁰⁸ zıyâ: Kaybolma, yok olma, ölüm.

²⁰⁹ Sultan II. Abdülhamid.

²¹⁰ Ertuğrul Fırkateyni Faciası.

²¹¹ Tsushima Adası, Kore Boğazı’nda Japonya’ya ait bir adadır. Japonya ile Güney Kore arasında yer almaktadır.

2.14. MEKTUP, - İBRAHİM ALAEDDİN'E - MİDİLLİ, 3 HAZİRAN 1912, GÖVSA

Muhterem ve keremkâr muhibb ü biraderim,

Günahım, gufranı utandıracak derecede büyüktür, bunu bilirim. Ve bunu bildiğim içindir ki mektubunuzla kıymettar iki hediye-i edebiye ve edibanenizden mütehasıl mesar²¹² ü mefharetin şükranını arzelmeye bile utaniyorum. Trabzon'dan avdetten sonra İstanbul'da derbeder bir hayat imrâr etmeye mecbur oldum. Zaten maneviyatı perişan-ezel olan o diyarın²¹³ hususiyle benim gibi târumar-emel bir mukîmi, muntazam bir maişet takip edemez. Oradaki meşâgil ve gavâil nâ-kâfi imiş gibi, bir de Midilli seyahati göründü. İtalya'nın ihtimal-i savletine en ziyade maruz olan bu adada biraderim evlâd ü ıyaliyle birlikte ve fazla olarak mes'uliyet-i idareyi de der'uhde²¹⁴ etmiş bir hâlde bulunuyor. Böyle bir zamanda yanında bulunmak istedim. Gelmek istediğim zaman boğaz kapalıydı. İzmir tarikini, yani bin kilometreye karib bir şimendifer yolculuğunu ihtiyar ederek geldim. On yedi günden beri Midillideyim. İtalya'nın buralara ihtimal-i tecavüzü gittikçe kesb-i zaaf ediyor. Bu akşam İstanbul'a avdet etmek istiyorum. Bu mektubu hâmil olan vapur ihtimal ki beni de tahammül edecektir. Kusurumun lûtfen karin-i affolduğunu tebşir edecek keremnamenize İstanbul'da intizar ediyorum. Mektubunuzu ikametgâh-ı âcizaneme hubut ettirirseniz daha çabuk vâsıl olur. "Pangaltıda Kaya sokağında" oturuyorum.

Trabzon'da geçen eyyâm u leyâlî-i müşevveşeyi refakat-i muazzezisiyle lûtfen tezyin ve tesliye eden hem kemiyet, hem keyfiyetçe nadir zevât miyanında bir mevki-i bülend ü muhallediniz var. Sizi daima hürmet ve şükranla yâdedeceğim. Bilmukabele mazhar-ı lûtf u tahattur olacağıma vicdanım zaten emindir.

İstanbul'un hayat-ı edebiyesindeki rûkûdet devam ediyor. "Hak" gazetesiyle bu deryâ-yı âtıla bir imkân-ı temevvüc vermek istemiştik. Hamid ve Cenab gibi dühât-ı azimüşşânın lûtfen iştiraki o maksadın husûl-i tamminı belki temin eder. Fakat vesâit-i tab ü tanzimin perişanlığı bir mânia-i müz'ice teşkil ediyor. Âti için ümitvârız.

Ben İstanbul hayatına veda etmek istiyorum. Ab ü daneyi taharri ve tedarik için ecnihâ-i zaîfesini âfâk-ı dûradûr içinde yormaya mahkûm olan tuyûr-ı muztarre gibi biz

²¹² mesar (Ar. meserret "sevinç" in çoğulu): Sevinçler.

²¹³ İstanbul.

²¹⁴ der'uhde (Fars. "der-" eki ; Ar. uhde "bir işi üstüne alma" dan): Üzerine alma, üstlenme.

de aktar-ı meçhulede dolaşmaya mecburuz. İnsan yalnız dünyaya gelmekte değil, dünyadaki harekâtını tanzim etmekte de bî-iradedir. İradesine tâb-ı inkişaf ihzar edebilmiş olan ashab-ı mes’adete²¹⁵ mütehassirane gıptalar ederim.

Siz ne yapacaksınız? “Robenson” gibi tek ve تنها bir adaya atılsanız bile zekâyı müstesnanız maye-i tagaddi ve taali bulur. Fakat İstanbul’da yaşamak daha hisn ü vaz-ı edeptir. Fransızcada hararet-i terakki herhalde devam ediyor. Tercüme-i matbuanızı yolda okumak için ayırmıştım. Bir sehv-i elîm neticesi olarak birçok lüzumlu eşya ile birlikte evde kalmış. İki gün sonra İstanbul’a kavuşacağım sırada eser-i lütfunuza da mülâkî olacağım. Fikrimi ve şükranımı oradan yazarım.

Trabzon’un velvele-i bisud ve âsabhıraşı bittabi berdevam bulunuyor. Bir inkılâb-ı ruhînin inşallah ilk tohumlarını o zemin-i yetim ü akime tevdi ettiniz. Hele her şeyden evvel o halka ve bilhassa yazı yazdıklarını zanneden mahlûkata anlatınız ki kalemin şetm ü tezviriden başka vezâîfi de vardır. Her ne ise bunu geçelim.

Talebeniz miyan-ı mes’uduna irtika edememekten mütahassıl teessürünü daima izhar eden oğlum ellerinizi öpüyor. İmtihanları bitirdikten sonra şühur u tatili amcasının yanında imrar için Midilli’ye gelecek. Yalnız ondan evvel İtalya gelmemek şartıyla!... Baki tekrimat ve muhabbet-i vicdaniye.

Senakâr-ı müstediniz

Süleyman Nazif

Biraderimin selâm ve ihtiramı vardır. “Çocuk Şiirleri”²¹⁶ emin olunuz ki daima rahle-i mesaisindedir.

²¹⁵ mes’adet (Ar. sa’d “uğurlu, mübarek, mutlu olmak”tan): Bahtiyarlık, kutluluk.
ashab-ı mes’adet: Bahtiyar sahipleri.

²¹⁶ Gövsâ'nın çocuklar için yazdığı şiirlerden oluşan 1911 yılında İstanbul’da yayımlanmış olan kitabıdır.

2.15. “İTTİFAK-I MUHTEMELE VE MÜSTAKBELE”, HAK, 11 HAZİRAN 1912

(MAKALE-İ ESASİYE)

Yalnız diplomatların masası başında ve haritalar üzerinde vücûd-pezîr olan ittifakların tab-ı devamı olamaz. Bugün bir menfaat-i zaideyi istihsâl etmek emeli bile bir muâhede-i resmiyyenin takarrürüne kâfi değildir. Bir tehlike-i müşterekenin ihtiyaç-ı defî akvamı yekdiğere daha ziyade takrib ve rabteder.

Eski Roma'nın ihtimâl-i tevessü ve mekneti karşısında tehlikeye maruz olduğunu hisseden Gol²¹⁷ akvamını, Annibal ikaz ile aynı emel ve maksadın râyet-i himâyeti altında cem' etmişti. Kuva-yı Muhtelifi'yi bir noktada ettirerek aynı hedefe sevk eden diplomasi teşebbüsâtın ilk tezahürü büyük Annibal'in bu hareketidir. Kurûn-ı Vustâ²¹⁸ zimamdârân-ı umûru Kartıcalı kahramanı pek az taklid etti. Kurûn-ı Ahirede ve bilhassa geçen ve bu asırlarda hükümetler hayr-ı mahzû bulamasalar bile, ehven-i şerreini²¹⁹ ihtiyar etmekte olduklarını gösterecek ittifaklar taharri ve te'min ettiler. Ve ediyorlar.

Hâl-i hazırda küre-i arzın her noktasına icra-yı nüfûz edebilecek iki kitle-i ittifak vardır: Biri müselles²²⁰, diğeri müsennâ²²¹. Eğer İngiltere'nin itilaf ve temâyülüne bir ittifak mahiyeti verilirse her ikisine de müselles ıtlâk edilebilir.

İtikadımızca, ittifakât-ı hazırada gayr-ı tabii ve gayr-ı mantıki birtakım ahvâl ve avâırız mevcûddur. Rusya ile Fransa ittifakının sevâik ve sevâbıkını tedkik edecek ashab-ı basiret bu ittihadın pek yakın bir zamanda mahv ü münkariz olacağına hükmeder.

Akvamı her zaman ve bilhassa zamanımızda yekdiğere takrib eden tehlike-i müşterekenin ihtiyaç-ı defidir demiştik. Almanya'nın ikinci bir ihtimal-i savleti karşısında ler-zîde-ârâm olan Fransa, Rusya'nın ittifakında bir maye-i emniyyet ararken, tehlikenin müşterek değil, münferid olduğunu nazar-ı dikkate almadı. Rusya'nın Almanya düşmanlığından ihtirazına bedel, Fransa'nın nukuduna ihtiyacı vardır.

²¹⁷ Gaul kavmi, Franklar ile beraber bugünkü Fransızların kökenini oluşturan kelt kökenli kavimdir. Barbar kavimlerden olmakla beraber Romalılarla rakiptir.

²¹⁸ Kurûn-ı Vustâ: Orta Çağ.

²¹⁹ ehven (Ar. hevñ “yumuşak ve kolay olmak”tan): Daha zararsız, daha hafif.

ehven-i şerrein: İki şerrin küçüğü, hafifi.

²²⁰ İttifak-ı müselles: Üçlü ittifak. Birinci Dünya Savaşından önce Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya devletleri arasında yapılan bağlaşımaya verilen ad.

²²¹ İttifak-ı müsennâ: İkili Antlaşma. Alman İmparatorluğu ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasında var olmuş bir ittifaktır.

Fransa bu ihtiyacın on beş sene vesâtet-i tatminini alîcenâbâne îfâ etti. Ve hâlâ ediyor. Halbuki Fransa'yı şarkından tehdit edebilecek her orduya karşı şimalin dübb-i ekberi²²² bî-hareket duracak ve muhibb ve müttetikini, daha eski muhibbi olan bir kuvvetin yed-i keyfinde hırpalanır gördükçe taahhüdât-ı mütekaddimeyi inkâr edecektir. Fransız diplomatların fezâilini kimse inkâr edemez. Bununla beraber emniyyet-i milliyyeyi bu kadar gayr-ı tabii ve mahkûm-ı fena ve akamet bir muahedenin yed-i insafına tevdi etmekteki sebep-i hakikîyi tayin etmek müstahildir.²²³

İtalya'ya ahiren Rusya'nın irâe etmiş olduğu asâr-ı muhâleset Fransa için bir âmil-i intibah olabilir. İtalya'yı Akdeniz'de takviye etmek Fransa'yı aynı mıntıkada zaafa düçâr etmektir.

Rusya, Fransa'nın dostluğundan ziyade Avusturya'nın düşmanlığına ehemmiyet verir. İkinci bir mantıksızlık olarak, Avusturya İtalya ile müttetiktir. Halbuki Adriyatik Denizi'nin şimâlindeki (.....) vilâyetleri Avusturya'nın yed-i hakimiyetinde [bulundukça] İtalya Avusturya'ya dost olamaz. Bu iki [devlet] [behemehal] bir zaman çarpışacaktır. Rusya, [Avusturya'nın]? galip olmasını elbette istemez. İtalya'ya [maddi] ve manevi müzaheret edeceği tabiidir.

İngiltere'nin muayyen bir iki mesele hakkında Rusya ile itilaf etmiş olması, e'da-yı müşterekeye karşı tahaffuz ve taarruz derecesinde kuvvetli bir rabîta, yani bir ittihad mahiyetini ihraz edemez. İran meselesi halledildikten sonra, iki itilafcû devlet rekabet-i kadimelerini tecdid ve takib edecektir. Bugün İngiltere'nin enzar-ı endişesi münhasıran veya diğerlerine takdimen Almanya'ya merkûz bulunuyor. Şu iki devlet behemehal müsademe edecektir. Ve bu tesadümü mümkün olduğu kadar tâcil etmek İngiltere'nin mukteza-yı menfaatidir. İşte Fransa'nın dostluğu bu noktadan İngiltere'ye müfid olabilir. Çünkü her ikisi de bir tehlike-i müştereke karşısında bulunuyor.

Rusya'nın edeceği ahd ü peyman pek de itimâd olunmasın. Almanya ve Avusturya'nın muntazam ve ahenîn orduları karşısına Moskof alayları çıkmak isteseler bile orada İngiltere'ye nâfi olabilecek harekât-ı merdanegi gösteremezler. Kaldı ki Rusya Almanya'ya hiçbir vakit sell-i seyf etmez. Birinci Wilhelm son nefesini verirken hafidi İkinci Wilhelm'e “Şimdiki İmparator” Rusya ile hoş geçinmesini tavsiye ve vasiyet etmişti. Bu nasihat-ı mevrûse İkinci Wilhelm Hazretleri'nin evlâd ve ahfâdına da bir miras-ı payidâr olarak aynen intikâl edecektir.

²²² Dübb-i ekber: Büyük ayı takım yıldızı. (Metinde bu terkiyle “Rusya” kastedilmiştir).

²²³ müstahil (Ar. istihâle “imkansız olmak”tan): İmkansız.

İngiltere, Rusya'dan bir faide-i menfiye, yani bir Almanya muharebesinde bitaraflık arayamaz. Çünkü ikinci bir Germen²²⁴ istilâsına maruz kalacak kuvve-i berriye yalnız Fransa ordusu kalır ki bu İngiltere'nin müttefik-i yegânesi için pek tehlikelidir. Rusya'nın bir girüdâr-ı umûmî içinde bî-hareket duracağına nasıl ihtimal verilemezse Almanya'ya temayül etmeyeceği de öyle iddia edilemez. Fransa ile resmen müttefik bulunduğu hâlde Almanya'ya gösterdiği asâr-ı muhâleset ve hususiyle ittifak-ı müsellesin erkânından İtalya'ya irâe ettiği müzaheret Rusya'nın müfessir-i mahiyeti olabilecek harekât-ı barizedendir.

Biz eğer hayret ve tereddüdümüze nihayet vererek bir meslek-i selîme istidâd-ı sülûk gösterirsek belki bir kıymet ve ehemmiyet ihraz edebiliriz. Babîâlî her şeyden evvel bu evza-yı mütehayyirâneyi bırakmalı ve havadis ü mehâlike karşı milletin gösterdiği metanetle mütenâsib bir azim ve reviyet²²⁵ irâe etmelidir. Hangi kitle-i ittifaka istinad ve inzimam etmek iktiza ettiğini tayin için dūr u dirâz²²⁶ düşünmeye ihtiyaç hissetmez. Bunu üç yüz seneye karib zamanın vekayi-i gûnagûnu zaten tayin etmiştir:

Rusya'nın bulunmadığı her heyet-i müttefikeye!..

²²⁴ Bugünkü Almanya, Avusturya, Bohemya (Çek Cumhuriyetinde bir bölge) ve Polonya'nın batı bölümünü kapsayan Cermanya'da M.O. 3. yüzyıldan 9. yüzyıla kadar yaşayan halk veya bu halktan olan kimselere denir.

²²⁵ reviyet: Etraflıca düşünme.

²²⁶ dūr ü dirâz (Fars. dūr “uzak” ; u “ve” ; dirâz “uzun” dan): Uzun uzadıya.

2.16. “BİR MESELE-İ MÜEBBEDE: LİSAN MESELESİ”, ŞEHBÂL, 15 HAZİRAN 1912

(MUSÂHİB-İ EDEBİYYE)

Şark mesele-i zalimesinin bizde bir hâher-i masumu vardır:

Lisan Meselesi.

Bu müzmin²²⁷ hâlden hâd şekle intikal ederken, onun gibi haris siyasetlerin cinâyetkâr tertibât ve tekellüfâtına muhtaç değildir. Şark Meselesi kıvrandığı zaman kişverlerden²²⁸ hun ve ateş seyleri, lisan meselesi uyandığı günlerde ise yalnız sahife sahife mürekkep tufanları cereyan eder.

Küçük bir sebep bizde lisan meselesinin uyanmasına ve sinirlenmesine kafidir. Zaten bunun uyanık ve hırçın bulunmadığı bir zamanı ben kırk bu kadar senelik müddet-i hayatımda tahattur edemiyorum.

Bir kere sinirleri tuttu mu, bin şekil ve sûrete temessül etmesine hiçbir şey mani olamaz.

O bazen -mesela- bir Elhac İbrahim Efendidir. Bilumum medâris-i kadimenin gubar ve iğbirarını Babiâli Caddesindeki matbaa ve kütüphanelerden çar-ı aktar-ı cihana savurarak Kafiye ve Şafiyede²²⁹ yeri olmayan hiçbir kelimenin i’rab-ı Osmanîde mahalli bulunmadığını²³⁰ ispat maksadına gözlerinin son ferini feda ederken. Yanı başında Cevdet Paşa merhum, tasdiken li’l-makal başını sallar.

Bazen Şinasi merhumun sarîr-i hâme-i tetebbuatıyla Namık Kemal Bey’in şemâtet-i dehası, Mahmud Ekrem Bey’in vakar-ı serzenişkârıyla Abdülhak Hamid Bey’in tevvühât-ı müzeyyifanesi. Said Bey’in temeshurat-ı gûnagûnuyla Ebüzziya Tevfik Bey’in tazibât-ı kalemiyesi, Abdurrahman Süreyya Efendi’nin talikât-ı tişedârıyla Hayret Efendi’nin güft ü gû-yı mezâmîn medârı, Ahmed Mithat Efendi’nin umman-ı itnabıyla Muallim Naci Efendi’nin süyûl-i şütûmu, hasılı bin savt-ı muhtelifle bin şekl-i mezad bu meselenin pîrâmen-i mütehayyirinde yükselir. Ve mübahese

²²⁷ müzmin (Ar.”zaman”dan): Devam edip giden, süregelen. (Metinde “zamana yayılmış” anlamında).

²²⁸ kişver: Memleket, ülke.

²²⁹ O zamanın gramer kitapları.

²³⁰ i’rab (Ar. ‘aceb “Arapça’yı düzgün konuşmak”tan): Arapça kelimelerin sonunda bulunan hareketlerin ve bazı harflerin cümledeki durumlarına göre değişikliğe uğraması.

i’rab-ı Osmanîde mahalli bulunmamak: Osmanlıcada yeri olmamak. (Arapça ibare. “i’rabda mahalli yok” şeklinde geçer.)

müşâtemeye²³¹. Müşâteme arbedeye. Arbede de bir nevi manevi mukateleye münkalib olur.

İltizam-ı sükût edenler davayı ilmen kaybetmiş olanlar zannolunmasın. Bunlar mukteziyât-ı haysiyeti zevk-i galebeye tercih edenlerdir. Çünkü biraz daha devam edilecek olur ise Türk'ün, Arap'ın, Acem'in, Frenk'in, müdevven namüdevven, ne kadar lehçe-i şetm ve tahkîri varsa hepsi bir anda zavallı Matbuat-ı Osmaniye sahifelerinde haşr ü neşr olmak muhakkaktır.

Mae's-şükran itiraf edeyim ki zaman bu hususta da vazife-i ıslahı îfâ etti. Şimdi bir lisan meselesi mevzu-ı bahs ü intikad olurken, mübâhisler, hiç olmazsa, haysiyet-i zatiyelerinin düçar-ı taarruz olmayacağına emindirler. Ve bu emniyettir ki hatırât ve muhâtarât ile meşhun olan o vadiye ara sıra icâle-i kalem etmek cüretini tevlid ediyor.

Bizde lisan meselesinin şekli-i ahiri iktisab edeceğini kimse tahmin edemezdi. Bununla beraber bu şekli aldığına kimse taaccüb de etmez. Elhac İbrahim Efendi merhumun tefritini şimdiki ifrâtın takip etmesi pek tabiidir. Çünkü istibdâtın yalnız anarşi doğar.

Edebiyat-ı Garbiye ile tezyid-i muarefe ettikçe lisanımızın yeni elfaz ve terâkibe taalluk eden ihtiyacı müştâ olacağını tasdik edenler tekessür eder zannediyorduk. Hele Osmanlı Türkçesini dünyanın en güzel ve mükemmel lisanları miyânına ısı'ad için her biri müzeyyen bir kademe-i îtilâ olan vasf-ı terkîbilere böyle nagehâni sûrette ilân-ı harp edileceği kimsenin hatırına gelmezdi. Acem'in kabiliyet-i ifadesini bir ahenk-i rûh-nevâz ile Türk'ün kamus-ı beyânına ifaza eden bu terâkib-i mübarekeyi -Babîâlî'nin İtalya teba-i sefilesi hakkında bile reva görmediği- bir şiddet ve taassubla hudud-ı beyân haricine atmak gûnahtan daha nâ-makbul ve daha nâ-makul bir harekettir. İşte efrâd-ı ümmetin hatırına gelmeyen şey, lisanın başına gelmek istiyor.

İnsanı hayvanât sairesinden nutk ile mümtaz yaratan Cenab-ı Halık-ı levh ü kalem, Osmanlı Türkçesini felâket-i mustahzaradan vikaye edecektir. Yalnız arada hebâen mensûr²³² olan mesaiye ve zekâlara acınır. Bu zekâlar, isteseler daha feyyaz mesaiye masdar olamazlar mı acaba?

Lisan-ı edebi avamın dereke-i beyânına tenzîl etmek istiyorlar; diyorlar ki bir tâcirin defteriyle bir şairin mecmua-i eş'ârı arasında bir karabet, bir ayniyet olmalıdır;

²³¹ müşâteme (Ar. şetm "sövmek"ten): Karşılıklı küfürleşme.

²³² hebâen mensûr: Boşa gitmiş.

diyorlar ki niçin Selânikli bir âlimin hissiyât-ı rakikasıyla efkâr-ı dakîkasına Diyarbekirli bir câhil bigâne kalsın? Diyorlar ki her biri bir has²³³ ü hâr olan o eğri büğrü ve dikenli terkîbler lisanın gülzâr-ı beyânından tard olunursa, Memâlik-i Osmâniyye bir behişt-i edeb ve refâh olur. Evet. Eflatun'un medine-i muhayyelesini niçin memleketimizde bina etmemeli? Birkaç sarf ü nahiv mutaassıbı yalnız edebiyata değil, insâniyete de zarar îka' ediyor. Pek yazık!...

Ah!.. Ben bu sözleri işittikçe maneviyâtımı Asya-yı Vustanın rîkistanlarında²³⁴ uyuyan Kurûn-ı Vusta'nın leyâl-i müzlimesine doğru sürüklüyorlar zannediyorum.

Dünyada hangi memleket görülmüştür ki avamıyla havassı arasında ancak uzun senelerin ve asırların doldurabileceği bir hufre-i iftirâk mevcut olmasın. Avamı havassı derecesine ı'sad edemeyenler, havassı avam derekesine ı'sad etmek isterlerse bir zulm-i sarîh ü kabih olur.

Avamın havasta anlamadığı şey elfaz değil, ibârât değil, terâkib değil, efkârdır. Lisan ne kadar tasfiye edilirse edilsin, ufk-ı idrâki tarlasının hudud-ı müsecclesini geçemeyen bir köylü malûmât sahibi bir şehriyi anlayamaz. Dûşîze-i irfanı herkesin harîm-i âşinâyisine idhâl etmek isteyen niyyât-ı müstahsene ashâbı, marifetin eşkâl-i tecellisini küçültmekle değil, izanın daire-i istîabını büyültmekle ve yalnız buna çalışmakla temîn-i maksad etmelidirler.

“Yeni Lisan” denilen tarzda yazılmış manzumelerden Mehmed Ali Tevfik Bey'in “İntikam Şiirleri”ni lezzetle okudum. Ondaki muvaffakiyeti temin eden, şairin tarz-ı muhtarı değil, fevkalade olan iktidarıdır. Mehmed Ali Tevfik, eski, daha doğrusu eskinin mehâsin ve muhassenatından istiâne etmeksizin de ibraz-ı kudret edebileceğini göstermek istemiş ve göstermiş.

Fakat o kadar sevdiği esâtize-i edeb²³⁵ tavr-ı beyânını iltizam etseydi daha ziyade muvaffak olamaz mıydı?.. -Bu suale- şairin vicdanı da dahil olduğu hâlde- cevap-ı nefy verecek kimse yoktur sanırım.

Lisanımızı ahengin feyz-i vicdan-hakiminden niçin mahrum bırakmalı?.. Kelimelerde yalnız lafız ile mananın delâletini aramış olan ulemâ-yı mantık, bir şeyi ve en lüzûmlu şeyi unutmuşlardır ki o da ahengin delâlet-i ilham-rehberidir.

²³³ has (Fars.): Çalı çırpı, çöp.

²³⁴ rîkistan: Kumluk, çöl.

²³⁵ esâtize (Ar. “üstad[z]”ın çoğulu): Üstatlar.
esâtize-i edeb: Edebiyat üstatları.

Geçen gün mûsikîşinas bir dostum söylüyordu: Wagner, “Şiirin bittiği yerde mûsikî başlar.” demiş. Ne kadar doğru!.. Kelimelerin delâlet-i sûrîyyesi hissi ifade ile takip etmekten yorulduğu ve aciz kaldığı zamanlar, ahenk, yani mûsikî-i elfaz yükselmek isteyen idrâk-i vecd-nâke ihzar-ı cenâh etmeye çalışır. Kelimelerle terkiplerin olduğu gibi mısraların da birer ahenk-i mütekellimi vardır. Bir mısra dahiline sıkışmış dört, beş kelime bazen bir manzûme ve bir beste kadar hâmil-i mânâ olur.

Bu sırada lisan-ı Osmanî’yi tehdîd eden belâlardan biri de arûz aleyhindeki temâyülât-ı acîbedir. Efâil ü tefâile²³⁶ muvâfık bir mısra yazmaya muktedir olamayanların sözlerini -“Vezn-i hecâî” ünvân-ı cedîdiyle pâye-i asâlet ihrâz etmeye çalışan- parmak hesabına²³⁷ uydurmalarını ma’zûr görürüm. Fakat şair-i hakîm Abdullah Cevdetle hakîm-i şair Rıza Tevfik’in ara sıra bu vâdide söylenmeleri mazeret kabul etmeyen zünûb-ı edebiyedendir. Bu teessüflerimin bir kısm-ı mühimmini de amiliğin bir müddetten beri müdafî-i gayretşiarı kesilmiş olan Hamdullah Suphi Bey’e ifrâz ve ithaf ederim. Vezn-i hecâide kudret-i dahiyâne göstermiş olan Üstad-ı Âzamım Abdülhak Hamid Bey bile, keşke Nesteren gibi, Baladan Bir Ses gibi meşhûr ve meşkûr olan birkaç nefise-i muhalledeyi aruzu kışkandıracak evzân ve eşkâl ile ibdâ etmeseydi!..

Lisanı yeni terkiplerin ahenk-i mânâ -tabından mahrum etmek kadar muzır ve mühlik bir şey olamaz. Şafakların elvân-ı mutahharasıyla gülşenlerin revâyih-i müzehheresi, kuşların esvât-ı şâikasıyla şâhikaların miyâh-ı velvelesâzı bir lisanın harîm-i samimiyetine şitâb ederken menfezleri kapamak günahtır. Havâyic-i maddiye kadar ihtiyâcât-ı maneviyeyi de tatmin etmeye müvekkel olan bir tuhfe-i bülend-hüdayi, tarlaların metâibzar²³⁸ mesaisinde yıprandırmak ve tüccar defterlerinin sahaif-i haşinesi arasında boğmak isteyenleri hilkat-i beşere mev’ûd ve hatta hakim olan ihtiyac-ı tekamül takbih eder.

Geçenlerde okuduğum bir varaka-i faniyede Yeni Lisan müdafaa olunurken “Bu lisan teessüs edecek; çünkü Selânik böyle istiyor!” deniliyordu.

Muhterem Selânik’in her istediği makul olmak iktiza etse idi, bu talebin oradan neş’et etmemesi icap ederdi.

²³⁶ efâil ü tefâil: Aruz vezni.

²³⁷ parmak hesabı: Avama göre hece vezni.

²³⁸ metâibzar: Yorucu, yorgunluk verici.

Selânik istese bile Cenap Şahabeddin'in yed-i hakimiyetindeki kilik-i galib, Sultan Abdülhamid'in dest-i tahakkümündeki asâ-yı tegallüb değildir; kolay kolay ıskat edilemez. Genç fikirlere ve Genç Kalemlere iddia-yı temellük eden efendiler bilmelidirler ki bu diyârın Fuzûlî gibi, Nef'î gibi, Nedim gibi, Abdülhak Hamid gibi erkân-ı azîmü's-şânı bulunan bir saltanat-ı edebiyesi vardır. Ve lisanımızın şekl-i hâzırı altı yüz senelik sa'y-ı belîğın eser-i ikmâl ü kemâlidir. Bu lisan tahrip edilirse o saltanatın yerinde "Vardar" yeli eser!..

(Midilli – 17 Mayıs)

2.17. “ERMENİ KATOGİGOS’UN²³⁹ BEYANATI”, HAK, 24 HAZİRAN 1912

Her posta ile diyarımıza sütunlar dolusu kin ve garaz taşıyan Moskof gazetelerinden ve o gazetelerin en mühimlerinden “Noviya Veremiya”²⁴⁰ bu sefer de Ermeni Katogigos’u Beşinci Kigork’un bazı beyanâtını getiriyor.

Hafızamız bizi aldatmıyorsa Rusya hükümeti yedi, sekiz ay evvelki Katogigos intihabında, bir niyet-i muzammere takib ederek, bu makam-ı mühimme ısrâd edilecek zatın şahsına bigâne olmadığını vazettiği kuyûd-ı mahsûsa ile göstermişti. Katogigos Hazretleri’nin “Noviya Veremiya” muhabirine söylediği sözler vaki veya tahriften masun ise, Rusya hükümeti istediği gibi bir Katogigos bulmaya muvaffak olmuş demektir.

Şimâlin dübb-i ekberini bu muvaffakiyetinden dolayı tebrik ederken, zavallı Ermeni milletini taziye eylemek icap eder.

Katogigos cenabları, Ermeniler tarafından son senelerde “ve bittabi Rusya’da” îka edilen harekât-ı ihtilâlcûyaneyi zem ve takbih ettikten sonra demiş ki:

Biz Ermeniler’in bütün nazarları Rusya’ya doğru matuf olmalıdır. Rusyadadır ki Ermeniler kendileri için bir melce²⁴¹ ve penah buluyorlar; ve bir maişet-i asûde ile evkat-gûzar oluyorlar. Biz Rusya’nın satvet ve şevketini arzu etmeliyiz. O Rusya’nın ki bizim için daima şefkatnisâr olmuş ve istirahat-ı hayatiyemizi hiçbir zaman ihlâl etmemiştir.

Katogigos Hazretleri’nin bu sözlerinde mübalağanın miktarı kemiyet-i hakikatin ez’âf-ı muzâafıdır.²⁴² Bununla beraber bu sözleri, îrad eylediği zaman ve mekânın tabi olduğu kuyûd-ı ânife sebebiyle mazur görürüz.

Fakat mazur görmek tasvip etmek değildir. Rusya hükümeti denilen dest-i taaddînin darabât-ı mütevaliyesini nefsinde tecrübe etmemiş olan bizim Ermeniler, bu akvâl ve nesayih-i pederâneye ittiba etmekte ne kadar tereddüt ve tehhür ederlerse o kadar faidemend olurlar.

²³⁹ Ermenilerin en yüksek dini liderlerine, bir nevi papa hükmünde olarak “katogigos” denmektedir.

²⁴⁰ 1868 yılında Rusya’da St-Petersburg’da yayınlanmaya başlayan günlük liberal gazetedir.

²⁴¹ melce (Ar. lec’ “sığınmak”tan): Sığınacak yer.

²⁴² ez’âf (Ar. zi’f “misil, kat”ın çoğulu): Katlar.

ez’âf-ı muzâaf: Kat kat.

Rusya Devleti, anasır-ı ictimaiyyesinden hiçbirine, hatta İslavlara bile şefkatnisâr olmamış ki Ermenileri agûş-ı ihtimâmında büyötmeye çalışsın. Buna inanmak sadedilliğin son derecesidir. Müteveffâ Karimiyan Efendi'nin ne kadar azimkâr bir milliyetperest olduğunu kimse inkâr edemez. Memâlik-i Osmaniye'nin sath-ı harabında Ermeni kanlarıyla seyiller ve dereler vücûda gelmiş olduğu günlerde bile Rusya'yı -kendi hesabına- ehven-i şerrein addetmemiş ve hatta şahsi düşmanı olan Hakan-ı Sabık'a karşı Rusya Çar'ından fazla kin ve husûmet beslememiştir. Bu hakikat, lede'l-hâce, en muhterem bir şehâdetle de tevsîk edilebilir.

Katogigos Efendi Ermenilerin istirahat-i hayatiyyesini Rusya'nın hiçbir zaman ihlâl etmediğini iddia ediyor. Japon muharebesi²⁴³ hengâmında Tatarlarla Ermeniler arasına kanlı ihtilaflar koyan kim idi?..

Ermenilerin ne kadar ve ne kadar değerli evlâd ü efrâdı, Sibiryâ'nın sahârî-i müncevidesinde itfa-yı hayat ve zekâ etti ve ediyor. Bu dakikada makas-ı siyasiyye töhmetiyle takip ve tagrîb edilmekte olan Ermenileri Rusya'nın bî-payân mahbesleriyle o mahbeslerden daha kasvet-nişan olan mahkemeleri istîab²⁴⁴ edememektedir.

Hatta nam ü measiri lâyetmut olan Yeprem Khan'ın mevcudiyet-i faniyesine en şanlı bir mücadele meydanında nâ-merdâne hitam verdiren yine gizli ve kirli bir Moskof elidir.

Bu hakayık-ı müellimeyi daima tahattur ve hatta ihtar etmek Katogigos Efendi'nin en muazzez vezâifinden idi.

Beşinci Kigork Hazretleri "Noviya Veremiya" muhabiriyle olan hasbîhalinde diyor ki:

Ben Ermeni Kilisesi'nin reisi olmak sıfatı ve salahiyetiyle malik olduğum bilumum vesâit ve vesâil ile Rusya'ya ve bilhassa Rusya hükümetine karşı vuku bulabilecek her türlü hareketin önüne çıkacağım. Ve onları men edeceğim. Benim umde-i vezâifim budur.

Eğer Ermeni kavminde Rusya hükümetine karşı kıyam için bir ihtiyaç ve istidâd var ise Katogigos Hazretleri'nin yed-i ihrazındaki vesâit ve vesâil bu kıyâmı tâkime²⁴⁵

²⁴³ 1904-1905 Rus-Japon Savaşı. Japonya'nın Rusya'yı Uzakdoğu'daki yayılmacı politikadan vazgeçmek zorunda bıraktığı askeri çatışmadır. Kore ve Mançurya üzerindeki nüfuz çekişmesinden kaynaklanan savaşın önemli sonuçlarından biri, bir Asya devletinin modern çağda ilk kez bir Avrupa devletini yenilgiye uğratmasıdır.

²⁴⁴ istîab (Ar. va'b "içine sığdırmak"tan): 1-İçine alma. 2-Kaplama.

²⁴⁵ tâkim (Ar. 'akm "kısırlaştırmak"tan): Sonuçsuz bırakma.

kifayet edemez. Hukuk-ı milliyeyi Kazak süvarilerinin ayakları altından kurtarmaya ve kaldırmaya çalışacak ashab-ı azme karşı Katogigosluğun yed-i mübarek-i şefkatinde duran kuva-yı ruhaniye bî-tesîrdir.

Katogigos Hazretleri, bahsi Türkiye dahilindeki Ermeniler'e intikal ettirerek bunların hâli şayân-ı merhamet olduğunu söylüyor. Ve her Ermeni'nin Rusya'ya müteveccih olmasını tavsiye ediyor, Şarkî Anadolu'daki vilâyetlerimiz dahilinde mütemekkin Ermenilerin mukadderât-ı ictimaiyyesi tarümar bir hâlde bulunduğunu mae't-teessüf itiraf ile izhar-ı insaf etmeliyiz. Vakıa bu menatik-ı müzebzebede tamamıyla mes'ûd ve müreffeh bir ırk ve unsur yoktur. Fakat Ermeniler de birtakım tahakküm ve tecebbür altında da eziliyorlar. Hükümet-i Osmaniye şu dört sene zarfında o yerler için esaslı ve müsmir bir şey yapamadı. Mevkiin hüzn ü sefâleti tezayüd ediyor. Hükümet, derhal ıslahat icra edeceğini, ilân ettiği hâlde hâlâ göndereceği memûrîni bile tayin edemedi. Bizce buradan fazla memûr göndermeye hiç lüzûm yoktur. Vesait-i mahalliyeye kifayet ve kudret verilmeli. İşte bu kadar.

Biz bu cihetleri Katogigos Hazretlerinden pek çok zaman evvel ve bi'd-defaat hükümetin nazar-ı dikkatine arz ettik. Neşriyât-ı mütekaddimemiz isbat eder ki Ermenilerin sefâlet-i hazırasını idameye raci bir maksadımız yoktur. Ve Ermeniler bizim en mühim ve en lazım bir uzv-ı siyasi ve ictimaimizdir.

Rusya dahilinde yaşayan Ermenilerin fert itibariyle bizdeki hemırklarından daha müreffeh bulunduğunu inkâr etmek istemeyiz. Fakat şahs-ı millî orada cidden işkencede ve maruz-ı mehâlik bir hâlde bulunuyor. Evkaf-ı mabede, tarihe, lisana kadar tahakküm etmek isteyen ve eden cebbâr bir kuvvetin elinde bir gün her şeyin kırılmak ve mahvolmak ihtimali vardır.

Çar cenablarının iltifat-ı mahsusu görülüyor ki Katogigos Hazretlerini pek ziyade meclûb etmiş.

Salib²⁴⁶, Hristiyanlar nazarında şehâdet-i İsa'nın bir timsâl-i mukaddesidir. Ahiren Rusya Çarı'nın Katogigosluk tacına ihdâ ettiği murassa haçta ben Ermeniliğin istikbâlini asılmış görüyorum.

²⁴⁶ salib: Haç.

2.18. “GALİB DEDE HAKKINDA EFKÂR”, HAK, 29 HAZİRAN 1912

“Hüsn ü Aşk”²⁴⁷ mübdii hakkındaki mütâlaât ve ihtisasât-ı acizânemi soruyorsunuz. Bu milletin en büyük şairi Üstad-ı Âzamım Abdülhak Hamid Bey’in tebcilâtına mazhariyet sayesinde Şeyh Galib bizim gibi acezenin ıtrâsına müftakır değildir.

Şeyh Galib’in meziyât-ı edebiyesini ahlâfı olan eslâfımız takdîr edememişti. Bunu en evvel keşf ve ilân eden Üstad Ekrem’dir. Abdülhak Hamid Bey’in dehâ-yı müstesnasını da en evvel haber veren bu üstad-ı muhterem olduğu gibi..

Şeyh Galib’e yalnız bir sebeple münfailim: İtikâdımca Fuzûlî ile Nef’î ve Nedim’dan sonra kudemânın en büyük şairi olan Nâbî’yi Şeyh Galib’in istihfâf etmesi benim zevk ve kanaatimi rencide etmektedir. Keşke Üstad Ekrem “Kudemâdan Birkaç Şair”inde Nâbî’ye daha ziyade iltifat-nisâr olsaydı.

Bununla beraber, Şeyh Galib’in hâbgâh-ı ebedîsi, “Hüsn ü Aşk”ı teşkîl eden sahifeler kadar pür-şâşaa ve pür-elvân olsun.

²⁴⁷ Divan Edebiyatımızın son büyük şairi Şeyh Galib tarafından 1782’de yazılmış tasavvufî ve alegorik bir mesnevidir.

2.19. “VİCTOR HUGO’NUN BİR MEKTUBU * ” (TERC.), MECMUA-İ EBÜZZİYA, 5 RECEB 1330/1912

Hotel Hauz, 18 Teşrin-i Evvel 1862

“Sefiller”in bütün akvâm için yazılmış olduğunu söylemekte haklısınız efendi. Herkesin bu kitabı okuyacağını bilmem; fakat ben onu herkes için yazdım. O İspanya’ya olduğu kadar İngiltere’ye, Fransa’ya olduğu kadar İtalya’ya, Almanya’ya olduğu kadar İrlanda’ya, arâzî ile beraber alınıp satılır ahalisi olan devletlere olduğu kadar da esirleri bulunan cumhuriyetlere ait bulunuyor. Mesâil-i ictimaiyye hudud-ı mevzûa dahilinde kabil-i hasr u tevkif değildir. Nev-i beşerin kürre-i arzı kaplayan ceriha-yı vesiası bir harita-yı musattaha üzerinde çizilen mai veya kırmızı hatlarda asla tevakkuf etmez. İnsanın cahil ve meyas bulunduğu, kadının bir lokma ekmek için nefisini sattığı, çocuğun talim ve telkîn eder bir kitap ve vücûdunu teshîn eden bir melce-i âramın fıkdanından dolayı ızdırıp çektiği her yerde “Sefiller” kapıyı çalacak ve “Açınız, ben sizin için geliyorum!” diyecektir. Şu bulunduğumuz dakika-yı muzlime-i medeniyette “sefil” insan tesmiye olunuyor. O her iklimde vakf-ı ihtizâr ve her lisan ile enin-güzârdır.

Sizin İtalya bizim Fransa’dan ziyade azade-i mesâib bulunmuyor. Takdîr ve perestişe layık olan İtalyanızın sathında her nevi sefâlet mevcuddur. Açlığın bir şekli mütehevveri olan haydutluk dağlarınızda sakın bulunmuyor mu?... Tâmik²⁴⁸ ve tedkîkine çalıştığım tekâyâ ve zevâyâ cerihası İtalya kadar pek az akvâmı kemirmişti.

Roma’ya, Milan’a, Napoli’ye, Palermo’ya, Turin’e, Floransa’ya, Sien’e, Piza’ya, Mantu’ya, Bologna’ya, Ferar’e, Genoa’ya, Venedik’e, kahramanâne bir tarihe, ulvî harabelere, muhteşem binalara, mutantan şehirlere mâlikiyyetiniz beyhûdedir. Siz de bizim gibi fakir ve hem havârık ve bedaiyle, hem hevam ve haşerât ile mestûrsunuz. İtalya’nın semâ-yı mînâfâmını tezyîn eden Güneş’in şâşaa-yı fevkaladesi münker değildir. Fakat semâdaki bir laciverdî-i şâşaadâr insanları paçavralarla tesettür etmek mecburiyet-i sefilânesinden kurtaramıyor.

* Mizerabl -romanının İtalyan lisanına tercümesini tab eden mümessil Daelli’ye yazılmıştır, ki Süleyman Nazif Bey Efendi tarafından bir üslûb-ı latîf ile tercüme olunmuştur.

²⁴⁸ tâmik (Ar. ‘umk “derinlik”ten): 1- Derinleştirme. 2- Bir meseleyi derinlemesine inceleme, araştırma.

Sizin de bizim gibi evhâm ve hayâlâtınız, akâid-i batılanız, istibdâdınız, taassubunuz, ahlâk-ı cahileye kuvvetü’z-zahr²⁴⁹ olan basiretsiz kanunlarınız vardır. Siz hâl ve istikbâlden hiçbir sûretle mütena’im olmuyorsunuz, ki mazinin bir taam-ı kerihiyle mahlut olmasın. Sizin gaddar bir adamınız vardır, ki rahip, vahşi bir mahlûkunuz bulunuyor, ki o da “Laçarone”dir.* Mesele-i ictimaiyye sizde de, bizde de birdir. Sizde biraz daha az açlıkla ve fakat biraz daha ziyade sıtma ile ölürlere. Sizin ahvâl-i sıhhiye-i ictimaiyyeniz bizimkinden muntazam bulunmuyor. Zulmet İngiltere’de Protestan, İtalya’da Katoliktir.

Tevrat’ı yanlış tefsîr etmek veya İncil’i yanlış anlamak birdir.

Bu hususta ısrar ve bu mukayese-i müellimeyi daha ziyade mükemmelliyetle teyit ve ispat etmek iktiza eder mi?.. Fakr-ı daimi içinde yaşayan adamlarınız olup olmadığını anlamak için aşağıya, dalkavuklarınız bulunup bulunmadığını öğrenmek için de yukarıya nazar-ı dikkatinizi atfediniz. Açlıkla kâselîsliğin²⁵⁰ birer kefesinde bir muvâzenet-i müellime hasıl ettiği bu mizan-ı mehib, bizim önümüzde olduğu gibi, sizin de pîş-i nazarınızda sallanmıyor mu?..

Nerede mektep muallimlerinden mürekkep ordunuz, ki medeniyetin kabul ve tasdik ettiği yegâne heyet askeriye mi?.. Nerede meccan²⁵¹ ve mecburi mektepleriniz?.. “Dante” ile “Michelangelo”nun vatanında herkes okumak biliyor mu?... Kışlalarınızı bir darü’t-talim hâline koydunuz mu?...

Sizin de bizim gibi harp için gayet zengin ve maarife karşı istihza-yı telh ile meşhûn bir bütçeniz yok mudur?... Askerleriniz çarçabuk bir nefîr-i âm’a²⁵² tahavvül edebilecek bir itaat-ı kûrane ile mel’ûf bulunmuyorlar mı?... Evâmir ve talimât-ı askerîyeyi İtalya’nın şeref-i zî-hayatı olan Garibaldi’ye ateş etmek derecelerine kadar götürecek bir tarz-ı askeriniz mevcut değil midir?...

İntizâm-ı ictimaiyyenizi olduğu gibi tedkîk ederek, onu cürm-i meşhûd hâlinde görelim: Bana kadınla çocuğu gösteriniz. Medeniyetin derece-i tekemmülü bu iki mahluk-ı zaifi muhit olan himâyetin miktarıyla takdîr edilir.

²⁴⁹ kuvvetü’z zahr: Arka çıkan güç, destekçi kuvvet.

* Lazzarone Napoli ahâlisinin atalet ve sefâlet-i daimi içinde yaşayan bir kısmına verilen isimdir.

²⁵⁰ kâselîs (Fars. kâse “çanak”; lîs “yalayıcı”dan): Dalkavuk.

²⁵¹ meccan: Ücretsiz, parasız.

²⁵² nefîr-i âm: Seferberlik.

FuHuş ve rezâlet Napoli’de Paris’ten daha az mı dağzen-i teellüm oluyor?... Kanunlarınızdan çıkan hakikatin miktarıyla mahkemelerinizden sadır olan adaletin kemiyeti nedir?...

İntikam-ı cemiyyet, şer’ ve kanun namına icrâ-yı denâet, kürek, maktel, cellâd, idâm gibi kelimât-ı muzlimenin manasını, bi’t-tesadûf olsun, bilmemek saadetine nail oldunuz mu?...

Ey İtalyalılar, bizde olduğu gibi sizde de Bakarya ölmüş, Farinas yaşıyor.*

Gelelim hükümetinizin sûret-i idaresine:

Ahlâk ile siyasetin birbirinden ayrı şeyler olmadığını anlayan hükümetiniz var mıdır?... Kahramanlar hakkında afv-ı umûmi ilân edecek kadar acib bir hâlde misiniz?... Fransa’da hemen buna yakın şeyler oldu.

Haydi sefâletlerinizi nazar-ı muâyeneden geçirelim. Herkes kendi yığınını getirsin; siz de bu hususta bizim kadar zenginsiniz.

Biri papaz tarafından okunan cezâ-yı dinî, diğeri hakim tarafından verilen cezâ-yı ictimai olmak üzere sizin de bizim gibi iki mücâzâtınız²⁵³ yok mudur?... Ey İtalya’nın büyük kavmi, siz Fransa’nın büyük kavmine mümâsilsiniz; ve eyvah ey kardeşler, siz de bizim gibi “Sefiller”siniz!...

Hepimizin bulunduğumuz zulmetin a’makından cennetin ebvâb-ı münevvere-i dîrâdurunu bizden daha açık göremiyorsunuz. O ebvâb-ı rahmet arkamızda değil, önümüzdedir. Arada papazlar aldanıyorlar.

Söylediklerimi hülâsa edeyim:

Bu kitap sizin ahvâl ve mukadderâtınızı aksettirmekte bizimkinden aşağı değildir. Öyle anlıyorum, ki bazı insanlar, bazı sınıflar bu kitap aleyhine kıyâm

* Beccaria İtalya muharrirlerinden olup Milâdın 1738 senesinde Milan’da tevellüt etmiştir. “Mecelle-i cerâim ve mücâzât” ünvanlı eserinde usûl-i muhakeme-i hafiye, işkence, tahlif-i müttehemin , hacr, mücâzât-ı terziliye, cezâda müsavatsızlık ile işkencelerin şiddet ve dehşetine karşı vicdan-ı umûminin en samimi infi’âl ve serzenişini belîğâne tasvîr ve tercüme etmiş ve bilhassa idam cezası aleyhinde bulunmuştur. Cemiyetin adât-ı meriyyesini intikad edenler -o adât ne kadar vahşîyâne olursa olsun ve bu intikâdât ne derece insaniyetperverâne bulunursa bulunsun- düşar-ı envâi belâyâ olurlarken Beccaria bu kaidenin müstesneyât-ı nadiresinden olarak şöhreti azâde-i tündbad-ı mesâib olduğu hâlde bütün Avrupa’ya ve bilhassa Fransa’ya münteşir olmuş ve 1794 senesinde maskat-ı re’si olan Milan’da vefat etmiştir.

Farinas Farinace yine İtalya ulemâ-yı hukukundan olup 1554 sene-i milâdiyesinde Roma’da doğmuştur. Ashâb-ı cerâim hakkında mücâzât-ı şedidenin tatbikine taraftar ve 1620 tarihinde Antwerp’te neşrolunan asârı o a’sar cehl ü taassubun mişvarına mutâbık olmak cihetiyle on sekizinci asrın nihayetine kadar İtalya’da mer’iyyü’l-icra denecek derecede hâiz-i itibar idi. 1618 tarihinde mücâzâthâne-i ukbâya gitmiştir.

ediyorlar. Nâkil-i hakâyık olan ayineler mebguzdur. Ayinelerin mebguz bulunmaları onların nâfi olmalarına mani olamaz.

Bana gelince: Bu kitabı, memleketime karşı bir muhabbet-i amîke ile mütehassis olmakla beraber, herkes için yazdım. Fakat yazarken Fransa zihnimi memâlik-i saireden ziyade işgal etmedi. Ben tarîk-i hayatta kat-ı mesâfât ettikçe daha sadeleşiyor ve git gide adetâ bütün insaniyetle vatandaş oluyorum.

Bu hâl zamanımızın bir meyl-i mahsus ve Fransa inkılâb-ı kebîrinin bir kanun-ı iltimâ-nümunudur .

Kütüb-i münteşire lâyenkatı tevessü etmekte olan medeniyetin icabât ve ihtiyâcâtını istifâ için münhasıran Fransalı, İtalyalı, Almanyalı, İspanyalı, İngiltereli olmaktan vazgeçerek Avrupalı, daha fazlasını söyleyeceğim, insanî olmalıdır.

Bundan yeni bir tarz-ı telakkî-i sanatla, evvelleri zıyk ve mahdûd olup diğer şeyler gibi tevessü etmesi iktizâ eden şerâit zevk ve lisana kadar her şeyi tâdil edici birtakım levâzım-ı inşâiye hasıl olur.

Bence fevkalâde mûcib memnûniyyet-i ahvâlden olmak üzere Fransa’da bazı münekkidler beni, Fransız zevki namını verdikleri şeyden harice çıkmış olmakla tâyib ettiler. Bu medhe müstehak olmayı arzu ederim.

Hülasâ-yı kelâm, ben yapabildiğim kadarını yapıyorum. İztırâbât-ı umûmiye ile muztarip olmakta ve onu tadile çalışmaktayım. Bende tek bir adamın kudret-i dermandesinden başka kuvvet olmadığından herkesten “Bana yardım ediniz” diye istiâne ediyorum.

İşte efendi, mektubunuzun beni söylemeye davet ve icbâr ettiği sözler bunlardır. Ben bunları hem size, hem memleketinize söylüyorum. Ve bu bahiste bu kadar ısrar edişim de mektubunuzun bir fıkrasından neşet etti. Bana:

“Birçok İtalyanlar “Sefiller”in bir Fransız kitabı olduğunu söylüyorlar. “Bu bize ait bir mesele değildir. Fransızlar bunu bir tarih gibi okusunlar. Biz bir “Roman gibi mütâlaa ederiz.” diyorsunuz. Eyvah!.. Tekrar ederim, ey İtalyan ve Fransızlar, ki sefâlet hepimize râci bulunuyor. Tarihin zabt ve tahrir ve felsefenin murâkabe ve tefekkür etmeye başladığı zamandan beri sefâlet, nev-i beşerin libas-ı mezelletidir. Bu palâspâre-i sefâleti koparıp atmak ve şahs-ı ümmetin çıplak azâsını mazinin o sût-re-i

menhûsuna bedel, fecr-i müstakbelin libas-ı erguvânisiyle setr ve tezyîn etmek zamanı nihayet gelecek.

Eğer bu mektubun bazı ezhânı tenvîr ve vehmiyâtı izâle ve tadil etmesi sizce melhûz²⁵⁴ ise tab ve neşr eyleyebilirsiniz. Hissiyât-ı fâikâmın teminât-ı cedîdesini kabul buyurmanızı rica ederim.

V . H²⁵⁵

²⁵⁴ melhûz (Ar. lihâz “düşünmek”ten): Muhtemel.

²⁵⁵ Victor Hugo.

2.20. “VÂH BİZE!”, HAK, 13 TEMMUZ 1912

Afrika'daki mücâhidin-i Osmaniyye'nin bâzû-yı mukavemetini hem manen, hem maddeten kesretmek için İtalya tayyareleri o ketîbe-i namus u vakar üzerine bombalarla beyannâmeler yağdırıyormuş. Bence düşmanımızın bu sa'y-yı zâidi, diğer birçok mesâîsi gibi bî-suddur. Afrika semasının tabâkat-ı bülend ü âteşininden dinamit yağmuru yağdırmakla vicdan-ı beşeri igzab ve acibü'l-meal beyannamelerle muhâsımın-i mükerreremesinden tezyif ve istihkâr isticlâb etmeğe İtalya'nın ne ihtiyacı var?.. İstanbul'un muvâfık, muhalif, bîtaraf her ne olursa olsun, birkaç gazetesini, Trablusgarbla Bingazi çöllerine savurmak maksad-ı ihanetkarisini bâliğan-mâ-belağ²⁵⁶ tatmin eder. Ahval-i mahalliyyemizin safahat-ı ahîresini gösterecek her haber, Afrika çöllerinde bir tarrâka-i matem ikaz etmeğe kâfidir. Orada bir avuç erbab-ı azm ü himmet vatanın toprağını, hakkını, namusunu müdafaa için ölümün her şeklini ihtiyar ve îsar ederken biz burada birbirimizi bitirmekle o toprağa, o hakka, o namusa taarruz ediyoruz. Burada ne muvâfık, ne muhalif, hiçbir kimseyi mevzû-yı takbih ittihaz etmeyeceğim. Muhatab ve muâtebim, nefs-i hakirânem de dahil olduğu hâlde, bilumum Osmanlılardır. Görüyorum ki biz vatanı layık ve lazım olduğu kadar sevmiyoruz... Görüyorum ki nefsimizin en zelil ihtirasâtı nazarımızda vatanın en aziz menâfine ve hayatına tahakküm edecek kadar kıymetdârdır. Görüyorum ki biz edvar-ı esatiri asr-ı hazırda yaşatacak kadar kahramanlıklar gösteren Afrika'daki kan ve iman kardeşlerimize layık olacak, biraderân-ı hûn ü din değiliz, görüyorum ki hepimiz, adeta İtalya ordusuna gönüllü kaydolunmuş gibi, düşmanımızın hizmetkâr-ı mezâlimi oluyoruz. Bu bizim için ayıptan daha büyük ve daha çirkin bir şeydir.

Bugün her tarafı su ve kum deryâlarıyla muhat olan kardeşlerimiz bizim ne yaptıklarımızı işitseler ne derler!.. “Annibal” gibi kahramanların muvâcehe-i azminde lertzide-i tahayyür olurken, yine hasmı olan milletin gaflet ve ihtirasından mededyâb olmak meğer İtalya'nın nasib-i daimisi imiş!..

On ay evvel İtalya muharebesi ilân olunurken bizim ne vesait-i maddiyemiz, ne galebe ve hatta mukavemet hususunda bir ümidimiz vardı. Ulüvv-i azm ile meydan-ı mücahededden muhali bile lertzân ve girîzan def ü teb'id etmeğe muktedir birkaç Osmanlı o sahârî-i nâimede öyle bir ruh-ı mukavemet uyandırdı ki cihan hayret etti.

²⁵⁶ bâliğan-mâ-belağ: Fazlasıyla, ziyadesiyle.

Fakat bu muhit-i lakaydın misafirîn-i hevaperesti olan biz bazı ahval ve ef'alimizle o sahaif-i müşa'şa içinde birer şâibe-i siyah ve merdûd kalacağız. Hem Afrika vekayi, hem Manastır ve Arnavutluk hadiselerini kaydederken müverrihler diyecekler ki -o zaman Osmanlıların iki yüzü vardı: Afrika meydan-ı cihâdında görülen sima-yı vakur tebcile, takdise müstehak, Avrupa-yı Osmanîdeki vech-i zelil ise yalnız tükürülmeye layık!..

İşte müverrihin-i müstakbelenin hükm-i payidârı!..

Harp vergisinin hîn-i müzakeresinde değerli vatandaşımız Zohrab Efendi'nin hamiyet ve faziletten birer cenâh-ı felâh ile yükselerek Millet Meclisi'nin sakfını²⁵⁷ tezyin ve bununla beraber milletin kalb-i halecandârını tesliye ve tatmin eden sadasını takib eden asvat-ı mübâreke bu memlekette her iyi şeyin [bitmemiş] olduğunu bir kere daha ispat ile endişe-i [milliye] bir neşide-i tenvim okudu. Fakat bu kadarı [kafi] değildir. Her tarafta hissî ve fikrî bir vahdet-i milliyyenin, her türlü şevâib-i menfaatten [berî] hâlde, incilâyâb olmasını gönül isterdi. Zohrab Efendi'nin yalvararak istediği “Mütareke-i milliye” hakikî bir müsâlaha-i hiss ü fikr olmalı idi!.. En bî-aman bir düşman karşısında “Mütareke-i milliye”!. Hakikî bir Osmanlı bu sözü işitmekten ve bu lüzûmu hissetmekten ise o düşmanın kurşunuyla hâk-i helâke serilmeyi bir tesliyet ve bir nimet bilmelidir.

“Arnavutluk” denilen bedbaht kıtadaki mukatelât-ı biraderânenin sebep ve ve sevâikini burada sarahaten ityân²⁵⁸ ile bir ceriha-yı milliyyeyi çıplak sûrette teşhir etmek istemem. “Manastır Hadisesi” namı verilen şanssız vakanın mâhiyetini tekrar-be-tekrar izah etmek de faydasızdır. Yalnız şu kadar diyebiliriz ki bu vekayide muhabbet-i milliyyeden ziyade hubb-ı nefis âmil ve hakim oluyor. Âmâl-i şahsiyenin mersiye-i hırman²⁵⁹ u inkisârını birer neşide-i hamiyet şeklinde okumak isteyenler bu memleketin en muzır ve bununla beraber en gülünç adamlarıdır. Makasîd-ı hâriciyyenin ilk dâne-i savleti önünde duran vilâyetlerinin evlâd-ı umûmiyesinden “Çünkü kıyama muâriz olan Arnavut kardeşlerimiz hem kemiyet, hem keyfiyetçe asilerin pek ziyade fevkindedir” Osmanlılar yalnız ittihat ve uhuvvet beklerlerdi. İtalya'da tahaddüsyâb olacağını ümit ettiğimiz nifak ve şikak bizde yüz gösterdi. Şimdi bize terettüb eden bir vazife varsa o da cihana karşı ve bilhassa Afrika'daki mücahidîn-i Osmaniye'nin muvâcehe-i

²⁵⁷ sakf: Tavan.

²⁵⁸ ityân: 1-Getirme, getirilme. 2- Söyleme, bildirme.

²⁵⁹ hırman: Nasipsizlik, ümitsizlik.

bülendinde elimizi yüzümüze kapatmak ve utanmaktır. Ey Trablus'da, Bingazi'de, hamiyet-i Osmaniye'yi yaşatan kahraman kardeşlerimiz bizden öğrenmeyiniz!..

2.21. “KILIÇLI SİYASET”, HAK, 25 TEMMUZ 1912

On beş asırdan beri daima cârî ve anif galebeleri alkışlamaya alışmış olan Bizans'ın pür-irtiaş ihtiras elleri, Said Paşa'nın hîn-i sukutunda kaç kere şakırdadı bilmem. Muhakkak bildiğim bir şey varsa o da zavallı Genç Osman-ı Sani'yi maktel-i müellimine sürükleyen süprüntü arabasının arkasından sevinçle koşan ve Patrona Halil'i, Kabakçı Mustafa'yı, Derviş Vahdetî'yi -birkaç gün için olsun- birer rehâkâr-ı vatan add ile takdîs ve tarziye eden İstanbul halkının Said Paşa ile rüfekasına da haklarını vermekte kusur etmediğidir.

Afrika-yı Osmanî yüz elli bin İtalyan askerinin dişleriyle parçalanırken... Adalardaki hâkimiyet-i Osmaniye İtalyan'ın ayaklarıyla çiğnenirken... Payitahtın medhal-i müstahkemi -büyük zırhlıların değil- küçük torpidoların istihfakâr hücumlarıyla tezlîl edilirken... Asırlardan beri fırsat-ı tatmin arayan ihtirasât-ı hariciye, Arnavutluk dağlarının şahikalarında harîs ellerle îkad edilmiş olan nâire-i fesâd ile teşcî olunurken... Hudûd-ı şarkiyyemizin emniyet ve sükûnu Rusya'nın tahşîdat-ı manidârıyla tırmalanırken... Asîr'de²⁶⁰ İdrislerin kurşunlarından daha hayatsûz olan bir Güneş'in eş'ia-yı katilesi altında Anadolu'nun, Rumeli'nin kahraman evlâdları atşan ve perişân can verirken bizim Osmanlı ordusunun bir kısım zâbitânı ve paşaları, payitaht kaldırımlarında vükelâyı azl ve nasbettirmekle evkat-gûzar oluyorlar. Buna yalnız utanmak ve yalnız ağlamak kifâyet etmez.

Meşrutiyet'ten sonra bizde pek ziyâde zebanzed olan tabirât-ı asab-hıraştan biri “Ordu, nighban-ı Meşrutiyettir.” kavlidir. Bu manasız sözü bir düstur sûretinde telakki edenler, ordu ile beraber nefislerini de aldatmış oluyorlar.

Hayır, ordu Meşrutiyet'in değil, yalnız vatanın nighbanıdır. Ve onun saha-yı mesâisi serhadlerin berisi değil, ötesidir. Asker yalnız top sesine koşar. Siyâsiyunun seda-yı hitâbetiyle muharrirlerin sarir-i hamesi o mesâmi-i besâletin harîm-i vezâifine imkânyâb-ı duhûl olmamalıdır.

Eğer bir millet meşrutiyet-i idareye lâıyk değilse, onun bir cüz'ü müsellâhı olan ordu bu liyâkati hiçbir zaman ihraz ve temîn edemez. Meşrutiyetler, orduların kılıcına değil, ümmetlerin vicdanına istinâd etmelidir.

²⁶⁰ Suudi Arabistan'ın güneybatısında yer alan idarî bir bölgedir.

Roma pretoritleri²⁶¹ gibi Osmanlı yeniçerilerinin de iştigâlât-ı siyâsiyeyi vezâif-i askerîyeye tercih ettikleri günden itibaren ne kadar mesâib-i milliyenin tahaddüs etmiş olduğunu herkes bilir. Bizde o âdet hâlâ aynı gılgizet ve huşûnetle devam ediyor. Allah bu memlekete mu'in olsun.

Ben burada ne İttihat ve Terakki'nin muvakkat veya müebbed sukutuna mersiye han olmak isterim, ne mevki-i iktidâra getirilen zevâtın mütereddid veya sabit ikbâlinden müteessirim. Eğer bu vatanın halâs ve selâmeti İttihat ve Terakki'nin fenasıyla hâsıl ve kabil olacaksa hepsi ve hepimiz kanımız, canımız ve evlad üyâlimizle bu maksada ve bu toprağa feda olalım. Hükûmeti teşkîl eden zevât kimler olursa olsun muvaffakiyetlerinin husulünü arzu etmek vezâif-i ictimaiyyedendir. Ve inşallah muvaffak olurlar.

Burada bizimle beraber her hakşinası müteessir eden şey bir kısım-ı kalil²⁶² zâbitanın harekât-ı acibesidir. Millet Meclisi'nin iki gün evvel ittifâka karîb bir ekseriyetle beyân-ı îtimad etmiş olduğu bir heyet-i vükelâyı kılıçlarının zıll-i tehdîdiyle ıskata teşebbüs etmiş olan efendilerle bey ve paşaları yalnız endişe-i vatan bu fiile sâ'ik olsaydı ve buna ümmetin vicdan-ı bülendi kani bulunsaydı -hareket-i vâkıa mazûr görülmeye imkân olmamakla beraber- hiç olmazsa esbâb-ı muhaffifeye iktiran etmiş bir cürüm olurdu.

Şimdiki çırpınmaların esbâb ve sevâiki pek malûmdur. Bugün hiçbir muharririn yazmak istemediği bu macerayı yarın bin müverrihin kalemi teşrih ederek her hakikatin butun-ı âtiye²⁶³ evlâdına îlâm edileceğinde kimsenin şüphesi olmasın.

Bu sözlerim hakikaten vazifeperver ve asker olan Osmanlı ordusunun mecmûuna değıl, vazife-i mukaddeselerine başka bir mecra ve başka bir mâhiyet tayin etmiş olan kalilü'l-mikdâr bir kısım zâbitanına aittir. Cüz külle hâkim olamaz.

Bilirim, İttihat ve Terakki'nin de bir aralık ordu ile tevhiid-i mesâi etmiş olduğu iddia edilecektir. Bu iddiayı tekzip etmek istemem. İttihat ve Terakki'nin meslek ve makasidına fevkalâde hürmetkâr olmakla beraber, bazı ef'âl ve icraatına muâriz bulunduğumu da hiçbir zaman ketmetmedim. O hatanın yâdı benim hatıramı madamü'l-hayat telim edecektir. Fakat İttihat ve Terakki öyle bir zamanda ıskat edildi veya

²⁶¹ Roma askerine verilen özel ad.

²⁶² kalil (Ar. killet "az olmak"tan): Çok olmayan, az. kısım-ı kalil: Az sayıda.

²⁶³ butun (Ar. "batn"ın çoğıulu): Soy lar, nesiller. butun-ı âtiye: Gelecek nesiller.

edilmek istenildi ki askerlerle büsbütün kat'ı alâka etmeye azmetmiş ve zâbitanın siyasiyât ile iştigalden memnûiyeti bir kanun şekline ifrağ eylemişti.

Bugün bîtaraf vicdanlar, Arnavutluk'taki macerâ-yı müelliminde evcâ-ı matemini hâmindirler. Orada devletin en aziz bir hakkını ve ordunun en hassas bir namusunu taarruz ve pâyimal ettiler. Hâdisenin daha ziyâde kan dökülmeksizin kapanmasını herkes arzu eder. Ve inşallah bu sûretle kapanır. Aksi takdirde satvet-i meşrûasiyle isyanı teskîn etmekten devlet âciz değildir. Bugün Anadolu'ya bir haber gitsin ki "Rumeli tehlikededir." Asîleri yardaklarıyla birlikte ve bir hafta zarfında istîsal edecek bir kuvvet, Arnavutluğun o serkeş dağlarında asâyîş-i gümgeşteyi iade eder.

İttihat ve Terakki'ye istinad eden kabine vâkıâ istifa sûretiyle mevki-i iktidardan çekildiyse de bu tebâüd hakikatte ihtiyârî değil, ıztırarîdir. Bununla beraber ne memleketteki mevkîi mütezelzil bulunuyor, ne nevmîd-i ferdâdır.

Mevkî-i iktidardan çekilen İttihat ve Terakki, hükûmet-i hâzıraya da zahîr olmayı vecâib-i vatanperverîden addeder. Kabînenin Meclis-i Mebusan'da okunacak programı, eğer İttihat ve Terakki'nin vaktiyle ilân etmiş olduğu esaslarla bir mugayeret²⁶⁴ ve zıddiyet teşkîl etmezse heyet-i mebusanca da mazhar-ı tasvîb olacak ve hükûmet, karşısında muhalifin-i sâbika gibi cidalcû bir fırka değil, vatanperver ve vakur bir heyet-i murâkabe bulacaktır.

Esas-ı mesele ve ehemmi-i mesâil-i hâzıra ile münasebetdâr bir nokta daha kaldı:

İtalya Trablusgarb'a savlet ederken milletin kabiliyet-i müşahhasa-yı müdafaası İttihat ve Terakki olduğunu resmen ilân etmiş ve Adalar'da zabt ettiği her yerden en evvel İttihat ve Terakki mensûbinîni çıkarmıştı. Bugün Trablus'ta, Bingazi'de, Derne ve Humus'ta ruh-ı müdafaayı teşkîl edenler İttihat ve Terakki'nin evlâdıdır. Besâlet ve fazîlet-i âliyyesini en metâib-alûd muharebe meydanlarında fiilen göstermiş olan Sadr-ı Lâhik²⁶⁵ Gazi Ahmed Muhtar Paşa Hazretleri gibi büyük bir askerin fennen "cinnet ve cinâyet" sûretinde telâkki ettiği ve Goltz Paşa'nın muhal gördüğü bir muharebeyi İttihat ve Terakki cemiyeti ve hükûmeti on aydan ziyâde idâme ile namus-ı millîyi kurtardı. Ve her türlü tazyîk önünde gerdenfıraz-ı sebat ü vakar olarak düşmanın hiçbir teklîf-i zillet-sâzını kabul etmedi. Evvelki gün zimam-ı idareyi yed-i ictihâdına alan hükûmetin Afrika'daki toprağımızı ve hakkımızı ne kadar kurtarabileceği mechûldür. Fakat hükûmet-i sâbika halefine bu memleketin namus ve hamiyet hissini kahramanlıklarla

²⁶⁴ mugayeret (Ar. gayr "başka"dan): Farklılık, ayrıklık.

²⁶⁵ Sadr-ı Lâhik: Şimdiki Sadrazam.

mahfuf ve müzeyyen olduğu hâlde devr ve teslim etti. Bununla İttihat ve Terakki, yalnız müteselli değil, müftehir de olabilir.

Hükümet-i sâbika ile zahîri olan fırka ve o fırkanın matlaı olan cemiyet, eşkâl ve zaman-ı ikâi cihetiyle vatanperverâne olmadığını daima iddia edebileceğimiz, tecâvüzât-ı ahîreye fiilen mukabele etmeye muktedir idi. Fakat her tarafın bin ihtimâl-i herc ü mercîye ma'ruz olduğu bir zamanda mücadelât-ı dahiliyeye bir mücadele-i nevin ilâve etmek, muhaliflerle hemhâl ve hemfiil olmak idi. Ef'âl ve meâsir-i tarihiyyenin mahiyâtına, hissiyât-ı âniye ile değil, netayic-i dûrâdur ile hüküm olunur. Şimdiki infîlât ve ihtirâsât geçtikten sonra her tarafın mahiyet ve kıymeti anlaşılacak ve herkesin mücâzât ve mükâfât-ı tarihiyyesi verilecektir. Büyük bir tündbad-ı ihtirâsın²⁶⁶ savleti önünde de İttihat ve Terakki'nin vicdanı âsûde ve bî-pâyan bir bahr-ı naîm gibi duruyor. Onun korktuğunu iddia ediyorlar. Bu iddiaya iştirâk etmekte asla tereddüt etmeyiz. Evet İttihat ve Terakki bu hengâmede pek ziyâde korktu. Fakat ölümden değil, tarihten...

²⁶⁶ tündbad: Kasırğa.

tündbad-ı ihtiras: İstekli bir şekilde esen şiddetli rüzgar.

2.22. “NAZİF BEY’İN BASRA’DAN BİR MEKTUBU”, MECMUA-İ EBÜZZİYA, 26 RECEB 1330/1912

Ebüzziya Tefvîk Bey Efendi’ye

Şatratü’l-Müntefik, 2 Temmuz 1910

....

Kaç gündür Müntefik çöllerinde sürünüyoruz. Berrî, bahrî ne kadar vesâit-i nakliye varsa -bittabi eşkâl-i ibtidâîyyede!- hepsinden istiâne ede ede Basra’dan “Müntefik” sancağının merkez-i idaresi olan “Nasırıye” kasabasına, Nasırıye’den de Şatratü’l-Müntefik’e geldik. Şatra’nın harâbîsini iki ay evvelki bir iğtişâş tezyîd etmiş. Elimizde hiçbir vasıta olmadığı hâlde bin müşkile çâre-sâz-ı def’ ü ta’dîl olmaya çalışıyoruz. Yalandan başka müessir bir silâh ve tedbîrimiz yoktur. Allah Şeyh Sâdî’ye²⁶⁷ bin kere rahmet etsin, ki “düruğ-ı maslahat-âmiz” in fetvâ-yı mübâhiyetini altı yüz bu kadar sene evvel i’ta etmiş. Bugün biz bu sayede vicdanımızı azab ve hicâbdan kurtarmaya çalışıyoruz.

“Tasvir-i Efkâr” ın ihtiyar-ı tatil ettiğini Bağdat’ta haber aldım. Hatta bunun için zat-ı alîleriyle birer telgrafname de teâtî²⁶⁸ etmiştik. Her şems-i gârib için bir tulû mukadder veya mübeşşer olduğunu haber veren Arabice bir mısraın müfad-ı tesliyetsâzından istimdâd ile idâme-i ümit etmek istiyordunuz. Heyhat!.. Ne kadar şümus-ı hakikiye ve maneviye müebbeden uful etti. Ve hâlâ sönüyor!.. Siz sırf hayalden tesliyet ümit etmişsiniz. İnşallah Tasvir-i Efkârınız tekrar tâli olur. Olmazsa en nefis bir gazetenin mâye-i devamını ihzar edemeyen bu halka ve bu memlekete milyonlarca hayf ve esef!..

Fakat ben size bu hem elemli, hem lüzûmsuz şeyleri söylemeyecektim. Sizinle tarihî bir hasbıhal etmek isterim. Bu hasbıhalin bu mahal ile münasebet-i kaviyyesi vardır. Bana öyle geliyor, ki Basra’ya tehir edilirse kıymeti kalmaz.

Bilirsiniz, ki Haccâc’ın²⁶⁹ icrâ-yı hükümet ettiği mahal “Bâsıt” kasabasıdır. Ve bu “Bâsıt” bugün kasaba mâ’zûlû bir karyedir. Müntefik sancağı muzâfatından “Hey” kazası dahilinde bulunuyor. Şimdi bulunduğum mahal ile “Bâsıt” mevkînin arası,

²⁶⁷ İranlı şair ve İslâm alimi Sadî-i Şîrâzî.

²⁶⁸ teâtî (Ar. ‘atv “almak”tan): Alıp verme.

²⁶⁹ Irak valisi Yûsuf es-Sekafî’ye verilen unvan.

meşy-i huyul ile altı saat imiş. Bu mevsimde cezâretü'l-arap güneşinin bî-amanlığı olmasaydı oraya kadar giderdim.

Haccâc'ı ziyaret etmekle haz-ı vicdanî hissederim. Çünkü kanaat-ı umûmiyye ne kadar hiddet ederse etsin, ben o merhûmu fevkâlade sevenlerden ve takdîr edenlerdenim. Halifeler, padişahlar da dahil olduğu hâlde, hıttâ-i Irakîyyeye tarih-i İslâmca tanındığı günden beri zimamdâran-ı umûrun en akıllı ve müdebbiri Haccâc'tır. Ondan sonra Midhat Paşa gelir.

Hatırımda kaldığına göre Haccâc otuz beş sene bu kırgın çöllerde hükümet etmiş. Ve Hindistan'ı, Türkistan'ı buralardan fethettirmiş. Haccâc gibi hakîm ve cihân-bîn bir adam elbette zamanı için en lüzumlu bir şekl-i idâreyi ittihaz etmişti. Zarûretler, mahzûratı ibâhe eder. Bununla beraber Haccâc'a isnad olunan ef'al ve mezâlimin yüzde doksan beşi eser-i garaz, iftira, mübalağa, yalandır. Eşher-i şühedası ilân olunan Said Bin Cübeyr'in²⁷⁰ bile mesele-i katli bîtarafâne tedkîk olunsa Haccâc'ın berâati tezâhür eder. Ömer Bin Abdülaziz Radiallahü anh efendimiz de olsaydı, o zamanda ve o mekânda Haccâc'ın hareket-i zarûriyesini ihtiyar veya saltanat-ı dünyeviyesine müebbeden veda ederdi!..

Devlet-i Emeviye'nin sukutunu icap etmiş olan kıyamın tahaddüsünü Haccâc ancak bu tarz-ı idare ile tehir etmişti. Abbasiler Emeviler'in makamına geçmekle sanki insaniyet ve İslâmiyet bir şey mi kazandı?.. Halife Abdülmelik namına mezun olduğu emr-i kazayı yine halife aleyhinde istîmale teşebbüs etmiş olmasından dolayı müstehak-ı nekâl görülmüş olan esirü'l-asl Said Bin Cübeyr'i idam etmekle, Kur'ân'a mahluk demediği için halife-i Abbasi me'munun emriyle dayak altında ikna edilmiş olan zavallı İmam Hanbel'in şehâdeti arasında bir fark varsa bu fark Haccâc'ın aleyhinde değil, lehindedir.

Fakat ben bu hakayık-ı samimiyyeyi kimseye söyleyemem. Söylemek istesem bile kimse dinlemek ve inanmak istemez. Haccâc'ın "Bâsıt" taki ikâmetgâhından hâlâ nişâneler mevcut imiş. Burada namına bir eser-i tezkâr vücûda getirmeyi tasavvur ettim. Basra eşrafından ve hamiyet ü ciddiyetini tevkir ettiğim zevâtın Abdülvehhâb El Kırtas Paşa nesâyih-i hayırhâhânesiyle bu emelin hayyiz-i husûle vusulünü işkâl etti. Abdülvehhâb Paşa'nın fikr ü kavline göre, ben böyle şey yaparsam efkâr-ı umûmiyyeye

²⁷⁰ Hadis ve tefsir konusundaki rivayetleriyle bilinen İslâm hukukçusu.

su-i te'sîr edermiş. Ve efkâr-ı umûmiyenin bu sûretle müteessir olması muvaffakiyetimi işkâl eylermiş.

Avamın temâyülâtına havassın cizye-güzâr olması bizde kesirü'l-vukûdur. Herkes, halkın meyl ü zehabını -batıl da olsa- nazar-ı itibara alıyor. Hatta ne kurşundan, ne kanundan korkan Talat Bey gibi kabadayı bir Dahiliye Nazırı bile avam denilen kitle-i müteneffise önünde ara sıra rızâcûyâne bir şekl ü vaz almaktadır.

Bu sözümden Talat Bey'i takdîr etmediğim anlaşılmasın. O bu zaman ve mekan için emsalsiz bir Dahiliye Nazırı'dır.

Hatırımdadır: Bir gün babamın yanında Haccâc'ı sena eder gibi olmuştum. "Miratü'l-İber" müellifi, ictihâdındaki hatayı -eğer varsa- izahât-ı müdellele ve muknia ile tashih edecek yerde, "Alemin nefret ettiği öyle bir herif hakkında hüsn-i niyet ve hüsn-i şehâdet göstermeye me'zun değilsin. Çık dışarı!" emriyle sözümü boğazıma ve kanaatimi vicdanıma tıkadı.

Halbuki babam mesâ'il-i ilmiyede halîm ve hamûl bir adamdı. Ve bazen bir mesele için saatlerce izahât vermekten üşenmezdi. Demek ki Haccâc'ın dasitân-ı muhayyel-i mezâlîmi herkes gibi babamın da vicdanında bir şûle-i kin îkad etmişti. Bunun şeyn ve arı haccâcdan ziyade, bize ve hepimize râci olmak iktiza eder.

Siz "Kitâbhâne-i Meşâhîr" meyanında Haccâc'ın da tercüme-i hâlini yazacağınızı vaat ve ilân etmiştiniz. Bilmem, incaz-ı vaat ettiniz mi?

Hamid Vehbi Efendi "Meşâhîr-i İslâm"²⁷¹ sırasında Haccâc için bir cüz' neşretmişse de müverrihîn-i kadimenin kıyl ü kâlini bir kere daha hülâsa ve tekrar etmekten başka bir eser-i teceddüd ve eser-i insaf gösterememiş. Sizden ve himmet ve faziletinizden bilhassa rica ederim, ki "Kitâbhâne-i Meşâhîr" in²⁷² bu noksanını hemen ikmâl ediniz. Haccâc'ın hukuk-ı mağsube-i tarihiyyesini iade etmek kadar bir müverrih için sevab ve savâb olabilecek bir şey yoktur. Name-i a'malinize bu hayrı tescîl etmekten nefsinizi mahrum buyurmayınız.

²⁷¹ 1884 yılında yayınlanan Hamid Vehbi'nin eseri Meşâhîr-i İslâm, İslâm dünyasındaki meşhur devlet adamlarının, edebi şahsiyetlerin, din bilginlerinin ve askerlerin biyografilerini içerir.

²⁷² Kitâbhâne-i Meşâhîr, Ebûzziya Tevfik'in 1881-1886 yılları arasında yayımladığı ünlü kişilerin hayatlarına dair bir kitap serisidir.

Bu çöllerde müebbeden kalmak mukadderatımızdan değİLse bir iki güne kadar Basra’ya avdet mukarreratımızdandır. Tâzîmat ve tahassürât-ı mâlânihâyemi²⁷³ bir kerre daha bu varakpâre huzur-ı sâminize iblâğ etsin. Baki²⁷⁴

²⁷³ mâlânihâye (Ar. mâ “şey” ; lâ-nihâye “nihâyeti yok”tan): Sonsuz, nihayetsiz.

²⁷⁴ Klişe bir ifadedir. “Hoşçakal” anlamında metni bitirince kullanılır. Kalıcı olan sadece Allah demektir. Süleyman Nazif’in metnin sonundaki bu ifadesi samimiyetin bir göstergesidir. “el-baki, hüve’l-baki” gibi tabirler de kullanılır.

2.23. “NEŞİDE-İ İĞTİŞAŞIN NAKARÂTI”, HAK, 30 TEMMUZ 1912

Neşîde-i iğtişaşın bugünkü nakarâtı Meclis-i Mebusan’ın feshidir. Bir ekalliyet-i mahrumenin sûzinakten bestelemek istediği şu üç kelime de bitaraf Osmanlılar, meşrutiyet-i Osmaniye ve hatta mevcudiyet-i milliyenin bir mersiye-i müstakbelesini dinliyorlar.

Bu memleketin her şeyden ziyade ve bilhassa bu zamanda sükûna ihtiyacı vardır. Yedi, sekiz emelşikeste mebus namzedinin hırsını tatmin için, iki yüz bu kadar sahib-i haysiyet milletvekili “Siz haksız intihap olundunuz. Mebusluğa müstahak değilsiniz..” tahkiriyle vilâyetlerine iade olunamaz.

Arnavutluk’un îka-ı iğtişaş için zaten ve daima sebepler arayan bir köşesindeki yangını hükümet-i hâzıra, memleketin her tarafına sirâyet ettirmek istemezse bu talebin imkân-ı tekrarını katiyen izâle²⁷⁵ etmelidir.

Mefâhir-i askeriyemizin son timsal-i berhayatı olan Gazi Ahmed Muhtar Paşa, efkâr-ı umumiye-i insaniyeye vadettiği “sükûn ve kanun” devrini diyarımızda hakikaten açmak istiyorsa, en aziz bir hakk-ı millîyi rencide etmekle işe başlamaktan tevakkî etsin.

Kabinenin ıskat-ı acibinden sonra nöbet Meclis-i Millîye²⁷⁶ geldi. Bu pek tabîî idi. Gûya ümmeti temsil edemeyen bu heyet feshedilmez ve yerine Osmanlılar’ın hakikî vekilleri -yani kendileri- gelmezse bu memleket imkânyab-ı rehâ olamazmış.

Osmanlılar namına ileri sürülen bu davaya latme-i tekzip ve tahkiri indirecek gene Osmanlılar, fakat bîgarez, makasıd-ı hodgâmeneden mütecerrid, vatanperver Osmanlılar olmalıdır.

Bugün Şûrâ-yı Ümmetimiz’de üç yüze karib vatandaşımız haysiyetle, samimiyetle, irfan ve ehliyetle hâkimiyet-i milliyeyi temsil ve tatbik etmektedir. Bunlara atfedilecek enzar-ı istihfafi millet istihdaf eder. Benim tanıdığım ve sevdiğim Osmanlı vilâyetlerinde pek az kimse vardır ki İstanbul’un karanlık mahâfilinden yükselen bu seslerin seviyesine gûş-ı itibarını tenzil etmek tenezzülünde bulunsun.

²⁷⁵ izâle (Ar. zevâl “helak olmak, gitmek”ten): Yok etme, ortadan kaldırma.

²⁷⁶ Meclis-i Millî: Millet Meclisi.

Hâlâ kimler ve kaç nefer oldukları bilinmeyen kırmızı mühürlü ve siyah emelli bir şîrzime-i muzlimenin²⁷⁷ makasına hükümet ittibâ ile - farz-ı muhal²⁷⁸ olarak - Meclis-i Mebusan'ı dağıtırsa üç, beş ay sonra mevki-i iktidara gelecek olan -ki geleceği muhakkaktır- kuvve-i muhalife ve münevvere aynı usule müracaat etmek hakkını nefsinde hissetmez mi?

Mebuslar da vükelâ gibi ve vükelâ ile birlikte ıskat edilirse hakimiyet-i milliyenin emniyet ve istiklâline kim kefâlet edebilir? Her yerde kabine meclise istinad eder. Bizde ise meclisin kabineye sığınması gibi acayip ve muzır bir hâl ihdas edilmek isteniliyor. “Vatan elden giderse ellerinde para edecek sanatları bulunmadığı için açlıktan öleceklerini beyannâmelerle câr-ı aktar-ı âleme ilân eden kahraman taslakları tarafından Meclis-i Mebusan reisinin hanesine bırakılan varaka-i tehdidiyyede iğrenç iğrenç sırtan âmâl ve ihtirasât, hükümete ve hükümdara kadar icrâ-yı nüfuz edip de Şûrâ-yı Ümmet'in âmil-i feshi olursa vay bu ümmetin ve bu hükümetin hâline!..”

Hakikî bir vatanperver, hususiyle bir asker, vatan elden giderse, mevcudiyet-i sefilesinin mâye-i devamı olan bir lokma ekmeğin endişe-i zıya'ıyla değil, gaye-i hayâlîsinin musibet-i ufûlüyle bî-karar olmalıdır.

Eski Yeniçeriler kazan kaldırdıkları zamanlarda bile vatani bir buğday tarlası derekesine indirmediler ve bu kadar adî şeyler kusmadılar. Bu zamanın tarihini yazacak olanlar şu sözü fırka-i cedidenin [eğer bunlara fırka demek câizse] şîarı²⁷⁹ sûretinde kaydedeceklerdir.

Böyle ellerle bir memleket idare olunmaz, batar.

Hayret ve esefle görüyoruz ki vatanperver olduklarını zan ve ilân eden bazı adamlar, Arnavutluk vekayiine enzar-ı müsâma ile bakmak istiyorlar. İtalya'nın âmaline kendi askerlerinden ziyade hâdim olan bu - maa't-teessüf - Osmanlılar, Yakovalı Rıza, İsa Bolatin, İdris Sefer ağızlarıyla hiçbir necip iddia dermeyeran edemediler.

²⁷⁷ şîrzime-i muzlime: Karanlık küçük topluluk.

²⁷⁸ farz-ı muhal: Farzedelim ki, tualım ki.

²⁷⁹ şîar: 1- İz, işaret. 2- Düstur. 3- Âdet, yol. (Metinde işaret anlamında kullanılmıştır.)

Yakovalı denilen herif, vazîfeperver bir Osmanlı zâbitini -kendi gibi eşkıyaya yakışacak bir sûrette- salben idam ediyor da etrafındaki Osmanlı askeri kımıldamıyor. Aman Yarabbî!..

Bu memleketin muhit-i hiss ü idrâkinde esen hevâ-yı mesmûm²⁸⁰ nedir?..

²⁸⁰ hevâ-yı mesmum: (Metinde) zehirli hava.

2.24. “BÜYÜK HÜKÜMDAR”, HAK, 1 AĞUSTOS 1912

Bu satırlar yazılırken Büyük Mikado’nun²⁸¹ tabutu huzurunda Japonya’nın altmış milyon hür ve vakûr evlâdı ye’s ve telehhüfle ağlıyor. Tarihin tanıdığı ve tanıttığı hükümdarlar arasında hiçbir ser-i mütetevvic gösterilemez ki o sirişk-i mateme bunun kadar müstehak olsun.

Mutsuhito yalnız bir hükümdar ve yalnız bir peder değil, bunların ve her şeyinin fevkinde bir mürebbî-i ümmet idi.

Cülûs ederken bilumum revâbıt-ı ictimaiyye ve siyasiyyesini târumar bir hâlde bulduğu memleketinin emniyet-i dâhiliyesini iade ile haysiyet-i hariciyesini te’sis etti. Bu merhum ve muhterem hükümdarın mücahedât-ı medidesi sayesinde ki Japonya bugün hem yaşıyor, hem mevcudiyet-i muazzamasını dünyanın her tarafında ihsas ediyor.

Mutsuhito şan ve şerefle pîrâyedar olan bu neticeyi istihsal için pek çok uğraştı. Edvâr-ı mütekaddimenin kuyûd ve îtiyadât-ı müdevveresi her hatve-i azmi önünde bir mâniâ, bir akabe idi. Bunları birer birer yıktı. Gaye-i hayâl ve amâline vusûlü te’mine kâfil²⁸² vesaiti memleketinin dahil ve haricinde bizzat taharrî ve intihab ediyordu.

Devletin te’sis-i miknetine hâdim olacak rical-i hükümeti efrâd-ı kavmi arasında mevcûd ve müstahzar bulmamıştı. Bunları birer birer kendi yetiştirdi. Ve perverdegân-ı hamiyetinin üstünde bir peder şefkati, bir birâder ihtimâmıyla titrerdi. O zevât-ı fâzıladan Marki Ito -ki Japonya rical-i siyasiyyesinin en büyüklerindendir.- Kore’de bir suikasta kurban olduğu zaman, velînîmeti olan Mikado saatlerce ağlamıştı.

Bu gibi şâhâne kadirdanlığın ve nîmetşinaslığın emsâlini irâe ve ta’dâd etmekte, baid ve karîb, Şarkın tarihi pek ziyâde mümsiktir.²⁸³ Halife-i Abbasi Mansûr saltanat-ı dünyeviyesinin vâzı-ı fedakârı olan Ebu Müslim Horasani’nin, Harunü’r-Reşid Bermekî’nin, Osmanlı Padişahı Sultan Mehmed-i Sani Mahmud Paşa’nın, Murad-ı Sâlis Sokullu Mehmed Paşa’nın, Mahmud-ı Sani Alemdâr Mustafa Paşa’nın, Abdülhamid-i Sani Mithad Paşa’nın hidemat-ı hamiyetkârânelerine ölüm şeklinde tayin-i mükafât etmişlerdi.

²⁸¹ Mikado: Japon İmparatorlarına verilen unvan.

²⁸² kâfil (Ar. kefâlet “kefil olmak”tan): Bir işi üzerine alan kimse.

²⁸³ mümsik (Ar. imsâk “bırakmamak, tutmak”tan): Cimri.

Biz burada büyük ve ebedî Mikado'nun meâsir-i bülendini ta'dâd etmeyeceğiz. Her biri bir hükümdara ders-i siyaset olmaya layık olan ictihâdât-ı meşkûresini tahlil etmek müverrihlere ait bir vazifedir.

Türkiye, birçok hissiyat ile sevdiği Japonya'nın matemine hüznün ve hürmetle iştirak eder. Vatanımızın derûn ve birununda lâyuad metâib ve mehâlikin mevcudiyet-i milliyeye darabat-ı mütevâlîye ettirdiği bu dakikalarda bile Osmanlılar nevmîd-i ferdâ değildirler. Biz müşkilât-ı mevcûdeyi iktihâm²⁸⁴ edebilecek kudretle itmînan-ı halâsı, kendi vakayinâme-i mevcûdiyetimizle ümem-i sairenin²⁸⁵ sahâif-i mukadderâtından topladığımız bu sırada büyük Japonya'nın tarihi bize bir teselli ve bir ümit gönderiyor.

²⁸⁴ iktihâm (Ar. kuhûm "saldırmak, atılmak"tan): 1-Göğüs germe, dayanma (Metindeki anlamı). 2- Saldırma.

²⁸⁵ ümem-i saire: Öteki milletler.

2.25. “GARAM”²⁸⁶ HAKKINDA”, ŞEHBÂL, 1 AĞUSTOS 1912

(İNTİKAD)

Üstad-ı azimü’ş-şânım Abdülhak Hamid Bey henüz intişâr etmemiş âsâr-ı pâyidarından “Garam”ı “Şehbâl”e tefrika sûretinde neşretmeye müsâade buyurdular. Bu bedîa-yı mevkutenin sahâif-i müzeyyenesi belki bir seneden ziyade “Garam”ın ebyât-ı nefisesiyle tezyîd-i zîb ü mübâhât edecektir.

Şair-i Âzam’ın dehâ-yı bülendi “Garam”da belki her eserinden ziyade görülür. Hevesat-ı muhabbetten efkâr-ı hikmete ve terâne-i mestîden neşve-i tasavvufa kadar elvâh-ı mütezâdde bu sahifelerde en cazip eşkâliyle ayandır.

Eser otuz beş sene evvel yazılmış. En büyük kısmını yine “Garam”ın mübdi-i bedâyi-perverîne medyûn olan terakkiyat-ı edebiyeye ve nazmiyyemizin şekl-i hazırı karşısında belki nakayis-i lafziyeden addolunacak kelimât ve terâkibe bu eserde tesadüf olunur. Meselâ üstad, bundan evvel gelen harf-i meddi ara sıra temdîd ile fesâhatin bu kaide-i meriyyesine ittiba etmediklerini ilân için:

Gerçi umran görmeye şâyândır

Kabrin en mâmuru da virândır

gibi beyitler yazmışlardır.

Birkaç eser-i manzûmunu serâpâ kavâfi-i mukayyede ile ibdâ edecek kadar servet-i bî-pâyan-ı elfaz göstermiş olan Şair-i Âzam yine bu “Garam”da,

Bir taraftan çıktı menviyattan²⁸⁷,

Bildiğim şeyler tabiiyattan.

gibi şüpheli kafiyele yazmakta beis görmemişler. Maamâfih bunlar eserin şâşaa-yı umûmiyesi huzurunda Güneş’in şamatından daha nâ-mer’î kalır. Esere terdîf buyurdıkları bir iltifatname-i tilmiz-nevazenede²⁸⁸ kendilerine has olan tevazu-yı bülend ile buyuruyorlar ki:

²⁸⁶ Abdülhak Hâmid’in zihnindeki bütün problemleri dile getirdiği şiirlerinden oluşan eseridir. Anlamı “Büyük Aşk”tır.

²⁸⁷ menviyât: Niyetler.

²⁸⁸ tilmiz-nevazene: Gönünü okşayacak bir talebe.

iltifatname-i tilmiz-nevazene: Talebesini okşayan iltifat mektubu.

“Eserin tarz-ı beyân ve lisanı kadim ise de tağyir etmek istemedim. Meselâ - kim - hem - ler - var - lar lisan-ı hazıra tevafuk etmeyecek sûrettedir. Fakat ne yapayım, bir kere daha genç olamam, değil mi?..

İmlâ meselesi başka. Belki Garam’ın mevzûu hoş a gitmeyecektir. Yine ne yapayım ki bundan otuz beş sene mukaddem yazılmış bir eser-i cehâlet; yahud bir eser-i asr-ı cehâlettir. “Şehbâl” bunu kabul etmeyecek olursa bittabi iadesine himmet buyurursunuz. Çünkü vaktiyle tâbilerin²⁸⁹ birisinden aldığım bir mektupta -Mazi Mesîrelerinden- namıyla gönderdiğim bir manzumeye şimdiki gençlerin arzuları vech ile tahrir-i eş’ar etmekliğim tavsiye edilmiş idi. Siz bilirsiniz ki bendeniz hiçbir kimsenin arzusu vech ile kağıt karalayamam...”

Abdülhak Hamid Bey’in vücûduyla Ümmet-i Osmaniye iftihar ettiğı gibi en güzel eserlerinden birini neşre vesâtet etmekle de “Şehbâl” bihakkın mübâhîdir.

²⁸⁹ tâbi (Ar. tab’ “kitap vb. basmak”tan): Kitap basan, yayımcı.

2.26. “HAYAL DEĞİL HAKİKAT”, DONANMA, EYLÜL 1912

(KISM-I İCTİMAİ)

-Bulgar Kralı'nın²⁹⁰ beyannamesinden sonra-

Keşke bu satırlar yalnız Türkler arasında ve yalnız Osmanlı diyârında değil, Ezân-ı Muhammedî ile her gün beş kere tanindâr-ı istiğrak olan her belde-i ma'sume ve her karye-i mazlûmede okunsa!..

On beş gün evvel Afrika'daki son toprağımıza ve son hakimiyetimize veda ettik. Kuvvetin tahakküm-i anifi altında bir kere daha ezilen hakkımızın matem-i zıyâ'ıyla sirişk-âlûd olan nazarlarım, bugün Asya'nın şimâlinden Afrika'nın cenubuna kadar, her yerde ve her köşede bir şûle-i ümid arıyor.

Ben o şûleyi buldum. Ve muhakemât ve kanaatimle tespit ettim. Hak-ı magsûbum elbette bir gün evlâd ü ahfadıma fâiz-i mürekkebiyle²⁹¹ iade olunacak. Ben buna kani ve bununla tesliyetyabım.

Kanaat-ı fikriyem her ne olursa olsun, ben bugün din-i mübinden bir sadaka-i teselli dileniyor. Ve alıyorum. En muhtarip gönüllere en me'yus dakikalarında devâ-yı sükûn ihzar eden iman, bugün benim ırkî, dinî, siyasî matemlerimi uyutmaktadır. Bu matem bir gün yine uyanacak; fakat nâlân uyuyup handan uyanan etfâl-i mâsûme gibi pür-şevk-i hayat olduğu hâlde.

Ah ey eyyam-ı siyahın hatırat-ı giryanı! Münevver günlerin ezvâk-ı mes'adeti simanızın iltivaât-ı mâtemdârına ne vakit ibtisamrîz-i sürur olacak!..

On sekizinci asr-ı milâdi Ümmet-i Muhammed için bir kıyamet-i felâket oldu. Cihan-ı İslâmiyet'in serhadd-i garbîsinde -ki en tehlikeli noktasıdır- beş yüz seneden beri kaim duran Osmanlılar, Ruslarla Nemseliler'in tecavüzât-ı pey-â-peyiyle sarsılıp duruyordu. Hindistan çürümüş, tarumâr olmuştu. Şimâlî Afrika, içinden kemirilen bir ağaç gibi, kendi kendine inhilâl etmeye hazırlanıyordu. Kırım takımıyla²⁹² Rusya'ya gitti.

²⁹⁰ I. Ferdinand.

²⁹¹ fâiz-i mürekkeb: Bileşik faiz.

²⁹² Kırım takım adaları.

Yalnız İran'ın a'sab-ı ümidinden Nadir Şah²⁹³ bir aralık bir cereyân-ı hayat geçirir gibi olmuştu. Fakat bu bir kasırganın seyri gibi oldu. Nadir Şah Acemistan'ın sahne-i mukadderâtından çekildiği zaman, o buk'a-yı şiir ve hayal pek elim sûrette sarsılmış ve çökmüştü. O kadar ki hâlâ başını kaldıramıyor.

On sekizinci asrın başladığını on dokuzuncu asır itmam etmeye çalıştı. Biz kerrat ile düçâr-ı inkisâm olduk. Rumeli kalbgâhından vuruluyor, Anadolu'nun cidâr-ı tarumârı olan Kafkas dağlarıyla mâile-i garbiyesi dübb-i şimâlin -er geç kırılacak-pençesine düşüyordu.

Cezayirle Tunus Fransa'ya, Mısırda Cezîretü'l-Arabın aksam-ı cenûbiyyesi İngiltere'ye, bahr-ı ahmerin²⁹⁴ sahil-i garbisindeki yerlerimizle Trablusgarb ve Bingazi - Ah Trablusgarb ve Bingazi!- İtalya'ya gitti. Yirminci asrın öşr-i sanisinden iki sene güzêran olduğu hâlde hâlimiz ve mevkimiz budur.

Ezân-ı Muhammedî ile her gün beş kere tanindâr-ı istiğrak olan her belde-i masûme ve karye-i mazlûmede bilinsin ki dokuz yüz sene evvel ilân edilmiş olan ehl-i salib²⁹⁵ muhârebatı hâlâ devam ediyor.

Fakat bu mesâib, a'sab-ı ümmete îras-ı zaaf etmesin. Abdurrahmanü'l-Gâfîkî²⁹⁶ Poitiers'i sarsarken kimin hatırına gelirdi ki bir İspanya devleti tekrar dirilecek. Ve kendi dinini kabul etmeyenleri diri diri yakacak!

Kimin hatırına gelirdi ki Osmanlı ordusunun muzafferiyât-ı adîdesiyle çiğnenen topraklarda bir Bulgaristan, bir Sırbistan, bir Yunanistan, bir Karadağ tekrar devletler te'sis etsin. Ve bugün ellerinde ehl-i salibin bayrakları olduğu hâlde ordularını Âl-i Osman devletinin pâyitahtına kadar saldırmak cüretinde bulunsun!

Ezan-ı Muhammedi ile her gün beş defa tanindâr-ı istiğrak olan her beldenin ve her karyenin halkı bilmelidir ki ehl-i salib orduları, büyük Avrupa devletlerinin müsâmahadan ziyade teşvîke benzeyen ihmalleri veya başka hâlleri önünde hilâfet-i Muhammediye'nin makarr-ı mübarekine doğru ilerliyor.

²⁹³ Afşar Hanedanı'nın kurucusu ve İran'ın 1736-1747 yılları arasındaki hükümdarıdır. İran, Azerbaycan, Hindistan'ın kuzeyi ve Orta Asya'nın bir bölümünü içine alan büyük Afşarlar imparatorluğunu yarattı.

²⁹⁴ Bahr-ı ahmer: Kızıldeniz.

²⁹⁵ Ehl-i salib: Haçlılar.

²⁹⁶ Emevîler devri Endülüs valisi ve kumandanıdır.

Bununla beraber ben nevmîd-i ferda değilim. Gönlüm iman ve ümit ile doludur. Bilirim ki ümit eden ihraz eder. Bir intibah-ı İslâm ile mesâib-i güzeste tamir edilecektir. Buna kulûb-ı zaife ashâbı belki “hayal” derler. Fakat her hakikat hayalin meşîme-i feyz-â-feyzinden doğmuştur. Vaktiyle esir ve vahşetgâh olan Amerika, bugün hür ve mütemeddin bir kıtadır. Kıtaat-ı saireye meydan okuyor. On dokuzuncu asrın mebâdîsinde İtalya perişan bir diyar idi, yarım asır geçmeden topraklarından muazzam ve muntazam bir devlet fışkırdı. Tekrar ederim ki biz istersek mesâib-i güzesteyi tamir edebiliriz ey Müslümanlar!..

Rusya’daki Tatarlar arasında büyük bir intibah-ı millî husûle geldi. Çarın hükümeti ve tahakkümü ne kadar bî-aman olursa olsun, bu terakkiyatı tevkif edemeyecektir; tevkif etmek şöyle dursun, tahdid etmeye bile imkânâyab olamaz. Terakkî’nin kudret-i sereyanı, en mühlik ve müstevlî²⁹⁷ hastalıkların tab-ı sirâyetinden ziyadedir. Efradın saadet-i hayatını te’mîn eden terakkiyat-ı medeniye ferdin hayat-ı istibdâdını ezer.. Buna binâendir ki Moskoflar’ın tenvîm-i İslâm’a masruf olacak mesâisi yalnız bir gaye te’mîn edebilecektir ki o da “İntibah-ı İslâm” dır. Buhara’nın, Semerkand’ın, Kaşgar’ın uyun-ı nâimesi elbette açılacak ve sahrâ-yı kebirle Deşt-i Kıpçak²⁹⁸ dest-be-dest-i vifak²⁹⁹ olarak, Hazret-i Muhammed’in bin üç yüz sene evvel işaret etmiş olduğu gaye-i hayale doğru yürüyecektir.

“Çin”de elli milyon ehl-i İslâm mütevattın bulunuyor. Geçen sene orada cumhuriyet ilân olundu. Yerin dibine geçen Çin hükümet-i semâviyyesinden ziyade, şekl-i hazır-ı idarenin muvafık-ı şer-i Muhammedî olduğunu Pekin’deki kadı-yı ekberleri vasıtasıyla ilân ederek cumhuriyeti tasdik ettiler. Yalnız bir şart dermeyen ediyorlar:

“İstanbul’daki hilafet-i İslâmiyenin hayr ve menfaatine hizmet!”

Avrupa’nın istilâsı önünde bir gün behemehâl uyanacak olan yerlerden Çin-i maçin³⁰⁰ de bugün Asya’nın ileri karakolu Osmanlılar olduğunu idrâk etmiş. Kim iddia edebilir ki bir gün bir Osmanlı ve Çin ittifakı insaniyetin kısm-ı âzamını bir taassub-ı hodgâmın şerrinden vikâyeye sa’y etmesin.

²⁹⁷ müstevlî (Ar. istilâ “zaptetmek, kaplamak”tan): 1- Bir yeri zapteden kimse. 2- Yayılan. 3- Salgın (Metindeki anlamı).

²⁹⁸ Deşt-i Kıpçak: Kafkas Dağları’nın kuzeyinde, Dinyester ile İrtiş ırmakları arasındaki bölgenin tarihsel adıdır. Kıpçak çölü veya Kıpçak bozkırı anlamına da gelir. Heyhat sahrası ya da kısaca Heyhat olarak da bilinir.

²⁹⁹ dest-be-dest-i vifak: El ele tutuşmak.

³⁰⁰ Çin-i maçin: Çin ve Çin’in güney kısmı.

Hindistan ise -Kendi gözlerimle gördüm- pek ziyade müterakkîdir. Medeniyet-i beşeriyenin kehvâre-i evvelinini³⁰¹ sallayan Hint'in Müslümanları, istikbâl-i İslâma pek çok şeyler vaat ediyor.

Afrika'ya gelince: Ebhar-ı muhitanın kalbgâhına bir bıçak gibi saplanmış olan bu kıta bir gün behemehâl bir Müslüman Afrikası olacaktır. Buna o kadar eminim ki ufuklarında münhasıran livâü'l-hamd-ı İslâmın temevvüc ettiğini şimdiden görüyorum. Cezr ü med-i akvâm ile Afrika bir kere daha çalkalandıktan sonra nefesine ircâ-yı mâlikiyet edecektir.

Afrika akvâm-ı gayr-ı mütemeddinesinin edyan-ı hazırası bir medeniyet için kifâyet veya medeniyetin savlet-i icabâtı önünde mukavemet edemez. Orada bugün iki din ilerliyor: Birisi Katolik ve Protestan misyonerlerinin vesâtet-i hedâyâsıyla Hristiyanlık, diğeri yalnız Allah'ın şule-i hidâyetiyle Müslümanlık!.. Misyonerlerinin o kadar mesâî-i fedakârânelerine rağmen Hristiyanlık, öşrü nisbetinde intişar edemiyor. Öteden bir aile tenassur³⁰² ederse beriden bir kabile Müslüman olmaktadır. Ve sebebi ise pek basittir:

Ruh-ı İslâm Afrika'nın cism-i hayat ve temeddününe daha ziyade tevâfuk ediyor da onun için!

Tenassur eden Afrikalıları Avrupa adâtı hususiyle Avrupa müskiratı bitirmektedir. Ahâli-i müslimesi ise o akâlim-i muhrike ve muhterikede küül tahrîbatından âzâde, abdestli, namazlı, sünnetli, sabur ve mütevekkil bir maişet-i mes'ûde emrediyor.

Afrika'nın vasatında ve hatta şimâlinde tavattun etmiş olan Avrupalılar iklimin icâbât-ı tereddîsâzına mukavemet edememektedirler. Ahval-i hâzıra ümitlerimizi tağlit etmesin, ve Afrika'nın hâl-i hazırda sahib veya müstevlîleri kimler olursa olsun, o kıta istikbâlde Müslümanların Afrikasıdır.

Ezan-ı Muhammedi ile her gün beş defa tanindâr-ı istiğrak olan her belde ve her karyenin sekene-i mazlûmesine tavsiye ederim ki ümit etsinler. Ve bir cehd-i medid ve muttaridle³⁰³ çalışsınlar.

³⁰¹ kehvâre-i evvelin: Eskilerin beşiği.

³⁰² tenassur (Ar. nasrânî "Hristiyan"dan): Hristiyan olma.

³⁰³ muttarid (Ar. ittîrâd "birbirini takip etmek"ten): Düzenli bir şekilde.

2.27. “OSMANLI AZMİ”, TASVİR-İ EFKÂR, 10 EKİM 1912

“Mergpâş-ı intikam ol ey silâh,

“Sensin ancak alet-i sulh u salâh!

(Bırakın uyusun!..

Başını İşkodra³⁰⁴ dağlarına dayamış... Ayaklarını Basra Körfezi’ne uzatmış... Teneffüslerinden celâdet-i masume intişâr eden bu zararsız, hatarsız³⁰⁵ şir-i nâimi uyandırmak tehlikelidir.

(Bırakın uyusun!)

İşte bir hafta evvele kadar her vicdandan gelen nidâ-yı ikaz, bu temennâ-yı tenvim idi. Fakat bugün vicdan-ı Osmanîden yalnız tehevür ve intikam sesleri yükseliyor. Bugün vicdan-ı Osmanîde titreyen ve kükreyen yalnız ölüm hisleri ve ölüm arzularıdır: Ölmek ve öldürmek!

Evet, bizim bir hafta evvele kadar harbden başka yapacak şeylerimiz vardı: Harabelerimizi imar etmek istiyorduk... Irkımızın kabiliyet-i temeddününü tenmiye ile heyet-i insaniye arasında hem müstaid, hem müstehak olduğumuz mevkiî ihraz etmek emel-i münferidimizdi. Fakat bugün etrafımızda ağlayan harabelerin adedini arttırmak istiyoruz. Bugün Balkan şibh-i cezîresinin³⁰⁶ -zaten bereketdâr olmayan- kesâfet-i nüfûsunu azaltmak ne kadar vazifemizse o kadar da zevkimizdir.

Her tarla bir bölüğe maktel olsun. [Her] ovada bir ordunun kabristanı kazılsın, vatan (.....) medeniyet-i hazıraya bir mersiye-i perîşan okusun.

(.....) [Osmanlıların] Avrupa’ya veda etmesi mukadder ise -zaten (.....) olduğumuz- bu yerleri bir yangın mahali şeklinde iade edeceğiz. Öyle bir yangın ki kıvılcımları müebbeden sönmesin; ve Avrupa [medeniyetini] ile’l-ebed tutuştursun.

Balkanların muvazenet-i hazırası haleldar olursa Avrupa’nın büyük, küçük, uzak, yakın her devleti ve her devletin mevki-i siyasisi sarsılır. Bunu bilen, gören ve

³⁰⁴ Arnavutluk’un kuzeybatısında bir şehir ve belediyedir.

³⁰⁵ hatar: Tehlike, güvensizlik.

³⁰⁶ şibh-i cezîre (Ar. şibh “benzer” ; cezîre “ada” dan): Yarımada.
Balkan şibh-i cezîresi: Balkan Yarımadası.

tasdik eden Avrupa'nın sükûtunu, hatta teşvik ve teşcîini tarif için tarih ilerde hiçbir kelime bulamayacaktır.

İşte biz tarih muvâcehesinde, insaniyet karşısında, Allah huzurunda yemin ediyoruz ki Avrupa'yı ihtiyarımızla bırakmayacağız. Asya-yı Osmanîde ne kadar vesait-i ceng ü cidâlimiz varsa hepsi sarf edilecek ve bundan başka halife-i İslâmın rûy-i zemîndeki³⁰⁷ nüfûz-ı mübâreki de Avrupa'daki hak ve haysiyetimizi muhafazaya çalışacaktır. Dün Hindistan'dan “Tanin” sütunlarına seyyâle-i berkıyye ile gelen bir sadâ-yı İslâm, vaktiyle Viyana surları önünde îlâ edilmiş olan tekbîr seslerini ihtar ediyordu. Evet, Allah büyüktür. Hristiyanların itikadınca Hazret-i Mesih'in timsâl-i şehâdeti olan salibe hilâlin vazife-i katl ve idamını ne emr eder, ne münasip görür. Peygamberler, ümmetleri birbirine boğazlatmak için bu âleme gelmediler.

Hayır, biz Avrupa'dan çıkmayacağız. Eğer sanâdid-i medeniyet nâsiye-i bîkesimize böyle bir kitabe yazmak istiyorsa onu silecek kadar kan damarlarımızda lillâhi'l-hamd³⁰⁸ mevcuttur.

Askerlerimizin nasıl bir şevk ve tehâlükle serhadlere koştuğunu görenler Osmanlı azminin ne kadar teyakkuz ve teheyyüc etmiş olduğunu takdir edebilirler. Dünyada ölümün bu derecede istihfaf ve bu derecede arzu edildiği bir hâl ve mahal görülmemiştir. Hak bizde, tefevvuk-ı maddi bizde, evsaf-ı maneviye bizde. Zahîrimiz de falan veya filan devlet değil, Allah'tır. Karadağ salı gününden beri muhâsame-i fiiliyyede bulunuyor. Bu satırların intişar edeceği dakikada, ihtimal ki, diğer devletler de sahne-i harbin ridâ-yı mütereddidini kaldırmış bulunacaklardır.

(.....) [Osmanilerin] nigah-ı teyakkuz ve hamiyetine bir nokta arz etmek isteriz.

Vekayi-i harbiyede netice-i katiyeye hakim harekât ve hadisât, nazar-ı itibara alınır, ahval-i müteferria³⁰⁹ değil. Mesela Karadağ Berane³¹⁰ kazasına tecavüz etti. Belki diğerleri de müstahkem olmayan bazı köy ve kasabalarımıza tasallut ederler. Zaten mevâki-i zaife ile eşhas-ı acizeye taarruz etmek korkakların gösterebileceği yegâne

³⁰⁷ rûy-i zemîn (Fars. rûy “yüz” ; zemîn “yer” den): Yeryüzü.

³⁰⁸ Lillâhi'l-hamd: Allah için, Allah'a şükür ki.

³⁰⁹ ahval-i müteferria: Çeşitli durumlar.

³¹⁰ Karadağ'da bulunan bir şehir ve belediyedir. Şehir, ülkenin kuzeydoğusunda Lim Nehri'nin kıyısında yer almaktadır. Berane, Osmanlı döneminde İpek Sancağı'na bağlı bir kaza idi.

eser-i besâlettir. Ve bu gibi harekât-ı zelileyi îzam³¹¹ ile neşr ve tefâhür etmek de yegâne faziletleridir.

Hakları gibi kuvvetlerine de emin olan Osmanlılar muhakkak bilsinler ki neticede galebe bizim, zafer bizim, şan bizimdir.

³¹¹ îzam (Ar. ‘izam “büyük olmak”tan): Gereğinden fazla önem verme.

2.28. “İNGİLTERE VE BİZ”, YENİ TASVİR-İ EFKÂR, 14 EKİM 1912

(SİYASİYYAT)

Hükümet-i hazırâ'nın sukutuyla İttihat ve Terakki'nin tekrar mevki-i iktidâra gelmesi ihtimali İngiltere Devleti'ni tedhiş etmekte olduğu Avrupa gazetelerinden naklen bizim evrâk-ı havâdisde³¹² de ara sıra mevzu bahis oluyor. İttihat ve Terakki merkez-i umûmîsinin bu işâat karşısında sakit durmamasını arzu ederdik. Çünkü bu şâyia ve bu mesele yalnız bir fırkanın ve bir hükümetin nüfûz ve ikbaline tahakküm etmez; belki memleketin hayatına hakim olabilecek bir mahiyet ve nezaketi de haizdir.

İttihat ve Terakki merkez-i umumîsinin bu babdaki efkârını bilmezsem de, cemiyetin ruhu bu şâyiaat ve mesâilden ne yolda mütehassis olduğunu tayin edebilirim.

Her cemiyet ve her ferd -eğer şahsa ait emellerden tahlis-i ictihad etmiş ise- falân veya filân devletle münasebâtını yalnız memleketinin menâfi-i hakikiyesi noktasından tedkîk ve tanzîm eder. Vicdanım daima İngiltere muhâdenetinin takarrürüne seyyaldir. Çünkü enzar-ı tamâi Memâlik-i Osmaniyye'ye tevcih eden bilumum Avrupa hükümdarları son yüz sene zarfında daima İngiltere'yi karşılarında gördüler. Ve İmparator Birinci Napoleon'dan³¹³ Çar İkinci Aleksandır'a kadar her tacdar-ı harise işaret-i [tevakkuf veren] o İngiltere oldu. Mehmed Ali Paşa'nın amâl ve tecavüzâtını akim bırakan yine İngiltere olduğu gibi!..

Vatan-ı Osmanî'nin yalnız merâkiz-i idaresiyle mahâfil-i siyasiyesinde değil, en izbe kasabât ve kurâsında³¹⁴ bile İngiliz meveddetine küşâde-kalblere tesadûf edilir. Sultan Abdülhamid-i Sani'nin zamanında İngiliz politikasından mâkûsen istifade edilirdi. Çünkü hürriyet-i akvamın vâzı-ı evvel-i esası olan İngiltere'den tebâüdle siyaset-i umumîyyede rakibi olanlara mütemâyil olmak, Hakan-ı Sabık yanında büyük bir nişâne-i sadakat ve medar-ı ikbal idi. İnkılâbı müteâkip Osmanlı gönülleri umumiyetle İngiltere cihetine teveccüh etti. Bu tahavvül bir iki adamın netice-i mesaisi değil, yüz senelik hissiyât-ı milliyenin bir tezahür-i samimisi idi. Bu muhabbeti falân veya filân adamlara mâl edenler, hiss-i umumî-i ümmetin dairesiyle mikyasını fevka'l-had³¹⁵ küçültmüş olurlar. Bizim her devletten ziyade İngiliz dostluğuna olan ihtiyacımız gayr-ı münkerdir. Fakat müşkilât ve mezâhim-i gûnagûn karşısında bile kudret-i

³¹² evrâk-ı havâdis: Gazeteler.

³¹³ 1804-1814 arasında Fransa İmparatoru olan Napoleon Bonaparte.

³¹⁴ kurâ (Ar. karye “köy”ün çoğulu): Köyler.

³¹⁵ fevka'l-had: Haddinden fazla, aşırı derecede.

mukavemetiyle hak-ı bekasını fiilen irâe etmekte olan Türkiye muhâdenetinden İngiltere de izhâr-ı istiğna edemez ve etmemelidir.

Said Paşa Kabinesi mevki-i iktidârdan çekildiği zaman, İngiltere hayırhahlığının gayet kıymetdâr vesâik-i fiiliyyesini halefine yadigâr bıraktı. Boğazların haftalarca mesdûdiyetini tervic ve Hükümet-i Seniyye'nin bu babdaki teşebbüsât ve müddeiyâtını teyidât-ı hakşinasanesiyle tetvic ederken İngiltere'nin karşısında Said Paşa Kabinesi ve İttihat ve Terakki Hükümeti idi.

Trablusgarbla Bingazi'nin hakk-ı işgalini 1905 senesinde İtalya'ya vermiş olan İngiltere'nin Hariciye Nazırı Edward Grey, "Rodos" un işgal-i muvakkati bir hakk-ı feth teşkil edemeyeceğini Said Paşa Kabinesi huzurunda söylemişti. İngiltere, Kıbrıs muâhedesinin ruh ve mealini yine İttihat ve Terakki Fırkasına istinad eden bir hükümet muvâcehesinde teyid etti.

Yalnız İngiltere devletiyle değil, düvel-i saire ile münasebâtımızı da Said Paşa hüsn-i tanzim ile halefine her gûnâ teşevvüşten âzâde sûrette tevdi etmiştir. Avusturya Hariciye Nazırı Kont Berchtold'un beş ay evvelki nutkuyla, hükümet-i hazıranın mevki-i iktidâra suudundan sonraki teklif-i taksimsazı münasebât-i düveliyye'nin³¹⁶ memleketimizdeki son istihâle-i müellimesini pek vâzıh ve nazar-hıraş sûrette gösterir.

Biz hiçbir siyâsîmizin ne gıpta-keş-i muvaffakiyâtıyız, ne medîhahân-ı ef'ali olmak emelimizdir. Yalnız vukuatı olduğu gibi görmek ve göstermek isteriz.

Ruhunu bir parça da vicdanımda taşıdığım İttihat ve Terakki, eminim ve yemin ederim ki, memleketimizi buhran-ı hazırdan tahlis için uzanacak her ele sarılacak ve bu eli şükran ve minnetle öpecektir. Zaten memleketin kalbi gibi, İttihat ve Terakki'nin gönlünde de bir mevki-i mahsus ve mümtazı olan İngiltere'yi, mevcudiyet-i Osmaniyye'nin müzâhir-i devamı olmak istediği zamanlar, dahili ihtilâflarımız taglit etmesin. Osmanlılar, memleketlerinin menafi-i hayatiyesine taalluk eden nikat-ı rakikada ne fırka ihtirâsatına, ne âmal-i şahsiyeye mağlupturlar. Vatanın ceriha-i amîkasına iltiyamsaz olacak her yed-i rehâkâra hürmet olsun!

³¹⁶ münasebât-ı düveliyye: Devletler arası ilişkiler.

2.29. “İKİ SELAHADDİN”, ŞEHBÂL, 15 EKİM 1912

Arapların bir kavî-i şâyîi vardır: “El esma ü tenezzele mine’s-sema”³¹⁷ derler. Gelişigüzel konulmuş isimlerin maânîsiyle müsemma’ların mahiyâtî arasında her zaman mutâbakat vâkî midir, bilmem. Fakat bazı namdaşların hayat ve mukadderatında mümâselet olmasa bile, bir müşâbehet veya münasebet mevcuttur.

Vatan-ı Osmanî’nin Karadağ hudûdunu -henüz hararetdâr-ı şebâb olan- mübarek kanlarıyla müdafaa ederken şehit düşen vatandaşlarımız arasında Binbaşı Selâhaddin Bey de vardı. Bu hadise-i şehâdet bana -tarih-i hicrî hesabıyla- yedi yüz kırk bir sene mukaddem gîrûdar-ı fenâyâ veda etmiş olan büyük bir adamı.. Şehid-i cedidimizin bir hemnâm-ı azimü’ş-şânını bir kere daha hürmetle hatırlattı.

Niçin gizleyelim?.. Menviyyat-ı hodgâmanesini daima “hak ve adl” gibi dudaklarında hem müstehzî, hem müstehza kelimelerle setr ü tezyîn etmeye çalışan Avrupa’nın simâ-yı riyâsına karşı niçin haykırmayalım ki yirminci asır hürriyet ve medeniyete tahakküm eden on birinci, on ikinci, on üçüncü asâr-ı vahşet ve taassubtur; ki hâlâ mesâlih-i cihâna ehl-i salib makasidî hükûmrân oluyor; ki hâlâ biz o eski ve kanlı asırlarda yaşıyoruz?..

Pierre L’Ermite’lerin, Papa İkinci Urbanuslar’ın Avrupası, yalnız ismini değiştirerek, Montesquieu’nun, Voltaire’nin, Rousseau’nun Avrupası olmuş. Fakat değişen yalnız kelimelerdir. Avrupa’nın rûh-ı kadîmi aynı gîlzet³¹⁸ ve şiddetiyle yaşıyor.

Kudüs’ü zabtmeye giden eski şövalyelerin silahlarını takdîs eden papazlarla bugün Balkan’daki topları ateşleyen adamların makâsıdı arasında bir fark-ı ahlâkî yoktur. Bu farkın vücûdunu iddia edenlere Bulgar Kralı Ferdinand eliyle üç gün evvel insaniyet-i mütemeddinenin yüzüne çarpılmış olan beyanname-i resmîyi bir vesika-yı tekzip olarak irâe ederiz. Pierre L’Ermiteler Papa Urbanus da beyânât-ı mümâsileden başka tefevvühatta bulunmamışlardı.

Fransa, din ile dünyayı ayırmak, daha doğrusu vicdan-ı beşerî taassubun tahakküm-i anifinden kurtarmak lüzûmunu şanlar ve kanlarla ilân edeli yüz yirmi üç sene oldu. Bu ilânın acib bir kuvve-i teyidiyesi vardı ki adına “Giyotin” derlerdi. O vakitki Fransa’nın değerli, değersiz birçok evlâdî başlarını bu âlet-i idamın satırıyla

³¹⁷ El esma ü tenezzele mine’s-sema: İsimler semadandır. İnsanın kaderidir.

³¹⁸ gîlzet: Çirkinlik.

kestirdiler. Şimdiki Bulgar Kralı Ferdinand'ı doğurmuş olan kadının büyükbabası “Philippe Egalite” de o sırada başı kesilenlerdendir. Philippe, Orleans hanedan-ı hükümdârîsine mensup iken evvela unvan-ı asaletini, bilâhare hayatını efkâr-ı cedîde-i ahrârâneye feda etti. Bir o tarihte neşrolunan “Hukuk-ı beşer ilânnamesi” , bir de Kral Ferdinand'ın evvelki gün ısdar olunan beyannamesi mukayese olunsun. Yalnız son beyyine-i tahrîriye, hafidi ceddin, daha doğrusu karn-ı hazır³¹⁹ on sekizinci asrın mahkemesi huzuruna sürükleyebilecek bir hüccet-i şekâvettir.

Evet, şekâvet! Fikr-i beşerin terakkiyatına karşı şekâvet!. Adl ve hak namına vücûda getirilmiş olan müessesata karşı şekâvet!. Felsefe'ye, fûnûna, edebiyata, sanâye karşı şekâvet!..

Fakat Avrupa bu şekâveti tayib edecek yerde sükûtuyla selâmlıyor. Zararı yok!.. Balkanlarda atılan Osmanlı gülleleri yalnız müdâfaa-i din ve vatan vecîbesini değil, medeniyet ve insaniyetin muhâfaza-i hak ve haysiyeti hizmetini de ifa etsin!.

Osmanlılar, İstanbul'u fethettikleri sırada Rum Patrikhanesini, hemmezhepleri olan imparatorların bile diriğ etmiş oldukları müsaadât ile bekâm etmişlerdi. Halbuki aynı asırda ve cenûbi Avrupa'nın diğer bir ucunda münkariz olan bir hükümet-i İslâmiyye'nin enkaz-ı zî-hayatı arasında terk-i din etmeyenler fırınlarda diri diri yakılmak sûretiyle terk-i dünya ederlerdi!

Yüz kırk bu kadar sene evvel Lehistan devlet-i Hristiyânîyesini diğer üç Hristiyan devleti³²⁰ beynlerinde taksim ettiler. Bu cinayet-i tarihiyyeyi o zaman yalnız Osmanlılar, ilân-ı harb etmek ve kanlarını dökmek sûretiyle fiilen tel'in etmişlerdi.

Makedonya'daki dindaşlarını kurtarmak isteyen Bulgar Kralı en evvel teba-i Müslimesini gayr-ı Müslim zîr-destanına³²¹ katliam ettirmesin.

Bu hâl yalnız Bulgaristan'a münhasır değildir. Yunanistan'da, Sırbistan'da, Karadağ'da cârî ve hakim [ol]an hissiyât da taassubun [sevk-i] îraz ve ağrazıyla, [âlûde] bulunuyor.

Bu satırları yazarken Selahaddin Eyyubi'nin Şam'daki gunûdegah-ı gufranpenahında Alman İmparatoru'nun on beş sene evvel söylediği o meşhur sözü

³¹⁹ karn-ı hazır: Şimdiki çağ.

³²⁰ Lehistan: Polonya. Onu parçalayan söz konusu diğer üç Hristiyan devlet ise Avusturya, Rusya ve Prusya(Almanya)dır.

³²¹ zîr-destan: El altında olan halk, tebaa.

hatırladım. [Erîke-i] saltanattan daha büyük olan o merkad-i muhteremde, İkinci Wilhelm Hazretleri:

-Üç yüz milyon ehl-i islâma selamımı tebliğ ediniz. Ve deyiniz ki ben onların daima dostuyum! demişti.

En büyük müncî-i İslâmın sandukası önünde Avrupa'nın en büyük hükümdarı tarafından tasadduk olunan bu İslâmfirib selâm tesellüm edildikten pek az sonra Fransa Fas'ı, İtalya Trablusgarb ile Bingazi'yi aldı. Ve Rusya ile İngiltere İran'ı parçaladı. Avrupa'daki mevcudiyet-i Osmaniye ise yalnız kendi kanı ve canıyla müdafaa-i nefis ediyor.

Maksadların huşûneti³²² akvâl ve evzân ibtisamları içinde gizlenmesin. Bugün Osmanlıların da, Avrupa'nın da, insaniyet-i mütemeddinenin de mevkî ve vazifesi taayyün etmiştir.

Mazide bir Selahaddin Eyyubimiz varsa hal ve müstakbelde bî-nihaye Selahaddinlere mâlikiz. Ve bunlar o kadar çoktur ki hatta ilk atılan kurşun bile bir Selahaddin'e tesadüf ediyor.

Bugün Osmanlılar Binbaşı Selahaddin Bey'in cenazesi huzurunda, Avrupa altı asırlık terakkiyat-ı fikriyesi önünde, insaniyet-i mütemeddine de altı bin senelik müktesebât-ı hukukiyesi karşısında ağlamalıdır.

³²² huşûnet: Katılık, kabalık, sertlik.

2.30. “SON ÇÂRE”, YENİ TASVİR-İ EFKÂR, 31 EKİM 1912

Asr-ı hazır-ı milâdinin ilk sene-i hûnininde Transvaal meselesi tahaddüs ederken büyük ve zavallı Kruger³²³,

-Eğer istiklâlimizi kaybetmek mukadder ise buna öyle bir bedel tediye ettireceğiz ki cihan hayret edecek!

demişti.

Şimdi biz de, kemâl-i sükûn ve itminan ile beyan ederiz ki eğer Avrupa’daki mevâki ve arazimizden mahrum edileceksek buna öyle bir zıman-ı muharrib verdireceğiz ki medeniyet-i hazıra sıklet-i edâsı altında pek uzun seneler ezilecek.

Her manasıyla küçük dört Balkan hükümeti yalnız süngü hayalleriyle bizi tehdit ederek Avrupa’daki mülkümüzü yağma etmek istediler. Buna celâdet-i Osmaniyye hakikî süngüler irâesiyle cevap verdi. On, on beş seneden beri herkesin lisan-ı senâsında dâir olan Bulgar ordusunun mâhiyet-i tafrafurûşânesini bugün anlamayan kalmamıştır zannederiz.

“Rumeli tehlikede!” sadasını işiten her Anadolu çocuğu, çiftini, sabanını bırakarak “ya gazi, ya şehit” nidasıyla serhadde koşuyor. Bugün Avrupa-yı Osmanî’ye uzanacak her dest-i taaddîyi kıracak kuvvet ve satvet lillahi’l-hamd müstahzardır.

Bizim hayat gibi, tehdidâtı da istihkâr ettiğimizi gören dünkü ve belki yarınki tebamızdan Karadağ birdenbire ilân-ı harp etti. Bu harbin tarz-ı ilânıyla bir eşkıya çetesinin sûret-i harekâtı arasında hiçbir fark yoktur. Bulgaristan’ın Karadağ’a bu harbi ilân ettirmekten maksadını istiknah³²⁴ için dūr u diraz it’ab-ı fikr etmek iktizâ etmez: Hem bir kısım kuvvetimizi oraya celbederek kendi üstüne yüklenen kuvve-i kahireyi taklil, hem tehdidât-ı mütekaddime-i hayaliyesine gülünç bir şekl-i fiili îtâ etmek.

Metânet-i Osmaniyye buna da layık olan mukabeleyi icrada kusur etmemiştir. Bu tarz-ı hilekârî ile de nail-i emel olamayan Balkancılar, Avrupa’yı taslit etmek sûretiyle takib-i maksad etmek fikrine düştüler.

³²³ Paul Kruger adıyla bilinen ve Boerlerin Oom Paul (Paul Amca) adını verdikleri Güney Afrika Cumhuriyeti (Transvaal) devlet başkanı.

³²⁴ istiknah (Ar. kunh “hakikatini anlamak”tan): Bir şeyin hakikatini araştırma.

Hâlâ “Pierre L’Ermite”in ruhuyla hareket eden Avrupa heyet-i medeniyesi, teblîgat-ı müştereki îfâsıyla o maksad-ı hainin hadim-i husulü olmak derekelerine kadar yuvarlandıysa da bu teblîgata Bâbîâlî, hakkından emin olanlara mahsus bir lisan-ı ciddiyetle cevap verdi.

Hele Balkan Hükümetleri tarafından küstahâne bir tavır ve lisan ile îtâ olunan müşterek notaya mukabil, hükümet-i muhteremimizin -yalnız kuvvetinden emin olanlarda görülebilecek bir vakar ve ciddiyetle- gösterdiği çîn-i tahkîr, yalnız kabinenin name-i a’malına değil, memleketimizin vekayiname-i mefâhirine iftihar ile kaydolunacak bir hadise-i tesliyet-âverdir.

Dün “Ajans Reuters”in³²⁵ Londra’dan ahz ile matbûata tebliğ ettiği bir telgrafnâmede, düvel-i muazzama arasında teşkil olunacak bir konferans ile meselenin halli musammem bulunduğu haber veriliyor. Rusya matbûatının mühimlerinden olan “Ruskoya Slavo” gazetesi de şehir-i sabık-ı Rumî’nin yirmi beşinde intişar eden nüshasının baş makalesinde,

. . . Eğer alâkadâr hükümetler harp hususunda ısrar ederlerse Rusya, İngiltere, Fransa ve Avusturya hükümetleri şimdiye kadar tavsiye etmiş oldukları îtidal ve ihtiyatı teyid için en kati vesâite müracaat etmekte tereddüt etmeyeceklerdir. Burada da “Girit” cezâresine karşı müracaat edilmiş olan vesâitin tatbiki; yani Şark sularında bahrî nümâyişler ve ablukalar icrası pek muhtemeldir.

diyordu. Bunlardan anlaşıldığına göre düvel-i muazzamanın dördü veya hiç olmazsa üçü arasında şımarıklığı, küstahlığı himaye ve teşcî eden bir meyelân ve îtilâf vardır.

Biz konferansa gitmezsek ve gıyabımızda in’ikad³²⁶ edecek konferansın, mukarrerat ve teblîgatını kabul ve ısga etmezsek ne olacak!

Sevâhilimizi tazyik mi?..

Bunun bizden ziyade Avrupa’ya ve Avrupa ticaretine îka-ı zarar edeceğini bizim kadar onlar da bilirler. İçlerinden bir veya müteaddid devletlere vazife-i icraiyyeyi tevdi etmeleri de müsteb’addır. Çünkü Balkanlarda hasbî³²⁷ sûretle kan dökecek devleti biz

³²⁵ Dünya çapında gazetelere ve uydu yayınlarına yolladığı haber raporları ile tanınan, merkezi Londra’da bulunan haber ajansıdır. Şirket, temelde borsalardan finansal bilgiler ve ticari ürünlerin bilgilerini tedarik etmeye odaklanmıştır. 1851 yılında Paul Reuter tarafından Royal Exchange, Londra’da kurulmuştur.

³²⁶ in’ikad (Ar. ‘akd “dügümlemek, bağlamak”tan): Meclis, kongre vb. toplulukların bir araya gelip toplanması.

³²⁷ hasbî (Ar. hasbeten lillâh’ı kısaltarak ve nispet eki -î ile): Allah rızası için, karşılıksız.

bugünkü Avrupa’da göremiyoruz. Vakıa Avusturya’nın şimâlden ve Rusya’nın şarktan hücum edebilmeleri gibi bir ihtimâl veya şâyia mevcuddur. Fakat Avusturya’nın Avrupa-yı Osmanîye tecavüzü Rusya’yı ne kadar lakayd bulunduramazsa, Rusya’nın Asya-yı Osmanî’yi tahattîsi de İngiltere’yi o kadar bî-hareket [kılmayacağı bilinsin.] (.....) [ikisi] de teminat (.....)

(.....) [müctemian] veya münferiden (.....)

(.....) [Avrupadaki] naire-i (.....)

(.....) . Temin (.....)

[.....az] mutazarrır (.....)

(.....) olunacak (.....)

(.....) memalikimizde (.....) bizim hem (.....) , hem muktezâ-yı menfaatimizdir. Buna büyük küçük hiçbir devletin ve hükümetin hakk-ı müdahalesi olamaz.

Ajansların rivayâtı sahih ise, bu konferans fikrini en evvel neşr ve tervic eden Fransa imiş. Devlet-i Osmaniyye’nin “Fas”a benzemediğini Mösyö Poincaré Hazretleri herhalde bilirler. Devletlerin hırs ve tamaini doyuracak sehlü’l-hazm lokmalar memleketimizde yoktur. Eğer hakikaten hayırhah veya vatanımızda Avrupa sermayesine emin bir cay-ı tenmiye ihzar etmek fikrine hadim iseler bizi kendi hâlimize bıraksınlar. Pek az zamanda mâmur ve müreffeh bir Türkiye’nin meydana çıktığını görürler.

Hükümet-i hazırâ, meslek ve ictimadı ne olursa olsun, memleketin haysiyet ve menfaatine ait mesâilde bilumum Osmanlıları kendisine hadim ve müzâhir bulacaktır. Düvel-i muazzamanın teblîgatıyla küçük devletlerin notasını kabul etmemek emrinde Gazi Ahmed Muhtar Paşa Kabinesi’nin gösterdiği azm-i metânet, ırk, mezhep, fırka farkı olmaksızın, memleketin her ferdini minnettâr etti. Bu meslekte devamı o minnettârlığın tezayüdüne sebep olacak ve bidâyet-i teşekkülünde sevk-i galeyan ile kendisine tevcih edilmiş olan “büyük” sıfatına bu kabine ancak bu gibi harekât ve icraât-ı meşkûresiyle ihraz-ı istihkak edecektir.

Hülâsa-yı makal olarak deriz ki:

Avrupa'nın konferans fikrini hulûs-ı niyetle ileriye sürmediğine kaniiz. Ve bu kanaatimizi otuz beş sene evvel Bahriye Konferansında Midhat Paşa merhumun söylemiş olduğu bir söz takviye ile bu gibi konferansların netâyic-i muhakkakasını hülâsa eder:

“Eğer konferansın mukarrerâtı kabul edilecekse Hükümet-i Osmaniyyeyi Avrupa'ya ve Bâbîâlî'yi de Beyoğlu'na nakletmek lazımdır.”

Lillahi dürrü'l-kail.³²⁸

³²⁸ Lillâhi dürrü'l-kail: Allah için güzel (inci gibi) söz.

2.31. “AFFEDİNİZ!”, YENİ TASVİR-İ EFKÂR, 25 ARALIK 1912

SİYASİYYAT

Köstence'den³²⁹ cuma günü şehrimize gelen Lloyd vapuru Osmanlı hayat-ı hamâsetinin bir dasitân-ı ebed-şanını hâmil bulunuyordu. Çünkü Bingazi'den avdet eden Enver Bey'i o vapur İstanbul'a getirmişti.

Görmeyenler zannederler ki Boğaziçi'nin mavi suları arasından ilerlerken o geminin safir-i vüruduna³³⁰ bin âvâze-i tebcil cevap vermiş ve Boğaziçi'nin dahil ve sahili, kendi sine-i semaîmında doğup büyümüş olan büyük kahramana heyecanlı elvah-ı kabul arz etmiş.

Hayır, bunların hiçbirisi olmadı. Eski Bizans'ın saniyelerle büyüyen kayıtsızlığı, gafleti, atâletperverliği, müşteheyatperestliği bir kahramanı tekrim vecîbesini îfâ için bile, rahatsız olmak istememişti.

Enver Bey mecruh ve muazzez vatanının Afrika'daki son parçalarını tahlis yolunda sarf ettiği mesai-i mâfevka'l-beşere ait hatıratın sahaif-i muhalledesine Bingazi'nin hayal-i matemini sarmış, bir tayf-ı melûl ü giryan gibi, Karadeniz Boğazi'nden payitahta dahil oldu. O bu hâlinde bir kere daha büyümüşü. Fakat biz bir kerre... Bin kere daha küçüldük!..

“Uşi” sulh-i meş'umu imzalandığı günden beri ne vakit Enver Bey'i düşünsem, gözümün önüne Afrika'nın diğer bir kahramanı, Annibal'in hayal-i meâsiri gelir.

Annibal de o kıta-i siyahın bir köşesinden çıkmış, şimdiki İtalya'nın selefi veya cannişîn-i mütekaddimi Roma'yı uzun seneler sarsmış durmuştu. Memleketinin -Aman ya Rabbi! Ne elîm müşâbehetler!- nifak ve teşettütü Roma'nın göğüs tahtasına oturmuş olan Annibal'i bir kere daha Afrika sahiline attı. Ondan sonrası malûm....

İki bin yüz sene evvelki bu macerayı biz aynen tekrar ettik. Enver, Fethi, Halil, Abdülkadir ve bunlarla beraber birçok kahramanân-ı zî-mefahir, Afrika-yı Osmanî'nin son sahillerini yumrukları ve tırnaklarıyla müdafaa ederken, biz gâh Rumeli dağlarında, gâh İstanbul sokaklarında siyaset kabadayılığıyla demgüzâr olduk. Ve bu

³²⁹ Romanya'nın Dobruca bölgesinde, Karadeniz kıyısındaki en büyük liman şehridir.

³³⁰ safir-i vürud: Geliş sesi.

hareketlerimizle, hadd ü müzmin, bin düşmana günde bin vesile-i muvaffakiyet ihzar ettik.

Ben burada kimseye târiz etmek niyetinde değilim. Sözlerim cerîha-yı vatanın hamil-i evcâi olan bir gönülden fışkırıyor. Vatanımı yaralayan ve yaralarını kanatan ellerde hayatıma havâle edilmiş bin alet-i katl ve tehdît görsem yine susmamak ve söylemek vazifemdir.

Dinimizde sabır ve tahammülün timsal-i semâvîsi olan Hazret-i Eyyüb bile bir gün girîbançâk³³¹ olarak “Doğduğum güne lanet olsun!” demekte muztar kalmıştı. Benim mevcudiyet-i beşeriyem önünde ilk gülmüş olan güne ircâ-yı itab etmekte hakkım yoktur. Fakat vatanımın eyyam-ı hüsrân ve nekbetiyle o hüsrân ve nekbetin³³² müsebbiblerini madamü’l-hayat te’lin edeceğim. Bu benim hem hakkım, hem vazifemdir. Ben bugün vatanımın manzara-yı felâketi karşısında anasını, babasını, kardeşini, evlâdını, her şeyini kaybetmiş bir adam gibiyim. İrademe yalnız teessürüm hakimdir. Derdimi tarih sahifelerine dökebilecek zamana kadar sabretmek -Hazret-i Eyyüb de olsam- elimden gelmez!.

Ben isterdim ki Enver Bey İstanbul’a girerken bu diyarın ne kadar sekene-i mütehassise veya müteneffisesi varsa hepsi Karadeniz Boğazı’nın medhalinden Galata Rıhtımına kadar geminin etrafında bir mevkib-i münevver-i tebcil teşkil etsin.

Plevne Muhârebesini³³³ müteakip esaretten İstanbul’a avdet eden Gazi Osman Paşa’nın güzergâh-ı ihtişam-penâhında ve yalnız Beşiktaş İskeleyiyle Yıldız Sarayı arasında elli bin vatandaşın izhar-ı şevk ü şükran etmiş olduğunu rivayet ederler.

Hatta inkılaptan sonra, menfâsından avdet etmekten başka, nişâne-i imtiyazı ve istihkakı olmayan bir paşayı Suriye sahillerinden yüklenerek İstanbul’a getiren bir Fransız vapurunun derun ve pîrâmeninde birkaç bin halk, alkışları, bayraklarıyla toplanmıştı.

Bugün ümmetin kalb-i takdir ve tahassüsündeki en muazzez temâyülâtı uyuşturan ve öldüren heva-yı mesmum ve müsemmin hangi âfak-ı meş’ûmeden vezan oluyor?

³³¹ girîbançâk: Yakası yırtılmış, çok kederli.

³³² nekbet: 1- Talihsizlik, bahtsızlık. 2- Felâket, musibet.

³³³ 93 Harbi sırasında Plevne kentinin Rus İmparatorluk Ordusu tarafından kuşatılmasının ardından, kentin Gazi Osman Paşa komutası altındaki Osmanlı Ordusu’nun Rus ve daha sonra Rumen taarruzlarına karşı 19 Temmuz ve 10 Aralık 1877 arasında 145 gün boyunca savunmasıyla gerçekleşen, 93 Harbi’nin en önemli muharebelerinden biridir. Osmanlı Ordusu, 145 gün boyunca sayıca kendisinden kalabalık olan Rus ve Rumen ordularının gerçekleştirdiği üç büyük taarruzu püskürtmüş ve Plevne’yi başarılı bir şekilde savunmuştur.

Bize ne oldu ki bu kadar çürüdük. Ve kahr ve mahvolduk!..

Bizim şimdiye kadar tarih-i aleme hediye edilmiş ihtirâat ve keşfiyâtımız yoktur. Yalnız vatanımız için havârıknûma bir tarzda ölüp öldürmeyi bilirdik. Ve bu gîrûdâr-ı a'sarın elvah-ı hamâsetini cihâna göstermekle iftihar ederdik. Bugünkü hissizliğimizle kayıtsızlıklarımız o elvah-ı mübâhata kirli birer ridâ-yı matem çekiyor. Biz böyle değildik. Ben çocukken görürdüm ki aksakallı bir gazi, şâhit ve âmili olduğu büyük vakaların menâkıb ve dâsitânını tekrar ederken etrafındaki halkın büyük, küçük her ferdi sükût-ı dindârâne ile o bahtiyâr ihtiyarı dinler ve takdis ederdi. Bilmem ki biz şimdi ırkımızın yegâne ve en büyük hasletini de mi kaybettik?..

Enver Bey'in yalnız vatan muhabbetine küşâde olan büyük kalbi, eminim ki, bu kayıtsızlığa büyük bir lâkaydî ile mukabele etmiştir. Romalılar'a karşı dokuz yaşında iken vicdan ve imanında uyanan gayz-ı muhallifi elli beş sene diyar diyar dolaştırmış olan Annibal gibi, Enver Bey de vatanına olan aşk-ı lâyezaliyle³³⁴ vatanının düşmanlarını istihdaf eden gayz ve kinden başka hiçbir hisse o büyük vicdanında ruhsat-ı inkişaf vermez. O, şahsa ait her emelden berî³³⁵ ve münezzehtir. Ben yalnız kendimize acıyorum. Acaba bizim bu zaman ve mekânda huzûzât-ı cismâniyyeden başka düşünecek bir şeyimiz kalmadı mı?.. İstanbul'un surları etrafında düşman topları çılgınlık koparıırken biz yalnız mevcudiyet-i süfliyyemizin esbab-ı inbisatına hizmetkâr oluyoruz. Bu dakikada Edirne'yi, İşkodra'yı, Yanya'yı, Görüce'yi, Adalar'ı birer sahn-ı ulvî-i fedakârî şekline ifrağ eden kahraman Osmanlıların muvâcehe-i bülendinde tarih bizi affetmeyecek ve bizden iğrenecek....

Fakat sen ey Enver!.. Fakat sen ey Fethi!... Fakat siz, ey Enverle Fethi'nin - namları Afrika'nın âfak ve sahârisinde müebbeden yaşayacak- rûfeka-yı azm ü himmeti!.. Siz bizden iğrenmeyiniz. Ve siz bizi affediniz!...

³³⁴ lâyezal: Sonsuz, ebedi.

aşk-ı lâyezal: Ebedi aşk.

³³⁵ berî (Ar. berâ'et "uzak olmak, temiz olmak"tan): Kurtulmuş olan, temiz.

2.33. “MUKADDERAT-I TARİHİYYE HAKKINDA BİR MÜTALÂA”, CELÂL NURÎ, MUKADDERAT-I TARİHİYYE, 31 OCAK 1913

Muazzez vatanın en rakik³³⁶ aksamı en zinde vatandaşların dimâ-ı hamasetiyle râyet-i Osmanî'nin rengine boyanırken Celâl Nuri Bey bize kitap şeklinde bir rehber, bir mürşid ve bir ümit hediye etti.

“Mukadderat-ı Tarihiyye” ünvanıyla idrâk-ı ümmete hitap ve hitâbet eden bu üç yüz sahife herkesin ve hususiyle her Osmanlı'nın ve Türk'ün bilmesi farz olan hakayıkla mâlîdir. Bizim pek fena bir adetimiz var: Cehl ve gururumuza tebasbuskâr olmayan hakikatlere derhal ilân-ı husûmet ederiz. Bizce muhabbet-i milliye'nin en meşrû ve yegâne şekli setr-i kusur ve setr-i meâyibdir. Celâl Nuri Bey'in hâme-i feyyazı ise bu adet karşısında bir livâ-yı kıyam gibi yükseliyor.

Kimse inkâr edemez ki Celâl Nuri Bey'de vatan muhabbeti ve milliyet hissi herkesten ziyâdedir. Çünkü bu vatan ve millet içinde kendi gibi bir zekâ-yı müstesnâ ve bir irfan-ı bîpâyan ile teşekkül ve temeyyüz etmiş adamlara pek az tesadûf olunur. O kadar az ki Celâl Nuri'ye “Ender-i Nevadır” dense sezâdır. İşte o kadar sevdiği milletin felâketine tercüman olurken kaleminin reşehat-ı muhabbetinde teessürat-ı vicdaniyesinin katarât-ı zehri açıktan açığa hiss olunuyor. Celâl Nuri Bey bu eserinde gözleri yaşla dolu bir nâsıhtır. Mert ve metin sesinde bir vicdan-ı mecrûhun ihtizâzat-ı giryanı duyulur.

Tagallüb-i kıdemle ihraz-ı kudsiyet etmiş olan adât ve an'anât-ı sakîmenin mazarrât-ı hâliye ve atîyesini “Mukadderat-ı Tarihiyye” müellifi kadar hiçbir Osmanlı vuzuh ve celâdetle teşrih etmemiştir. Bundan evvel neşrettiği “Tarih-i Tedenniyat-ı Osmaniye”de de böyle olmuştu. Şark ve Garp'ın harekât-ı fikriyesini müdekkikâne takip eden gayr-ı Müslim bir dost ve vatandaşım bir gün bana, “Türkler arasında hakayıkı Celâl Nuri Bey kadar açık bir lisan-ı azm ü celâdetle ilân etmiş bir adam görülmemiştir” dedi. Dostum bu hasr ve tahsiste ihtimâl ki ifrattan tecrid hükmedemiyor. Fakat bir inkılab-ı esâsinin vücûb-ı husûlünü ilân edenler meyanında Celâl Nuri Bey en ileriye varanlardandır.

³³⁶ rakik (Ar. rikkat “ince, yumuşak olmak”tan): 1- İnce, nazik. 2- Hassas, merhametli (Metindeki anlamı).

İdrâk-i Osmanî'nin eâzım-ı evliya-yı nimetinden olan Namık Kemal Bey merhum bile o kadar terakkîperestliğine³³⁷ rağmen ara sıra -eğer tabir caiz ise- “Konfüçyüs” leşerek ecdadımızın mefahir-i mevhûmesini belâgat-ı kahiresinin sâye-i muhteşemine almış ve bu sûretle gurûr-ı millîye ibzal-i nevâziş etmişti. Maziyi daima ihtar ve tahattur etmek müfid ve lazımdır. Fakat hâl ve müstakbelin vâcibât-ı ictimâiyyesini ahval ve mukteziyat-ı güzêştaye ircâ ve tevfiik etmeye çalışmak faydadan ziyâde zarar tevliid eder. Sakınmak elzemdir.

Ecdâdımızın mefahirine “mevhum” dedim. Evet, o hem mevhum, hem meş’umdur. İstanbul’un fethini müteakip Fatih cânibinden ittihaz olunan meslek, bugün Adalar’da, Makedonya’da, Yanya’da yüz binlerce dindaş kanının dökülmesine sebep oluyor. Sultan Mehmed-i Sanî, Bizans Devleti’nin mebnâ-yı haşmetini yıkarken enkazından kendi devleti aleyhinde âmâde-i savlet bir istihkâm vücûda getirdi ki adına memleketimizde ve lisanımızda “Fener” derler. Bilirim, birçok ırk ve vatan kardeşlerim bu sözüme gücenecekler. Fakat ben sözü Celâl Nuri Bey’in hakâyıkı teşrih ve tevsik etmekte bî-aman olan o metin kalemine terk ediyorum. Bir buçuk ay evvel vefat eden Rum Patriki Üçüncü İoakim Efendi’ye ait bir mâcerâyı hâkî olan mebbas -ki “Mukadderat-ı Tarihiyye”nin 135’inci sahifesinden 141’inciye kadar altı sahifelik bir kısmını imlâ eder- bu iddianın hüccet-i iptal-i napeziridir. Celâl Nuri bu vadide birçok doğru ve canlı sözler söyledikten sonra:

“Ben Sultan Mehmed-i Sanî’ye Fatih ünvanını çok görürüm. Filvâki bu padişah İstanbul’a girdi ise de onu bütün bütün temellük etmedi. Fener Mahallesi Osmanlı İmparatorluğundan hariçtir.”

diyor. Lillahi dürrü’l-kail!

Fatih’in hatasını ba’z-ı ahlâfı daha kaba bir şekilde tekrar etti. Bugün zîr-i tahakkümünde hukuk ve haysiyet-i milliyemizin kıvrandığı imtiyazât-ı ecnebîyenin her biri, galibiyetimizle neticelenmiş olan bir harbin yadigâr-ı nekbetidir. Denebilir ki bizi zaferle hezimet aynı felâkete duchar etti. Avrupa’nın garb-ı cenûbunda münkariz olan bir İslâm hükümetinin son enkaz-ı zîhayatı arasında terk-i din etmeyenler fırınlarda diri diri yakılırken, şark-ı cenûbunda birleşmek isteyen biz, mağluplarımıza “zekât-ı zafer” nam-ı müstearı altında “cizye-i gaflet” îtâ ettik. Bugün o gafletin cezasını çekiyoruz.

³³⁷ terakkîperest: İlerlemeci, kalkınmacı.

Adriyatik Denizi’nden Basra Körfezi’ne kadar bir vatan-ı müşterek, bir emel-i müşterek, bir gaye-i müşterek-i hayali te’sis edemeyişimizin sebebi o acib mürüvvetmendliklerimizdir³³⁸. Biz şuarâmızın,

Muzaffer vakit-i fırsatta adûdan intikam almaz

Mürüvvetmend olan nâkâmi-i düşmanla kâm almaz.

gibi parlak sözlerini siyâsiyyat-ı umûmiyemizde bile destur-ı harekât ittihaz ettik. Şahsen ne kadar mürüvvetmend olduğumuzu bilmem. Fakat siyasi mürüvvetmendliklerimiz bizi vatanımızda bile garip ve bîkes bıraktı.

Bilhassa son üç dört aydan beri vicdanımı yakan ıztırabâta böyle bir vesile-i hasbıhal ve tahaffûf ihzar ettiği için muhibb-i necibim Celâl Nuri Bey’e teşekkür ederim. Bu satırlar o şükranı ilân için yazıldı. Yoksa “Mukadderat-ı Tarihiyye” benim pek acizâne olan takdîr ve intikadımdan müstağnidir.

Celâl Nuri Bey eserini menşe-i feyyaz-ı feyzi olan mekteb-i hukukun talebesine ithaf ediyor. Ben bu tuhfede bir hâlet-i hissiyeden ziyade dimâğî bir vazife-i irşâdın nişânesini görmekteyim. “Mukadderat-ı Tarihiyye” müellifi bu vesile ve müdâvimin-i hukuk vasıtası ile memleketin erbab-ı şebabına “Her ümid-i necat ve terakkî sizdedir!” diyor.

Celâl Nuri Bey’i tebrik ve tebcil ederim.

Şişli, 31 Kânun-i Sanî 1913

³³⁸ mürüvvetmend: Mert, yığit.

2.34. “MÜHEYYİÇ MANZARALAR”, YENİ TASVİR-İ EFKÂR, 4
ŞUBAT 1913

(SİYASİYYAT)

Pazar günü “Müdafaa-i Milliye” cemiyetinde müsâdif olduğumuz bir manzara hepimizi tehyic ve îbkâ etti. Şimal Türkleri’nden ve Petersburg Darü’l-fünûn talibâtından³³⁹ Meryem, Ümmügülsüm, Rukiye ve diğer Meryem Hanımlar hemşirelerimiz ellerinde birer muhtıra-yı hamiyet ve lisanlarında bin hutbe-i hamâset olduğu hâlde cemiyetimize bi’l-müracaa arz-ı muâvenet ediyorlardı. Biz Şarklılar müddet-i ömrümüzde böyle hem metin, hem rakîk bir manzaraya tesadüf etmedik. O dört iman ve kan kardeşimizin evzâ’ ve akvâlinden afif ve masum bir celâdet intişar ediyordu. Haysiyet-i diniye ve ırkiyenin bu kadar ulvî bir müdâfaasını, itiraf ederim, ben hiçbir yerde ve hiçbir kimsede görmedim.

Meryem Hanım hemşiremizle refîka-yı pâkizelerinin vicdan ve irfanını, ahval-i ahire-i Osmaniyye’nin harice akseden peyam-ı siyahı zalamdâr-ı matem etmiş, Darü’l-fünûn’daki mücadele-i ilmiyeyi cihad-ı dinîye tahvil ile tehlikeye düşmüş olan hilâfet-i İslamiye’nin ve belki İslamiyet-i umûmiyenin imdadına şitâban olmuşlar.

Yalnız dört devletin değil, pek az bir istisnâ ile, ale’l-ıtlak³⁴⁰ ve bilumum Avrupa’nın muvâcehe-i savletinde metrûk ve mensî kalmış olan Âl-i Osman Devletinin mukadderâtı üstünde, şimal ikliminin bu güzide evlâdı şefkat ve rikkatle titriyor. Muhibb-i kadimimiz Rusya Devleti’nin payitaht-ı muazzamasında tarrâka-i mesâibimizle uyanan hay u huy-ı şevk ü şâdî, kim bilir ne kadar, imân ve kan kardeşlerimizin hûn ve imânını te’lim ve iğzab etmiş... Ve Trablusgarb ile Bingazi vekayinin huzur-ı yâdında yükselmiş olan, yine kim bilir ne kadar, cibah-ı mübahât hüznü ve hicab ile eğilmiş!..

Şehr-i hâl-i rumînin onuncu perşembe günü diğer bir manzara-yı müheyyiceye tesadüf ettim:

Kamil Paşa’nın hükümet-i acibe ve mütegalibesini Allah’ın yed-i adl ü intikamı devirirken³⁴¹ ben matbaaların birinde bulunuyordum. Hintli ihvan-ı dinimizden birkaç

³³⁹ talibât: Kız öğrenciler.

³⁴⁰ ale’l-ıtlak (Ar. harf-i cer ‘alâ ; harf-i tarif el- ; ıtlak “koyuverme” den): 1- Genellikle. 2- Gelişigüzel, rastgele.

³⁴¹ Babıâli Baskınından bahsetmiştir.

zat oraya geldiler. Gözlerinden dümû-ı şadî revan oluyordu. “Meclis-i Milli” namıyla bir gün evvel tahşid edilmiş olan ucûbe-i müzdehimenin kararıyla mecruh olan gayret-i diniyyelerine bu galeyan-ı milli iltiyam ve teselli dökmüştü. Hindistan’ın makarr-ı idaresi³⁴² olan “Delhi” şehrine sahife sahife telgraf yazıyorlar ve diyorlardı ki:

-İslam ölmez. Ve ölmeyecektir.

Cenab-ı Hakk’ın bu ümmet-i merhumeye neler takdir etmiş olduğunu bilmem. Fakat bu dakikada âlem-i İslâm’ın her tarafında bir teessür vardır. Avrupa, bu teessürü boğmak için dokuz asırdan beri devam eden mesaisini yirminci asırda daha ziyade teşdid etti. “Pierre L’Ermite” in topladığı halk ile Kral Ferdinand’ın İstanbul’a saldırmak istediği ordular arasında bir fark varsa o da iki kuvve-i muhâcimenin³⁴³ ellerindeki âlât-ı katiledir. Eski ehl-i salib leşkerleri balta ve orakla müsellahtı idi; şimdiki haç askerleri ise bilhassa Fransa’nın Schneider toplarıyla mücehhezdir, işte bu kadar!...

Biz Osmanlılar, en aziz hissiyat-ı milliyemizin kan ağladığı bu dakikada kendi hâl ve tâlimiz kadar, insaniyet-i mütemeddinenin müktesebât-ı hukukiye ve ahlakiyesine telehhüfhanız. Arada yalnız biz ezilmiyoruz; insaniyetin haysiyet ve şerefi de çiğnenmektedir.

Bu satırlar intişar ederken ihtimal ki Çatalca önündeki toplarımız, hukuk-ı Osmaniye’nin müdafaa-i yegânesi olduğunu bir kere daha ilân ediyor. Biz yalnız kendi kuvvetimize, kendi silâh ve hamiyetimize güvenmeliyiz. Ölmek istemeyen bir milletin efradı ölmekten çekinmemelidir. Hayat-ı milliye’nin tâb-ı devamı büyük fedakârlıklarla te’min olunur.

Cuma günü Darü’l-fünûn’un³⁴⁴ büyük salonunda toplanan vatandaşlar, fırka hissinden memleketimizde esaslı bir tefrika tahaddüs edemeyeceğini fiilen gösterdiler. Ordumuzun uhde-i vatanperverîsine müterettib vazifesini havârıknüma bir tarzda ifâ edeceğine gönüllerimiz emindir. Fakat bir ordunun mesaisi ne kadar cansipârâne olursa olsun müsmir ve devamkâr olması, istinad ettiği milletin hamiyetine tâbi bulunur.

Osmanlı Padişahlığının âguş-ı cemiyetinde yaşayan her ferde... Kadın, erkek, genç, ihtiyar her Osmanlı’ya yalnız bir vazife terettüb eder ki o da bu devletin hayat-ı umumiyesi haricinde bir zindegânî-i şahsîye sahip olmadığını bilmek ve o sûretle

³⁴² Makarr-ı idare: Hükümet merkezi.

³⁴³ kuvve-i muhâcime: Hücum eden, çarpışan kuvvet.

³⁴⁴ Darü’l-fünûn: İstanbul Üniversitesi.

çalışmaktır. Büyük tehlikeler, büyük fedakârlıklar ister. Şimdi Avrupa'nın kısm-ı âzamına istinad eden dört devlet karşısında milletin hakkını, haysiyetini, hayatını müdafaa eden Osmanlı ordusunun en büyük kumandanından en küçük neferine kadar her uzvu ve her ferdi aynı vazife ile mükelleftir. Ve bu vazife ise “fena fi'l-vatan”³⁴⁵ dır.

³⁴⁵ fena fi'l-vatan: Vatanda yok olmak.

2.35. “BİR İSTİĞFAR VE BİR HASBİHAL”, YENİ TASVİR-İ EFKÂR, 7 ŞUBAT 1913

-Gazanfer-i Derya Rauf'a-

Büyük vatandaş,

Allah ile ahdim var. Seni bir daha nerede görürsem, gözlerini, öpmeden evvel kalemimi ayaklarının altında kıracağım. Bundan dokuz ay evvel Midilli'de idim. İtalya gemilerinin mermiyyât-ı katilesine küşâde bir sine gibi duran o güzel ve bîkes cezîrede vatanımın fecayi-i mukadderâtına ağılarken -bugün ayaklarının altında kırmak istediğim, “Mihrdâd'ın Tacı” kadar uğursuz, kalemim- bir şeyler yazmıştı. Ben o sutur-ı siyahın hesabını o vakitki dîvân-ı harbe vererek hakkımı aldım. Fakat şimdi vicdanım her zamandan ziyade hicab içinde, azap içindedir. Senin Şıra Adasına³⁴⁶ attığın ilk top benim zamir-i mütehayyirimde ile'l-ebed sönmeyecek bir nâire-i hacâlet tutuşturdu. Bahriyemizde senin gibi arslan yürekli ve arslan cür'etli kahramanların bulunduğunu düşünememiştim. Onu düşünememiş olan kafama bugün yumruklarım ile ne kadar vursam yeri var. Sen beni affetmezsen vay hâlime!..

*

Fakat Rauf, ey Barbaros'un gözbebeği, ey Allah'ın en mübarek kulu!.. Şimdi vicdanım azap ve hicaba daha ziyade muhtaç ve teşnedir. Vatanın rehâkâr-ı namusu olan topraklarını her tarafa tevcih et. Mübarek sesleri koca bir kavmin celâdet-i nâimesini uyandırdı. Ve herkes gördü, işitti ve iman etti ki bir Osmanlı ümmeti ve bir Rauf var. Osmanlı ümmeti Rauf'uyla iftihar ediyor Rauf!.. Biri pir, diğeri pâyidar olsun!..

*

Sell-i sefine-i hamiyetle ufuklarına daldığın o denizlerde bilmem haberin var mı?.. Senin kopardığın kıyamet-i hamâset bizi de îkaz etti. Uyandık. Aylardan beri üstümüze çökmüş olan kâbusu ve ellerimizle iterek ve atarak sana layık vatandaş olmaya karar verdik. Şimdi İstanbul'un her tarafında ve Asya-yı Osmanî'nin her köşesinde bir cûş u hurûş-ı hamiyet var. “Müdafaa-i Milliye” umûmî bir vazife şeklini aldı. Bu vazifenin kudsiyetini herkes fiilen takdir ediyor. Çalışan kadın ve erkekleri

³⁴⁶ Sire, Siroz veya Şıra Adası, Yunanistan'ın Güney Ege bölgesinde bulunan bir ada, bölgesel birim ve belediyedir. Ada, Ege Denizi'nde yer almakta olup Kiklad Adaları'nın bir parçasıdır.

görsen bunlara “hemşire ve kardeşlerim!” hitabını bilâ-hicab³⁴⁷ tevcih edersin. Osmanlı ruhu lâyemuttur. Senin gibi kahramanları yetiştiren bir kavim ölmez Rauf!... Bizi öldürmek ve ölü göstermek isteyenlere lanet olsun!..

*

Fakat seni bu kıl ü kâl-i bî-sûd ile değil, diğer samimi bir hasbihal ile işgal edecektim. Toplarının velvele-i can-nevâzı bana o kadar şevk ve heyecan verdi ki söyleyeceklerimi bile şaşırdım. Sadede gelmeye çalışacağım, lütfen dinle:

Sen Çanakkale Boğazı’ndan çıkarken râkib olduğun geminin en karanlık bir köşesinde ve en küçük bir neferinin yanında bulunmak isterdim... Ah beni affet Rauf!... Senin sefinenin her köşesi pür-nûr, senin her neferin büyüktür. Karanlık ve küçük olan yalnız benim. O kadar şâşaa-ı şan ve şerefi ve o kadar büyüklükleri hamil olan o cihan-ı seyyâr-ı maâlîde benim zulmetim ve küçüklüğüm hiç görünmezdi. Senin ateş-nisâr-ı gayz olan gözlerin ufuklarda düşman gemileri ve düşman toprakları ararken yere düşen -hayır, düşen değil, in’itaf³⁴⁸ eden- gölgene mülâzım olmayı ne kadar isterdim!.. Senin topların o ufuklarda eski Osmanlıların dasitân-ı hamasetini terennüm ederken, ben sana yeni kardeşlerinden ve yeni şeylerden bahsedecektim. Ve diyecektim ki:

-Ey ırkımın ve vatanımın müncî-i tarih ve namusu!... Ey Türk, ey Osmanlı!.. Sen buralarda yalnız ecdad-ı hûn ve mesleğin olan Barbaros’un, Turgut’un, Piyale’nin ruhlarına tesliyetler serpmiyor, ırk ve vatanının istikbâline de ümitler ve şerefler gönderiyorsun. İşte bak, Avrupa’nın bu dakikaya kadar bize nefretle bakan gözlerinde yeni ve ani bir şûle-i takdir peydâ oldu. Haydi bir gülle daha!.. İşte bak, Rumeli’nde yeni bir azm ü himmet uyandı. Şu tepenin üstündeki genç süvariye görüyor musun?... Enverdir. Afrika’da ırk ve vatanının yüzünü ağartırken o diyarın kızgın güneşi kendi yüzünü bir parça yakmış. İşte Bulgar kurşunlarıyla koleraanın öldüremediği koca Cemal!.. İşte ruhu bu dakikada her ruhtan ziyade helecândâr-ı endîşe olan Süleyman Paşa’nın Bolayır’daki kabrinden Rumeli’ni kurtarmaya azmeden Fethi!.. İşte ordusunu şâyan-ı hayret bir vukuf ve temkin ile idare eden Çürüksu’nun necib evlâdı! İşte bunların hepsinin başında, Özdemiroğlu gibi, vatanın imdâdına Yemen’den koşup gelen büyük İzzet Paşa!..

³⁴⁷ bilâ-hicab: Utanmadan.

³⁴⁸ in’itaf (Ar. ‘atf “meyletmek”ten): Bir tarafa dönme, meyletme.

Haydi Rauf! Karşıdaki Yunan sahillerinde günlerden beri bir intizar-ı hâif çırpınıyor. Vatanın rehakâr-ı namusu olan topraklarla o intizarı müebbeden iskât et. O toprakların güllelerine hânümanım feda olsun!..

2.36. “MEKTUP -ABDÜLHAK HÂMİD’E- (İSTANBUL)”, 14 ŞUBAT 1913, GÖVSA

Üstad-ı azîmü’ş-şanım, velînîmet-i idrakim efendim Hazretleri,

Fermanname-i âlî-i bende-nevazîlerini tâzim³⁴⁹ ve teessürle aldım. Bu akşam intişar edecek açık bir mektupla Sadrazam Paşa’ya³⁵⁰ ve efkâr-ı umumiye-i Osmaniye’ye de söylediğim gibi efendimizin insilâb-ı refahı milletimiz için Kırkkilise hezimetinden³⁵¹ büyük bir leke ve bir tehlikedir. Kâmil Paşa’nın hükümet-i mütehakkimesi hepimizi târumar etti. Her neyse biraz daha tevekkül ve tahammül buyurunuz. Heyet-i Âyan’a pîrâye-i muhallet olacaksınız.

Hüseyin Cahit Bey’i iki kere uğradığım hâlde bulamadım. “Liberte” için Mihran Efendi’yi³⁵² gördüm. “Sabah” a tefrika edecek* ve takdime-i tefrika olarak elli lira verecek. Kitabı hemen taahhütlü olarak nam-ı ubeydaneme irsal buyurunuz. “İlhan” ı da birlikte gönderirseniz îcabı daha seri îfâ olunur.* Ya Hüseyin Cahit Bey’in gazetesine veya diğer bir mevkuteye³⁵³ tefrika edilmek kabildir. Mümkün ise Mihran Efendi’nin takdim edeceği elli lira ile buraya teşrif ediniz. Ümmehat-ı muhterememizden refakat-i mün’imâneleriyle şerefyâb ve o refakat-i kıymetdâra tesliyetbar kim veya kimler varsa beraber getirmekte hiçbir mahzur yoktur! Emin Bey bendelerinin* bu babdaki ihtarı zâid idi.

³⁴⁹ tâzim (Ar. azâmet “büyük, ulu olmak”tan): Saygı gösterme, hürmet etme.

³⁵⁰ Kıbrıslı Kâmil Paşa.

³⁵¹ Kırkkilise Muharebesi veya Kırklareli Muharebesi, Osmanlı İmparatorluğu ile Bulgaristan Krallığı orduları arasında geçen Birinci Balkan Savaşı’nın bir parçası olan savaştır. 22 Ekim 1912 tarihinde başlamış ve 24 Ekim 1912’de Osmanlı ordusunun Doğu Trakya’da yenilgisi, Bulgar zaferi ile son bulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu’nun Birinci Balkan Savaşı’nı kaybetmesine sebep olan en önemli muharebelerden biridir.

³⁵² Mihran Nakkaşyan Efendi. Sabah gazetesini çıkaran matbaanın sahibidir.

* “Liberte” “Türk Yurdu”nda tefrika edilmişti.

* “İlhan” Hüseyin Cahit Bey’in “Tanin” gazetesinde tefrika edilmiştir.

³⁵³ mevkute: Süreli yayın.

* Emin Bey Abdülhak Hamid Bey’in damadıdır.

Yarın bir arîza³⁵⁴ daha takdim edeceğim. Şimdilik düdest-i üstâdânelerini tâzim-i azîm ve tahassür-i bîpâyan ile öperim. Kâmil Paşa hükümetinin mağdur ve mâzullerinden biraderim bendeleri bu dakikada yanımda bulunuyor, hâkipay-i veliyyü'n-niamilerine yüzler sürer. Herhalde emr ü ferman ilâh-ı edep efendimizindir³⁵⁵.

14 Şubat 1913

Bendeleri

Süleyman Nazif

³⁵⁴ arîza (Ar. 'arz "sunmak"tan): Dilekçe, arzuhal.

³⁵⁵ Abdülhak Hâmid kastediliyor.

**2.37. “MEKTUP, -ABDÜLHAK HÂMİD’E- BÂBİÂLİ”, 17 ŞUBAT 1913,
GÖVSA**

Velînîmet-i idrakimiz, üstad-ı azimü’ş-şanımız efendimiz Hazretleri,

Dün Beyrut valisi Hazım³⁵⁶, Cenap Şahabettin, Cavit, Celal Nuri ve Sahir Beyler ve biraderim bendeleriyle Meclis-i Vükelâ’ya³⁵⁷ müracaat ettik. Bu ümmetin âzam-ı mefahiri olduğunuzu teslim etmekte hatta vükelâ-yı kiram bile tereddüt etmedi. Heyet-i Âyan’a memuriyet-i celileleri esas itibariyle kabul edilmiş ve fakat emr-i icra ve ilânı, harbin hitamına tâlik³⁵⁸ olunmuştur. Efendimizi Viyana hicretinden kurtarmak için sefaret-i seniyyeye yüz lira kadar sarf mezûniyeti îtâ olunuyor. Bu arîzanın vusulüne değin o emir de îtâ olunur. Âyanlık maddesini Dahiliye Nazırı Hacı Adil Beyefendi, kredi meselesini de Hariciye Nazırı Said Halim Paşa Hazretleri bugün kulunuzla Hazım Beyefendi’ye tebliğ ettiler. Viyana’da beyhûde temdid-i ikamete lüzum olmadığından bir an evvel bîkes vatani tesrir buyurmaları müsterham ve düdest-i edîbânelerini takbil³⁵⁹ tahassürü vicdanımızda hâkim-i âzamdır efendimiz.

Çâker-i hürmetkârları

Süleyman Nazif

³⁵⁶ Ebubekir Hazım Tepeyran.

³⁵⁷ Meclis-i Vükelâ: Sadrazam ve nazırlardan oluşan Osmanlı Hükümetini temsil eden meclistir.

³⁵⁸ tâlik (Ar. ‘alak “takılmak, yapışmak”tan): 1- Asma, asılma. 2- Bir şart ile bağlama. 3- Erteleme, gecikme (Metindeki anlamı).

³⁵⁹ takbil (Ar. kuble “öpücük”ten): Öpme.

2.38. “İNGİLİZ SİYASETİ HAKKINDA”, HAK YOLU, 17 ŞUBAT 1913

Fazıl-ı Muhterem Mehmed Ubeydullah Efendi Hazretlerine

Fezâilmend Efendim,

“Hak Yolu” nun 7.nüshasında münderic makale-i vakıfânenizin bendenize ait fıkrasını hicab-âlûd bir mübâhat ile okudum. İftihara sebep olan iltifat-ı kıymetdârınız, mûcib-i hacâlet olan cihet de akide-i vicdaniye derecesinde râsih³⁶⁰ olan kanaat-i siyasiyyemi vekayi-i ahirenin zararımıza tağyir ve târumar etmesidir.

Evet, ben İngiliz siyasetinin memleketimizde en hararetli mürevviclerinden idim. Ve bu ictihadımı müdafaa emrinde muhibb-i necibim Celal Nuri Bey'den şahsını asla tanımadığım “Osmanischer Lloyd” muharririne kadar birçok zevat ile münakaşât-ı kalemiyyede bulundum. Senelerce vicdanıma tahakküm eden kanaat bana İngiliz siyasetini ve İngiliz muhabbetini bir “devâ-yı küll” zannettirirdi. Bugün o kanaat pek ziyade mütezelzil bulunuyor. Cenab-ı Hakk'dan niyaz ederim ki “devâ-yı küll” addettiğim bir “semm-i katil” olmasın.

Fakat, aziz ve fâzıl dostum, size bu ictihadın bir tarihçe-i muhtasarını tasvir edersem, hatamı daha ziyade müstehak-ı affolmasa bile, daha az lâyük-ı ta'zir ve teşhir görürsünüz.

Ben öyle bir muhit içinde doğdum ve büyüdüm ki etrafımdakiler İngiliz taraftarlığını bir vecîbe-i kiyâset³⁶¹ ve hamiyet addeder ve vekayi de bu vücûbu mütevâlîyen teyid eylerdi. Moskof ordusu İstanbul'un surları önünde rekz-i hiyam-ı taazzum ederken ben dokuz yaşında idim. O vakit bu felâkete ağlayan nazarlarda Ayestefanos önünde lenger-endaz-ı mehâbet olan İngiliz sefâin-i harbiyesinin beşâret-i vücûdu bir lem'a-i ümit ikaz etti. Babıâli'nin koridorlarından Anadolu köylerinin kahvehanelerine kadar her yerde yükselen sada aynı kanaati ilân ediyordu.

“Bizim bir dostumuz varsa İngiltere'dir!”

Kırım Muharebesi, Mehmed Ali hadisesi, Bonaparte vekayii hep İngiltere muhâlesetinin bir asır zarfında sık sık tezahür eden alâim-i meşkûresi idi. İşte ben bu an'anât ve hatırâta merbut kaldım. Ve bu an'anât ve hatırât muhâkememe o kadar

³⁶⁰ râsih (Ar. rusûh “sağlam ve sabit olmak”tan): Sağlam, kuvvetli.

³⁶¹ vecîbe-i kiyâset: Akıllılık şartı, gereği.

tahakküm etti ki birçok tezahürât-ı tâliyye karşısında bile mütereddît, daha doğrusu hükm-i mütekaddimde musırr yaşadım.

Şimdi hatamı itiraf etmeden evvel bu tahavvülün sebebini izah etmek isterim.

Zann-ı acizâneme göre İngiltere kıskanç bir aşıktır ki mâşûkası Hindistan'dır. Bu perestîde-i menfaatinin sadakatinden daima şüpheli ve daima endişe-nâk bulunur. Bir zaman bir savlet-i hariciyenin sevgilisini gasbedeceğini zannederdi. En evvel Moskoflardan korktu. Rusya adl-ı ilâhî'nin latme-i te'dibini³⁶² Japonya'nın yed-i müeyyediyle aldıktan sonra İngiliz endişelerinin merkez-i sıkleti tebeddül etmek tabîi idi. Çeşman-ı ihtirazı önüne Almanya'nın heyûlâ-yı tehdidi dikildi. Rusya'nın ihtimal-i tahattîsi mevcut olduğu zamanlar, biz İngiltere'ye pek mülâyim, pek lâzım bir unsur-ı ittifak idik.

En metin dostluklar adâvet-i müştereke karşısında tahaddüs ve teeyyüd eder. O vakitki Rusya'nın orduları cenubî Avrupa ile şarkî Asya'da meşgul-i kâr u zarar oldukça, Hindistan'ın hududunda daha ziyade emniyet hâsıl olurdu. Hülâsa biz Hint'in dimağ-ı hâkimiyetine hücum edecek kanları başka taraflara celb ve defetmeye hadim bir vazife, bir sülûk vazifesi îfâ ettik. Aynı zamanda Moskof orduları da bizim hun-ı hayatımızı emiyor ve uruk-ı mevcûdiyetimizi kemiriyordu.

Almanya'nın nazar-ı hırsı Şark'a in'itaf ve buralarda taharrî-i menâfî etmeye başladıktan sonra Rusya İngiltere'ye daha ziyade nâfî olmasa bile, daha az muzır bir dost gibi göründü. Ve yine hasm-ı müşterek karşısında ahd ü peyman almış dostluklardan Fransa meveddeti, Rusya muhâlesetinin³⁶³ kâfil-i husûlü oldu. Artık bu ahval ve şerâit dahilinde İngiltere'den hayır ve imdat beklemek abestir.

Fakat Almanya'nın da bize ne derecelere kadar îfâ-yı muavenet edebileceğini bilmem. Bildiğim bir hakikat ve bir hakikat-i müellime varsa o da zayıfın ve düşkünün yâri olmadığıdır. Biz bu dereke-i acz ü zillette süründükçe ne İngiltere'den, ne Almanya'dan bir medet bekleyebiliriz.

Herşeyden evvel kendi menâbi-i kuvâmızı hüsn-i tatbik ve hüsn-i tanzim etmeliyiz. Memleketimizin anasır ve efradı arasında bir emel-i müşterek, bir gaye-i müştereke-i hayalî olmadıkça, hiç kimse bize dest-i muhâleseti uzatmaz. Vatanın en rakik aksamı, düşmanların ayağı altında çiğnenirken, bize uzanacak herhangi eli -ister

³⁶² latme-i te'dib: Terbiye tokadı.

³⁶³ muhâleset (Ar. hulûs "saf olmak"tan): Gerçek dostluk, samimi sevgi.

İngiltere veya Almanya'dan ve hatta ister -farz-ı muhal olarak- Rusya'dan uzansın-öpmek borcumuzdur. Fakat o eli biz bugün yine kendi içimizden başka bir yerde aramamalı ve başka yerden beklememeliyiz.

2.39. “LİBERTE”³⁶⁴ HAKKINDA BİRKAÇ SÖZ”, TÜRK YURDU, 4 NİSAN 1913

Yıl:2 – Sayı 13

Memleketimizin en büyük şairi ve dünyanın en büyük şairlerinden Abdülhak Hamid Bey, hayat-ı feyz-â-feyz-i edebisinin evâilinde³⁶⁵ ibdâ etmiş olduğu “Liberte” nin intişârına müsaade ediyor. Daha doğrusu bu hususta müsait olan müellif değil, zamandır. “Liberte” de delâlet ettiği mânâ gibi pek uzun müddet mahbus-ı istibdâd kalmıştı.

Şair-i Azâm’ın âsar-ı muhallesi meyânında “Liberte” adlı bir kitap da bulunduğunu senelerden beri işitir ve an-ı zuhurunu müştakâne beklerdik. O iştîyak-ı vicdanînin bugün mazhar-ı tatmin olduğunu görmekle mübâhî ve diyarımızın âfak ve aktarını ağlatan ehvâl-i hazıra ve güzeste karşısında bununla bir dereceye kadar müteselliyiz.

“Liberte” yed-i istifâdemizi tezyîn etmekte olan nüsha-yı yegânesinin üzerinde muharrer³⁶⁶ fi 15 Nisan sene 93 tarihinden anlaşıldığına göre otuz altı sene evvel yazılmış bir eser-i dehâdır. Sebep ve sûret-i te’lifini üstad-ı azîmü’ş-şanım Viyana’dan yazdığı 18 Şubat 1913 tarihli bir iltifatname-i tilmiz-nüvazenede şu satırlarla izah buyuruyor:

. . . Liberte, daha uzun olabilirdi. Mevzû müsait idi. Eski hâli, eski tarihiyle bırakmak istedim. Midhat Paşa’nın İstanbul’dan Avrupa’ya teb’idini müteâkip yazmış idim. Bunun alt tarafını da yazmak mümkündür. Kafiyelerini beğenmediğim beyitlerini kurşun kalem ile işaret ettim. Görürsünüz. Tashih ve ıslah da edebilirsiniz. Abdülhalim Memduh³⁶⁷ merhum bu eseri okumuş, bazı mısraları hesâbü’l-benana³⁶⁸ gayr-ı muvafık bulmuş. Yani on bir hecâ yerine on veya on iki olmak gibi şeyler ki bendenize de göstermiş ve tasdik ettirmişti. Tekrar muâyeneye mecalim yok. Şu kadar diyebilirim ki aruz evzanı bendenize bu parmak hesabından kolay geliyor...

Evet, aruz evzanı dururken niçin parmak hesabını ihtiyar etti. Bunu “Nesteren”in mübdi-i bedâyi-âferininden³⁶⁹ hayretle ve hürmetle sormalı. Maamâfih aruza riâyette

³⁶⁴ Liberte (Fra.): Özgürlük. Alegorik bir eserdir.

³⁶⁵ evâil (Ar. “evvel”in çoğulu): İlk zamanlar, başlangıç dönemleri.

³⁶⁶ muharrer (Ar. tahrîr “doğru ve güzel yazmak”tan): Yazılı, yazılmış.

³⁶⁷ Edebiyat tarihçisi, şair ve yazardır.

³⁶⁸ hesâbü’l-benan: Parmak hesabı (Avama göre hece vezni).

³⁶⁹ bedâyi-âferin: Güzellikler yaratan.

yazılmış pek çok âsar ve eş'ar vardır ki “Liberte”den mânâ ile birlikte ahenk de dilenir!..

Bu tiyatrodaki eşhas -isimlerinden de müsteban olacağı vechle- birer fikr-i istiâridir³⁷⁰. Ümmete ihsan-ı meşrutiyet eden hatt-ı hümayunu okuttuktan pek az sonra İstanbul'dan mecbûr-ı tebâüd olan Midhat Paşa'nın yevm-i teb'inde halkın sükût-ı meskenetkârıyla tezyîd-i cür'et -tezyîd ne demek!- peydâ-yı cesaret eden Sultan Abdülhamid Han-ı Sani'nin muvâcehe-i gayzında bir eser, bir sahife, bir ibare değil, bir söz, bir fikir, bir tahayyül bile yükselemezdi. Fakat Abdülhak Hamid Bey'in deha-yı mert ve müstesnası bir hareket-i kasriyede bulunmak istedi. Ve muğterib-i mağfurun tebâüdünden üç ay geçmeden evvel, dört fasıllık bir tiyatro kitab-ı güzîni meydana geldi.

Bu “Liberte” o kitaptır: Zamanının savlet-i bî-amanından taharrüz için müellif, eşhas-ı müsteare-i vak'anın esâmîsini Fransızca intihab etti. Hükümdarın ismi “Despot”tur ki “hakim-i müstebid” demektir. “Hürriyet” manasını müfid olan “Liberte” sarayda bir kız olarak, ve “millet” medlûlunu ifade eden “Nation” Liberte'ye âşık sûretinde irâe olunuyor. “Hürriyetperver” demek olan “Liberal” başvekil Midhat Paşa'dır. “Gayz-ı desîse” manasına gelen “Hen Antrick” nüdemâ-yı hükümdarîden bir papaz, bir vesvasü'l-hannastır. Hıyanet “Trahizon” ile menfaat “Entere” Mareşal, yani müşirlikle saraya müntesib bulunuyorlar. Cehl-i hırs “Iniorance ambition” bir prens, bir şehzadedir. “Pres”, yani “matbuat”a bir sersem vazifesi tahsis buyuruluyor: Ekser-i ahvalde ne kadar doğru! Prensın refİKası “Instruman”, yani “âlet”tir. “Muhibb-i has” olan “Entim” de “Liberte”nin nedîmesi bulunuyor. “Mazhar-ı ilham olanlar” manasını iş'ar eden “les inspire” âhâd-i nastır. Ve vak'a da bunlar arasında güzâr-ı şiyab oluyor.

Abdülhak Hamid Bey “Liberte”yi yazdığı zaman, hürriyetperverliğinin bedel-i bî-amanını evvela huzur ve refahı, bilâhare hürriyeti ve nihayetü'l-nihayede hayatıyla te'diye³⁷¹ etmiş olan zavallı ve büyük Midhat Paşa'nın o vakitki ati-i karîbi bile taayyün etmemişti. Halbuki bu eserinde şehid-i meşrutiyetin müstakbel-i baidine bile taalluk eden işarât-ı ilhamperverâne vardır. Biz bunda istib'ad şöyle dursun, istiğrab olunacak bir nokta bile görmeyiz. Şair-i Âzamımızın âsar ve eş'arını dikkatle okuyanlar bilirler ki bu harikulade hilkat, diğer insanlarda gördüğümüz istîdad-ı müşterekin fevkinde bir

³⁷⁰ fikr-i istiâri: Sembol.

³⁷¹ te'diye (Ar. edâ “ödemek, yerine ulaştırmak”tan): Ödeme.

kudret-i peygamberâneyi hâmilidir. Ve daima ezman ve a'sar-ı müstakbelenin ihtiyaç ve nasibini haber verdi.

Ümmet-i Osmaniye'nin a'sab-ı nâime-i hamiyetinden en evvel, Namık Kemal Bey merhum bir cereyan-ı îkaz geçirmişti. Bu onun fazl ve şerefidir. Fakat Hamid Bey fekk-i müjgân-ı intibah etmeye başlamış olan şebab-ı Osmanî'nin rahle-i tettebbu ve tahayyülü önünde müşfik ve tesliyetkâr bir tavır ile oturarak her vicdan-ı bîkesin gûş-ı atşânına -kelimeyi lütfen ma'zur görünüz! Veya daha iyisini siz bulunuz!- birçok hakayık fısıldadı. Abdülhak Hamid Bey Tarık Bin Ziyad'a Tuleytula Sarayının hazinelerinde, o hazinelerin muhteviyatından daha parlak olan nutk-ı meşhuru îrad ettirirken Hakan-ı Sâbık henüz cülûs etmemişti. Halbuki bu nutukta o hükümdar-ı bedbahtın suver³⁷² ve netayic-i ef'ali ebediü'ş-şâşaa bir belagatle mahkûd³⁷³.

Duhter-i Hindu'yu okuyanlar, bir muâşaka-yı müessirenin elvâh-ı rengârengi kadar mezâlîm-i idârenin menâzır-ı nefretsâzı önünde titrerler. Abdülhak Hamid Bey daima felsefe, daima hürriyet-i fikr ü vicdan, daima hakayık ve meali terennüm etti. Garâmiyatında³⁷⁴ bile bu saydığım şeyler mündemcidir. Bir matem-i husûsîsini ağlayan “Makber”, “Ölü”, “Hacle”, “Bunlar Odur” a kadar her eserinde Şair-i Âzam hayat ve hilkatten istiknah-ı serâirle o serâiri izah eder.

“Hazine-i Evrak” mecmua-i mevkûtesinin otuz sene evvel intişâr etmiş olan bir nüshasında “Bir Sâfilin Tesellisi” ünvanlı bir neşîdesi vardır. Ve zaman-ı neşrinden ne kadar evvel tanzim edilmiş olduğu da mâlûm değildir. Bir kere o zamanın kabiliyet-i fikriyesi göz önüne getirilir, bir kere de manzumenin şu kıtaları okunursa Hamid Bey'in ridâ-yı cehl ü serâiri sad çâk³⁷⁵ etmekteki azim ve kudreti anlaşılır:

Ey encüm ü ecreamda âram sürenler,

Bizden daha merfû ve muallâ mısınız siz?

Ahkâmber-i hikmet-i Mevlâ mısınız siz?

Sizlerde dahi var mı ya ahkâm sürenler?

³⁷² suver (Ar. “sûret”in çoğulu): Sûretler, şekiller.

³⁷³ mahkû (Ar. “hikâyet” ten): Hikâye edilen, nakledilen.

³⁷⁴ Garâmiyat: Aşkla, sevgiyle ilgili manzumeler.

³⁷⁵ sad çâk: Paramparça.

İnsan gibi mâil misiniz aleminizde
Kanun-ı ilâhiye mugayir harekâta
Gafil görünüp nâil iken zevk-i hayata
Mevlânıza kail misiniz mateminizde?..

Bir zümreye bir ferdi kılmakta hükümet!
Sizlerde de cârî mi o ahkâm-ı hasîse,
Bizlerde olan hile ve iğfal-i desîse,
Ol kibr ü gurur ve garaz ve harb ve husumet?

Abdülhak Hamid Bey’e mazi husûmet etti, Abdülhak Hamid Bey’i muâsırları anlamamak ve kabul etmemek istedi, fakat ne o husûmet, ne bu tereddüd ve redd, ahlâfın Abdülhak Hamid Bey’i bir hiss-i müebbed-i takdis ile tebcil etmesine mani olabildi.

Bununla beraber Abdülhak Hamid Bey’in eslâf ve muâsırini arasında pek büyük takdîrkârları ve müşevvikleri vardır. Kendisinden on iki yaş büyük olan Namık Kemal Bey merhum Şair-i Âzamımıza:

“Hamid, seni muhâtap etmeye adından büyük kelime bulamıyorum!”

diyor. Ve edebiyatımızın Üstad-ı Evvel ve Ekrem’i “Talim-i Edebiyat”ında en canlı misalleri Abdülhak Hamid Bey’in âsarından intihab ve îrad ediyor. Bana öyle geliyor ki Ekrem Bey olmasaydı, Hamid Bey daha geç tanılacak ve daha güç anlaşılacaktı.

Abdülhak Hamid Bey’in her gün yeni bir fikir ve yeni bir lisan ile hitap eden dehâ-yı cûşanı karşısında huylanan mutasalliflerin firîfte-i ıdlâli olmaktan halkımızı en evvel ve en ziyade Ekrem Bey vikâye ve irşad etti. “Talim-i Edebiyat” müellif-i muhtereminin himâye-i hakikat yolunda masruf olan mesâi-i mütevâliyesiyle mücahedât-ı metâibmeşhunu Şair-i Âzamımıza da mâye-i eşvâk ve tahammül oluyordu. O zamanları idrak etmiş olanlar, bu sözlerin manasını ve devr-i hâzıra tekaddüm etmiş olan devr-i feyyâz-ı edebın ekanim-i muazzama-i selâsesini “Namık Kemal, Mahmud Ekrem ve Abdülhak Hamid Beyleri” daha ziyade anlarlar. Ve bu üç büyük edibi daha minnettar bir hürmetle severler.

2.40. HÂMİD HAKKINDA -BAŞLIKSIZ-, TÜRK YURDU, 4 NİSAN 1913

Teklif ve tahdidiniz, ne kadar esbâb-ı mâkuleye müstenid olursa olsun, bana garip ve müt'ib göründü. Şair-i Âzamımız için mahdud ve muayyen satırlar değil, hesapsız ciltler yazılmak icab eder. Bu itabımı lütfen mazur görünüz. Bilirsiniz ki Abdülhak Hamid Bey'e muhabbet ve hürmet bende iman ve akîde hâlinedir. Her zaman, her yerde dedim, yine tekrar ederim:

-Her saltanata bir zeval mukadderdir. İstisnâ-napezir olan bu kaide-i hâkime, kahr-ı hükmünü yalnız Abdülhak Hamid Bey gibi dühat-ı aliyyenin kalemrev-i hükümetinde³⁷⁶ icra edemez. Bu büyük ve pek büyük şairin iklil-i şan ü şerefini asırlar düdest-i tâzim ile birbirine tevdî edecek ve dâsitan-ı meâsiri en lâyemut mefâhir-i menkule ile birlikte butun-ı âtiye evlâdının hafıza-yı tebcil ve şükrânını müebbeden yaşatacaktır.

Şişli, 29 Mart, 1329

³⁷⁶ kalemrev (Ar. kalem ; Fars. rev''giden, yürüyen'' den): Bir hükümdarın hükmü altında bulunan ülke.
kalemrev-i hükümet: Kaleminin hüküm sürdüğü yer. (Kalemlerin sultanı)

**2.41. “AÇIK ARÎZA: ŞÂİR-İ ÂZAM ABDÜLHAK HÂMÎD BEY’E”,
TANİN, 10 NİSAN 1913**

Üstad-ı Azimü’ş-şan,

Başımı dehânızın eşiğine koyarak biraz ağlamak isterim. Beni bu dakikada huzur-ı ebediyet-penâhınıza sâ’ik olan ihtiyac-ı giryeye, şahsa ait emellerin hüzn-i inkisarından değil, mecruh ve muazzez vatanın manzara-i târümârından mütevellittir. Keşke bu zamanda yaşayanlar idâdında bulunmasaydım!... Keşke bundan evvelki zamanların hepsinde ayrı ayrı öleydim de bu zamanda yaşamayaydım!..

Vatan muhabbetinin en büyük fazilet-i ictimaiye olduğunu biz en evvel sizden öğrenmiştik. Siz Ziya Paşa, Namık Kemal Bey, Mahmud Ekrem Bey gibi büyük ve pek büyük arkadaşlarınızla bu halka efdal-i vezâîfî telkin ve talim ettiniz. Size gelinceye kadar bizde “vatan” kelimesinin medlûl-i mütehayyiri herkesin zevk-i husûsîsine ve telakkiyât-ı şahsiyesine göre tebeddül ederdi. Beş yüz bu kadar sene herkes vatana istediği mânâyı ve istediği şekli verdi. Meselâ rindin vatani meygede-i işret, âşıkın yurdu ser-i-kûy-ı muhabbet, şairin penah-ı hayalîsi bezm-i germ-â-germ-i ülfet idi. Arada yalnız “vatan” anlaşılmadı. Ve vatan sevilmedi. Zavallı vatan!.

Fakat bugün bile vatanın huzur-ı ihtizarında lâkayd duranlar -ah keşke yalnız lâkayd dursalar- sevinenler, tepinenler var. Felâket-i umûmiyeden ağraz-ı husûsiyeye vesâit-i tatmin çıkarmaya hâhişkâr ve haris ne kadar adamlar biliyor ve görüyorum ki o ihtizarın eninlerini ninnilere kalbederek birçok gizli ve kirli maksatları bunlarla tenvime çalışmaktan vicdan ve ahlâf huzurunda hayâ etmiyorlar. Tarih-i akvamda nasıl bir hufre-i siyah-ı teline tıklılacağını şimdiden bile tahmin ve tâyin etmek müşkil olmayan Arnavut asîlerinin dalâl ve fesâdıyla tevhid-i makasîd etmiş mahlûkat miyanında hatta “Türk”ler³⁷⁷ gördük. Fakat bu bahiste devam edemeyeceğim. Çünkü o mahlûklar hâlâ hüviyetlerini “Osmanlı” namı altında ifşa veya ihfâ ediyorlar. İzzet-i nefis-i milli bu hususta bana sükût emreder.

Harekât-ı müşevveşe ile müsbet sûrette fenalıklar eden Osmanlıların yanında bir kısım vatandaşlar vardır ki sükûtlarıyla menfi tarzda memlekete ika-yı zarar ediyorlar. Herkes damarlardaki kanı, herkes gözlerdeki yaşı, herkes ceplerdeki parayı vatan

³⁷⁷ Nazif, Türkçülere bir gönderme yapmıştır. Arnavut asileriyle Türkçülerin amaç birliği yapmış olduklarını ifade etmiştir.

yolunda îsar etmekle mükellef iken, bizim ekseriyet-i münevveremiz -vatanın bugünkü tali'iyle hem-renk ve hem-hâl olan- bir mâyi-i âtılın katarat-ı hâsiresini bile memleketten diriğ ediyor. İşte en ziyade ye's-âver olan budur. Bu sükût karşısında ümmetin vicdan-ı nâlânı ile'l-ebed feryat etsin!...

Sizden sonra Şark'ın en büyük şairi olan Sadi-i Şirazî'nin ne vakit divanı elime ve hatta namı yadımdan geçse son halife-i Abbasî Müstasım Billâh'ın mukadderât-ı mübkîyesine ağlayan,

Âsman râ Hak boved ger hûn begîred ber zemîn

Ber zevâl-i mülk-i Müstasım emîrû'l-mu'minîn!..

matlalı mersiye-i meşhuresinin ebyât-ı ebed-giryânı gözlerimin sirişk-i nâimini ikaz eder. Halbuki Sadi tâbiyyet-i Abbasiyede bile değildi. Yalnız o zaman inkırazı idrâk etmek musibetine uğramıştı. Tıpkı.... Hayır! Söylemeyeceğim. Bazı dakikalar vardır ki yalnız sükûtun beyan-ı giryanına tevdî-i raz ederek susmak en mübrem bir vazife olur.

Şark'tan Garp'a geçelim:

Paris'in Almanlar tarafından muhâsarasıyla teshîri o diyarın evlâd-ı mütehassisesine, o musibetin muvâcehe-i yadında bir âbide-i tesliyet ve mefharet olacak ne kadar bedâyi-i samimiye ibdâ ettirdi. Başlarında “Sâl-i Müthiş” şair-i dehhaşı Victor Hugo olduğu hâlde o devrin pîr ü civan bilûmum şuarâsına Fransız kavmi ve Fransız tarihi müebbeden minnettardır.

Fransa'daki hiss-i hamiyet ve hamâseti o muhâsara ikaz etmeden evvel de erbab-ı edebi hayatın vatan huzurundaki vezâifini takdir ve tevkir etmişlerdi.

Almanların “Ren” havâlisine³⁷⁸ ait âmalî terennüm eden bir neşîde-i meşhûreye Alfred de Musset o derecede şöhretyâb olmuş bir manzume ile cevap vermişti. Halbuki his ve giryeden müteşekkil bir şair olan Alfred de Musset vatanperverlikten ziyade hevâ-perestlikle müştehir idi.

O bîçâre yalnız zamanının ve yalnız George Sand'ın dest-i tâzibinde³⁷⁹ cismen harap olmakla kalmadı. Bugün bile birçok nisvan-ı latîfe ve fâzılanın yed-i lâkaydında ruhu hırpalanırken aşk-ı vatana mâkes-i müterennim olan o neşîdesi hâtîrâtına ircâ-yı tesliyet ve ircâ-yı mübâhat etsin!.

³⁷⁸ havâli: Çevre, yöre.

³⁷⁹ dest-i tâzib: Sataşma eli. (George Sand ile Alfred de Musset'in aşkına vurgu yapıyor).

Fakat ey üstad-ı mübeccel!.. Abdülhak Hamid gibi bir dehâ-yı müstesnayı insaniyet-i münevvereye ihdâ etmiş olan bir vatan, yine Abdülhak Hamid'in gözleri önünde mi can versin?..

Siz ki büyük bir kavmin hâbîde-i a'sar olan kabiliyet-i edebîyesine şehbâl-i dehânızın hafif bir darbesi, bir lemsesiyle fekk-i müjgân-ı intibah³⁸⁰ ettirdiniz, siz ki koca bir ümmetin seviye-i irfanını hazizden evce îsal ettiniz; siz ki milletinizin timsâl-i meâsir ve mefâhîrine şâhikalardan kaideler hazırladınız, huzur-ı teessürünüzde kopan bu kıyametlere bir tevakkuf, bir sükûn emretmeyecek misiniz?.

Hayat-ı siyasiyesi bitmiş olan akvâmın edebiyatı yetim olur. Ve belki nisyan da o meâsir-i ruh ve hisse taarruz eder.

Siz otuz sene evvel Fatihle Yavuz'a -zîr-i sakfında muntazır-ı infilâk-ı âhîret oldukları kubbelerden daha büyük ve daha pâyidar- birer türbe-i manzum³⁸¹ binâ etmiştiniz. Bugün İstanbul'un surları önünde tahaşşüd ederek o mekâbir-i mübarekeye hücum etmek isteyen leşker kadar ihanetkâr bir ketîbe-i nisyan da sizin ibdâ etmiş olduğunuz merâkîd-ı münevvereye âmâde-i savlettir. O türbelere acıyınız. Ve bu bedâlara kıymayınız.

Vatanımıza izmihlâl ve inkıraz getirmiş olan ağraz ve ihtirasâtı muzmahil ve münkariz edecek bir yed-i beyzâ-yı kerâmete³⁸² bugün ihtiyaç vardır. Ümmet-i Osmaniye o dest-i medetkârı tahayyür ve tehâlûkle arıyor. Bu milletin ufk-ı idrakinde Tarık gibi, Eşber gibi meşâil-i muhalledede îkad etmiş olan feyyaz ve mübarek elinizden başka bir dest-i rehâsâz göremiyoruz ki o yed-i beyzâ-yı muntazarı temsil edebilsin!..

Efendimizden falan veya filân fırkaya zahîr veya -hâşâ sümme hâşâ-³⁸³ dahil olmanızı niyaz etmek küstahlığında bulunmayacağım. Sizin hüviyet-i âlemgirinizi bir fırka değil, bir cihan istîab edemez. Hükümdarân-ı neseb gibi tâcdârân-ı edeb de zılâl-ı refetini umuma bastetmekle mükelleftir. Zaten her fırkanın ve her şahsın hırs ve ihtirası huzur-ı kemâlinizde huzû ve huşû ile ra'sedâr-ı inkiyâd olur, erir.

³⁸⁰ fekk-i müjgân: Göz kapaklarının açılması.

fekk-i müjgân-ı intibah: (Metinde) uyuyan edebiyat kabiliyetini uyandırma.

³⁸¹ Abdülhak Hâmîd; Yavuz Sultan Selim ve Fatih Sultan Mehmet'e şiirler yazmıştır. Bu şiirler türbelerinde asılıdır. Manzum türbelerdir.

³⁸² Burada "yed-i beyzâ-yı keramet" derken beyaz el yani Hz. Musa'nın elinin mucizesine telmih yapılmıştır.

³⁸³ Hâşâ sümme hâşâ: Asla ve asla.

Siz kuvvetinizi kendi namınızdan, kendi eserlerinizden ve kendi zat-ı a'les-sıfâtınızdan almalısınız. Bendegân-ı irfanınız³⁸⁴ da ketîbe-i iclâlinizin birer ferd-i vazî ve mutîi olsun. O zaman Türkler arasında ve hususiyle miyan-ı mütefekkirinde gıcırdayan dendan-ı şikak bir ibtisâm-ı îtilâf altında inkişaf eder.

Siz her şeyin âlimi olduğunuz hâlde ihtimâl ki memleketteki mevki ve ehemmiyetinizi bilmezsiniz. Bu hususta bir misal ve bir vesîka arz edeyim:

Brüksel'den avdet-i üstâdânelerini müteakip sizi bir ziyafet-i edebiyye ile selâmlamak şerefini ihraz etmiş olan altmışı mütecâviz vatandaş arasında öyleleri vardı ki “Dinim kinimdir!” kavlini şiar-ı hayat edinmişken, kinlerinin mevzû ve hedeflerini sizin huzurunuzda bilâ-tereddüd selâmladılar. Tıpkı bir iman-ı müşterekin perestarlara gibi!...

Mübarek kaleminizin sarir-i hayat-efşânını bir kere daha bu halka işittirerek memleketin anâsır-ı münevveresini bir noktada cem ve tevhit ediniz. Ve her mübtelâ-yı dalâle deyiniz ki:

Teşevvüşât-ı hazıra-yı milliye'nin getirdiği tehlike pek büyük ve bu tehlikenin sürüklenmekte olduğu netice pek yakındır.

Baki cebhe-i tâzim-i tilmîzâneyi hâk-ı pâ-yı üstâdânelerine hürmetlerle îlâ ederim.

³⁸⁴ bendegân-ı irfanınız: Size tabi olanlar, sizden beslenenler.

2.42 “HEM MÜCAHİD HEM ŞEHİD”, TANİN, 4 MAYIS 1913

NİYAZI’NİN ŞEHÂDETİ ETRAFINDA

Dün mücahit idi, bugün şehit oldu. Vatanperverlik yolunda bundan muhik ve bundan ziyade gıpta-âver teâlî olmaz.

Avlonya’nın³⁸⁵ -her manasıyla- alçak sahillerinde büyük Niyazi’nin büyük kalbine atılan Arnavut kurşunu, bu Türk oğluna, Resne³⁸⁶ Dağlarının şevâhik-i mücâhedatından daha yüksek bir şâhika-yı şehâdet takdim etti. Biz kan ve iman kardeşimizi bu mevki-i bülendde görmekle hem müteselli, hem mübahiyiz.

Arnavutlarla meskûn topraklarda yedi sekiz aydan beri mütevâliyen çiğnenen Osmanlı azim ve namusu -her biri bir cihan-ı hamiyet olan- birkaç kalb-i namağluba ilticâ etmişti. Cavid Paşa’nın civar-ı şeref-i medarında toplanan bu bir avuç kahraman, necm ü hilâlin son dasitân-ı hamâsetini hain Adriyatik’in namert sahillerinde terennüm ediyorlardı. Niyazi’ye atılan.... Hayır, estağfurullah!.. Hata ettim... Niyazi’yi semâ-yı muallâ-yı tarihe atan kurşunların tarrâka-i hainesi bizim matemlerimizi en muhik bir gurur ve nahvetle³⁸⁷ pîrâyedâr eder.

Ben eminim ki Niyazi gözlerini kapadıktan sonra da Osmanlılığın neşide-i celâdetini terennüm etmekte devam etmiştir. Onun sesi kesildiği dakikadan itibaren tarihin sayha-yı müebbede-i tel’ini başladı:

“Arnavutluk Tarihi” için ne münasip bir mukaddime!..

Üç ay evvel İşkodra’da³⁸⁸ yine mihman-nüvaz³⁸⁹ bir Arnavut Paşası’nın kendi kadar hain kurşunlarıyla pek büyük ve mütefennin bir kahramanımız itmam-ı hayat etmişti: Hasan Rıza Paşa! Hasan Rıza’nın son nidâ-yı hamâsetine Niyazi’nin son sadâ-yı hamiyeti cevap verdi:

Osmanlı tarihinin Arnavutluk faslı için ne mübarek bir hâtime!..

İşkodra’dan Avlonya’ya kadar imtidat eden nankör topraklarda necm ü hilâlin sıyt ü namusu namına müebbeden kalmış olan birçok kan ve iman kardeşlerimiz daha

³⁸⁵ Arnavutluk’ta bir şehir.

³⁸⁶ Kuzey Makedonya’da Manastır ile Ohri arasında yer alan bir kasaba ve belediye merkezidir. Ülkenin güneybatı kesiminde yer alan Resne, elma üretimi ile oldukça meşhurdur.

³⁸⁷ nahvet: Kibir, gurur.

³⁸⁸ Arnavutluk’un en eski yerleşim merkezlerinden biridir.

³⁸⁹ mihman-nüvaz: Misafirperver, konuksever.

var. Matemdâr ve giryân Türkiye, bu evlâd-ı nâmuradına Hasan Rıza ve Niyazi namındaki iki oğlunu tevsit ile ithaf-ı selâm ve şükran eder.

Niyazi gibi ölmeden tarihe intikal etmiş olan bir adamın hüviyet-i refiasını ceffe'l-kalem tahlil ve teşrih etmek kadirdanlıktan ziyade hadnâşinaslık³⁹⁰ sayılır.

İki buçuk sene mukaddem pek muhik ve vatanperverâne bir maksatla ordudan çekildiği zaman Resneli kahraman için şu sözleri neşretmiştim:

Mağz-ı feyyazı, insaniyet-i mütefekhirenin en yüksek şevâhık-ı ilhamından olan bir edîb-i garbî, Sen nehrinde boğulan kızının matem-i zıyâyıyla şikeste-tüvan kaldığı bir zamanda,

“Fecr'den evvel çalışan, akşamdan evvel çekilebilir.” demişti.

Bu söz bazen bir matem-in inzivâlar aratan takazası³⁹¹ olmaksızın da, makul bir endişe, mühim bir hesap ile bihakkın îrad ve tatbik edilebilir. İşte büyük Niyazi'nin yevm-i mev'uddan evvel hayat-ı askeriyeden çekilmek istemesi o endişe ve hesaptan mütevellit ve makbul bir harekettir.

Fakat nasıl bir sa'y-ı kable'l-fecr!..

Her tarafa ecel bakışlı hıyânetler, çürümüş ahlâk ve mâhiyetler, pis ve murdar ölümler akıtan karanlık bir gece içinde bir ümid-i girîzanın iltimâ-yı dûrâdurunu rehber ederek tepelerinde “ölüm” nöbetçi, derelerinde “felâket” pusucu olan sarp ve uçurumlu yollardan yürümek. . . Mazinin zulmet-i inadını göğsüyle iterek, müstakbelin şua-yı feyzini eliyle iterek ilerlemek!..

İşte kahraman Niyazi'nin sa'y-ı kable'l-fecri bu idi!..

O fecr-i muazzam hem infilâk, hem fezâ-yı tarihte iş'al-i âfak etti. Resne mücahidi bugün Avlonya şehididir. Mücahidin hayat-ı pür-şanını şükran ile, şehidin naaş-ı perîşanını takdis-i bî-pâyan ile selâmlarız.

³⁹⁰ hadnâşinaslık: Kendini bilmezlik.

³⁹¹ takaza (Ar. kazâ “borcunu ödemek, emretmek”ten tekazî “alacağını istemek” > Fars. tekâzâ): (Metinde) serzeniş, başa kakma.

2.43. “DEVÂ-YI KATİL”, İCTİHAD, 30 MAYIS 1913

Avrupa’da adettir, ölüleri iki sûretle defnederler: Eğer müteveffâ zengin ise naaş-ı muhteremi ihtifâlât-ı mutantana ile bir makber-i mahsus ve muhteşeme tevdi olunmak hakkı, değilse cîfe-i murdarı “umumi çukur” namı verilen bir mezbele-i emvâta atılmak nasibidir.

Biz de memleketimizi defnederken galiba her iki sûreti ihtiyar edeceğiz. Avrupa’daki vilâyât-ı Osmaniye meriü’ş-şan idi. Gerek hastalığında, gerek hîn-i memat ve defninde Anadolu’nun nukûd ve hûnu birçok râyegân oldu. Son merasim-i îzaziyeyi, o vakit de, şimdi de Dahiliye Nazırı olan, Hacı Adil Bey îfâ etmiş ve memûriyetinin netâyic-i meşkûresini Meclis-i Mebusan huzurunda kırk sekiz saat müftehirâne ta’dad ettikten sonra -Takvim-i Vekayi’de aynen mûnderic olan- “hâsılı Rumeli’ne bedbin gittim, nikbin³⁹² geldim” sözüyle herkesi sevindirmişti.

Yine o Dahiliye Nazırı bugün de Asya vilayetleri için yeni bir tarz-ı tedfin ihzar ediyor: “İdare-i vilâyât kanun-ı muvakkati” namını verdiği umumi bir reçete ile emrazının esbâb ve ârazı³⁹³ muhtelif birçok hastayı bir anda şifâyab edecek!...

Bu kanunun ne derecede tesirât-ı şâfiyeyi muhtevî olduğunu bilmem. Yalnız vilâyât-ı mütebâkiyemizi ademâbâd-ı izmihlâle rabt edebilecek “umumi bir çukur” olmasından bihakkın endişe ediyorum.

O kanunun encümen-i tedkîk ve müzâkerâtına beni de davet etmişlerdi. Kastamonu’dan Necid’e ve Rodos’tan Erzurum’a kadar imtidad eden vesî ve harap bir sahada tek bir kanunun umumî ve mütesâvî sûretle nasıl tatbik olunacağını anlayamadım. Ve anlayamadığım gibi anlatamadım da.

Kışın Erzurum’da santigrad hesabıyla harâret tahte’s-sıfır otuz, otuz beş dereceye sukut, yazın Necid’de fevka’s-sıfır elli, elli beş dereceye suud eder. Yalnız doksan dereceye yakın ihtilâf-ı harâret vardır. Müntefik’te insana “Dâü’s-sıla-i cibâl” gelir, Bitlis’te yaşayan bir adam ise sahra manzarasına hasrettir.

Asya-yı Osmanî denilen o güzel, fakat bedbaht kıtada hemen on kadar lisan tekellüm olunur. Turânî, Aryânî, Samî her ırk ve kavmin dilleri ve bu dillerin muhtelif lehçeleri cârî ve müstâmeldir. Edyân ve mezahib ise daha muhtelif ve daha müteaddid!..

³⁹² nikbin (Fars. nîk “iyi” ; bin “gören” den): İyimser.

³⁹³ âraz (Ar. ‘araz ’ın çoğulu): İşaretler, belirtiler. (Metinde tıp dalındaki “semptomlar” anlamındadır.)

Birbirine benzeyen iki vilâyet şöyle dursun, elviyesi³⁹⁴ bile büsbütün gayr-ı mütecânis ve gayr-ı müşâbih vilâyetler ve kazaları yekdiğere tamamıyla zıt sancaklar var. Meselâ Makedonya ile arz-ı Filistin birbirine ne kadar benzerse Diyarbakır vilâyetinin Mardin ve Ergani sancakları da yekdiğerine o kadar müşâbihtir. Ve meselâ yerin dibine geçesi İşkodra'nın Leş kazasıyla Bursamızın Kırmasti kazası ne derecelerde birbirinden farklı ise Mardin sancağının hem-hudud iki kazası, Midyat ve Savur kazaları da o derece muhtelif mâhiyetlidir.

Acaba “Anadolu” denilince Hacı Adil Bey'in nazar-ı tasavvuru önüne “Anadolu Hisarı” gibi bir yer mi geliyor?. O Asya-yı Osmanîyi bilmezse mazur sayılabilir. Çünkü Boğaziçi'nin sahil-i yesarından ötesi harita-yı meşhûdatına kaydolunmamıştır. Hacı Adil Bey Rumeli'nde yetişmiş, Rumeli'ni tedkik ve tettebbu etmiş, Rumeli'nin cerihalarına merhemsâz olmaya çalışmıştı. Bununla beraber yetiştigi, tedkik ve tettebbu ettiği cerihalarına merhemsâz olmaya çalıştığı yerlere taalluk eden mütâlaat ve icraâtını gördük. Fakat o mesâilin teşrih ve tahlili vak'anüvis efendi'ye ait olduğundan biz burada Dahiliye Nazırımızın yalnız Asya-yı Osmanîye taalluk eden mesleğini takip ve tedkik edeceğiz.

Dahiliye Nazırı Efendi'nin o kadar tantanalarla ilân ettiği “Yeni idare-i vilâyât kanunu” bu memleketin ihtizârını idâme edemese bile memâtını tâcil edecektir. Riyâsette³⁹⁵ teşekkül etmiş olan komisyonda da söylediğim gibi, Asya-yı Osmanî, vilâyet vilâyet olamasa bile, müteaddid mıntikalara ayrılmalı ve her mıntika için oranın ahval ve icâbâtına muvafık bir tarzda idare tayin olunmalı idi.

Ben Asya-yı Osmanî'nin göbeğinde doğdum. Ve ömrüm hemen kâmil en oralarda geçti. Bizzat seyr ve tedkik ettiğim vilâyetler, görmediğim eyaletlerden pek ziyadedir. Bununla beraber görmemiş olduğum aksamından meselâ Suriye hakkında benden bir mütâlaa sorulsa katiyen itiraf-ı acz ve cehl ederim. Herhalde Hacı Adil Bey keşif ve ilhâm tarikiyle temşiyet-i mesâlih etmiyor. Ve herhâlde ben Hacı Adil Bey'den daha gabî³⁹⁶ bir adam değilim.

Hükümet-i hazıra erkânı benim kendilerine ne kadar hayırhah olduğumu bilirler. O hükümetin ehem-i icraâtına tarafımdan vuku bulan bir itiraz-ı muhikkî muhalefet hissine atıf ve isnad etmeye zannetmem ki insafları ka'il olsun. İşte o ve her hükümete

³⁹⁴ elviye (Ar. livâ “sancak”ın çoğulu): Sancaklar. İdarî teşkilatta vilâyetle kaza arasında kabul edilir.

³⁹⁵ riyâset: Reislik, başkanlık.

³⁹⁶ gabî (Ar. gabâvet “kalın kafalı olmak”tan): Ahmak, kalın kafalı.

efkâr-ı umûmiye³⁹⁷ muvacehesinde yalvarıyorum: Mahdûdiyet-i idrakten mütevellit mesâibi bilhassa son dört senede pek çok gördük, ve pek çok çektik. İki yüz senede zabtedemediğimiz yerler iki ayda elimizden gitti. Mevcudiyet-i milliyeyi idâme edebilecek her vasıttan mahrum bulunuyoruz. O ve her hükümete yalvarırım: Başlarında Timur gibi cihangir bir dahi bulunan bir milyon Tatar'ın yıkamadığı bu koca devleti bir Hacı Adil Bey'in ictihadı tek başına muzmahil etmesin!..

“İdare-i vilâyât kanun-ı muvakkati”nin nâzımı olan nazır bunu bir devâ add ü ilân edebilir. Fakat ben de kemal-i kanaatle ilân ederim ki eğer bu bir devâ ise devâ-yı şâfi değil, devâ-yı katildir. Ve “Devâ-yı katil” tabirini bu kanaate binâen sernâme-i sutur³⁹⁸ ittihaz ettim. Böyle giderse çok sürmez yalnız Suriye sevâhili, yalnız Şarkî Anadolu, yalnız Arabistan değil, Bursa, Konya, Ankara vilâyetleri de dahil olduğu hâlde her taraftan umûmî bir sadâ-yı teellüm ve tazallüm yükselir. Ben o umûmî inhidamın tarrâka-i dûr-â-durunu şimdiden işitiyorum. Bedbinlikten bir anda nikbinliğe tahavvül ediveren zıammdâran-ı umurumuz bilmelidirler ki vekayiden ibretyâb olmak icab-ı basîrettir. Aksi takdirde insana sersem derler!..

³⁹⁷ efkâr-ı umûmiye: Kamuoyu, halkın görüşü.

³⁹⁸ sernâme (Fars. ser “baş” ; nâme “yazılı şey” den): Başlık.
sernâme-i sutur: Satırların başlığı.

2.44. “MEKTUP, -CELÂL NURİ’YE- BEYOĞLU, 1 HAZİRAN 1913, GÖVSA

Muhterem ve büyük Celâl Nuri,

Dün vapurda tesadüf ettiğim Yusuf Razi Ağabeyimize de söylüyordum: Bizde inkılâb-ı hakikîyi Celâl Nuri Bey vücuda getiriyor. Bu memleket için selâmet mukadder ise en büyük halâskârlarından biri siz olacaksınız. Her gün birer, ikişer intişar eden rehasaz ve lâyemut eserlerinizin müstefid-i minnettârı olan bu milletin bir ferd-i nâcizi olmak itibarıyla hiss-i mahmidetimi³⁹⁹ izhar edebilirim. Şahsî şükranlarım o minnettârî-i umumî muvacehesinde pek küçük ve pek namer’î ve namahsûs kalır da onun için. Nefes aldıkça büyüyen ve büyüdüğü milletin seviye-i idrakini yükselten bir muhibb-i azize muvaffakiyat-ı fâzılasının tevâlîsine duadan başka bir şey arzolanamaz. Siz vâcibü’l-vücut olduğunuz kadar da nadirü’l-vücutsunuz. Allah sizi daim ve emsalinizi teksir etsin azizim.

³⁹⁹ mahmidet (Ar. hamd “övmek, şükretmek”ten): Teşekkür, şükran.
hiss-i mahmidet: Şükran duygusu.

2.45. “YAŞAMAK İÇİN”, BÜYÜK DUYGU, 10 TEMMUZ 1913

Geçmiş senelere ait bir hatıra ki bir türlü unutamıyorum:

Gece yarısını bir buçuk saat kadar geçmişti. Havagazlarından Mart ayının zalâm-ı râtibına nüfûz etmeye çalışan ziyâlar, bîtab-ı seher gözlerden dökülen şûleler gibi kısık. Her taraf sâkit.. Pencerelelerdeki hayaller çekilmiş, kahveler kapanmış, kahkahalar yorulmuş, bûse çağlayanları durmuş, bulvarlar susmuş, biraz evvel pür-velvele-i şetâret olan o koca Paris sızmıştı.

Ben o eşi’-a-i giryân arasından bir tayf-ı ızdırâp gibi ilerlerken Saint Michel Bulvarı’nda⁴⁰⁰ bir kadına tesadüf ettim. Bilmem hangi leyle-i tarab o mahluku bu kaldırıma atmış ve unutmuştu. Bîkesliğine, metrûkiyetine rağmen güzel, açlığıyla istihzâ edebilecek derecede muntazam giyinmiş, genç bir kadın ki bütün evzâ ve harekâtında: bakışlarında, tebessümlerinde, sadâsında can çekişen bir kadınlığın nagamat-ı mehâsini perişan perişan ihtizaz ediyordu. Derhâl kolumu tutarak tanımadığı bu ecnebiye o gece için teklif-i refâkat etti.

O vakte kadar Şark’ın hülyâ-perver semâ-yı hâr ü kebudu altında bütün güzellerin ve güzelliklerin bir istiğna-yı işvemendâne ile uzaklaştığını görmeye alışmış olduğum için bu kadının gülmesinden, sokulmasından, yılışmasından istikraha benzer bir şey hissettim. Sanki bir kadid⁴⁰¹ sırtıyor, bir kâbus yükleniyordu. Teklifini reddederken “Hanım, gençsiniz, güzelsiniz. Bu kadar tezellül etmek niçin?..” dedim. Kadıncağız suâlime kahkahalarla, fakat tabiatın en elim bir kanunuyla cevap verdi:

Yaşamak için efendi!..

Ve o geceden beri bütün sefâlet ve kelbiyet-i eşyadan “Yaşamak için efendi!” cevabını alıyorum.

⁴⁰⁰ Fransa’da Paris’te bulunan geniş anayol.

⁴⁰¹ kadid (Ar. kadd “ince ince uzunluğuna kesmek”ten): 1- Çok zayıf. 2- İskelet (Metinde).

2.46. “AHMED AGAYEF BEYEFENDİ’YE”, İCTİHAD, 11 TEMMUZ
1913

(DARÜ’L-FÜNÛN-I OSMANÎ TÜRK TARİH-İ MEDENİYETİ
MUALLİMİ AHMED AGAYEF BEYEFENDİ’YE)

Efendim,

“Türk Yurdu”nun meslek-i müttehazzı memleketimizce calib-i dikkat bir cereyân ve ehemmiyet ahz ve kesbetmeye başladığı zamandan beri neşriyatını takip ediyorum. Şair Abdullah Tugayef⁴⁰² hakkında Köprülüzade Mehmed Fuad Bey oğlumuzun nasıl ve niçin yazılmış olduğunu hâlâ anlayamadığım bir makalesini bir ay evvel mütehayyirâne okumuştum. Türk Tarih-i Medeniyetine dair ve Darü’l-fünûn-ı Osmanîdeki tedrisât-ı muallimânelerinden müteşekkil makale-i aliyyelerinin üçüncüsü de bu hafta intişar eden nüshada manzur-ı acizi oldu.

Tatarların ilk Müslüman padişahı Mahmud-ı Gazan’ın⁴⁰³ emriyle tahrir edilmiş olan Câmiü’t-Tevârîh’in beş yüz iki sene-i hicriyesinde telif olunduğu bu makalenin birkaç yerinde -yani sehv ve zühul ihtimalini salib olacak bir tarz-ı mükerrerde- beyân olunuyor. Halbuki, “Câmiü’t-Tevârîh” müellifi tarafından da tasrih ve tekrar edildiği vechle, Mahmud-ı Gazan müstevlî-i meşhûr Hülagu’nun ibnü’l-hafidi idi. Ve cedd-i âlâsı medeniyet-i İslâmiyenin merkez-i muhteşemini evlâd-ı İslâmiyenin seyl-i hûnuyla boğarak, aktar-ı Şarkı altı yüz bu kadar seneden beri içinde çırpınmakta olduğu hufre-i izmihlâle yuvarladığı tarihten on dört sene sonra, hicretin altı yüz yetmiş tarihinde tevellüt etmiş ve otuz üç yaşında iken yedi yüz üç senesinde rahmet-i Hakka intikâl eylemişti. Ezelle ebed arasında katettiği mesafe bu sûretle tayin ve tespit edilmiş olan bir adamın tam iki asır evvel vücûda getirilmiş bir esere sâik-i tedvin ve tahrir gösterilmesi zihinlerde bir hayret-i azîme tevlîd ve bu hata-yı sarihi tashih edecek yerde makalenin veya dersin aşağı taraflarında mûnderic “dört yüz elli sekiz sene-i hicriyesinde, yani Câmiü’t-Tevârîh’ten kırk dört sene evvel yazılmış Kutadgu Bilig ilh.” gibi bir fıkra ile teyit buyurmaları o hayreti fevkalâde tezyîd ve teşdîd etmiştir. Takrir-i vâlâlarını istimâ etmekle müstefîd olan talebe efendiler cânibinden de bu yolda bir istizâhın vâki olduğunu ümit ederim.

⁴⁰² Tatar halk şairi, yazar ve yayımcı. Modern İdil Tatar edebiyatı ve dilinin kurucularındandır.

⁴⁰³ Tatarların Hanıdır. 1295-1304 yıllarında Moğol İmparatorluğunun İran’daki İlhanlı bölümünün 7. hükümdarıdır.

“Ümit ederim” dedim. Evet, Darü’l-fünûn-ı Osmanîye müdâvim evlâd-ı milletin gördükleri ve görecekleri dürus ve mebâhis karşısında küşâde-dehan-ı kelâl ve ihmâl bulunmadıklarını ümit etmek benim birçok âlâm-ı milliyemi teskin ve tesliye eder. Hilâfet-i Abbasiye’nin inkırâzı ve Tatarlar’ın ihtidâsı⁴⁰⁴ gibi vekayi-i azime-i tarihiyyenin zaman-ı tahaddüsünü bilmeyen efendiler Darü’l-fünûn’da talebe sıfatıyla bulunmak hakkına malik değildirler. Çünkü vekayi-i güzeşteden bu derecede nasibeyab-ı malumât olanlar fenn-i tarihin en yüksek tabakasını teşkil eden tarih-i medeniyetten hiçbir şey anlayamazlar. Herhangi bir şahsa veya vakaya dair bir senenin veya asrın hafızadan silinmiş bulunması kabildir. Fakat meselâ İskender-i Kebir’i Hazret-i İsa’ya tabi veya İstanbul’un Osmanlılar tarafından fethini Kurûn-ı Ūlâda⁴⁰⁵ vâki göstermek isteyenler hiçbir sûretle tezkiye-i hata edemezler. Ümit ederim ki o efendiler hiç olmazsa hilâfet-i Abbasiye’nin inkırâzından sonra Tatarlar’ın aile-i İslâmiye’ye iltihak etmiş olduklarını şimdiye kadar öğrenmişlerdir. Ve yine ümit ederim ki bu inkırâz-ı velveledarın yedinci asr-ı hicri evâsıtında tahaddüs etmiş olduğunu da bilmez değildirler. Eğer ümidim aldanmışsa vay bu memleketin hâline ve istikbâline!..

Azizim, müdafaa-yı milliye’nin encümen-i mahsusunda da alenen söylemiştim ki her Müslüman Osmanlı gibi benim iki an’anem ve iki akîde-i ictimaiyyem var: Biri dinî, diğeri millî. An’ane-i dinîyem hicret-i nebeviyyenin on sene evvelinden, an’ane-i milliyyem ise altı yüz doksan dokuz senesinden başlar. Mücahid-i Arap Abdurrahmanü’l-Gafikî hazretlerinin Poitiers’teki cihad-ı meşkûru bence Hülâgu’nun Bağdat’taki mezbaha-i melunesinden daha şerefli ve daha kıymetlidir. Ben ne İskender’in seferlerinden zevkyâb-ı mübahat olurum, ne Cengiz’in badirelerinden!.. Fakat meselâ mücahidin-i Arap’tan Kuteybe bin Müslim’in⁴⁰⁶ Türkistan seferleri Selim-i Evvel’in Mısır Seferi derecesinde vicdanıma ilka-yı hazz ü mefharet eder. Bu hissi daha ziyade izah ve tahlil edeyim:

Ben eben an ced⁴⁰⁷ Diyarbakırlıyım. Hemşehrim Uzun Hasan’ın Fatih Sultan Mehmed’e karşı sevkettiği orduda ihtimal ki benim de ecdadım aşk ve şevk ile ölüp öldürmüştü. Bununla beraber vicdanım o vekayinin bîtaraf bir mütehattırı bile olamıyor. İşkodralı İskender Bey bugün nazarımda ne ise Diyarbakırlı Uzun Hasan Bey de odur. Ve ikisini de milliyet-i hazıramın a’dâ-yı güzeştесinden addederim.

⁴⁰⁴ ihtidâ (Ar. hidâyet “doğru yolu göstermek”ten): Doğru yola girme. (Metinde) Müslümanlığı kabul etme.

⁴⁰⁵ Kurûn-ı Ūlâ: İlk Çağ.

⁴⁰⁶ Emevilerin en önemli Arap komutanlarından biri ve Emevilerin Horasan valisidir.

⁴⁰⁷ eben an ced: Kuşaktan kuşağa.

Fikren ne vakit Çaldıran sahrasına doğru bir seyahat-ı tavaf icra etsem, padişahım Yavuz'un sima-yı mübareki nazar-ı tebcil ü iftiharım önünde irtisam eder. Halbuki o tarihte benim ecdadım Selim-i Evvel'e şeref-yab-ı bîat olmamışlar, Şah İsmail-i Safevi'nin tabiiyyet-i mütibesinde kıvranıyor ve belki ordusunda harp ediyorlardı.

Size ekanîm-i selâse-i hüviyetimi şu sûretle tarif edeyim: Müslümanlık, Osmanlılık, Türklük!..

Bugün bir kerîmem olsa putperest kalmış bir Türk'e, hatta bir Şîi'ye tezvîç edemem. Fakat bir Arap, bir Kürt, bir Çerkes, bir Lâz, bir Tatar, bir Hintli, bir Cevalı benim makbul bir damadım olabilir. Müslüman vatandaşlarımın kısım-ı âzamı, eminim ki, bu hususta benimle hem-histir.

An'anât ve hatırâta gelince:

Bana altı yüz doksan dokuz senesinden evvelki vekayi-i gayr-ı İslâmiyeden hangisini hikâye edecek olsanız heyecansız, halecansız dinlerim. Annibal mi, Cengiz mi?... "Hangisi büyük?.." diye sorarsanız benden alacağınız cevap "Elbette Annibal!" dir. Çünkü bu büyük Kartacalı pek necip bir maksada vakf-ı hayat etmiş, kişverlerden hûn u ateş cereyân ettirmekle mahzuz ü münbasit⁴⁰⁸ olmayan bir kahraman-ı zî-şan idi.

Elinde meşale-i maneviye-i tevhid

Ederdi Şark ile Garb'ı ziyasına davet!..

beyt-i meşhûrunu muhtevî bedîa-yı manzume ile Selim-i Evvel'e Şah İsmail-i Safevi'nin hazine-i hümayûnda mahfuz tahtından daha payidâr ve daha kıymettar bir erîke-i ebed-iclâl ihda etmiş olan -idrakimizin velî-i âzam-ı nimeti- Abdülhak Hamid Bey'den sonra Şark'ın en büyük şairi bulunan Sadi-i Şirazi'yi siz de benim kadar tanır, bilir ve seversiniz.

Acem zinde kerdem bed in Parsi!

Mübahat-ı muhıkkasını ilân etmekte Firdevsî kadar hak ve salâhiyeti olan "Gülistan" mübdiinin ne vakit divanı elime ve hatta namı yadımdan geçse,

Âsman râ Hak boved ger hûn begîred ber zemîn,

Ber zevâl-i mülk-i Müstasım emîrû'l-mu'minîn!..

⁴⁰⁸ münbasit (Ar. inbisât "açılmak, sevinçli olmak"tan): 1- Açılmış, yayılmış. 2- Sevinçli, memnun (Metinde).

Matlaıyla hilâfet-i Abbasiye'nin ufûl-i müellimine ağlayan mersiye-i meşhûresinin ebyât-ı ebed-giryânı gözlerimin sirişk-i naimini ikaz eder. Arap olmamakla beraber o maceradan madamü'l-hayat rencîde-hatırım. Ve Türk bulunmakla beraber Hülagu'nun nam-ı mesâib-muhatı yadımda nefretler ve husumetler ikaz eder.

Şübban-ı Osmanîde⁴⁰⁹ ve bilhassa şu son zamanlarda pek acîb temayüller görüyorum. Mukadderât-ı ümmeti biraz sonra ellerine alacak olan o gençlere ilân etmek isterim ki bizim hakanımız Cengiz değil, Timur değil, Ömerü'l-Faruk'tur, Selâhaddin Eyyûbi'dir, Hüdâvendigâr ile Yavuz'dur. Emevilerin en bednam halifesi Hülagu'nun ecdad ü ahfadından ziyade yad ü ihtiramıma hükümran olur. Mahmud-ı Gâzân bittabi müstesna!..

Azizim Agayef Bey!.. Biz bugün ne Kurûn-ı Vustâ'dayız, ne Asya-yı Vustâ'da⁴¹⁰. Altı yüz senelik seyl-i vekayi pek muhtelif zeminlerden geçti. Ve mecrasının evsaf ve havass-ı gûnâgûnu mebdeyle müntehâyı birbirinden büsbütün farklı bir hâle koydu. Millet-i Osmaniye'yi altı buçuk asırlık mukadderatından tecrid ile aslına irca etmeye çalışmak mahkûm-ı akamet bir sa'y-i batıldır. Ben buna “tehlikeli” sıfatını da bilâ-tereddüd ilave ederim. Kimi kimden ayırıyoruz?.. Arnavut Başkımcıları'nın dalâl-i muharribini taklit mi edeceğiz?..

“Türk Yurdu”nun “milliyet”e verdiği mana ile vermek istediği şekli milel-i mütemeddeninin hiçbirinde bulamayız. Gauller'in vatani en evvel çiğnemiş ve ilk kahraman-ı milli ve tarihleri “Vercingetorix”e⁴¹¹ Kayser'in gerdûne-i mübahâtını çektirmiş olan ecânib-i müstevlîye Romalılar iken bugün Fransa Latin olan akvâma “hemşîre” ünvanını fahr ü lezzetle tevcih ediyor. Buna sebep de Fransızların medeniyeti, diyâneti, ilim ve irfanı Latinlerden almalarıdır. Eski Yunanî lere âdetâ taabbüd ediyorlar. Çünkü felsefeyi, sanatı, fezâil-i ictimaiyeyi bunlardan aldılar. Eğer biz hissiyat-ı milliyeyi tenmiye ve terbiye için hariçten emsal ve kavâid arayacaksak onları bizden daha müterakki ve daha münevver ümmetlerin vekayinâme-i mevcûdiyetinde taharrî etmeliyiz. Semerkand ve Buhara'da değil. Arap bizim mürşidimiz, üstadımız, mürebbîmiz, her şeyimizdir. Arap'inkini Arap'a, Acem'inkini Acem'e iade edersek elimizde uzun kollu bir hırkadan başka bir şey kalmaz.

⁴⁰⁹ şübban (Ar. şâbb “genç”in çoğulu): Gençler, delikanlılar.

Şübban-ı Osmanî: Osmanlı gençleri.

⁴¹⁰ Asya-yı Vustâ: Orta Asya.

⁴¹¹ Kelt kavimlerinin birisi olan Arvernilerin lideri.

Sözlerimin biraz infial-âlûd olması sizi ve rûfekanızı müteessir etmesin. Ben milliyetine ve milliyetinin şan ü şevketine perestiş eden bir Türk'üm. Bu hastanın muzır ve mühlik cereyanlardan vikaye ve sıyânet olunmasını herkese yalvararak ihtar ediyorum. Emin olunuz ki infîlât ve şikâyâtımda ağlayan bir edâ-yı tazallüm var. Heyet-i ictimaiye-i Osmaniye'nin an'ane-i tabiiye ve temayülât-ı cibilliyesine muvafık tedrisât ve neşriyat ile hiss-i millîye ciyâdet-âver olunuz. Ve Türk medeniyetinin tarihini Osmanlı evlâdına takrir ederken yalnız dinen değil, ilmen, ahlâken, medeniyeten de mürşid ve mürebbîmiz olan Araplardan -aramıza ilkâ-yı bürûdet etmeyecek- bir lisân-ı hürmet ü insaf ile bahsediniz. Bu meslek-i meşkûru ihtiyar ederseniz mesainizi tebcil ile muvaffakiyetinizi teshil etmek her Osmanlı'nın, her Müslüman'ın ve her Türk'ün en mukaddes vazifesi olur.

Şişli, 2 Temmuz 1329

Süleyman Nazif

Metnin Altındaki Dipnot:

Muhibb-i necibim Celal Nuri Bey'in ahiren neşrettiği "İttihad-ı İslâm" kitabı her Müslüman, her Türk, ve her Osmanlı tarafından dikkatle okunmaya layık bir mecelle-i hakayıktır. Bugünkü bahsimize taalluku cihetiyle o eser-i fazl ü hamiyeti kariin-i Osmaniye'ye tekrar-be-tekrar tavsiye ederim.

S . N

2.47. “CENGİZ HASTALIĞI”, İCTİHAD, 18 TEMMUZ 1913

Ahmed İhsan Bey’in himmet-i kalemiyesiyle lisanımıza nakledilmiş olan “Jules Verne” romanlarından birinde okumuştum: İngilizler müstemlekâta⁴¹² bulunan zîr-destâna Coğrafya tedris ederken, İngiltere’yi kutb-ı şimâlîden kutb-ı cenubîye kadar serâpâ-yı küreye hakim ve sahip ve Fransa’yı, Almanya’yı, Rusya’yı, Çin’i, Japon’u, Amerika’yı, Afrika’yı, hâsılı bilumum kıtaât ve memâliki Britanya devlet-i vahîdesine tabi veya müntesib gösterirlermiş. Bunun ne kadar doğru olduğunu bilmem. Fakat milliyet fikrini Türkler için gaye-i hayali derecesine ısı’ad etmek emeli afâk-ı Osmaniyye dahilinde vücûdunu ihsas ve ilân ettiği günden beri bizde de Jules Verne’in İngilizlere isnad ettiği Coğrafya tedrisâtına karib ve pek garip mudhikeler⁴¹³ oynanıyor.

Mezâlim-i bî-pâyânın fihrist-i icmali olan nâmı yedi yüz bu kadar seneden beri her Müslüman’ın ve her Türk’ün cenan ü hânümânında ikâz-ı havf ü nefret eden bir adamın ruhundan bu son zamanlarda Müslüman ve Türk gençleri istimdad etmeye başladılar. Ve Balkan Devletleri salib-be-dest-i ihânet, halife-i İslâm’ın payitahtına saldırırken Osmanlı ve Türk gençlerinden bazıları,

“Yetiş, ey ulu hakanım Cengiz!”

gibi hem mudhik, hem feci garâbetler gösterdiler. Bu bir dalâl-i muzır ü mühliktir. Şark, hâlâ içinde kıvranmakta olduğu hufre-i mesâibe hangi ellerle atılmış olduğunu bilmez veya o ellere isnad-ı kudsiyet eylerse ümid-i necat ü selâmet de âfâk-ı Şark’tan utanarak ve ağlayarak firar eder. Genç, ihtiyar, herkese ilân ederim ki benim milliyetimi harap etmiş olan dest-i taaddî, Allah’ın yed-i adl ü intikamı olsa yine bence na-makbûldür.

“Allah’ın yed-i adl ü intikamı” dedim. Evet, cellat da cemiyetin öyle bir şeyidir. Cengiz, büyüyebilir, Cengiz cihânın her tarafına müstevli ve sahip olabilir, Cengiz kendinden evvel ve sonra gelmiş ve gelecek olanların hepsine ihraz-ı tefevvuk etmek emelini harekâtının nazım ve hakimi mertebesine îlâ edebilirdi. Hem efrad, hem akvam için âmâl-i mümâsilenin mâyûbiyetine henüz tarihin mahkeme-i mehibesinden bir hüküm sudur etmemiştir. Fakat geçtiği yerlerde asırlardan beri harabeler ağlayan cihan-sûz bir cihangiri her mahkeme ve her tarih te’lin eder.

⁴¹² müstemlekât: Sömürgeler.

⁴¹³ mudhike: Gülünecek şey, komedi.

Cengiz, o bedbahtın namı değil, sonradan bi'l-ihthiyar ittihaz ettiği ünvandır. Ve manası da “bî-aman”dır. Asıl ismi Timuçin idi. Bizde vatan muhabbetinin fezâil-i ictimaiyyeden olduğunu en evvel ilân etmiş olan eâzımımızdan Namık Kemal Bey’in bu hakan-ı bî-aman hakkındaki kanaat-ı vicdaniyyesini bilmek ister misiniz?.. İşte:

Hiç şüphe yoktur ki altı bin bu kadar senelik alem-i insaniyetin mübtelâ olduğu devâhî içinde tufandan sonra en şiddetli belâ istilâ-yı Tatar’dır. Cengiz gibi kaplandan yırtıcı, yılandan hain, şeytandan müdessis bir reis-i cebbarın sâika-i âmâl-i hunhârânesiyle Karakurum sahralarından Asya’nın her tarafına yayılan milyon milyon vahşiler, memleket yıkmakta, insan telef etmekte tufandan bile geri kalır afetlerden değildi.

Tufan-ı Kebîr tufan-ı ma ise, zuhur-ı Tatar da tufan-ı ateş veya tufan-ı hun denilse şayestedir; çünkü bir fırkası bir şehre hücum etse behemehal yerinde kemik yığınınan, bina hâkisterinden başka bir şey kalmazdı.

Bir ordusu bir sahraya uğrasa, elbette atları diz kapaklarına kadar kan ile yoğrulmuş çamura batmadan geçmezdi.*

Namık Kemal merhumun mücahedât-ı kalemiyesine en büyük mevzu ve hedef Cengiz olmuş ve tavsîfatının birinde “Şirk kadar melun” demişti.

Cengiz’in vücûdu gibi saltanatını da insaniyete belâ ve taslit eden validesi, “Olun Yeke”dir. Oloun jéké. Tevrat’ın zu’muna⁴¹⁴ göre altı bin yaşında olan tıfl-ı medeniyetin katili olmasa bile -çünkü onu katletmek imkânı yoktur- en büyük, en mühlik cârihi olan bu belâ-yı düpa, Olun Yeke’nin rahm-i bî-rahminden 449 sene-i hicriyesinde “Miladî 1162” tasalluthâh-ı dünya oldu. Günü malûm ise her sene-i devriyesinde matem tutmak bilumum insaniyete farz olan bir hadise! Zevcinin taht-ı idaresindeki küçük kabile kabâil-i mütecâvize tarafından tahrip edildikten sonra “Olun Yeke” kavminin mukadderâtını tanzim etmeye çalışarak, oğlunun cihangîrlik tahtına esbab-ı sûdunu ihzar etti. Olun Yeke, maksadına vusûl için her vasıttan istifade ederdi. Hatta Cengiz’in babası vefat ettikten sonra, Mongol eizzesinden⁴¹⁵ “Menglik” ile, sırf nüfûz-ı manevîsinden istifade için, teehhül⁴¹⁶ etmiş idi. Cengiz’in gerek siyâsiyatta,

* Nevruz Bey tercüme-i hâlinin mukaddimesinden

⁴¹⁴ zu’m: Batıl inanç.

⁴¹⁵ eizze (Ar. ‘aziz’in çoğulu): Azizler, büyükler.

⁴¹⁶ teehhül (Ar. ehl “evlenmek”ten): Evlenme.

gerek askerlikteki maharet-i fevkalâdesi mezâlimine ifâza-yı necâbet etmek şöyle dursun, yed-i hüsrânında birer medar-ı îtizar bile olamaz.

Mesela “Neron”un hesap veya esbab-ı mezâlimi sorulsaydı kanaat-i diniyesini gösterebilir ve yeni intişar etmeye başlayan Hristiyanlığın kendi dini için bir tehlike olduğunu dermeyeran ederdi. İskender-i Kebîr de nâşir-i medeniyet olmak iddiasıyla meydana atılmıştı. Cengiz’in ef’alinde ne din gayreti vardır, ne medeniyet derdi! Onun yalnız kan dökmek zevki, memleket yakmak eğlencesi idi. Bu alemde yetmiş beş sene yaşamış ve on beş yaşından itibaren hûn ü ateş içinde yuvarlanmıştı. Altmış sene insan kanı döktü. Ve insan hanümanı söndürdü. Öldürdüğü efrad-ı beşerin kısm-ı â’zamı Müslüman ve hâk ile yeksân ettiği bilâdın yüzde sekseni Ümmet-i Muhammedle meskûn ve pür-ümrân idi.

Şemseddin Sami Bey diyor ki:

Cengiz gayetle hun-riz ve zalim bir adam olup, en ziyade telezzüz ettiği şey bî-günah adamların ve etfal ve nisânın dahi kanını dökmektir. Askeri mücerred eğlence için dahi adam öldürürlerdi. Ve kendisi zabtettiği yerlerin ekserinde umûm ahaliyi kılıçtan geçirmek emrini verirdi. Altı yüz sene zarfında nice emeklerle vücûda gelmiş, ve hatta kable’l-İslâmki⁴¹⁷ akvam ve ümemden dahi kalmış nice asâr-ı umranı, nice kütüphaneleri, medreseleri, rasathâneleri imhâ eylemiştir. Ulemâ ve vükelâ-yı İslâmın ekser âsar-ı müfidelerinin elyevm mefkud ve nâyab olması başlıca Cengiz ile evlad ve ahfadının ve bunların taht-ı emrinde olan Moğol tâife-i vahşiyesinin memâlik-i İslâmiyede îka ettikleri tahrîbat-ı can-sûzun neticesidir....[*]

Cengiz’i bilumum rical-i diniye ve milliyemizin fevkine ısı’ad etmek isteyenleri, düştükleri dalâl-i dinî ve millîden kurtarmak farzdır. Cengiz vaktiyle Şark’tan tasallut etmeseydi, bugün Rusya şimâlden, İngiltere cenûbdan Asya’yı zabtetmez ve ümmü’l-kıtaat olan bu bedbaht kısm-ı arzın en güzel ve İslâm-meskûn aksamını ribka-i esarete zelilâne sürüklemeslerdi. Süleyman Şah’ı dar ü diyârından bu taraflara kaçırarak kimseler olduğunu da Osmanlı gençleri bilmiyor mu?.. Bizim damarlarımızda bugün husûsî bir kan var ki o da Osmanlı kanıdır. Ve lisanımız gibi hûn-ı millimiz de birçok ihtilât ve ıstifâ ile aslından büsbütün ayrılmıştır. Hele Tatar ve Mongollarla karâbet-i nesebiyyemiz⁴¹⁸ o kadar zayıf, o kadar karışık ve o kadar mevhum ki....

⁴¹⁷ Kable’l-İslâm: İslâmdan önce.

* Kamusü’l-Âlâm - Cilt 3 – Sahife 1881 ve 1882

⁴¹⁸ karâbet-i nesebiyye: Aynı soya mensup olmaktan gelen aslî akrabalık.

2.48. “İSTANBUL EĞLENİYOR”, İCTİHAD, 25 TEMMUZ 1913

Dreyfus meselesi Fransa’nın levsiyat-ı ictimaiyyesini birer birer teşhir ettiği sırada bir sosyalist -galiba bedbaht Türkiye’nin muhibb-i âlîcenabı Jaures⁴¹⁹- o mahşer-i rezâil önünde tehevvrle kıyam ederek,

“Eğer Fransa heyet-i ictimaiyyesi bu derecede fesad-ı ahlâka duçar olmuş ise, enkaz-ı mülevvesesi yeni bir heyet-i ictimaiyyeye temel olmaya bile yarayamayacaktır.”*

Feryadıyla memleketinin simâ-yı zilletine tükürmüştü.

Bir gayz-ı necib ile söylenmiş olan bu sözün Fransızlar için ne kadar doğru olduğunu bilmem. Fakat bu sırada gökten bizim hâl ü şanımızı müfessir bir ayet inmek imkânı olsaydı, o kelâm-ı semâvî ile bu iddia-yı hâkî hem-hükm ve hem-meâl olurdu. Buna yalnız his ü muhakeme ile değil, meşhûdat ile de vakıf ve kaniyim. Vesâik-i kanaatimden birini izah edeyim:

Dün akşam Tepebaşı bahçesine gitmiştim. Kırk mı, elli mi, altmış mı, ne kadar olduğunu bilmediğim ve saymadığım İtalyan’dan müteşekkil bir mızıkacı sürüsü - İtalya’nın elleri ve vicdanı gibi- kıpkırmızı libaslar giyinmiş, bahçenin ortasındaki mahall-i mahsusta mütevaliyen gürültü ediyorlardı. Trablusgarb’ın, Bingazi’nin macera-yı ebed-nâlânı unutulmuş, herkes mes’ud ve yalnız maziden değil, hâlden ve istikbalden de emin, İtalyan çalgıcılarının -Afrika-yı Osmanî’nin hûn-ı masumuyla jengdâr⁴²⁰- ellerinde bağırان aletlerden mütereşşih ezvâk ü neşveye gûnâgûn mâyilerden takattur eden sekirler karışıyor. Arada bigâne ve mensî duran vatan, yalnız vatan.... Bu dakikada gözlerinden yaş ve cerihalarından kanlar akan bedbaht Osmanlı vatani!...

Afrika ve Avrupa’daki son enkazımızdan yükselmekte olan eninlerin hepsini bu İtalyan mızıkası boğmuş, susturmuş, İstanbul Tepebaşı’nda eğleniyor!...

Ah o zaman bir kere daha gördüm ve iman ettim ki bu kirli Bizans harabesinde her şey sahte ve herkes yalancıdır. Vatan, hamiyet, milliyet gibi kelimât-ı mübarekenin kıyem⁴²¹ ve mâhiyetine medlûlleriyle değil, yalnız getirebileceği nûkûd ve ezvâkın

⁴¹⁹ Jean Jaures. 1859-1914 yılları arasında yaşayan Fransız sosyalist politikacıdır.

* Si cette société est à ce point corrompue, ses débris immondes ne pourront même pas servir de fondement à une société nouvelle.

⁴²⁰ jengdâr: Paslı, lekeli.

⁴²¹ kıyem (Ar. “kıymet”in çoğulu): Kıymetler, değerler.

miktariyla hükmolunuyor. Herkes kendi huy ve hevesine hizmetkâr.... Herkes kendi müştehiyat-ı nefsâniyyesine vesait-i istifadan başka bu topraktan bir şey istemiyor ve beklemiyor. İşte o zaman büyük Jaures'in bu ra'din sözleri hafızamda çılgınlık, vâveylâlarla uyandı, iki elimi yüzüme tutarak:

-Aman ya Rabbi!.. İnkırazdan evvel bize [bir] parça his ve biraz da haya ihsan et!..

dedim.

Evet Allahım!.. İz'andan⁴²², irfandan, musibetlerin getirdiği ve getireceği tecrübelerden mütevellit reviyetten, basîretten, her şeyden vazgeçtik. Bize yalnız haya ve his ver!..

Gözlerimi bu mahşer-i levsiyat önünde kapadım. Nazar-ı tahatturumu Anadolu'ya çeviriyorum. Son kuruşunu ve son evlâdını Osmancığın vefasız Rumelindeki son topraklarını muhafazaya göndermiş olan diyarın menâzır-ı harab ü nâlânı birer birer gözümün önünden geçti. Emraz-ı gûnâgûnun dendan-ı bî-amanıyla kemirilmekte olan o kurâ⁴²³ ve kasabattaki bazûvan-ı zinde Rumelindeki ordulara alınmış, tarlalarında alil ve râ'shan ihtiyarlarla hâmil ve nâtüvan kadınlar, meftur ve bîtab çalışıyorlar. Toprak da insan gibi gıda ve deva ister.

Anadolu'daki insanlar gibi topraklar da gıda ve devadan mahrum, aşınmış, yorulmuş, çürümüş; bu dakikada sefâlet-i uzviyye ile sefâlet-i türâbiyye el ele vermiş, devâir-i merkeziyenin sarı boyalı, lakayd ve bî-his duvarlarına yalvarıyorlar.

Yollar bakımsızlıktan birer mehleke olmuş, turuk-ı münâkale⁴²⁴ hayvanların, mecârî-i miyah tarlaların katil ve maktelidir. Kendi gözlerimle gördüm: Yağmur duasına çıkıldıktan üç gün sonra mezârîi⁴²⁵ su basardı: O menatık o kadar târumar ki bâran-ı rahmet, feyz ü bereket kadar seyl ü afeti de hamil!...

Anadolu topraklarının uruk-ı fersûdesinden zahmetler, eziyetlerle koparılan medar-ı zindegî de evlâdına kısmet olmuyor. Tepebaşı bahçesindeki İtalyan mızıkası dehan-ı hırsını Anadolu'nun yenbû-yı mesaisine dayamış, her daneyi ve her akçeyi yutmaya çalışıyor.

⁴²² iz'an (Ar. ze'ân "boyun eğmek, kabullenmek"ten): Anlayış, kavrayış.

⁴²³ kurâ (Ar. karye "köy"ün çoğulu): Köyler.

⁴²⁴ münâkale (Ar. nakl "taşımak, götürmek"ten): Ulaşım.

turuk-ı münâkale: Ulaşım yolları.

⁴²⁵ mezârî (Ar. "mezra"'nın çoğulu): Tarlalar.

Bereketzâr olan yerlerinde bile açlık, sefalet, ümitsizlik ağlayan Anadolu'nun bu sükûtu elbette çok sürmez. Her şeyin olduğu gibi tevekkül ve tahammülün de bir haddi vardır. Ve o da bir gün elbet uyanır. İstanbul'un hevâcis-i ezvâkperestânesine vasıta-yı istifâ olmaktan başka bir şey olduğunu öğreneceği zaman -ki pek uzak değildir- ona yeni ve mukavemetşiken bir tab-ı savlet gelecektir. Hukuk ü vezâifinden haberdar edilmiş olanlarda hasıl olan kudret-i mütehevvere kırılmaz, kırar. Hakk'ın silah-ı akdesiyle mücehhez olacak Anadolu, elbette bu gafil ve mutaazzım paytahtın karşısına dikilerek ondan hesap isteyecek ve alacaktır. Bu talep ve istihsalde göstereceği sîmâ-yı azmin, evvelkiler gibi niyazkâr-ı adalet değil, işmîzaz-alûd-ı tehdit olacağına şimdiden emin olabiliriz.

Fakat gönül ister ki o hesap istenmeden bu hak verilsin. Bugün Tepebaşı'ndaki İtalyan mızıkasını beslemek için nisvân ve pîranını çalıştıran Anadolu'nun dest-i tevekkül ve tahammülünden fırlayacak müşte-i nâgehânî, Trablusgarb ile Bingazi'nin eninlerinden müteşekkil nagamat ile pür-gaşy-i safa olan beyinleri patlatmadan evvel, bu mağrur ve anud hesap verilmelidir. Akıl ve basîret bunu icap eder.

Akıl ve basîret mi?... Heyhat!....

**2.49. “MUKAVELE-İ İCTİMAİYYE -İ-”, (ROUSSEAU’DAN TERC.),
YENİ TURAN, 25 TEMMUZ 1913***

“Jean Jacques Rousseau”nun eşher-i âsarı olan “Contract Social=Mukavele-i İctimaiyye”⁴²⁶ adlı kitabın mukaddimesi, bu eserin lisanımızda bir tercüme-i mükemmelesi mevcut olmadığına teessüfle, tercüme ve neşrolunmak münasip görüldü:

BİRİNCİ KİTAP

Eğer nizam-ı medenîde idarenin bazı kavâid-i meşrûa ve mü'temenesi mevcut ise o kavâidi insanları oldukları ve kavânini olabilecekleri surette nazar-ı dikkate alarak, tedkik etmek isterim. Bu tedkikatta daima hukukun icabâtıyla menfaatin ilcâatını mezcetmeye çalışacağım. Ta ki adaletle menfaat birbirinden ayrı bulunmasın. Mevzuun ehemmiyetini irâe etmeden bahse şürû ediyorum. Mesâil-i siyasiyye hakkında bast-ı kelâm ettiğimden dolayı bana, hükümdar veya vâzı-ı kanun olup olmadığımı soracak olurlarsa derim ki: Hayır, ben hükümdar veya vâzı-ı kanun değilim. Ve öyle bir adam olmadığım içindir ki mebâhis-i siyasiyye üzerine hâmeran-ı makal oluyorum. Eğer bir hükümdar veya vâzı-ı kanun olsaydım, yapılması icap eden şeyleri söylemekle izâa-i evkat etmezdim; yapar veya susardım.

Serbest bir hükümetin* efradından ve kuvve-i hakimenin eczâsından olarak doğduğum için re'y vermek hak ve salahiyeti -umuma ait meselelerde sadâmın hâiz olduğu te'sir, zayıf olmakla beraber- beni mesâil-i umumiyyeyi taallüm etmek vazifesiyle mükellef tutuyor.

Her ne zaman hükümetleri nazar-ı mütâlaa'ya alırsam tedkikâtımda vatanımın hükümetini bana sevdirecek esbab-ı cedîde bulmakla mübâhî olurum.

1 - KİTAB-I EVVELİN MEBNÂ ALEYHİ

İnsan hür doğar; halbuki her yerde giriftar-ı zincir-i esarettir. Ve kendini başkalarının amiri zanneden adam, onlardan ziyade esirdir. Bilmem ki bu tebeddül ne sûretle vukua geldi? Tebeddül-i vâkii meşru kılan şey nedir? Bu meseleyi halledebileceğime ümidvârim.

* Edib-i necib Süleyman Nazif Beyefendi'nin mecmuamız hakkında bir teveccüh-i bihterin ve teşviksâzı olmak üzere işbu eserin tercümesini muntazaman ihdâ buyuracaklarını lutfen vaat etmişlerdir.

⁴²⁶ Toplum Sözleşmesi.

* İsviçre. Mütercim

Yalnız kuvvetle o kuvvetten neş'et eden neticeyi nazar-ı itibâra alsaydım derdim ki bir millet itaat etmeye mecbûr bulundukça itaat eder ve bu itaatıyla iyi bir harekette bulunur; lakin gerdenindeki ribka-i tahakkümü atmaya muktedir olduğu anda atar. Ve bu hâlde daha güzel bir şey yapmış olur. Çünkü hürriyetini vaktiyle kaptırmış olduğu hak sayesinde istirdad⁴²⁷ ederse istirdad-ı vâkide haklıdır. Haklı değilse vaktiyle o hürriyeti gasp edenler de haklı değil idiler.

Lakin nizam-ı ictimâ bir hak-ı mukaddestir ki diğer hukukun esasını teşkil eder. Maamâfih bu hakkın menşei tabiat değildir. Demek ki o hak, mukavelât üzerine mübtenî bulunuyor. Bu mukavelenin ne olduğu bilinmek icap ederse de bunları beyan etmeden evvel ilk cemiyetleri irâe eylemek isterim.

⁴²⁷ istirdad (Ar. redd “sahibine geri vermek”ten): Geri alma.

2.50. “TANİN GAZETESİNE”, TANİN, 27 TEMMUZ 1913

(VARAKA)

Türk Yurdu’nun bugün (evvelki gün) neşredilecek nüshası hakkında [idaresi] cânibinden - Tanin de dahil olduğu hâlde- pâyitaht evrâk-ı havadisine⁴²⁸ tebliğ olunan fıkra-i ilâniyede “İctihad mecmuasıyla Süleyman Nazif Bey’in Türklüğe karşı olan hücumuna Türk mütefekkirlerinden Ahmed Agayef Bey tarafından gayet vâkıfane ve âlimâne yazılmış reddiye.” satırlarını okudum. İlân, kitaptan evvel intişar etmiş olduğu için reddiyenin muhteviyâtı hakkında istihsâl-i malûmât etmeye bu dakikada imkân yoktur. Vâkıfâne ve âlimâne serd-i mütâlaât edecek derecede zi-nasîb-i iktidâr değilsem de kanaat-i vicdaniyyemi saf ve samimi bir lisan ile izah edebilecek kadar cür’et ve kudrete lehü’l-hamd⁴²⁹ malikim.

Şimdilik yalnız bir noktayı reddedeceğim ki o da “Türklük’e karşı olan hücum” isnadıdır. Vâkıâ ben hücum ettim. Fakat hedef-i savletim -haşa ve Allah esirgesin- Türklük değil, Osmanlı Türkleri’nin felâketine bâdî-i iştîdâd olacak telkinât-ı muzır ve bî-rahmânedir. Bu mücâhedede devamı vezâif-i milliyyemin akdesi addederim.

Ben bu îtikaddayım ki o kitle-i rakîkaya îras-ı zarar edebilecek en büyük hücum ve tahrip, onu maddi ve manevi istinadgâhı olan kuvvetten tecrid ve teb’id etmektir.

Şişli, 25 Temmuz 1329

⁴²⁸ evrâk-ı havâdis: Gazeteler.

⁴²⁹ Lehü’l-hamd: Allah’a şükürler olsun.

2.51. “AHMED AGAYEF BEYEFENDİ’YE”, İCTİHAD, 1 AĞUSTOS 1913

Muhterem efendim,

Türk Yurdu’nun nüsha-yı ahiresinde tam on iki sahifeyi imlâ eden cevabname-i alîlerini tekrar-be-tekrar okudum. Bu mektubun sutûr ve sahâifinde mütehaşşid mütalaât ve delâil-i gûnâgûn kanaat-i mütekaddimemi tehdit değil, teyit ediyor. Bunu size hem te’mîn, hem ispat edebilirim. Pek alimâne ve vakıfâne olduğu o nüshanın intişarından evvel tabl ü kûs-ı matbûat ile çar-aktar-ı aleme⁴³⁰ ilân olunan bu reddiyede benim cehl ü dalâlim yeni ve doğru şeyler bulmuş olsaydı, emin olunuz ki, müteşekkirâne itiraf ile vecibe-i nîmetşinâsîyi ifâya müsâraat ederdim. Fakat hakayık-ı tarihiyyeyi tahrif etmekteki kemâl-i kudret-i vâlâları istisna olunursa, bu cevabnamede şöhret-i ilmiye-i muallimanelerine ifâza-yı şeref-nevin edecek vesâik-i marifet katiyen mefkuddur.

Müdafaat-ı acizanemi bast ve temhid etmeden evvel müsaadenizle bir sözünüzü teyit edeyim:

Bu mübâhasede şahs-ı alînizin “Yanlış bir telakkînin neticesi olarak bir bahaneden başka bir şey olmadığını” söylüyorsunuz. “Yanlış telakkî” nin ne olduğunu anlamadım. Fakat bendenizce hakikaten muhterem olan şahs-ı alînizi -haydi, size hürmeten muzır demeyeyim fakat- müfrit bir Türkçü olmak itibarıyla hedef-i serzeniş ittihaz ediyorum. Yerinizde babam, kardeşim olsaydı yine ve daima böyle hareket edecektim. Mesâil-i mümâsile karşısında ne kadar muztarib-i endişe olduğumu bilseydiniz, cevabnâmenizin sûtûr-ı bî-pâyanına biraz da insaf tevdi ederdiniz. Bunu kimse inkâr edemez ki Sultan Osman’ın miras-ı mukaddesi Hazret-i Muhammed’in metrûkât-ı mübarekesiyle kabil-i muhafazadır, Cengiz’in yâd-ı mezâlimiyle değil. Bu hakikat-i vâzıha yeni ve tecrübesiz nazariyelerin muvâcehe-i tehdidinde kalırsa benden ve benimle hem-kanaat olanlardan göreceğiniz muamele elbette mücâmele⁴³¹ olmaz.

Tekrar ederim ki şahsınıza ve ilm ü iktidârınıza hürmetim vardır. Ve bu hürmeti hiçbir şey ihlâl edemez. Hatta cevabnamenizin an-be-an tehevvr eden mündericatı ve hatta hiçbir şey ifade etmeyen o soğuk istihzâ işaretleri bile!.

Evvela Camiü’t-Tevârih’in zaman-ı telifine ait hatayı tedkik edelim:

⁴³⁰ çar-aktar: Dört taraf.

çar-aktar-ı alem: Dünyanın dört bir tarafı.

⁴³¹ mücâmele (Ar. cemâl “güzel olmak”tan): Karşılıklı iyi ve güzel muamelede bulunma.

Bunun sehv-i müretteb olduğunu ve “beş” adedinin “yedi” olmak iktiza ettiğini söylüyorsunuz. Pek iyi, sözünüzü aynen kabul ettim. Fakat Türk Yurdu’nun 19’uncu nüshasında ve 724’üncü sahifenin 14, 15, 16’ncı satırlarındaki “Dört yüz elli sekiz sene-i hicriyyesinde, yani Camiü’t-Tevârih’ten kırk dört sene evvel yazılmış olan Kutadgu Bilig sahibinin ilh⁴³² . . .” iddianıza ne diyelim?.. Bundan da “iki yüz” kelimelerini mürettepler mi hazfetti⁴³³?.. Açık mektubumda da izah etmiş olduğum bu noktanın cevabname-i alilerinde sükût ile geçiştirilmesi mürettepleri ittihama sizce de imkan kalmamış olduğunu gösteriyor.

Darü’l-fünûn talebesini aleyhinizde iğvâ gibi bir maksadın daima benden uzak kalacağına itimad edebilirsiniz. O ketîbe-i müstakbele-i irfanı makasıd-ı siyasiyye ve şahsiyye vasıta-yı istifa etmek vatanküşlüktür. Osmanlı heyet-i ictimaiyyesinin pek çok şeyler ümit ettiği bu müessesede birçok mahrumiyetler ağırlarken talebeyi muallimleri aleyhine tahrik etmek ne kadar nâbecâ⁴³⁴ ise, o genç ve tecrübeden ziyade teessüre maruz ve müstaid dimağlara bu heyet-i ictimaiyyenin selâmetinden ziyade teşettüt ve izmihlâlini davet edecek efkâr ve temayülât telkih eylemek de o kadar narrevâdır kanaatindeyim.

İslâmiyetin nasıl bir muhit dahilinde ne sûretle tenebbüt etmiş olduğunu sizin kadar bilirim Agayef Bey!... Muallekât-ı seb’a⁴³⁵ denilen âbidât-ı ibtidâiyyenin mezâmin ve müeddâsı bendenizce mechûl olmadığı gibi, ale’l-umum edyanın hikmet ve mâhiyatı hakkında da az çok mâlûmatım vardır. “Kur’an’ın lisan-ı mucizi muallakata vukûf peydâ etmeksizin nasıl takdir edilebilir?...” سوالini azametkarâne îrad eden Ahmed Agayef Beyefendi dindaşım, benim lisan ve kavâid-i Arap’a taalluk eden vukufumdan ziyade o lehçe-i mübarekede hâiz-i mâlûmat değildir zannederim. Her din, menşei olan muhitin örf ve adâtını kısmen tâdil ve bir kısmını da aynen tedvin etmek sûretiyle teessüs eder. Fakat bu bahsin bizim esas-ı mübâhasemize taalluku yoktur. Ben İslâmiyet’in her türlü revâbit-ı kavmiyyeyi kırarak yerine râbıta-ı diniyyeyi ikame etmiş olduğunu söylemiştim. İddiamı tekrar ederim. Delâili istimâ ve tedkik etmeden verilmiş

⁴³² ilh. (Ar. “ilâ-âhirihi”nin kısaltılmışı): Diğerleri de böyledir, vb. , vs.

⁴³³ hazfetmek: Çıkarmak, silmek.

⁴³⁴ nâbecâ: Yersiz, uygunsuz.

⁴³⁵ Muallekât-ı seb’a: Câhiliye Devri Araplarının çok beğenip Kâbe duvarlarına astıkları meşhur yedi kaside, yedi askıdır.

hükümleriniz lâyetegayyer değilse sadr-ı İslâmdaki⁴³⁶ vekayiden getireceğim bir delili lütfen dinleyiniz:

Arap'ta asabiyyet-i aile ve râbıta-ı kavmiyyenin ne kadar kavi ve mutâ ve muhterem olduğunu bilirsiniz. İslâmiyet bile bu revâbıtı kısmen idâme ve mesela beş on batın evvelden ayrılmış bir ammizâdeyi kız varisin yanına ikame etmiştir. Bir Arap'ın sâr-ı katlini evlâd ve ihvanı yoksa ebnâ-yı ammi almakla mükellef idi. Bu adet-i kadime bâde'l-İslâm ve memnûiyet-i diniyyeye rağmen de devam edip gelmiştir.

Bu böyle iken Hazret-i Muhammed birçok hîşanına takdimen Selman-ı Farisî'yi⁴³⁷ havass-ı ashabı derecesine ısrâd ve sanâdid-i Kureys'e karşı olan muharebât-ı meşhûresinden Hendek gazasında bu İranlı ve Isfahanlı sahâbînin re'y ve tedbirine tevfiğ-i ictihâd buyurmuştu. An'anât ve âdat-ı mütekaddime-i Arap'tan birçoğunu nebiyy-i Arabî Efendimiz tel'in etmişken sizin lat ve uzzadan⁴³⁸ bahsetmenize cihan hayret eder.

Zuhur-ı İslâmdan sonra kavmiyet ve milliyet revâbıtı din ve mezhep râbitasına tahavvül etti. İran'da, Yemen'de ve diyar-ı İslâm'ın aksam-ı sairesinde ara sıra tahaddüs eden vekayi ve mücadelât daima mezhebî bir dâiyeye istinad etmiş veya ettirilmiştir. Bu davanın hüceci sübutunu her asırda ve her memleket-i İslâmiyede bulabilirsiniz. Günahını Allah affetsin, Ebu Müslim-i Horasanî⁴³⁹ Emevîler aleyhindeki tesvîlât ve agvaatına hissiyât-ı diniyyeyi tahrif ile başlamış ve Şah İsmail-i Safevî Sultan Selim-i Evvele karşı ihtilâf-ı mezhepten mütevellit gayz ve kini tenmiye etmek sûretiyle hareket etmişti.

Ekser müverrihînin mücahid-i âzam telakkî ettiği zavallı Ebu Müslim'den hürmetkâr olmayan bir lisan ile bahsedişim sizi müteaccib etmesin. Ben Emevîler'in inkırâzını İslâmiyet için zarar telakkî edenlerdenim. Menâtık-ı İslâm -hatta biraz küçülmüş olduğu hâlde- hâlâ onların bilfiil veya bilkuvve tahdid etmiş oldukları hudut dahiline sığınmış duruyor. İslâm'ın divan-ı mukadderatı hulefâ-yı Emeviye'nin meydan-ı mücahedâtından selâtin-i Abbasiyye'nin meygede-i huzûzâtına intikal ettikten sonra din-i mübinin tevesssü-i nüfûz ve intişârına inkıtâ ve hâlel târî oldu.

Fakat bu bahsi de burada tatvil etmeye lüzûm ve ihtiyaç yoktur.

⁴³⁶ Sadr-ı İslâm: İslâmın gövdesi. Metinde "Peygamber efendimizin hayatta olduğu Asr-ı Saadet Devri ve Dört Halife Dönemi" kastedilmiştir.

⁴³⁷ İslâmiyet'i kabul eden İran asıllı ilk sahâbîdir.

⁴³⁸ lat ve uzza: İslâmiyetten önce Kâbe'de bulunan putların isimleridir. Ayrıca "menat" da vardır.

⁴³⁹ Fars bir Müslüman siyasetçidir. Emevî Devleti'nin yıkılışı ve Abbâsî Devleti'nin kurulması aşamalarında önemli roller üstlenmiştir. Abbâsî Horasan Valiliği görevini yapmıştır.

An'ane-i Milliye hakkında söylediğiniz sözleri pek garip buldum. “Osmanlı tarih ve devletinin nâzım ve müessisi siz de inkâr etmezsiniz ki Türklerdir” diyorsunuz. Bu cümlelerin mübtedâsı olan “nâzım ve müessisi” gibi, haberi bulunan “Türkler” de müfred olsaydı “Türk” ism-i cinsinden Sultan Osman’ı veya ebb-i mükerrermini kastetmiş olduğunuza hükmederek size hak verirdim. Fakat “Türkler” denince düşünürüm.

Sultan Osman’ın ceddiyle birlikte Cengiz’in önünden kaçmış olan birkaç yüz çadır halkı Asya’nın aksâ-yı garbında tek başına koca bir devletin esasını vaz’ edemezdi. Vesâit-i te’sisi burada buldular. Ve bunlar Türk olmaktan ziyade anasır-ı mahalliyyeden idiler. Pek iyi bilirsiniz ki Saltanat-ı Selçukiye’nin mirasına dava-yı istihkak ile vaz’-ı yed etmek isteyen Karamanoğulları Fatih zamanına kadar tam bir buçuk asır devleti işgal etmişlerdi. Karamanoğullarını en çok mukavemet göstermiş oldukları için sarahaten zikrediyorum. Yoksa Osmanlılar bidâyet-i teessüste hepsi Türk olan tavâif-i mülûkun hemen hepsiyle az çok uğraştılar. Bununla beraber şu devlet-i muazzamanın esas-ı bülendini vaz’ eden eyâdî-i azm ü himmet meyânında Mikhael gibi, Evrenos gibi lisanımıza yabancı, fakat vicdanımıza pek mûnis isimlere hürmet ve şükran ile tesadûf etmekteyiz. Bugün Türkçülerimizin kudsiyet-i semâviye ile meşmuliyyete layık gördükleri Timurlenk, Tatar ve Türklerden müteşekkil ordusunu Ankara sahrâsında mevcudiyet-i Osmaniye’ye saldırdığı zaman karşısına dikilen ordunun sufuf-ı mukavemeti meyânında cansipârâne harp eden Sırplar’a ne diyeceksiniz? Bu devlet böyle teessüs ve böyle temâdî etmiştir. Tarihi lehinizde işhad için beyhude it’ab etmeyiniz azizim!... Fatih Sultan Mehmed’i en çok düşündüren Uzun Hasan Türk, Yavuz Sultan Selim karşısında en ziyade dikilmek isteyen Şah İsmail-i Safevî yine Türk iken kaleminizin tefevvüh ettiği,

“Halbuki Gazi Osman’dan evvel Osmanlı Türk’ü namına ferd-i vahid yaşamıyordu! Gazi Osman ise bedîhîdir ki Osmanlı Türkleri’ni yaratmadı. Kendisinden evvel de yaşamakta olan Türkler’in gayret ve hamiyeti ile bir devlet te’sisine muvaffak oldu.” sözleri karşısında ukul-i evvelîn ve âhirîn dem-beste kalır.

Tarihten fizyolojiye geçerek Osmanlı Türkleri’ni yine büsbütün ayrılmış ve büsbütün değişmiş görürüz. Dindârâne bir hürmet ve kanaatle bahsettiğiniz muhit ve verâset-i ecdadın âsârını bünye-i hâzıra-i Osmaniye’de niçin aramıyorsunuz?... Anâsır-ı gayr-ı Müslime’nin kanını Yeniçeriler üç asırdan ziyade Türk damarlarına naklettiler.

Taraf taraf vaki olan ihtidâlar, iltihaklar da başka!.. Türk ırkının ihtilât ve tesâlübü⁴⁴⁰ anâsır-ı gayr-ı Müslime'ye inhisar etmedi: Araplar, Boşnaklar, Arnavutlar, Kürtler, Çerkesler, Lazlarla diğer layuad akvâm bu ırka karışmış ve karıştırmıştır. Bugün Balıkesir'de, Konya'da, Sivas'ta, Diyarbakır'da, Kerkük'te yerli bir Türk bulamazsınız ki şeklen Buhara veya Semerkand halkına benzesin.

Lisanımız da böyledir. Türk Yurdu ne kadar çalışırsa çalışsın, İsmail Gaspıınski Efendi'nin dilini Abdülhak Hamid Bey'in lisanına galebe ettirmek imkânı yoktur. Celal Sahir, Hamdullah Suphi, Köprülüzade Mehmed Fuad gibi Fecr-i Ati'den Türk Yurdu'na göç etmiş şübban-ı Osmanî bile, tarafgirliği Sectairelik⁴⁴¹ derecesine îsal etmemişlerse bu hakikati teslim ederler ümidindeyim. Etmezlerse o mümtaz, fakat gümgeşte-i dalâl olmakla bedbaht zekâlarına herkes acır.

İşte azizim, bî-esas bulduğunuzu -guya dalail-i katiyye ve fenniyeye istinad ile- ilân ettiğiniz “Ekanîm-i selâse-i ictimaiyem” bu temellere ve bu hakayık ve vesâika istinad ediyor.

Gelelim Sünni ve Şiilik meselesine:

Mâbadı gelecek nüshada.

⁴⁴⁰ tesâlüb (Ar. sulb “nesil, zürriyet” ; salîb “haç”tan): Irk karışması, melezlik.

⁴⁴¹ sectaire (Fra.): Mezhepçi.

2.52. “AHMED AGAYEF BEYEFENDİ’YE CEVAB”, İCTİHAD, 8 AĞUSTOS 1913*

Koca bir makaledeki tek bir kelimenin pek büyük sû-i tefehhüme⁴⁴² uğramış olduğunu esef ve istiğrab ile gördüm. Ben Şiîliğin aksâm-ı İslâm’dan olduğunu “hatta” tefrik ve tahsisıyla ifham ederek, “bir kerimem olsa putperest bir Türk’e hatta bir Şiî’ye tezvic edemem!” demiştim. Hiçbir Şiî’ye şahsî husumetim olmadığı ve hatta bazıları ve birçoklarıyla aramızda meveddet de bulunduğu hâlde bu sözü bugün de müsterih bir vicdan ile tekrar edebilirim. Ve o fie-i İslâm’ın heyet-i umumiyyesinde fie-i diğere, yani Sünnîlere karşı saf ve hâlis bir niyetin teşekkül ve takarrür etmiş olduğunu göreceğim zamana kadar vicdanımın bu hükmü lâyetegayyer kalacaktır..

Ben, Müslim, na-Müslim, herkesin kanaat-i diniyyesine hürmetkâr olmayı fikr-i münevverin ilk vazifesi ve ilk nişâne-i terbiyesi addederim. İster miras-ı ecdâd olsun, ister zâde-i tetebbuat, mûtekadat-ı beşeriye mukaddes ve biri diğerine karşı daha az hakayık-ı nisbiyyeyi ihtivâ etse bile, yine mübeccel⁴⁴³ ve muhteremdir.

Şiîlere Sünnî olmadıkları için değil, Sünnîlere karşı olan ictihadı, ihtilâf-ı kanaat şeklinden çıkararak, tebâüd ve münâferet derecesine îsâl ettikleri için muâriz veya müterizim. Mebde ve kuvvetini Hazret-i Osman-ı Zinnûreyn efendimizle Cenab-ı Ali Kerremallahu veche efendimiz arasındaki maceralardan alan bu hizb ve mezheb, o tarihten bu zamana kadar her kanlı hadisenin başına geçerek, iki fırka-i muvahhidin⁴⁴⁴ arasında büyük bir gayyâ-yı tefrika vücûda getirmiştir. Bugün her Şiî -aradan bin bu kadar sene geçmiş olmasına rağmen- dest-i intikamında kanlı bir gömlek sallayarak, her Sünnî’nin yed-i masumuna Hazret-i Hüseyin’in kanını bulaştırmak ister. Bu sebeptendir ki mülkünde anâsır-ı gayr-ı Müslime’nin vücûduna tahammül eden büyük Sultan Selim, bu mezheb-i hâdisin sâlikîni karşısında muhafaza-i îtidal edememişti.

Siz uhuvvet ve vahdet-i İslâmiye namına Şiîlerle tevhid-i hiss ü a’mal etmek vücûbunu ihtar ediyorsunuz. Kabul ederim. Fakat o şart ile ki onlar da verâ-yı a’sarda çırpınan maceralardan bu asr-ı muztaribe nakl-i ağraz etmek âdetini terk etsinler!...

* Mâkabli İctihâd’ın geçen nüshasında.

⁴⁴² sû-i tefehhüm: Yanlış anlama.

⁴⁴³ mübeccel (Ar. tebcil “yüceltmek”ten): Yüce, ulu.

⁴⁴⁴ muvahhid (Ar. tevhîd “birmek”ten): Allah’ın birliğine inanan, Müslüman.

fırka-i muvahhid: Müslüman topluluk.

Bugün Cezîretü'l-Arap'ta neşr-i mezheple uğraşan Şîî müctehidler, Osman namından Devlet-i Osmaniye'ye hisse-i buğz ü nefret çıkarmaya çalışıyorlar.

Basra'da bulunduğum zaman bir Osman ismine tesadüf ettim. Aslı Osman iken herif bade't-teşeyyu⁴⁴⁵ “se” harfini sad'a tahvil ederek isminde zu'munca tensîkat ve... Tathirat icra etmiş!.. Yine Basra Körfezindeki Lince kasabasının yek-ırk ve yek-lisan olan sekenesi, ihtilâf-ı mezhep namına mütevâliyen yekdiğeri katliam ediyorlardı. Şîîler, tefâvüt-i kanaati ihtilâf-ı hunîn derecesinden ne vakit çıkarırlar ve uhuvvet-i İslâmiye'nin şanına Sünnîler gibi ba-kemâl-i ihlâs ü safvet hürmetkâr olurlarsa sözümü maa'l-memnûniye ve maa'l-iftihar geri alırım. Ve-illâ Felâ!..⁴⁴⁶

Cevabnamenizin bu meseleye taalluk eden satırları arasına na-münasib ve na-bemahal bir söz karışmış: - “ . . . Şîî karileriniz bu cümlelerin İctihâd'a yazıldığını derhâtır ederlerse ‘Veylün limen keffara nemrud’⁴⁴⁷ meselini elbette hatırlarlar” diyorsunuz. Cevap vermek İctihâd'a, daha doğrusu sahibi Abdullah Cevdet'e aittir. Fakat bir şahs-ı salise bu kadar acı bir telmih ve taarruzu âdab-ı münâzara ile te'lif etmekte zât-ı âlîleri de duçar-ı suûbet ve tab olursunuz zannederim.

Gelelim Türklük uknumuna:

“Osmanlı tarihinden evvel yaşamış veyahut Osmanlığin haricinde bulunan Türklerden bahsetmekten nefret” ettiğimi hangi sözümden istidlâl ettiniz?.. Lakayd kalmanın kamus-ı telakkinizde manası nefret etmek midir?.

“Kavmiyeti, milliyeti sizin gibi düşünen bir mütefekkiire, hiçbir kavim ve milletin arasında tesadüf edilemez! Dünyada bir Arap, bir Acem, bir Fransız, bir İngiliz, bir Alman bulamazsınız ki kendi kavmiyetini ikiye bölsün ve birini kabul ile diğerini reddeylesin!. Böyle bir taksim ne fenne, ne akla, ne de mantika tevafuk eder. Milliyet, kavmiyet mâhiyeti itibarıyla gayr-ı kabil-i tecezzâ bir vahid-i küll-i manevidir!” diyorsunuz!..

Sizi tanımasaydım bu sözlerinize asla taaccüb etmezdim. Şark ve Garp'ın ümmehat-ı asârından cehil ve aczime kitaplar tavsiye eden Agayef Bey biraz da kendi dalâl-i mağrûrunu lutfen irşad etmiş olsa bu kadar zayıf ve sahif efkâr dermeyân etmekle medhul olmaz.

⁴⁴⁵ teşeyyu (Ar. şî'a “Şiilik”ten): Şîî olma.

bade't-teşeyyu: Şîî olduktan sonra.

⁴⁴⁶ Ve-illâ Felâ: Böyle olmazsa olmaz.

⁴⁴⁷ Veylün limen keffara Nemrud: Nemrud'u inkâr edene yazıklar olsun.

Uruk’a ait akaid-i bâtilayı Les Préjugés des races adlı bir mecelle-i mühimme ile tahlil ve iptal eden Jan Fino “Jean Finot”⁴⁴⁸’nın “İrkların ihtizar ve mematı” L’agonie et la mort des races ünvanlı hacmen küçük, fakat kıymeten büyük eserini zât-ı alîlerine min gayri haddin tavsiye ederim. Müellif eserine şu satırlarla başlıyor!

La tour de Babel avec son mélange disparate des peuples et des langues n’est qu’un simple jouet d’enfant â côté de la formation des nations modernes. Dans les vastes laboratoires où se créent les patries et les peuples, on voit se dissoudre avec une vitesse surprenante les differences physiologiques qui séparent les races, de même que celles des mentalités issues de tous les coins du globe.

Bu satırları, müsaadenizle, İctihâd’ın Fransızca bilmeyen karileri için harfiyen tercüme edeyim:

“Birbirine uymayan akvâm ve elsine halîtasıyla Bâbil Kulesi, milel-i cedidenin teşekkülü yanında âdi bir çocuk oyuncağından başka bir şey değildir. Vatanlarla kavimlerin vücûd-pezîr oldukları vasi darü’l-istihzarlarda küre-i arzın her köşesinden zuhûr eden zihnî farklar gibi, ırkları tefrîk eden fizyolojik ihtilâfların da hayretbahş-ı ukul bir sûratle eridiği görülür”.

Vesait-i münâkalenin ihraz ettiği sühûletle ticaretin beyne’l-milelî bir mahiyet ve fikr-i beşerin cihangir bir kuvvet alması insanları manen ve maddeten yekdiğere takrib etmiştir. Buna her rast-endiş gibi Jean Finot da kani bulunuyor. Bu kanaatini izah ederken Fransa’nın bünye-i hazırasında -evet, yek-ırk, yek-lisan ve yek-din ve yek-maksad ilân olunan şimdiki Fransa’da- beyaz, sarı, siyah, kırmızı, her ırkın mesâî-i îlâdını tadâd ve ezmine-i kable’t-tarihiyyenin sûtire-i zalâmına bürünerek mevcudiyetlerini karanlık mağaraların a’mak-ı mensiyesine gömülmüş alât ve eşya ile ensal-i müstakbeleğe ihbar eden akvam-ı güzeşteden başka elli muhtelif kavmi - isimlerini birer birer sayarak- bu millete irâe-i ecdâd ediyor. Ve yine Jean Finot’nun iddia-yı müdelleline göre Fransızlardan ziyade Almanlar eski Gauller’in ahfadı imişler!..

Artık Fransa’da, Almanya’da, İngiltere’de böyle olursa zavallı Memâlik-i Osmaniyyede ne kadar ihtilât ve tesâlüb vukua geleceğini siz hesap ediniz!

⁴⁴⁸ Fransız gazeteci, sosyolog ve yazardır. Irkçı teorilere muhalefetiyle, özellikle 1905’te yayınlanan “Les Préjugés des races” adlı çalışmasıyla tanınır.

Bekâret-i akvâma Kaf Dağları, Çin surları, gışâ-yı metîn olamamışken tarihin tanımadığı zamanlardan beri her taraftan ve mütevaliyen pâmâl-i ecânib olan diyar-ı târümârımızda “nâ-kabil-i tecezzî bir vahid-i küll-i manevî” aramak tatlı bir emel olsa bile bir hayal-i hamdır. Ve bu hayal, hakikate istihâle etmek teşebbüsünde bulununca - ve bilhassa bu memlekette- muzır ve mühlik olur.

Cevabname-i mufasssalanızın bendenizi en ziyade i’cab ve şahsen hakirâneme mâtuf tehevvrât-ı müzeyyifânenen ziyade iğzab eden fıkaraatı Fransa edebiyatına ait olanıdır.

Acizinize mütalaasını lutfen tavsiye buyurduğunuz Fustel de Coulanges’ın, Taine’in, Scherer’in asârını nazar-ı mütalaanıza ircâ etmeyi zâid addederim. Çünkü bu kitapları da birçok emsali gibi okumuş olduğunuza itimadım vardır. Eazım-ı mütefekkirîn-i Garp’tan birinin meşhur bir sözü bu münasebetle hatırıma geldi. Galiba Schopenhauer olacak: “Çok okuyan bir adam düşünmek için vakit bulamaz!” demiş. Bu sözün doğruluğuna şerefyâb-ı hitab-ı alîleri olduğum zaman kadar hiçbir vakit rabt-ı kanaat etmemiştim. Fakat yalnız Fustel de Coulanges’ın, yalnız Taine’in, yalnız Scherer’in değil, Fransız, yabancı, büyük, küçük hangi müellifin eseriyle istişâre zahmetini ihtiyar edecek olsanız size “Fakat bununla beraber yeni teşekkül etmiş olan Fransa Latin lisanının, Latin ulûm ve sanâiyinin, Latin tarz-ı tefekkürünün esiri kaldıkça hiçbir mevcudiyet-i maneviye gösteremiyordu, hiçbir dahi yetiştiremiyordu.” sözünüzün manasını izah eder. Siz okuduğunuz nâmütenâhî kitaplar arasında böyle bir cümleye veya bu mealde bir söze tesadûf ederek medlûlünü tamamıyla tedkik ve tefehhüm etmeden hafıza veya muhtıranıza nakledivermişsiniz. Ve ihtimâl ki biraz da tahrif buyurmuşsunuz. “Latin lisanının esiri olmak” sırf Latince yazmak demektir. Türklerin mâ-bihî’l-iftiharı olan İbn-i Sinaların, Farabîlerin Arapça ve Celaleddin-i Rumîlerin, Saib-i Tebrizîlerin Acemce yazdıkları gibi!..

Maa’l-istiğrab görüyorum ki siz Renaissance denilen “devr-i teceddüd”ün esbâb ve meâsirini de bizden gizlemek istiyorsunuz. Fransız lisanının müstakillen yazılmak istenilmesi bu teceddüdün esbâbından değil, asârından biridir. Ve o teceddüdden sonra ve bugün bile “Türkçü” ve “Yurtçu”ların yaptıkları gibi Latin ve Yunan kelimâtına ilân-ı husumet ve mübâadet edilmiyor.

Latin lisanı Avrupa'nın medeniyet ve efkârına tahakkümle ika-ı zarar etmek şöyle dursun, Kurûn-ı Vustâ'nın a'sar-ı muzlimesinde Avrupaca bir şûle-i hidâyet ve tesliyet gibi parlamıştır. Tıpkı bizim Arapça gibi!

Siz zamanın taassubuna ve efkârına ait hataları lisanın defter-i a'maline kaydediyorsunuz. Kilise, efkâra pâbend-i inkişâf olmak isterken Latinceyi istîmal⁴⁴⁹ etmek istemiş. Bunda lisanın ne kusuru var? Abdülhak Hamid'in Finten'iyle, Cenap Şahabettin'in Hac Mektupları'na şekl-i vücûd vermiş olan Osmanlı Türkçesiyle ahîren türeyen Türkçüler Yurtçular da tebyin-i meram etmeye çalışarak, bu güzel lisanı tedennîye âlet ediyorlar.

Lukreç Lucréce'in Tabiat-ı Eşya'sını iki bin sene evvel insaniyet-i mütefekkiye ihda etmiş olan -ümmehat-ı elsine-i medeniye'den- bir lisana ilân-ı husumet edecek kadar haknaşinas ve nimet-nâdan olsaydı, bugün Dünya yüzünde "Fransız" namıyla ne medenî, ne vahşi bir kavim irâe-i mevcudiyet edemezdi. Hayır, Agayef Bey! Latince Fransa'daki mevkinin lisan-ı mahallîye terk ederken hesapsız kelimât ve terakip de bırakarak -tabir-i mâruf-ı milliyemizle ifade edeyim- adeta Fransızca'yı çırak çıkarmıştı. On altıncı ve on yedinci asırlarda yazılmış kitaplarla şimdiki kitapları mukayese ederseniz Fransız lisanında Latin ve Yunan metrûkâtının tenâkus değil, tezayüd etmiş olduğunu görürsünüz.

Siz Rönesans'ı Latin ve Yunan avâidinden mukaddime-i tebâüd zannediyorsunuz. Zannınız muhtâdır. Çünkü Kurûn-ı Vustâ'nın ribka-yı tagallübünü kıran "devr-i teceddüd" a'sar-ı tâliye-i edvâr-ı mütekaddimeye rabt, yani Latin ve Yunan medeniyetine iade etmiştir. Kurûn-ı Vustâ fikr-i beşerin -en ziyade Avrupa'da ika-ı herc ü merci eden- bir devr-i fetreti idi. Rönesans, o kargaşalığa hitam vererek, mazide en ziyade ihraz-ı kemâl-i medeniyet etmiş iki kavmin, Latin ve Yunan'ın, saltanat-ı kadime-i temeddününü iade ve idâme etti.

Rabelais, Fransız lisanıyla ibdâ-yı âsar ederken -sizin Türkçü ve Yurtçuların yaptığı gibi- Latince'yi inkâr etmemiştir. Rabelais ile muasır denecek bir zamanda neşr-i eş'ar ve âsar eden Ronsard Fransa'nın şiryân-ı beyânına bir hûn-ı nevin-i milli idhal etmeye kendinden evvel ve sonra gelenlerden ziyade çalışmış olmakla meşhur bulunuyor. Bununla beraber Latin ve Yunan enkazını o kadar ibzal etmişti ki hakkında Fransız edebiyatının üstad-ı evvel ve eşheri Boileau,

⁴⁴⁹ istîmal (Ar. 'amel "iş işlemek, yapmak, icra etmek"ten): Kullanma.

Sa muse en francais par la grec et latin

demıştır.

Zaten Rönesans'ı Fransız müverrihîn-i benamı⁴⁵⁰, le retour passionné au culte et â i'admiration de l'antiquité... diye tefsir ediyorlar.

Corneille ile Racine Fransa'nın muhalledât-ı edebiyesini Latin ve Yunan meâsir-i kadimesini taklit etmek sûretiyle -ve münferiden bu sayede- ibdâ ettiler.

“Kavmiyet ve milliyet asrı” dediğiniz on dokuzuncu asrın Şair-i Âzamı Victor Hugo'yu serâpâ okuyunuz, Latin ve Yunan medeniyetleriyle bu medeniyetlerin âsar ve meâsirine hayran takdirlerden başka bir şey görmezsiniz. Victor Hugo, klasik tarzında yazmamakla ale'l-umum insaniyetin tekâmül-i tabiisini takip etmişti. Nasıl ki biraz sonra da kendi mesleğine muâriz ve adeta esliha-i kalemiyye ile mücehhez muhâcimler zuhûr etti. Bunlar milliyet-perestliğin icabâtı değil, insaniyet-i müterakkîyenin nâkabil-i iskât ihtiyacâtıdır.

Mâbadı gelecek nüshada.

⁴⁵⁰ benam: Ünlü, meşhur.
müverrihîn-i benam: Ünlü tarihçiler.

2.53. “MUKAVELE-İ İCTİMAİYYE” -II- (ROUSSEAU’DAN TERC.), YENİ TURAN, 8 AĞUSTOS 1913

Jean Jacques Rousseau’nun Contract Social, yani Mukavele-i İctimaiyye adlı eser-i meşhûrunun tercümesindendir.

(Mâbad)

b – İLK CEMİYETLER

Cemiyetlerin en kadimi ve yegâne muvâfık-ı tabiat olanı aile-i ictimaidir. Çocuklar himaye-i pedere muhtaç bulundukları müddetçe babalarına merbut kalıyorlar. Ve bu ihtiyaç zâil olur olmaz o rabita-yı tabiiyye de münhal⁴⁵¹ oluyor. Çocuklar pederlerine ve pederler de çocuklara ihtimam ve dikkat lüzûmundan müstağni olunca her iki taraf mütesâviyen müstakil kalır. Bunun üzerine de beraber kalmakta devam ederlerse artık bu ittihad, tabii değil, ihtiyârîdir. Ve binâenaleyh aile-i ictimai de bir mukavele ile kaim bulunmaktadır.

Bu hürriyet-i müştereke tabiat-ı beşerin bir neticesidir. Tab’-ı insânînin⁴⁵² birinci kanunları nefsinin emr-i muhafazasına dikkat etmektir. Ve adamın ilk ihtimâmâtı nefesine karşı mükellef olduğu takayyüdâtıdır. İnsan sinn-i rüşde⁴⁵³ vasıl olur olmaz nefsinin muhafazaya taalluk eden vesait-i mahsusaya kendi başına hakim olmakla kendi kendinin amiri olur.

Aile, cemiyât-ı siyasiyyenin ilk numunesidir diye biliriz. Baba, reisin, evlat kavmin sûretidir. Hepsi hür ve müsavi doğduklarından hürriyetleri ancak bir menfaat mukabili olarak terk olunur. Aradaki fark şudur ki ailede birtakım ihtimâmât-ı müşfikâne bedeli olan muhabbet-i pederâne mevcut bulunuyor, devlette ise o muhabbet mefkûd olup yerine zevk-i tahakküm kaimdir.

Grotius* her kudret idare-i beşeriyyenin taht-ı idareye alınan insanların menfaati lehine teessüsyâb olduğunu inkâr ve misal olarak vahşeti irad ediyor. Hukuku her

⁴⁵¹ münhal (Ar. inhilâl “açılmak, çözülmek”ten): Çözülmüş, açılmış.

⁴⁵² tab’-ı insânî: İnsanın yaradılışı.

⁴⁵³ sinn-i rüşd: Olgunluk yaşı.

* Groçius Grotius Felemenkli bir muharrir olup milâdın 1583 tarihinde tevellüd ve 1645 senesinde vefat etmiştir ve Hukuk-ı Harb ve Sulh ünvanlı eseri meşhûrdur. (Mütercim)

zaman vukuata bina ettirmek Grotius'un dâimî tarz-ı muhâkemesidir.* Halbuki daha neticeli ve mütegaliblere daha nâmüsâid bir üslup istîmal edebilirdi.

Nev-i beşerin mi yüz kadar adama* veya yüz kadar adamın mı nev-i beşere ait ve memlûk olduğu kaziyesi Grotius'a göre meşkûttur. Eserinde serâpâ re'y-i evvele taraftar görünüyor. Hobbes'in hissiyâtı da bu merkezdedir.*

İşte nev-i beşer bu sûretle mevâşî sürüleri gibi inkısam etmekte ve her sürünün kendini yemek için muhafaza etmekte olan bir reis bulunmaktadır.

(Mâbadı var)

* Hukuk-ı umumiyyeye müteallik tefahhusat-ı alimâne ekseriyetle zaman-ı kadime ait sû-i istîmalâtın tarihinden başka bir şey olmadığı için onları lüzûmundan fazla tetebbu etmek gibi bir zahmeti ihtiyar eylemek beyhude teannüd göstermektir. İşte Grotius'un yaptığı da tam budur. (Müellif)

* Yüz kadar adamdan maksat zımmamdarân-ı umûr-ı akvamdır. (Mütercim)

* Malmesbury'de ve 1588 tarihinde tevellüdle 1687 [Kaynaklarda 1679] senesinde vefat etmiş bir İngiliz filozoftur. Kendini felsefede maddiyyûn mezhebine, ahlâkta hodgâm olmaya ve siyasiyâtta da tarz-ı istibdata taraftar gösterirdi. (Leviyatan – Leviathan) eser-i garibinde kanaat-i felsefiyye ve siyasiyyesini izah eder.

2.54. “AHMED AGAYEF BEY’E CEVAB”, İCTİHAD, 15 AĞUSTOS 1913*

Herkesin daire-i ıttılâi dahilinde adeta eskimeye başlamış olan bu pek malum hakayık-ı tarihiyyeyi bir Darü’l-fünûn tarih mualliminin hatırına getirmek, mecburen olsa bile, bendenizi mahcup ediyor. Irk gibi daima ihtilâta ve daima tahavvüle mahkûm bir esas üstünde “vicdan-ı millî”nin pâyidar olabileceğini iddia etmek vakayiname-i akvamı imlâ eden hadisâtı ceffe’l-kalem inkâr eylemektir. Fransa gibi mahdud ve muayyen bir yerde bu kadar karışık olan “ırk”ın bilhassa bizde ne kadar mahlût ve müşevveş olacağını siz -fakat inadın yerine insafı ikame ederek- hesap ve tayin ediniz.

Asyâ-yı Vustâ’dan getirdiğimiz kana bereket versin ki birçok dimâ-ı ecnebiye karıştı. Yoksa o hûn-ı bedevî bu kadar da hâiz-i kudret-i temeddün olamazdı.

Cevabnamenizi vücûda getiren silsile-i acaib arasındaki şu iki satır da hayretimi son derecede tehyîc etti:

“ Fransa milleti kendine has olan dehayı, yalnız şu vicdan-ı millî’yi, şu ruh-ı kavmiyi bulduktan sonra ibraz edebilmiştir.”

diyorsunuz.

Pek ziyade rica ederim Agayef Bey, şu vicdan-ı millînin hangi menbalardan nebean ettiğini bize izah ediniz. Fransa’nın bugünkü ruh-ı mütekâmilinde Gaulvaliler devrinin adat ve an’anatı mı daha ziyade hakimdir, yoksa Yunan ve Latin medeniyetleriyle Hristiyanlığın metrûkât ve teberruatı mı?..

Yine söylemenizi rica ederim ki Fransa’nın vicdan-ı millîsi neye istinad ediyor, ve ne istiyor?..

Bugün “Fransızım” diyen ve âmal-i milliyeinin mihrab-ı tecellîsi karşısında vakf-ı vecd ü gaşyolan insanların hepsini menşe itibarıyla aynı ırk-ı asliye irca edebilir misiniz? Hayır, çünkü Fransız kavmi, birçok urukun ihtilât ve tesâlübüyle teşekkül etmiş bir ırk -evet, kelimenin manasını ve şumulünü bilerek istîmal ediyorum- bir ırk-ı mahsus ü herdem-müteceddittir.

Her ırkın teşekkülünde bi-karar ve meyyal-i firar olan unsur-ı aslıden ziyade edyânın âmil-i müessir olduğu her yerde iyânen görülür.

* Mâkabli İctihâd’ın geçen ve evvelki nüshalarında

“Arap’inkini Arap’a, Acem’inkini Acem’e iade edersek elimizde uzun kollu hırkadan başka bir şey kalmaz.” sözümü niçin müstehak-ı tâyib görüyorsunuz?. Benim o hırka ile münasebetim, o kadar meşkûk ve o kadar mevhumdur ki!..

Azizim, ben ne Buharalıyım, ne Semerkandlı!.. Eğer o hırka hakikaten mukaddes ve mevcudiyet-i milliyyeyi sıyânet⁴⁵⁴ etmeye muktedir ve kâfi olsaydı benden daha mutaassıb olan ecdadım onu evvela cübbeye, sonra da setreye ve cekete tebdil etmezlerdi. Hatta Celal Sahir, Hamdullah Suphi, Köprülüzade Mehmet Fuad Beyler bile, yazılarında her gün Buhara’ya birkaç merhale takarrüb etmekle beraber, kıyafetlerinde Avrupa’nın zarâfet-i müterakkiyesini rûz-efzun bir ihtimam ile takip ediyorlar!..

“Elimizde uzun kollu bir hırkadan başka daha birçok, vicdan-ı milliyeti ebedî mefharetle dolduracak kadar şeyler kalacağını” o hırkanın şerefi namına iddia etmek onu bir kat daha maskara eder. “Evvela elimizde bin senelik İslâmı ve İslâmiyeti muhafaza ve müdafaa etmemizin şerefi kalacak” diyorsunuz. Vatan ve menşe-i aslîsi dünyanın en mütehakkim ve en bî-aman bir ribka-i ecnebiyesi altında ezilen ve kahrolan bir ırk-ı bîkes namına bu gibi tafrafuruşluklarda⁴⁵⁵ bulunanlara “Buharalılar kadar zavallı!” derler.

Hilâfet-i İslâmiyyeyi düştüğü dereke-i mezelletten tahlis ve îlâ etmiş olanlar, sizin uzun kollu hırkalarınız değil, medeniyet-i İslâmiyyenin perverde ve îdad ettiği eyâdî-i mümtaze idi. O hilâfet-i muazzamayı Mısır’daki bir medrese-i virânın genc-i pür-gubarından, İstanbul’daki Topkapı Saray-ı muhteşemine nakl ve ısı’ad etmiş olan hükümdar-ı azimü’ş-şân, unutmayınız ki, hanümanını Cengiz’in harap ettiği bir Süleyman Şah’ın, şevket ve hayatına Timurlenk’in hitam vermiş olduğu bir Yıldırım Bayezid’in necl-i necîbidir.

Sultan Mahmud-ı Gaznevî’nin Firdevsî-i Tusî’yi bir aralık îâşe etmiş olmasından ittihaz-ı fırsatla Edebiyat-ı İraniyye’i Türklük’e minnettar göstermek -Aman ya Rabbî! Neler işitiyorum!...- kaleminizin her sarır-i cünbüşüne bin kakhaha-i istiğrab ve istihza celbeder. Ve -kelimeyi lütfen affediniz- dünyada bundan daha mudhik bir şey olmaz.

Henüz kendi dili kabil-i tedvin ve tahrir olacak bir dereceye gelmemiş olan bir Türk padişahının zamanında Şehnâme gibi ebedî bir âbide-i edeb ibda’ edebilecek istidad ve kabiliyet Acemce’de esasen mevcut olmasaydı, Sultan Mahmud-ı

⁴⁵⁴ sıyânet: Koruma, muhafaza.

⁴⁵⁵ tafrafuruşluk (Ar. “tafra” ; Fars. furuş “satan”dan): Böbürlenir tarzda, böbürlenerek.

Gaznevî'nin bilumum hazâin ve defâini tek bir beyit bile yazdırmaya muktedir olamazdı. Mademki o Türk padişahında harikalar vücûda getirebilecek bir kudret-i mafevka'l-beşer var idi, niçin kendi lisan ve ırkına ifâza-i hayat etmedi. Eski Acem şahlarının menâkıb-ı iclâlini terennüm eden Şehnâme'nin her beyti Mahmud-ı Gaznevî'nin ırk ve dinine atılmış bir seng-i ta'riz ve istihkardır. En sonra da Şehnâme kadar meşhur ve metin olan hicviyye ile o bîçâre Türk hakanı bizzat pâmal-i tecavüz oldu.

Selçukîlerin Bağdat'ta, Şam'da, Konya'daki hidemat ve muvaffakiyâtından mütevellit şan ve şerefi münhasıran Asya-yı Vustâ'ya ircâ etmek de pek gülünçtür. Bugün Romanya'nın başında Prusyalı bir hükümdar, Yunanistan'ın tahtında Danimarkalı bir kral bulunuyor. Şu iki kıtaya ait tecelliyât-ı tarihiyyeden o iki ırka birer hisse-i ar ve iftihar ifraz etmeye sizce imkân var mıdır?..

Ehl-i salib muhâcemâtını da Türklerin akim bırakmış olduğunu sıkılmayarak, ve hatta iftihar ederek, söylüyorsunuz. Darü'l-fünûn talebesine değil, herhangi bir mekteb-i rüşdi şakirdine o maceranın en büyük kahramanını sorsanız derhal alacağınız cevap,

Selahaddin-i Eyyûbî

dir.

Selahaddin-i Eyyûbî'nin kanında, lisanında Türklük'ten bir katre ve zerre gösterebilir misiniz?. Bu büyük dindaş İslâm muhitinde perverişyab olmuş bir Kürt idi. Ve bu Kürt, salibi hançere tahvil etmiş olan İsevîlerin hücumât-ı mütevâliyesine karşı Hazret-i Muhammed'in müessesât-ı mukaddesesini hamâset ve hikmetle müdafaa ederken, Cengizle evlâd ve ahfadı diğer taraftan ve en mâmur ve müreffeh diyar ve aktar-ı İslâm'ı -ehl-i salibten ziyade- tahrip ediyordu. O Cengiz ki bugünkü Türkçü ve Yurtçularımız tarafından kudsiyet-i semavîye ile meşmûl gösteriliyor!.

İslâm'ın serhadd-i garbîsini altı yüz seneden beri kanı ve canıyla müdafaa eden Devlet-i Osmaniyye'ye, kader-i ilahi en büyük darbe-i mühlikeyi Tatar ve Türklerden müteşekkil Timurlenk ordusunun eliyle indirdi. Siz yalnız ecnebîlerin değil, İslâmların ve Osmanlıların da tarihini tahrif ediyorsunuz.

“Uzun kollu hırka” Endülüs'e gitmemiş olduğu için oradaki medeniyet ve şevket-i İslâmiyye'nin payidâr olamadığını iddia etmek, yalnız kaleminizden sâdır olabilecek ve yalnız kaleminize yakışacak garâbetlerdendir. Haydi, Osmanlı Türkleri'nin münhasıran uzun kollu hırkadan neşet etmiş olduğu faraziyesini bir dakika

için kabul edeyim. Sorarım size: Vaktiyle Tuna nehrini bile geçmiş olan Osmanlılar bugün Meriç kenarında tutunmak için neden bu kadar meşakk ü mezâhim ihtiyar etmeye mecbur oluyorlar? Sultan Mahmud-ı Gaznevî'nin Hindistan'daki devlet ve şevketi ne oldu?. O koca kıtada bugün Türk lisanıyla mütekellim bir adama tesadüf edebilir misiniz?.. Kelimât-ı Türkiye'nin bî-nasib-i tefehhüm olduğu o diyar-ı dûr-a-dûrda fakat Ezan-ı Muhammedî'nin salâ-yı davetine seksen milyon dehân-ı pür-imân günde beş defa icabet arz ediyor!..

Nadir Şah'ın tahtgâh-ı heybet-penâhı etrafında şarkı söyleyen Moskof neferlerinin velvele-i sermesti, bu satırları yazarken kulaklarınızı tâzib ile dâvânızı tekzip etmedi mi?.. Sizin vicdan-ı millînin olduğu gibi vicdan-ı ilmînin de yok mudur?..

Tekrar ve ısrar ederim ki Türk ırkında fevkalade bir kudret-i münciye varsa en evvel kendi necatını ihzar etsin. Ve Rusya'nın latme-i tahkiri altında insanlıktan her gün bir parça daha uzaklaşan Buhara halkını kurtarsın. O otuz milyon Türk bu dakikada bir koyun sürüsünden fazla kuvvete ve -hicap ve esefle söylerim- haysiyete malik değildir.

Ben Hintlileri Türk ve Tatarlardan daha müterakkî⁴⁵⁶ gördüm. Asya'nın vasatında icra olunan mezâlimin yüzde biri cenûbunda ika olunamıyor. Göreceksiniz ki Buharalılar hayvanla insan arasında fasl-ı müşterek olmadıklarını öğrenmeden Hindî ve Hindûlar akvâm-ı mütemeddine meyânında yüksek bir mevki-i haysiyete sahip olacaklardır.

Fakat ben sizin milliyetperverliğinizden de istifade etmek isterim Agayef Bey. Bazı ahvâlde zehir de ilâc-ı şâfi olabilir. Siz fi'l-hakîka⁴⁵⁷ Türk ırkını tahlis ve takviye etmek istiyorsanız -ki istediğinizde şüphem yoktur- bu memleketteki teşettüt-i efkâr ve amâli tezyid etmekten başka bir şeye yaramayan mesainize asıl Türk diyarında meydan hazırlayınız. İşte size bir hadd ve bir mıntika irâe ediyorum:

Lazistan sancağındaki Hopa kazasından Necid kıtasındaki Katar şibh-i cezîresine⁴⁵⁸ kadar -az garba ma'il- bir hatt-ı müstakim çiziniz. Bu hattın garbında dolaşmak tehlikelidir. Celal Sâhir Bey'i, Hamdullah Suphi Bey'i, Köprülüzade Fuad Bey'i -ve bilhassa Köprülüzade Fuad Bey'i- alarak bu hududun şarkından daima şarka

⁴⁵⁶ müterakkî (Ar. terakkî "ilerlemek"ten): İlerlemiş, medeniyet seviyesi yükselmiş.

⁴⁵⁷ fi'l-hakîka (Ar. harf-i cer "fi-" ; harf-i tarif "el-" ; hakîka "hakikat"ten): Gerçekten.

⁴⁵⁸ şibh-i cezîre (Ar. şibh "benzer" ; cezîre "ada"dan): Yarımada.

ve şimâle doğru ilerleyiniz. Gideceğiniz yerlerde nalân ve perişân birçok akvâm göreceksiniz. Bunların hemen hepsi Türk'tür. Onlara deyiniz ki:

-Sizin de milliyetiniz ve bir hak ve haysiyetiniz var. İçinde çırpınarak süründüğünüz bu dereke-i cahiliyette yaşamaya çalışmakla ne milliyetinize, ne hak ve haysiyetinize bir selâmet ve teâlî te'min edebilirsiniz. Altı yüz, sekiz yüz sene evvel buralardan garba doğru gitmiş olan birkaç kabile lisanınızdan bazı anâsır-ı basita götürmüştü. O levâzım-ı inşaiyeden bir lehçe-i beyan vücûda geldi ki sizin için daimi efsun-ı necat ve îtilâ olabilir. Onları okuyunuz, öğreniniz. Buralardan gitmiş olanlar altı yüz seneden beri yalnız kendi mevcudiyetlerini idame için değil, sizin de imanınızı müdafaa namına mütevaliyen can ve hanüman feda ediyorlar. Mücadele-i hayat içinde muztar kaldıkları zaman üstlerine saldıran tehdit ve istilâ ordularını nakd-ı hûn ve hûn-ı nakdınızla tağdiye etmeyiniz. Bu sizin için ardır, zarardır, tehlike ve helâktir. Milliyeten ihtidâ etmek isterseniz fikren, hissen, emelen Osmanlılara iktidâ ediniz!...

Halbuki siz böyle yapmıyorsunuz Agayef Bey!. Siz o ibtidâî adamları bizim derecemize çıkaracak yerde bizi o derekeye indirmek istiyorsunuz. Lisanımızın altı yüz senelik terakkiyât-ı kıymetdârını elinizden gelse bir anda Kırım'a, Buhara'ya peşkeş edeceksiniz.

Sermaye-i elfaz ve efkârı bizim Sultan Orhan zamanındaki şairlerimizinkinden ziyade olmayan biçâre Abdullah Tugayef'e Yurd'unuzun şair muharrirlerinden Köprülüzade Mehmed Fuad Bey sahife sahife menakıb-ı ibcal yazarken yine o şair muharrirlerden Ali Canip Bey Tevfik Fikret için bî-payân sûtûr-ı tenkit ve muâheze karalıyor. O Tevfik Fikret ki zat ve âsarıyla altı yüz senelik bir tarih ve altı bin senelik insaniyet iftihar eder.

Bunlar ne maksatla yapılıyor?.. Türklerin seviye-i iz'anını tevhid için mi?.. Lakin o uçurumlar o kadar derindir ki mevcut ve mâdud⁴⁵⁹ olan şâhikaları yıkmakla onları imlâ edemezsiniz; arada bizim -her saniyesinden bin katre-i hûn tereşşuh eden- altı yüz senelik mesai-i müceddidânemizin semerat-ı mübarekesi mahvolur. Vicdan-ı millînizin istediği bu mudur?. Ve buna yazık değil mi?..

Siz eğer bu millete hizmet etmek istiyorsanız -ki tekrar ederim ki istediğinizde benim şüphem yoktur- neşriyâtı fiiliyâta tebdil ediniz. Dünyadaki hakikatlerin en büyüğünü ihtivâ eden,

⁴⁵⁹ mâdud (Ar. 'add "saymak"tan): Sayılı.

“Vatan hür ve muhterem yaşanılan yerdir.”

cümlesi Abdullah Cevdet’in kaleminden cereyan eder etmez Celal Sâhir Bey’in hiddeti niçin feveran etti?..

Türkçüler, Yurtçular, Turancılar hür ve muhterem yaşanılmayacak bir yeri, bir cehennemi vatan olmaya daha mı layık görüyorlar? Vatanperverliklerinin gaye-i hayalîsi bir hufre-i hakarete tıklamak mıdır?..

Henüz pek genç iken Servet-i Fünûn sayfelerinde büyük bir istidad-ı şairâne göstererek istikbâl-i edebe pek çok ümit ve mevâid hediye etmiş olan Celal Sâhir’in -adı bile bir şiir-i bedî olan- Beyaz Gölgele’inde mündemic⁴⁶⁰ âsar-ı nefisesiyle Abdullah Cevdet’e olan -guya manzum- itabiyesini göz önüne getirenler az zamandaki tahavvüle, tahavvül-i elime cidden teessüf ederler. Zavallı Celal!.. O manzûme ile kendi şairliğinin kitâbe-i perişânını yazmış!.. Celal Sâhir Bey’in en samimi ve hayırhah eviddâ-yı mükerreremesinden Şair-i Âzam Abdülhak Hamid Bey bile bu istihâleden müteessir olarak geçen gün “Celal Sâhir, bir anda Quartier Latin’den Semerkand’a göçüverdi!” diyorlardı. Fakat buna taaccüb değil, teessüf edilmelidir. Yirmi yaşında ölenler olsun da niçin otuz yaşında ihtiyarlayanlar bulunmasın?..

Azizim Agayef Bey, bizdeki milliyetin esbab ve suver-i teşekkülünü âtiyen îzah edeceğim. Yeni ve câlî bir vicdan-ı millî vücûda getirmeye ihtiyaç yoktur. Mesainizi beyhude israf etmeyiniz. Fakat Türk ırkı hastadır, eriyor, çürüyor, bitiyor. Sıtmadan, veremden, frengîden masun köyler vâesefa ki Anadolu’da kalmadı. Türk Yurdu bu afetlerin musabin-i bîkesine bir menba’-ı şifa ve şefkat olsun. Söyleyiniz, bu yolda hiçbir teşebbüsünüz sebk etti mi?.. Nigah-ı idraki, önündeki ufk-ı mer’îye bile yetişemeyen köyler var. Bunlara mesela sinematograf⁴⁶¹ vasıtasıyla olsun, bu vekayiden birkaç manzara gösterildi mi?.. İşte yapılması akdem ve elzem olan şeyler bunlardır, tahrifat-ı tarihiye ile teşviş-i ezhan değil!. Bizim gaye-i hayalimize bin üç yüz seneden beri Hazret-i Muhammed şeref-bahş oluyor, bunun yerine Cengiz’i ikame edemeyiz.

Şiire çok ettim heves kalbim ile canımla ben

Çünkü ettim iftirâk canımla cananımla ben

acîbesiyle,

⁴⁶⁰ mündemic (Ar. indimâc “dürülüp sarılmak”tan): Bir şeyin içinde var olan, bulunan.

⁴⁶¹ sinematograf (Fra.): Görüntüleri filme almaya yarayan alet.

Geçmesin karanlıkta mahımız, hem sâlimiz

Gafiliz biz, cahiliz! Vay hâlimiz, vay hâlimiz

saçmasının kaili olan Abdullah Tugayef'i Tevfik Fikret'in mevki-i bülend-i şairiyetine ısı'ad edemeyeceğimiz gibi!..

Mâbadı gelecek nüshada.

2.55. “PIERRE LOTİ MÜNASEBETİYLE”, ŞEHBÂL, 1 EYLÜL 1913
MİLLETİN PIERRE LOTİ HAKKINDAKİ HÜLÂSA-YI HİSSİYATINA
TERCÜMAN OLMAK İÇİN
(ŞEHBÂL’İN ANKETİ)

Son Balkan Muharebesi bize musibet olduğu kadar Avrupa’ya ve yirminci asra da lekedir. Pierre Loti bu halk-ı mazlûma olan müzâheret-i kalemiyesiyle vatan-ı muazzamının ve yaşadığı devrin şeref ve haysiyetini ensal ve a’sar-ı müstakbeleyle karşı müdafaa etti. Lâkaydlar arasında hassas ve mücrimler meyanında fazilet-perest olmak secâyâ-yı insaniyenin⁴⁶² en bülendidir. Pierre Loti on dokuzuncu ve yirminci asırların yalnız en büyük şair-i nâsiri değil, en asil bir merd-i feridi olduğunu da gösterdi. Bu adama insaniyet-i hâzıra da Osmanlılar gibi ve Osmanlılar kadar minnettar olmalıdır.

⁴⁶² secâyâ (Ar. “seciyye”nin çoğulu): Karakterler.
secâyâ-yı insaniye: İnsanlık karakterleri.

2.56. “AHMED AGAYEF BEY’E CEVAB”, İCTİHAD, 5 EYLÜL 1913

-Mâbad ve Hitam-

Türkçüler’in milliyetperverliği tabîat-ı vekâyî’e nâ-mülâyim olduğu kadar muzır, muharrip⁴⁶³, mühliktir. Bununla bir istikbâl-i ekmele takarrüb değil, Asyâ-yı Vustâ ve Kurûn-ı Vustâ’ya doğru irticâ edilmek isteniliyor. Akli başında olan hiçbir kavim bi’n-nisbe daha mükemmel olan hâlini bir mazi-i müşevveşe feda etmek istemez. Siz Osmanlıların tarih-i hususisindeki mefâhiri, mesâibi, hatırâtı tedvin ile vicdan-ı millîye bir esas-ı metin ihzar edecek yerde büsbütün yabancı şeylerle işgal ve -tabirimi lütfen mazur görünüz- vicdan-ı Osmanîyi idlâl ediyorsunuz. Biz bildiğiniz ve istediğiniz gibi Türk değiliz. Ve olamayız. Lisanımız bile Buhara’nın, hatta Kırım’ın lehçelerinden büsbütün farklıdır. Sultan Osman zamanında “kutlu olsun” tabiriyle tes’id-i ıyd ve sur ederlermiş. Süleyman Dede’nin mîrâciyesindeki,

Kutlu olsun sana mirac-ı güzîn

mısraında olduğu gibi!..

Fakat bu tabir Sultan Mehmed Han-ı hâmisin beşinci sene-i cülûsundaki bir Ramazan Bayramı’nı tebriğe masruf olursa gülünç olur. Türk Yurdu’ndan mütevaliyen sâdır⁴⁶⁴ olan bu gibi acayip harekâtın en hafîf müfessir-i mâhiyâtı Exccentricitédir⁴⁶⁵.

Tekrar ederim ki biz bildiğiniz ve istediğiniz gibi Türk değiliz. Ve olamayız. Evvela buna bünyemiz, lisanımız, kafamız müsait değildir; saniyen sevk-i vekâyî ile asırlardan beri bulunmakta olduğumuz mevki bizi maziye celbetmekten ziyade bir istikbâl-i muayyene doğru sürüklüyor. Dönmek, dönmek şöyle dursun durmak istersek behemehal perişan, târumar, mahvoluruz. Fakat ilerlemekte ümid-i felâh mevcuttur. İki, üç seneden beri hortlak gibi aramıza sokulan “Turan” kelimesi tefevvüh edilmeye başlanır başlanmaz âfâk-ı Osmanî’de musîbetler temevvüc etmeye başladı. Afrika’daki son topraklarımızı, Avrupa’daki mülk-i meşrûmuz elimizden kapanlar acaba bizi Asya’da hür ve müstakil bırakacaklar mı?.. Korkarım ki sizin kâbe-i hayâliniz olan “Turan”ı da bize ile’l-ebed kapasınlar!..

Büleha-yı Arap’tan galiba “Cahî” bîçâresine isnad olunan bir fıkra vardır: Bir gün çölün ortasında telaş ile öteyi, beriyi hafreder, dururmuş. O sırada yanına gelerek

⁴⁶³ muharrip (Ar. tahrîb “harap etmek”ten): Yıkan, tahrip eden.

⁴⁶⁴ sâdır (Ar. sudûr “vukû bulmak”tan): Meydana gelen, ortaya çıkan.

⁴⁶⁵ exccentricité (Fra.): Eksantrik (dış merkezli).

sebeb-i telaş ve iştigalini soran bir adama Cahî “iki sene evvel buraya biraz para gömmüştüm, onu arıyordum.” der. Ve gelen adamın “kazdığın yere bir nişan koymadın mı?..” sualine de “Evet, bir bulut vardı, onun gölgesine defnetmişim” cevabını verir.

İşte bizim... Hayır, bizim değil, sizin “Turan” da Cahî merhumun defnesi gibi hüviyetini bir zıll-ı nâ-payidârın himâyet-i bî-vefâsına tevdi⁴⁶⁶ etmiş bir hayal-i gümgeşteden başka bir şey değildir.

Bizim milliyetperverliğimiz Amerika halkının temayülât-ı kavmiyesi gibi esaslarını maziden ziyade hâl ve istikbâlde taharrî etmezse mebnâ-yı ictimaimiz târumar olur gider.

Malûmunuzdur ki Amerika akvamı, dünyanın, bilhassa Avrupa’nın her tarafından hicret etmiş halktan müteşekkil bulunuyor. Kanada’da Fransızca ile mütekellim bir kısım-ı kalil istisna olunursa koca Amerika’nın lisan-ı mahallîsi ya İngilizcedir, ya İspanyolca.

Mevcudiyet-i uzviyesini Britanya veya İspanya’dan Amerika’ya nakletmiş olan bir adam, bir batın geçer geçmez mevcudiyet-i milliyyesini de büsbütün oraya defnediyor. Ve oralardan geldiği veya lisanıyla mütekellim bulunduğu için İngiltere veya İspanya’ya ircâ-ı fikr edip durmuyor. Bununla beraber iddia edemezsiniz ki bugün Amerika’da bir vicdan-ı millî, bir gaye-i hayalî yoktur.

Biz de böyleyiz Agayef Bey, benim rûh-ı millîm Osmanlı diyârında yaşar, Asya-yı Vustâ çöllerine düşerse boğulmak muhakkaktır. Biz oradan ne fikren, ne cismen bir daha avdet etmemek azmiyle çıktık. Buradaki hâtırât ve hayatımız daha esaslı ve daha kuvvetlidir.

Vicdan-ı millîye terbiyetgâh ittihaz etmek istediğiniz o şansız ve cansız çöllerde karışık bir rüya ile kanlı bir kaçıştan başka bir şeyimiz yok. Türk Yurdu bizi oralara kadar beyhude sürüklemek zahmetini ihtiyar etmekte inat etmesin. O firar-ı hûnîn burada bir teceddüd ve gûşîş-i hayata inkılâb etti. Bırakın bizi.

Biz sabah isteriz, sabah!.. O uzun

Geceler nâimine hayrolsun!..*

Balkan Devletlerinin ahîren topraklarımızda îka ettikleri tahribat kadar Türk Yurdu iki seneden az bir müddet zarfında lisan ve efkârımıza îras-ı zarar ve harâbî

⁴⁶⁶ tevdi (Ar. ved’ “emanet olarak bırakmak, vedalaşmak”tan): Emanet etme, verme.

* Tevfik Fikret Bey’in.

etmiştir. Türkçe'nin en mükemmel lehçesi Osmanlı Türkçesi iken her nedense Yurtçularımız Kazan, Kırım, Buhara şivelerini mütefevvik göstermek istiyorlar. Rusya'nın ribka-i tahakkümü altında inleyen Türk ve Tatarlar birkaç sene evvele kadar Osmanlı lehçesini muktedâ ittihaz ederlerdi. Aradan nasıl bir sarsar-ı meş'um vezan oldu ki her şeyi herc ü merc etti! Lisanı, esâlib-i beyanı, aruzu, âhengi Asya-yı Vustâ'nın akvâm-ı ibtidâiyyesine peşkeş etmekte ne fayda var?.. Hatta Arabî kelimât bile bedevî Türklerin çetrefilliklerine tevfiğ edilerek, her İstanbullu'nun "faide" telaffuz ettiği ism-i Arabî "fayda" sûretinde yazılıyor. Ve Emin Bey'in, Tahir Bey'in Türk Yurdu mecmûalarında münteşir resimlerinde "Türklerin faydasına çalışanlardan" ünvanı serlevha ittihaz olunuyor.

Türk Yurdu'nu bilerek bilmeyerek karalayanlardan ziyade muhteviyatına anlayarak anlamayarak dellâllık eden bir kısım şübbana acırım. Terakkî'nin yolları mazinin kumlu çöllerinde değil, istikbalin afâk-ı tarâvetdârındadır. Hem öyle bir mazi ki bizimle münasebeti bir gölge, bir hayal derecesinde bile kalmamış!.

"Siz Türkçülük'ü hiç de mütalaa ve takip etmeden Araplıkla zıt addediyorsunuz."

diyorsunuz. Evvela size sorarım ki "Türkçü" sıfat-ı nevin ve acibîni ısbâga⁴⁶⁷ etmekten maksadınız nedir?.. Siz bunu Araplarla olan îtilâf-ı âhir münasebetiyle Tercümân-ı Hakikat'a yazmış olduğunuz bir baş makalede de tekrar etmişsiniz. Ben de Türk'üm. Heyet-i ictimaiye-i Osmaniye'de keyfemâyeşâ taksimât-ı kavmiye icra etmek salahiyetini siz ve arkadaşlarınız kimden aldınız?..

Memleketimizde lâakal⁴⁶⁸ sekiz milyon Türk vardır. Bu milyonların kaçını demeyeyim, Türklerin kaç bini ve hatta kaç yüzü size yani Türkçülük mezhebini icat ve tervic edenlere vekâlet verdi?..

Arapların temayülâtına sizden ziyade vakıfım. Onlarda meyl-i itizâl olmadığını metâlib-i ahirelerindeki îtidal de ispat etti. Araplar vahdet-i diniyeyi gayret-i milliyeye hakim bulundurmasalardı bu sırada devletin başına neler yağdırmazlardı?.. Avrupa'dan ve öteden beriden ara sıra yükselen sada-yı nifak ve şikak, zannetmeyiniz ki hakikaten necib olan o kavmin tercüman-ı vicdanıdır. İftirakeûların kimler ve neler olduğunu size şifâhen söylemiştim. Burada tekrar ile bir fitne-i nâimeyi ikaz etmek istemem. Fakat bu da ispat eder ki bizde en metîn ve bununla beraber en müşfik rabîta, dindir. Din olmasaydı Araplar çoktan ayrılmış bulunurlardı.

⁴⁶⁷ ısbâga: Kalıba dökme.

⁴⁶⁸ lâakal (Ar. olumsuzluk eki lâ ; akall "pek az"dan): En azından, asgarî.

Araplarla aramıza ilka-yı bürûdet etmeyecek bir lisan-ı hürmet ve insaf ile o kavm-i muhteremden bahsetmenizi ihtar edişim yine kaleminizi hiddet ve şiddetle tuğyan⁴⁶⁹ ettirmiş. Türk Yurdu'nun diğer nüshalarını bir tarafa bırakalım, yalnız bana olan cevabınızın sutur ve sahaifî ihtar-ı mütekaddimin isâbetini teyit ve tevsik eder. Bizim mürşid-i vicdan ve mürebbi-i efkâr ü iz'anımız Arapların efâzılı, hükemâsı, medeniyeti iken ve bizi daire-i temeddüne en evvel idhal eden yine Araplar olduğu hâlde siz her fazileti Türkler'e ircâ ve beyanât ve temhidatınızla Endülüs Arapları gibi bir kısım-ı münevverinin bile kalb-i tarihine îras-ı evcâ ediyorsunuz? Bir Arap'ın gönlünde sizin ve rüfekanızın sözlerinizi okurken harâret-i tahassüs ve minnetdârî mi peydâ oluyor ki "Araplarla aramıza ilka-yı bürûdet etmeyecek bir lisan-ı hürmet ve insaf" tavsiyesi o kadar hücum ve serzenişi icap ediyor?..

Zaten lüzûmundan ziyade uzamış olan bu cevabı burada kesmek isterim. Çünkü itnab ekseriya maksadı izahtan ziyade it'ab eder. Türk Yurdu'nun koleksiyonu elimdedir. Ve neşriyât-ı taliyesini de takip ediyorum. Memleketin menâfiine mugayir gördüğüm ve göreceğim nukatı teşrih ve teşhir etmekte kusur etmeyeceğime emin olabilirsiniz. Bu memleket hastadır. Acemice tedvin olunmuş nazariyelere daha ziyade mevzu-ı tatbik olamaz. Bir taraftan Arnavutların ef'alini tel'in, diğer taraftan aynını fiilen telkin etmek, edeb-i kelâma riayet eden kelimât-ı tavsifiyenin tarif edemeyeceği bir harekettir.

Bir sözüm daha kaldı:

Size şifahen de söylemiş olduğum gibi bu meselede mevzu-ı intikad olan şahsınız değil, meslek ve ictihadınızdır. Ben sizi daima namuslu ve hamiyetli bir Türk ve Osmanlı tanırım. Zaten öyle bilmeseydim bu davada sizi muâteb veya muhatap ittihaz etmezdim. Müctehidler muhtî⁴⁷⁰ bile olsalar muhteremdirler. Rüfekanızla beraber hepinizin ictihadât-ı vicdaniyesine hürmet eder ve . . . acırım!

⁴⁶⁹ tuğyan: Coşkunluk, taşkınlık.

⁴⁷⁰ muhtî (ihtâ' "yanılmak, yanılmak"tan): Yanlış yapan, yanılan ; yanılın.

2.57. “MUKAVELE-İ İCTİMAİYYE” -III- (ROUSSEAU’DAN TERC.), YENİ TURAN, 5 EYLÜL 1913

Jean Jacques Rousseau’nun Contract Social, yani Mukavele-i İctimaiyye adlı eser-i meşhûrunun tercümesindendir.

Mâbad

b – İLK CEMİYETLER

Bir çoban ra’y⁴⁷¹ ettiği sürünün fevkinde bir tabiata malik olduğu gibi, insanların çobanları olan reisleri de idare ettiği akvâma fâik bir tabiata sahiptirler. Philon’un* beyanına göre Caligula* kralların ilâh ve yezdan akvâmın hayvan olduklarını bu müşâbehetten istintac edebilmiştir.

Caligula’nın muhakemesi Hobbes ile Grotius’un muhakemâtına mutâbıktır. Bütün bunlarla beraber Aristo da insanların tabiaten müsavi bulunmadıklarını ve birtakımının esir olmak, birtakımının da hükmetmek için doğduklarını söylemiş idi.

Aristo’nun hakkı vardı. Şu kadar ki neticeyi sebep ittihaz ediyordu. Esaret içinde doğan her adam esaret için doğar. Bundan muhakkak bir şey yoktur. Esirler her şeyi, hatta arzu-yı halâsı bile derkayd oldukları zincir içinde kaybederler. Ve Ulysses’in⁴⁷² rüfekası hayvanlaşmayı sevdikleri gibi, bunlar da esirliklerini severler. Eğer tabii esirler varsa hilâf-ı tabiat-ı üserâ da mevcuttur. İlk esirleri kuvvet vücûda getirdi. Zillet ve meskenetleri onların hâl-i esâretini idame etti.

Kral Hazret-i Adem ile, evlâd-ı zuhal gibi, kainâtı aralarında taksim eden üç hükümdarın babası olan İmparatorla Nuh aleyhi’s-selâm’dan asla bahsetmedim. Bu itidâl ile celb-i hoşnûdî edeceğime ümidvârım. Doğrudan doğruya bu hükümdarlardan birinin ve belki en büyüğünün neslinden geldiğim için yedimdeki hücec ve elkabın delâletiyle nev-i beşerin hükümdar-ı meşrû olamayacağımı ne bileyim?.

⁴⁷¹ ra’y: Sürü veya hayvanı otlatma.

* Philon felsefe-i yehuddendir. Kable’l-milâd 20 tarihinde İskenderiye’de tevellüd etmiştir.

* Caligula Roma İmparatoru’ndan olup milâdın 37 tarihinden 41 senesine kadar icra-yı hükümet etmiştir. “Bütün Roma’nın bir başı olsa da bir vuruşta kessem!” diyecek kadar zulm ve îtisafa tehâlükler, bargirini Roma’ya konsül nasbedecek derecede cinnetler göstermişti. Maktulen terk-i mezâlim etmiştir. Mütercim

⁴⁷² Özellikle Troya Savaşı’nın önde gelen Yunan savaşı ve liderlerden olan kraldır. Ayrıca Odysseia adlı esere adını veren efsanevi kahramandır.

Her ne olursa olsun, Robenson, adasının sakin-i münferidi bulunduğu müddetçe hükümdarı olduğu gibi, Hazret-i Adem'in de ferman-fermâ-yı alem olduğuna kimse itiraz edemez. Taht-ı saltanatın müstahkem ve zat-ı hükümdarînin isyanlardan, muharebelerden, gizli fesatlardan masun bulunması saltanat-ı Hazret-i Adem'e sühûlet-bahş⁴⁷³ olacak ahvâlden idi. (Mâbadı var)

⁴⁷³ sühûlet-bahş: Kolaylık veren, kolaylık sağlayan.

2.58. “MEKTUP, -CELÂL NURİ’YE- MUSUL, 30 KASIM 1913, GÖVSA⁴⁷⁴

Celle⁴⁷⁵ Celâl!..

“Tarih-i İstikbal”i dikkatle ve bazı mebahis ve sahaifini defaat ile okudum. Sultan Abdülhamid-i Sani’nin seyyiat-ı idaresine kim veya kimler hitam vermek şerefini ihraz etmiş ise etsin, bizde ondan ve herkesten daha muzır ve muharrip bir müstebid olan şehinşah-ı taassubun tahtını zir ü zeber etmek için en evvel azm ü celâdetle uzanan yed-i himmet, senin -busegâh-ı istikbâl olmaya lââyık- ellerindir. İşte asıl inkılâb o inkılâb-ı müfid ve lâzım şimdi başlıyor. Bir azim, bir hatve daha. Hepsî, hepsî yıkılacak. Ve âsar-ı maziyenin enkaz-ı hüsrânı üstünde edvar-ı müstakbele bina-yı şevketini tesis edecektir.

Mesâil-i vicdaniye ve samimiye karşısında en büyük küfür ve şenâat⁴⁷⁶ addettiğim riya ve istihzâdan bu satırlarda bir zerre bulunmadığına namusuma kasemle⁴⁷⁷ seni temin ederim.

Çalış Celâl, çalış büyük vatandaşım ve pek büyük dostum!.. Bu memleketin bu gibi âsara atışı⁴⁷⁸ bir ihtiyacı vardır. Muâırızların, o hasud ve bîsud olan muâırızların etrafında arbede-i cehl ü dalâl ika ederlerse hiç ehemmiyet verme. Beni bunda senden ve herkesten ziyade dilhun eden bir şey varsa o da sana eskilerden ziyade yenilerin, yani maziden evvel müstakbelin enkazı muâırız ve muhâcim bulunduğunu görmektir. Aman yarabbi!.. “Müstakbelin enkazı” gibi bir tabir kaleminden sâdır olmalı mı idi!.. Bedbaht kalemim ve bedbaht zaman ve vatanım!..

⁴⁷⁴ Süleyman Nazif’in bahsi geçen Musul’daki hususi mektup ve nutku İctihad’da bu takdimle yayımlanmıştır:

Nesr-i hazırımızın en parlak tirâşidekarları Nazif ile Cenap memûren taşrada bulunuyorlar. Bu fırsattan istifade eylemiş olmalıdırlar ki birtakım genç Türkçüler geçen gün bir mecmuada bunların üzerine tek tük çakıl taşları atmaya başladılar. Biz Nazif’in o sehl-i mümteni vasf-ı terkiplerine, Cenap’ın leziz ve istihzâlarına adeta susamış iken Celâl Nuri Bey biraderimizin elinde Nazif Bey’in bir mektubunu ve bir nutkunu gördük. Neşretmek üzere elinden kavradık. Vakıa muhibbimiz mektubun hususi olduğunu ve gün-â-gün iltifatları hâvi bulunduğundan neşri lazım gelmediğini musırren iddia etmiş ise de biz yine karilerimizi ve bütün Türkleri böyle güzel sahifelerden mahrum etmemek için mektubun bir kısmıyla nutkunun hâtimesinden mâadâsını neşrediyoruz:

⁴⁷⁵ celle: Şanı yüce.

⁴⁷⁶ şenâat: Kötülük, alçaklık.

⁴⁷⁷ kasem: Yemin, ant.

⁴⁷⁸ atışı: Su gibi, suya ihtiyaç gibi.

İltifatnamenî bittabî memnuniyet-i azîme-i vicdaniye ile okudum. “Ermeni Edebiyatı Numuneleri” için yazdığım satırlarda ne senin görmek istediğin kadar güzellikler, ne de zannettiğin gibi târizler vardır. Alelâde karalanmış bir iki sahife. Fakat benim “Buda”ma dokunma. Bırak, temâsil-i maziyyeden bir tane de benim vicdan-ı takdisimde yaşasın.

Hazret-i Muhammed bana ecdadımın miras-ı mübarekidir. “Buda”yı ise ben buldum, ben kazandım. Neûzübillâh Şakyamoni’yi teb’id edeyim de Cengiz’i veya Timurlenk’i mi yerine iclâs edeyim!.. “Buda”da derin, rakik, giryan bir şiir vardır. Ötekilerinde ise bu da yok. Birtakım azamet-fürüş kavâid-i mütehakkime ve dava-yı mukaddesiyyet eden hurâfat-ı müz’ice Buda’nın huzur-ı şiirinde yerin dibine geçmelidir.

Gelelim Talât Bey’e ait latifene. İnan ki bu adam hârikulâde bir Dahiliye Nazırı’dır. Ve bu memleketi kurtaracak bir yed-i mev’ud var ise mutlaka Talât Bey’dir. Keşke dostum değil, düşmanım olsaydı da bu hakikati daha serbest ve daha insafkûsterane ilân etseydim!

Üstad-ı azimü’ş-şan Abdülhak Hâmid efendimizin bârigâh-ı kibriyâsına doğru miraçlarında bu abd-i müznîbi şefîâne yadetmeyi unutma. Yeni eser-i bedîi Turhan idi. Sen Turhan Paşa’yı sevmezsin. Fakat ona olan gayzını zinhar bu esere teşmil etme ki herifi bi-gayr-ı hakkın⁴⁷⁹ büyötmüş olursun. Turhan’ın tab’ını teshil ve tesrî etmek meselâ Turhan Paşa’yı Petersburg sefâretinden azl ile yerine Abdülhak Hâmid Bey’i nasbettirmek kadar büyük bir sevaptır, ihraz etmeye çalış.

Faik Âli Bey biraderimizi görüyor musun? O şimdi eminim ki Üsküdar’daki hane ve dairesinden ziyade Beyoğlu’nda ve “Lebon” çayhanesinde bulunur. Hatta tekaüd olduktan sonra büsbütün Lebon’a nakl-i mesken edecekmiş. İtnab-ı kelâm ile seni tasti etmeyeyim. Ellerini hürmetle sıkır, gözlerini muhabbetle öperim azizim kardeşim efendim.

Dâder-i mütehassirin

Süleyman Nazif

⁴⁷⁹ bi-gayr-ı hakkın: Haksız yere.

2.59. “BİR MEKTUP- BİR NUTUK”, İCTİHAD, 12 ARALIK 1913

NOT: Mektup bir önceki metinde yazıldığı için bu metinde yalnızca nutka yer verilmiştir.

Musul Valisi Süleyman Nazif Bey’in Nutku

Musul vatandaşlarım,

Huzurunuzda pek de yabancı bir çehre ile çıkmıyorum. Beş ay sonra tam on sekiz sene olacak? Muvakkat ve küçük bir memûriyetle buraya gelmiş, vilâyetin merkez ve mülhakatında aylarca bir gölge gibi... Fakat hisseden, düşünen, memleketin zerrat-ı hâki üstünde şefkat ve samimiyetle titreyen bir gölge gibi dolaşmışım. O vakit gördüm: Topraklarınıza kudret-i Fâtıra ibzal-i bereket etmiş. Yalnız beşerin ihmal-i anûdu bu füyuz-âbâd-ı hilkatte çirkin çirkin ağılıyordu. Görüyorum ki bugün daha farklı ve daha iyi bir hâlde değil!. Harâbî-i hazırdan hepimiz, hay ve meyyit her ferdimiz ale’-d-derecat mes’ûl ve muâtebiz, bize bugün yalnız medeniyet-i muâsıra karşısında değil, Kurûn-ı kadîme ve muzlime huzurunda da utanmak gerektir. Ah o kadim ve muzlim dediğimiz karnlar buralarda pek ciyâdet-meşhun-ı hayat⁴⁸⁰, pek münevverdi. Size hüzn ve hicap ile iki misâl ityan edeyim:

Biz şimdi Musul’da, Bağdat’ta, Basra’da umûmî, hatta muntazam hususi bir bahçeye malik değiliz, halbuki yine bu havâlîde saltanat sürmüş bir hükümdar, zevcesinin dâû’s-sıladan mütevellit melâlini tâdil için acaib-i seb’a’-i âleme⁴⁸¹ Babil’deki hadâik-i muallakayı⁴⁸² terdif etmişti.

Nısfünnehar dairesinin⁴⁸³ ilk mahall-i mesâhası olmakla bin bu kadar seneden beri müştehir ve müftehir olan Sincar⁴⁸⁴ sahrasında arabalarımıza, çamursuz, taşsız, tehlikesiz birer memur bulmak için saatlerce mütehayyir ve bî-tab dolaştık. İşte mazi ile hâl arasındaki fark!..

⁴⁸⁰ ciyâdet-meşhun-ı hayat: Hayatın canlılığıyla dolu.

⁴⁸¹ acaib-i seb’a’-i âlem: Dünyanın yedi harikası.

⁴⁸² hadâik-i muallaka: Asma bahçeleri.

⁴⁸³ nısfî’n-nehâr (Ar. nısf “yarı” ; harf-i târif “el-“ ; nehâr “gündüz”den: Gün ortası, öğle. (Metinde ”meridyen” mânâsındadır).

nısfünnehar dairesi: Meridyen dairesi.

⁴⁸⁴ Kuzey Irak’ta Musul kentine bağlı ilçedir.

Biz burada muntazam bir tarik-i hakîden mahrumiyetle muztaribiz. Halbuki insaniyet-i müterakkiye turuk-ı arziyyeyi nakâfî görerek merâkib-i havâiyyeyi ikmale çalışıyor. Çalışıyor. Ve muvaffak oluyor!..

Bu ciheti daima hatırda ve göz önünde bulundurmakla beraber geçelim.

Tarihimizin “en” olmasa bile pek müellim bir devre-i buhranındayız, edvâr-ı kadimenin cezâ-yı teseyyüb ve lâkaydîsini kader, bizim bîçâre devrimize çektirmek istedi. Yirmi altı aydan beri âfak-ı Osmaniyyede tahaddüs eden fecâyî, her vatandaşın kalbinde ilelebed kanayacak bir ceriha-i teessür açmıştır, bununla beraber me’yus olmamalıyız, Timurlenk’in darbe-i savletini savmış olan bir devlet, bidayet-i teessüsünden bu ana kadar dahili, harici gûn-â-gûn taarruz ve musibete mütevâliyen duçar olduğu hâlde yine idame-i mevcudiyet eden bir hükümet olduğumuz bir dakika hatırımızdan çıkmasın. İnkıraz, ye’s ile başlar, diyebilirim ki milletlerin bî-nişân ve kem-nam olmaları biraz da kendi ihtiyarlarıyladır. Ye’s ve atâlet: İşte size her kavim-i münkarizin, tarihçe-i idbarını vicdan-hıraş bir belâgat ve îcaz ile hülâsa eden iki uğursuz kelime!...

Müşkilât ve mehâlik tezayüd ettikçe insan tezyid-i azm ü cehd etmelidir. Ye’sten mütevellid bir teslimiyeti, bir tevekkülü Allah bile merdud ve mel’un görür. Peygamberimiz “El ye’sü küfr”⁴⁸⁵ buyurmuş. Eğer müstakil, eğer hakim, eğer miras-ı akdes-i ecdâda sahip bir millet olarak yaşamak istiyorsak azim ile, cehd ile, ikdam ile diyar-ı târumarımızı tanzim ve îmar etmeye çalışalım, fezâil-i ictimaiyenin en büyüğü vatan muhabbetidir. Ve bu muhabbet ilân olunduğu gün insaniyet, harim-i temeddüne dahil olmuştur.

Fakat toprağı yalnız sevmek kifâyet etmez; onu sürmek lazımdır. Araziye yalnız ilân-ı malikiyyetle iş bitmez; onu hakiki bir memlûk hâline ifrağ etmek gerektir. Sefâlet-i uzviye ile harap olan bir vücuttan ne kadar hayır ve fayda hâsıl olursa, sefâlet-i türâbiyye ile kavrulan araziden de o kadar kâr ve temettü istihsal olunur.

Evet, uzvun olduğu gibi toprağın da sefâleti vardır. Ve bu ondan daha müellimdir!..

Yollarımız böyle mehâlik-âlûd ve tarlalarımız nâ-mezrû kaldıktan sonra yakında vilâyetimizin merkezine gelecek olan şimendiferin ne faydası olur? İşte Tevrat’ın Cennet’ten nebean ettirdiği mübarek Dicle Nehri!. Arasından geçtiği behişt-i bereketin

⁴⁸⁵ El ye’sü küfr: Ümitsizlik küfürdür.

nasib-i mâkûsuna ağlayan bir dîde-i telehhûf gibi asırlardan beri bî-sûd ve hâsir akıp gidiyor. Allah göstermesin, şimendifer de bizi bu hâl-i atâlette bulursa Musul önünde çılgınlık koparacak olan her safır-i vusul⁴⁸⁶ ve hareketi Dicle'nin gözyaşlarına karışacak birer vâveylâ-yı matem olacaktır!.. Biri tabii, diğeri suni bu iki vasıta-i refah ve ümrânın vezâifi yalnız mersiye-perdazlık, yalnız ağlayıp inlemek mi olsun!..

İtikat edelim ki ümrân ve kuvvet -hatta şimendiferle bile- hariçten gelmez; onun cay-ı teşekkül ve tenemmüvü yine arazi-i mahalliyyedir. Şehr-i Zor⁴⁸⁷ ovasındaki bir köy mahsûlâtını El-Cezire'deki bir demiryolu mevkîfina îsal edemedikten sonra bu müessese-i medeniyeden vilâyetin ekser sekenesi hiçbir fayda görmez. Fayda şöyle dursun, her kilometre başına teminat bedeli olarak devletin umumi bütçesine yüklenmiş olan mebâliğ-i azîmeden vilâyet hissesine düşen kısmı ödemek mecburiyeti vardır. İşte görüyorsunuz ki biz âtıl ve gafil yaşarsak dest-i hüsrânımızda âlât-ı intifâ bile birer vasıta-yı zarar olur.

Serhadlerimizde ne kadar metîn istihkâmlar vücûda getirilirse getirilsin, tarlalarımız bu hâl-i metrûkiyyette kaldıkça biz mehâlik-i hariciyeden bir an masun ve mutmain yaşayamayız. Hakikatte en büyük vesâit-i tahaffuz ve müdâfaa mezâri-i mâmuredir. Ve her tarla bir istihkâmdır!.

Ey bu güzel ve tarihî vilâyet-i Osmaniyye'nin muhterem ahâlisi!.. Ben size pek ziyade malumunuz olan bu hakikati yalnız ihtar etmek için gelmedim; tatbik de etmek isterim. Devlet bu dakikada pek büyük müşkilât ve mesâil karşısında bulunuyor. Hükümet-i merkeziye istese bile -ki pek ziyade istediğinde hiçbirimizin şüphesi olmasın- bize ihtiyacımız derecesinde îfâ-yı muavenet edemez. Bu imkânsızlık atâlet-i me'lûfemize bir medar-ı mazeret teşkil ve onu idame etmesin. Muhitin ihtivâ ettiği her vasıttan istiâne ve istifâde etmek: İşte size tavsiye ve benim de tevessül edeceğim düstur-ı idare budur. Yapılacak şeyleri burada birer birer ta'dad etmeyi bî-lüzûm görürüm. İnşallah onları ileride, pek yakın bir zamanda ef'alın belâgat-ı itmînân-bahşı izah eder.

⁴⁸⁶ safır-i vusul: Geliş ve gidiş düdüğü (Metinde "şimendifer" için kullanılmıştır).

⁴⁸⁷ Şehrizor veya Şehrezûr, Irak'ın Kürdistan Bölgesel Yönetimi sınırları içerisinde kalan Süleymaniye şehrinin batısında, Cibâl bölgesinde verimli bir ovadır. Bölge; İran, Irak ve Türkiye arasındaki sınır bölgesinde yer almaktadır.

SONUÇ

Süleyman Nazif, II. Abdülhamid devrini, Meşrutiyet dönemini, Trablusgarb ve Balkan Savaşlarını, I. Dünya Savaşını ve Cumhuriyetin ilk yıllarını görmüş, bu yıllarda sosyal, siyasi, edebi ve ekonomik pek çok konuda görüşlerini açıklamıştır. Onun edebi hayatında en verimli ve parlak dönem II. Meşrutiyet sonrasıdır. O, devletin ve milletin uğradığı haksızlıklara isyan eden, engin bir vatan ve millet sevgisiyle donanmış eserler ortaya koymuştur. Bu çalışmanın kapsadığı dönem (1 Mayıs 1912 - 31 Aralık 1913), dışta dünya tarihine damgasını vurmuş büyük olayların yaşandığı; içte ise yönetim, meclis ve milletimizin geçirdiği kargaşa ve kaos dolu günlere sahne olmuştur.

Söz konusu dönemdeki Nazif'in yazılarında ağırlıklı olarak birçok önemli şahsiyete temas edildiği saptandı. Bu şahsiyetlerden Abdülhak Hâmid'in bazı eserlerinden yola çıkarak onun edebi kimliği, mecliste senatoda söz sahibi olması sebebiyle de siyasi yönü ön plandadır. Nazif, yakın dostu Celâl Nuri'ye yazdığı mektuplarda onun vatan ve tarih içerikli eserlerini yüceltir. Türk dostu olarak gördüğü Pierre Loti'yi Türk vatandaşların haklarını savunması hasebiyle takdir eder. Enver Bey ile ilgili onun Kuzey Afrika'da Osmanlı topraklarını savunurken gösterdiği kahramanlıklar üzerinde durur. Deniz Aslanı olarak nitelendirdiği Rauf Bey'in Hamidiye Kruvazörü ile savaşlardaki üstün başarısından bahseder. Tüm bu şahıslar ile ilgili Nazif'in yaptığı tespitler onların gerek edebi gerekse siyasi anlamda tarihimizdeki önem ve yerlerinin bir göstergesidir.

Nazif'in yazılarında merkeze aldığı konulardan birisi de siyasi içeriklidir. Gazetecilik yönüyle dönemin siyasi gelişmelerine kayıtsız kalmamış, eleştirel bir yaklaşım getirerek bunları mercek altına almıştır. İç siyasetteki çalkantıları vatansever kimliği ve hassasiyetiyle yazılarına yansıtan güçlü bir kalemdir. Nazif, o dönemde meclis ve hükümetin gerekli sorumluluğu üstlenmemeleri, aydınların yaşanan olaylar karşısındaki kayıtsızlığını yazılarına yansıtarak bir bilinç uyanmasını sağlamıştır. Dış siyasette döneme damgasını vurmuş Trablusgarb ve Balkan Savaşlarının izleri Nazif'in yazılarında doğrudan görülür. Bu savaşların tahrip edici sonuçları, insanlar üzerinde bıraktığı derin izler Nazif'in düşünce dünyasında kendine yer bulur. Savaşların akabinde ortaya çıkan ittifak arayışı dolayısıyla Osmanlı, Rusya'nın olmadığı bir bloğa katılma ihtiyacı hissetmiştir. Çünkü Ruslarla ezelden beri gelen bir husumet ve yapılan savaşlar söz konusudur. O dönemde daha çok İtalya, Rusya, İngiltere ve Japonya ile ilişkiler ön plandadır. Osmanlı Devleti'ni içinde bulunduğu zor durumdan kurtarmaya

yönelik bazı fikir akımları da yine bu döneme damgasını vurmuştur. İslâm Birliği düşüncesiyle Nazif, geçmişteki Müslüman liderlerin başarılarından aldığı ilhamla Osmanlı'nın yeniden eski günlere dönebileceğini düşünür. Ayrıca Nazif, Osmanlıcılık-İslâmcılık-Türkçülük düşünceleri kapsamında ortaya koyduğu belge niteliğinde düşüncelerle Agayef'in bu konulardaki iddialarını çürütmüştür.

Edebi konularla ilgili yazılarında Nazif'in, lisan meselesine değindiği bir yazısı da mevcuttur. Bu alanda avam-havas sınıf farklılıklarının ortadan kaldırılmasına karşı çıkmıştır. Çünkü ona göre avamın havasta anlamadığı unsurlar kelimeler veya terkipler değil fikirlerdir. Vezin meselesinde de kendisi milli vezin olarak aruz veznini kabul etmiş ve eserlerinde de bu vezni kullanmıştır. Bütün bunlar bu meselelerde Nazif'in tavrının net olduğunu gösterir. Klasik edebiyatta da en verimli ve bereketli dönemin Divan edebiyatı olduğunu düşünür. Konuşma ve yazma dilinin Arapça, Farsça ve Türkçe ile yıllarca adeta bir oya gibi ince ince işlenerek zenginleşmiş Osmanlı Türkçesi olduğunu savunmuş ve bu konuda da dik duruşunu göstermiştir. Victor Hugo ve Jean-Jacques Rousseau gibi iki önemli edipten yaptığı tercümeler de bu iki şahsiyetin edebi, sosyal ve siyasi anlamda daha yakından tanınmasına olanak sağlamıştır.

Ekonomik meselelere de duyarsız kalmayan Nazif, hassasiyetini iki yazısıyla açıklamıştır. Bunlardan birinde meşhur Teksas hadisesi hasebiyle Hacı David Vapurunun deniz ticaretinde meydana getirdiği maddi ve manevi zarar konu edinilmiştir. Musul Valiliği yaptığı sırada bir nutuk niteliğindeki yazısında ise halka seslenerek ulaşım yolları ve toprakların bakımsızlığı üzerinde durmuştur. Toprakların ve tarlaların işlenmesi gerektiğini öğütlemiştir. Bu sayede de ekonomik anlamda bir farkındalık yaratmıştır.

Süleyman Nazif, tüm bu konulara temas ederek halkı bilgilendirmiş, kamuoyu oluşturarak gündemi yakından takip etmelerini sağlamıştır. Genel olarak Nazif, düşüncelerine bakıldığında vatan ve millet sevgisini her daim taşıyan bir hürriyetperverdir. Ancak fikir akımlarıyla ilgili düşüncelerinde zaman içerisinde bir evrilme meydana gelmiştir. Bunda sürgüne gitmesi, değişen ve gelişen olayların etkisi büyüktür. Özellikle daha önce savunduğu Osmanlıcılık düşüncesinin önemini ve etkisini kaybetmesinden sonra ilerleyen yıllarda görüşlerinde değişme olduğu ve Türkçülük düşüncesini savunduğu görülür.

Yapılan bu çalışmadan hareketle denilebilir ki; 1 Mayıs 1912 - 31 Aralık 1913 tarih aralığındaki Nazif'in yazıları, o dönem hakkında bir fikir penceresi açarak bu sahada çalışmalar yapan araştırmacılar a ışık tutacaktır. Başlatılan proje kapsamında incelenecek tarih aralığındaki bu çalışma, boşluğu doldurarak fikir vermesi bakımından kayda değerdir. Bu da Süleyman Nazif ve söz konusu tarih aralığındaki yazıları hakkında bir bilinç sağlayacaktır.

ŞAHSİYET VE KAVRAM İNDEKSİ

Abdülhak Hâmid: bkz. Tarhan, Abdülhak Hâmid

Agayef, Ahmed (1869-1939): Azerbaycan asıllı Türk siyasetçi, hukukçu, yazar ve gazeteci. 1930 yılında Türkiye'nin ilk çok partili hayata geçiş denemesinde Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın teorisyeni olarak üstlendiği rol ile Türk siyasetine damgasını vurmuş liberal ve Türkçü bir siyasetçidir. Siyasetçiliğin yanı sıra profesyonel gazetecilik, akademisyenlik gibi alanlarda da faaliyet gösteren Agayef, 1930 öncesinde de Türk düşünce ve siyasi hayatında etkin olmuş bir isimdir. Hayatının Bakü'de geçen on yıllık döneminde Azerbaycan Türkleri arasında milliyetçilik ve Türkçülük bilincinin gelişmesi için çalışmıştır. İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'a gelip Türk Yurdu ve Türk Ocağı cemiyetlerinin kurucuları arasında yer almış; Ziya Gökalp, Yusuf Akçura gibi isimlerle birlikte Türkçülük akımının önderleri arasına girmiştir. Ahmed Agayef'in fikir dünyası Cemaleddin Efgani, Abdürreşid İbrahim ve İsmail Gaspıralı'nın görüşleri ile şekillenmiştir.

Süleyman Nazif'in yaşadığı dönemde heyecan dozu yüksek ve hararetili tartışmalarda bulunduğu şahsiyetlerin başında Ahmed Agayef gelmektedir. Bu tartışmaların ana omurgasını da Osmanlıcılık-İslâmcılık-Türkçülük oluşturmaktadır. Nazif'in yazılarında bu fikir akımlarının çatışması görülmektedir.

Ahmed Agayef: bkz. Agayef, Ahmed

Anadolu Gazetesi (İzmir): Anadolu, kuruluşundan (1911) itibaren Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde kısa kesintiler hariç 43 yılı bulan yayın hayatına sahip İzmir merkezli bir gazetedir. 1915'de Yunanlıların İzmir'i işgaliyle kapatılır. Aralık 1920'den Şubat 1923'e kadar ise Antalya'da yayımlanır. Sonrasında da kapandığı tarihe kadar yayını İzmir'de sürdürür. Gazetenin kuruluşunda olmayan ancak 1912'de Selanik'ten İzmir'e gelerek yazar kadrosuna giren, gazetenin başyazarı ve sahibi olan Haydar Rüştü (Öktem), belirlediği yayın çizgisini kesintisiz devam ettirir. Öktem'in, 11 Ağustos 1951'de ölümü gazetenin kapanışını hızlandırır ve gazete 1954 Eylül'ünde yayını bitirir.

Süleyman Nazif'in 1 Mayıs 1912 - 31 Aralık 1913 tarihleri arasında bu gazetede bir adet yazısı mevcuttur.

Annibal (M.Ö.247 - M.Ö.183): Sami ırkından gelen Kartacalı politikacı ve general. Tüm zamanların en büyük askeri dehalarından biri olarak kabul edilen Annibal (Hannibal), çağının da en büyük generallerinden biriydi. Askeri tarihçi Theodore Ayrault Dodge, Annibal'ı "Stratejinin Babası" olarak nitelendirir ve en büyük düşmanı olan Roma'nın bile onu yine kendi taktikleriyle alt ettiğini belirtir. Annibal, Roma'nın en büyük düşmanı olarak II. Pön Savaşı'ndaki başarılarıyla tanınmıştır. Filleri içeren ordusuyla İber Yarımadası, Pireneler ve Alpler'den Kuzey İtalya'ya girmiş ve Romalıları birkaç önemli savaşta yenmiştir.

Süleyman Nazif, "Kartacalı Kahraman" olarak nitelendirdiği Afrika kıtasının en büyük generallerinden Annibal'ın hayatı boyunca soylu bir amaca hizmet ettiğini dile getirir. Bu soylu amaç ise kara kıtanın, halkının güvenliği uğruna Romalılarla yaptığı yıllar süren savaşlardır. Nazif, Kuzey Afrika topraklarında kahramanca bir şekilde ve yoğun bir mesai harcayarak mücadele eden Enver Bey'i de Afrika'nın diğer kahramanı Annibal'e benzetir.

Arda, Hacı Adil (1869-1935): Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde önemli görevler üstlenmiş siyaset ve devlet adamı. 1905 yılında Selanik Gümrük müdürlüğü yaptığı sırada İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girmiştir. 1909'da Edirne valiliğine atanmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin "Merkez-i Umumi" üyeliği ve genel sekreterliğine seçildiği için Kasım 1910'da valilik görevinden istifa etmiştir. 1911'de Osmanlı Dahiliye Nazırı olarak atanmıştır. Mahmut Şevket Paşa Hükümetinde Dahiliye Nazırlığı yapmıştır. Ekim 1915'te Meclis-i Mebusan Reisliğine seçilmiştir. Mondros Mütarekesi'nden sonra tutuklanmış ve Malta'ya sürülmüştür. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin çabalarıyla 1921'de bu esaretten kurtarılmıştır.

Hacı Adil Bey'in Dahiliye Nazırlığı yaptığı dönemde meclise sunduğu "yeni vilayetler idaresi kanunu" ile ilgili Nazif görüşlerini ileri sürer. Bu kanun teklifinin ülkeyi daha da zor duruma düşüreceğini belirterek Hacı Adil Bey'e olumsuz yönde eleştiriler getirir. Onun bulduğu bu çarenin vatanın felaketi olacağına yazısında yer verir. ("Devâ-yı Katil", İctihad, 30 Mayıs 1329/1913.)

Arnavutluk İsyanı (1912): Ocak-Ağustos 1912 tarihleri arasında Osmanlı İmparatorluğu'nda Arnavutlar tarafından gerçekleştirilen bir isyandır. İsyan ilk olarak Priştineli Hasan Bey, Necip Dirağa, Bayram Curri ve Yakovalı Rıza Bey önderliğinde Kosova Vilayeti'nin batısında başladı. İsyancılar yayımladıkları bir beyanname ile

isteklerini kabinenin düşürülmesi, Meclis-i Mebûsan'ın yeniden feshi ve seçimlerin yeniden düzenlenmesi olarak ilettiler. Ayrıca askeri hizmetlerin mahalli olması, memurların Arnavutçayı bilmeleri veya Arnavutlardan tayinini istediler. Bu, Arnavutluk'ta hükümetin otoritesini sarstı. İsyân Osmanlı Hükümetinin 4 Eylül 1912 tarihinde isyancıların taleplerini yerine getirmeyi kabul etmesiyle sona erdi.

Arnavut İsyanı'nın Osmanlı Devleti'nin kanayan bir yarası olduğunu dile getiren Nazif, bu duruma yazılarında da duygusal bir şekilde yaklaşır. Çok üzücü, acı veren bu hadisenin Osmanlı'yı yıprattığı, içten içe bitirdiğini anlatır. Kendi içlerinde dostane ilişkilerle yaşamak varken işgalci devletlerin ekmeklerine yağ sürdüklerini belirtir.

Babîâli: XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren Paşa Kapısı ve Sadâret Dairesi, nezaretlerin kurulmasından sonra da Osmanlı hükümeti anlamında kullanılan bir tabirdir. “Yüce kapı” anlamında bir tamlama olan Babîâli (Bâb-ı Âlî), yaygınlığı sebebiyle çok defa tek kelime halinde kullanılmıştır. Osmanlılarda ve genel olarak Türklerde üç dilde kapı, bab ve der kelimeleri, “padişah ve sadrazam sarayı ile devlet ve hükümet dairesi” anlamında kullanılmıştır. İttihat ve Terakki Fırkası döneminde Sultan V. Mehmed Reşad'ın durumu ile bu fırkanın her şeye hâkim olması sebebiyle Babîâli, İttihat ve Terakki Fırkası'nın bir icra organı hâline gelmiştir.

Süleyman Nazif, Osmanlı Devleti'nin zor günler geçirdiği dönemde Babîâli'den beklentilerini, yapılması gerekenleri, görev ve sorumluluklarını yazılarında dile getirir. İşgalci devletlere karşı da Babîâli'nin sağlam, dimdik ve cesur bir duruş sergilemesi gerektiğini anlatır.

Babîâli Baskını: Baskın, 23 Ocak 1913'te Balkan Savaşı'nın yenilgiyle sonuçlanacağını anlaşıldığı günlerde Bulgar orduları Edirne ve Çatalca önlerindeyken yapıldı. İttihat ve Terakki Fırkası'nın önde gelen ismi Binbaşı Enver Bey, Harbiye Nazırı Nazım Paşa'nın makamını, yanında fırkanın üyelerinden Yakup Cemil ve adamlarıyla bastı. Baskında Nazım Paşa öldürüldü. Daha sonra Sadrazam Kamil Paşa'nın makamına giden baskıncılar, sadrazamı silah zoruyla istifaya zorladılar. Bu olay İttihat ve Terakki'nin yönetime el koymasına giden yolu açtı. Osmanlı İmparatorluğu'nun 1914'te I. Dünya Savaşı'na Almanya safında girişi ve imparatorluğun çöküşüne varan gelişmeler zinciri de böylece başlamış oldu.

Bu çalışmanın tarih aralığına denk gelen Babîâli Baskınına Nazif, “Müheyyiç Manzaralar” adlı yazısında gönderme yapmıştır. Ayrıca bu yazısında dönemin

sadrazamı Kamil Paşa'nın zorba hükümetinin Allah'ın adalet eli ile devrildiğini dile getirir.

Balkan Savaşları (8 Ekim 1912-10 Ağustos 1913): Fransız İhtilali ile birlikte dünya genelinde yayılan milliyetçilik akımından olumsuz bir şekilde etkilenen devletlerden birisi de Osmanlı Devleti olmuştur. Osmanlı egemenliğinde yaşayan azınlık toplumlar isyan çıkarmış ve bunun sonucu olarak Osmanlı ile Bulgaristan, Karadağ, Sırbistan ve Yunanistan arasında Birinci Balkan Savaşı çıkmıştır. Bahsi geçen dört ülke Balkan Birliği halinde Osmanlı ile savaşmış ve savaş sonunda Osmanlı Devleti mağlup olmuştur. Birinci Balkan Savaşı'nın sonucunda Londra Antlaşması imzalanmıştır. Sonrasında sonuçları ilkinde göre çok daha farklı gelişen İkinci Balkan Savaşı çıkmıştır. Birinci Balkan Savaşı'nın sonucunda en çok kazanç sağlayan Bulgaristan diğer Balkan Devletlerinin gözüne batmaya başlamıştır. Söz konusu devletlerin Bulgaristan'a karşı birleşmesi ve Bulgaristan'ın yönetimdeki eksiklikleri sebebiyle Osmanlı Devleti'yle yaptığı İkinci Balkan Savaşı'nı kaybetmiş ve Bükreş antlaşmasını imzalamıştır.

20. yüzyılın en önemli olaylarından biri olan Balkan Savaşları, Nazif'in duygu ve düşünce dünyasını derinden etkilemiş ve bu hassasiyetle yazılar kaleme almasına sebep olmuştur. Söz konusu savaşların iç ve dış siyasete etkilerini yazılarına yansıtmaya çalışmıştır.

Barbaros Hayreddin Paşa (1478-1546): Ünlü Türk denizci ve kaptan-ı deryası. Asıl adı Hızır Reis'tir. Oruç Reis'in kardeşidir. Ağabeyi Oruç'la birlikte İspanyolların işgal ettiği Cezayir'i fethettiler. Cezayir Osmanlı topraklarına katıldı. Barbaros, 1534'te Kanuni Sultan Süleyman döneminde kaptan-ı deryalığa yükseltildi. 1538 Preveze Deniz Savaşı'nda zafer elde etti. Son büyük seferi Nice Seferi'dir. Onun zamanında Osmanlı denizciliği gücünün zirvesine ulaşmıştır.

Süleyman Nazif, Osmanlı donanmasının zayıflamaya başladığı ve gücünü yitirdiği dönemde Barbaros Hayreddin Paşa başta olmak üzere Kılıç Ali, Turgut ve Piyale Reislerin Osmanlı donanmasına kazandırdığı başarıları hatırlatır. Onların ruhlarının sonsuza kadar diri kalacaklarını övgüyle anlatır.

Birinci Ferdinand (1861-1948): Bulgaristan prensi (1887-1908) ve bağımsız Bulgaristan'ın ilk çarıdır(1908-1918). Ferdinand önderliğinde Bulgaristan, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna-Hersek'i ilhakının arifesinde, Osmanlı Devleti'ne

karşı tam bağımsızlığını ilan etti (1908); kendisi de çar unvanını aldı. Yayılmacı emelleri olan Ferdinand; Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ'dan oluşan Balkan İttifakı'nın kurulmasına (1912) öncülük etti. I. Balkan Savaşından galip çıkan müttefikler, ele geçirilen Osmanlı topraklarının paylaşılması konusunda aralarında anlaşamayınca ittifak dağıldı. Yeni kurulan ittifaka Osmanlılar ve Rumenlerin de katılması sonucu, Bulgarlar yenilgiye uğratıldı. II. Balkan Savaşının sonucundaki bu yenilgi, Bulgaristan'ın I. Dünya Savaşı'na Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun saflarında katılma (1915-1918) kararı almasında etkili oldu.

Nazif, Bulgar Kralı Ferdinand'ın eski haçlı zihniyetiyle hareket ettiğini belirterek Ferdinand'ın emellerinden bahseder. Osmanlı topraklarına gözünü diktiğini ve İstanbul'a saldırmak üzere orduları topladığını anlatır. ("Müheyyiç Manzaralar", Yeni Tasvir-i Efkâr, 4 Şubat 1913.)

Buda: Buddha, Sanskrit dilinde "uyanmak, idrak etmek, bilinçlenmek" anlamına gelen "budh" fiilinin geçmiş zaman kipidir. "Uyanmış, idrak etmiş, bilinçlenmiş" anlamına gelir. Gautama Buda, MÖ 563-483 arasında Hindistan'da yaşadığı tahmin edilen ruhani öğretmen ve Budizm'in kurucusudur. Doğduğunda adı Siddhartha Gautama'dır. Siddhartha Gautama, tarihte "Buda" sözcüğünü hem kendisi için hem de ona inanan ve bir yol göstericisi olmadan kendiliğinden uyanan herkes için kullanmıştır. Prens Sidarta ya da Sakyamuni (Sakya kabilesinden gelen bilge) adlarıyla da anılır.

Süleyman Nazif bir yazısında Buda'yı Cengiz ve Timur ile karşılaştırarak onları Buda'nın yerine koyamayacağını belirtir. Cengiz ve Timur'un baskıcı kuralları ve hurafelerinin Buda'nın şiiri huzurunda yerin dibine geçmesi gerektiğini söyler. ("Mektup, -Celâl Nuri'ye- Musul", Gövsa, Süleyman Nazif, 30 Teşrin-i sâni 1913.)

Büyük Duygu Dergisi: Süleyman Nazif'in 1 Mayıs 1912 - 31 Aralık 1913 tarihleri arasında bu dergide yayımlanmış bir adet yazısı mevcuttur.

Câmiu't-Tevârîh: Reşîdüddin Fazlullâh-ı Hemedânî'nin (ö. 718/1318) modern anlamda ilk dünya tarihi olarak kabul edilen dört bölümden oluşan Farsça eseridir. Reşîdüddin, bu eserini İlhanlı Hükümdarı Gâzân Han'ın isteği üzerine yazmaya başlamıştır. Asya ve Avrupa kıtalarındaki çeşitli kavim ve milletlerin, buralarda kurulmuş devletlerin tarihini ilk defa tarafsız bir görüşle kaleme alan Reşîdüddin olmuştur. Orijinalinin bazı bölümleri Farsça, bazı bölümleri Moğolca yazılmış ve daha sonra kısmen Arapça'ya da çevrilmiş olan Câmiu't-Tevârîh'in iki ayrı versiyonu vardır.

1306-1307 yıllarında tamamlanan birinci versiyonu üç cilt, 1310'da tamamlanan ikinci versiyonu ise dört cilt olarak düzenlenmiştir.

Nazif, Agayef ile olan tartışmalarının birinde, Câmîu't-Tevârîh eserinin yazılış tarihi ile ilgili Agayef'in iddiasına serzenişte bulunur. Eserin yazılış zamanı ile ilgili bu konu hakkında Agayef'ten tarihsel bilgi çerçevesinde aydınlatılmayı bekler. ("Ahmed Agayef Beyefendiye", İctihad, 1 Ağustos 1329/1913.)

Celâl Nuri: bkz. İleri, Celâl Nuri

Cenap Şahabettin (1870-1934): Servet-i Fünun Dönemi şair ve yazarı. Askeri Tıbbiye'yi bitirdi. İhtisasını Paris'te yaptı. Paris'ten döndükten sonra yeni şiirlerini Servet-i Fünûn dergisinde yayımlayan Cenap, bu edebiyatın üç büyük temsilcisinden biridir. Konularını aşk ve tabiattan alan şiirleriyle sembolizmin öncüsü sayılır. 1908'den sonra daha çok nesirle uğraştı. Yabancı kelimelere ağırlık vererek süslü bir dille yazdı. Başlıca eserleri: "Hac Yolunda", "Evrak-ı Eyyam", "Tiryaki Sözleri", "Körebe" gibi.

Nazif'e göre Cenap, yazdığı eserler dolayısıyla güçlü bir kalemdir. Aynı zamanda Osmanlı Türkçesinin en güzel örnekleri yazılarında görülmektedir.

Cengiz Han (1162-1227): Moğol İmparatorluğu'nun kurucusu ve ilk kağanı olan Moğol komutan ve hükümdardır. Hükümdarlığı döneminde gerçekleştirdiği hiçbir savaşı kaybetmeyen Cengiz Han, Dünya tarihinin en büyük askeri liderlerinden birisi olarak kabul edilmektedir. 13. yüzyılın başında Orta Asya'daki tüm göçebe bozkır kavimlerini birleştirip bir ulus hâline getirerek Moğol siyasi kimliği çatısı altında toplamış ve dünyanın en büyük bitişik sınırlara sahip imparatorluğunu kurmuştur. Cengiz Han'ın gerçek adı "Temuçin"dir. Yaptığı seferler ve gerçekleştirdiği savaşlar sonucunda Pasifik Okyanusu'ndan Hazar Denizi'ne ve Karadeniz'in kuzeyine kadar uzanan bir imparatorluk kurmuştur.

Nazif, Cengiz Han'ın İslâm alemine haçlılardan bile daha fazla zarar verdiğinden bahseder. Cengiz, geçtiği her yeri yakıp yıkmış, zalim ve kan dökücü bir hükümdardır. Bütün bunlara rağmen Osmanlı ve Türk gençlerinden bazılarının Cengiz'den medet ummaları ve onu yüceltmelerine Nazif karşıdır. Çünkü ona göre damarlarımızda akan asıl kan Osmanlı kanıdır. ("Cengiz Hastalığı", İctihad, 18 Temmuz 1329/1913.)

Diyarbakirli Mehmed Said Paşa (1831-1892): Asıl adı Mehmed Said'dir. 1831 yılında Diyarbakir'de doğdu. Birçok şair ve devlet adamı yetiştirmiş olan köklü bir

aileye mensuptur. Şair, münşî ve hattat Süleyman Nazif Efendi'nin oğlu, şair İbrâhim Cehdî Efendi'nin torunu, Süleyman Nazif ile Fâik Âli Ozansoy'un da babasıdır. Ma'mûretülazîz, Maraş, Muş, Siirt ve Mardin mutasarrıflıklarında bulundu. 1892'de üçüncü defa tayin edildiği Mardin mutasarrıflığı sırasında vefat etti. Çeşitli antolojilere de alınan, "Müstakîm ol Hazret-i Allah utandırmaz seni" mısraıyla biten muhammesi meşhurdur. Eserlerinden başlıcaları: Mir'âtü'l-iber, Mîzânü'l-edeb, Dîvânçe-i Eş'âr, Hulâsa-i Mantık vs.

Nazif'in Basra'dan Ebüzziya Tevfik'e yazdığı mektuplardan birinde Haccac adı verilen Irak valisi Yusuf es-Sekafi'nin mevzu bahis olduğu babası ile olan hatırası aklına gelir. Bu hatırasında Nazif Haccac'ı över ve onu savunur. Buna mukabil babası ise Nazif'e taban tabana zıt fikir beyan eder. Oysaki babası Mehmed Said Paşa ilmi konularda detaylı bilgi veren sabırlı bir şahsiyettir. Onun sabırlı olduğu anlatılırken aslında Haccac'a olan tahammülsüzlüğü öne çıkar. Bu alıntıdan da anlaşılacağı üzere babası, Nazif'in fikir dünyasının oluşmasında önemli bir yere sahiptir. Onu bir tarihçi olarak subjektif değerlendirmelerden korur. ("Nazif Bey'in Basra'dan Bir Mektubu", Mecmua-i Ebüzziya, 26 Receb 1330/1912.)

Doksan Üç Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı): Osmanlı Devleti padişahı II. Abdülhamid ve Rus çarı II. Aleksandr döneminde yapılmış olan bir Osmanlı-Rus Savaşı'dır. Rumi takvime göre 1293 yılına denk geldiğinden Osmanlı tarihinde 93 Harbi olarak bilinir. Osmanlı Devleti, çok ağır bir yenilgi almıştır. Savaşın başlıca sebepleri; Osmanlı Devleti'nde yaşanan azınlık isyanları, Rusya'nın Balkanlardaki genişleme siyaseti, Romanya ve Bulgaristan'ın bağımsızlık istekleri ve Panslavizm akımıdır. Rus orduları, İstanbul'un eşiğine (Yeşilköy) kadar ilerleyerek Osmanlı Devleti'nin varlığını tehdit etmiştir. Bunun sonucunda Osmanlı Devleti Ayastefanos Antlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştır. Ancak Batı Avrupa ülkelerinin bu antlaşmanın koşullarından hoşnut kalmamaları sonucu bu antlaşma geçerliliğini yitirmiştir. Yeniden imzalanan Berlin Antlaşması ile Osmanlı Devleti, çok fazla toprak kaybetmiş, Balkanlardaki nüfuzunu büyük ölçüde yitirmiştir.

Nazif, Osmanlı donanmasının durumu ve vazifesinden bahsettiği yazısında 93 Harbi'ne de değinir. O muharebede Osmanlı'nın denizde hakimiyet elde etmiş olduğunu sanarken düşmanın Osmanlı gemilerini yaktığı ve donanmasını mağlup ettiği gerçeğini vurgular. ("Mihرداد'ın Tacı", Hak, 28 Mayıs 1912.)

Donanma Mecmuası: Askeri bir mecmuadır. Süleyman Nazif'in 1 Mayıs 1912 - 31 Aralık 1913 tarihleri arasında bu mecmuada yayımlanmış bir adet yazısı mevcuttur.

Dreyfus Meselesi: 1894 yılında Fransız Yüzbaşı Alfred Dreyfus'un haksız yere casuslukla itham edilerek Fransa'da yargılandığı dava ve ardından gelişen olaylardır. Dava sonrasında vatana ihanetten ömür boyu hapse mahkum edilmiştir. Başta Emile Zola olmak üzere pek çok edebiyatçı ve aydın, Dreyfus hakkında verilen bu karara tepki göstermiştir. Gelen tepkiler sonunda Dreyfus yeniden yargılanmış ve 1906'da suçsuz olduğu gerekçesiyle serbest bırakılmıştır. Sökülen nişanları yeniden takılmıştır. I. Dünya Savaşında da orduya hizmet etmiştir.

Süleyman Nazif, "İstanbul Eğleniyor" başlıklı yazısında Fransa'nın kirli şeylerini ortaya döken ve dünyaya duyuran Dreyfus Meselesi ile söze başlar. Türk dostu Jaures, bu mesele karşısında isyan etmiş, hak ve adaletten yana olunmasını gerektiğini dile getirmiştir. Nazif de bu meseleden hareketle işgal döneminde İstanbul'daki toplumun eğlenceye düşkün olduğu ve İtalyan çalgıcıların adeta bayram havası estirdiğini anlatır. İstanbul, Tepebaşı'nda eğlenirken Anadolu canı pahasına vatan topraklarını kanının son damlasına kadar savunmuştur.

Ebüzziya Tevfik (1849-1913): Tanzimat devri yazarlarından. Ebüzziya, çeşitli devlet memurluklarında bulundu. 1868-69'da Terakki gazetesindeki yazılarıyla basın hayatına atıldı. 1873'de Vatan Yahut Silistre temsilinin yarattığı heyecan yüzünden, o da Ahmet Mithat'la birlikte Rodos'a sürüldü. Abdülaziz'in tahttan indirilmesine kadar orada kaldı. 1876'da İstanbul'a döndü. Eski ve yeni yazarların birçok eserlerini içine alan yüz cildi aşkın Kütüphane-i Ebüzziya başlığı altında dizi kitaplar yayımladı. 1880-1912 yılları arasında Mecmua-i Ebüzziya gazetesini çıkardı. Makale, tiyatro, anı ve biyografi türlerinde de eserler veren Ebüzziya Tevfik, Osmanlı matbaacılığını geliştirmek, Divan ve özellikle Tanzimat yazarlarının eserlerini basmak ve yaymak yoluyla devrinin ünlü bir editörü oldu. Milli kütüplüğe büyük katkılarda bulundu. Numune-i Edebiyat-ı Osmaniye adlı antolojisi de vardır.

Süleyman Nazif, Ebüzziya Tevfik Bey'e Basra Valiliği sırasında bir mektup yazar. Basra'yı, oradaki izlenimlerini anlatırken, Haccac olarak anılan eski Emevi valisi Yusuf es-Sekafi'nin yaptıkları ve onun hakkındaki düşüncelerini de açıklar. ("Nazif Bey'in Basra'dan Bir Mektubu", Mecmua-i Ebüzziya, 26 Receb 1330/1912.)

Emevîler: Dört Halife Dönemi'nden (632-661) sonra kurulan Müslüman Arap devletidir. Ali bin Ebu Talib'in 661'de öldürülmesinden sonra başa geçen Emevîler, 750'de Abbâsîler tarafından yıkılıncaya değin hüküm sürdüler. Başkenti Şam olan devlet en geniş sınırlarına Halife Hişâm bin Abdülmelik döneminde sahip oldu. Devletin sınırları Kuzey Afrika, Endülüs, Güney Galya, Mâverâünnehir ve Sind'in fethedilmesiyle doğuda Afganistan'a batıda ise Güney Fransa'ya kadar ulaşmıştır.

Nazif, Emevî Devleti'nin yıkılışını tüm İslâm Dünyası için çok büyük bir kayıp olarak görür. Zamanında gücüyle geniş topraklara sahip, halifelüğün de temsilcisi konumundaki Emevîler'in Abbâsîler tarafından yıkılışını insanlık ve İslâmiyet adına zararlı olarak nitelendirir.

Enver Bey (1881-1922): Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında etkin bir rolü olan Osmanlı askeri ve siyasetçisi. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önemli önderleri arasında bulunmuş, 1913'te Babiâli Baskını adı verilen askeri darbeyle cemiyetin iktidara gelmesini sağlamıştır. 1914'te Almanya ile askeri ittifaka önyak olarak Osmanlı Devleti'nin I.Dünya Savaşı'na girmesine öncülük etmiş, savaş yıllarında Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili sıfatıyla askeri politikayı yönetmiştir. Bu savaş sırasında meydana gelen Ermeni tehcirini hazırlayanlardan biridir. Orta Asya'da Basmacı Hareketi'nin başına geçerek Bolşeviklere karşı savaşmıştır. 1922'de bir çatışma esnasında Bolşevikler tarafından öldürülmüştür.

Süleyman Nazif, Enver Bey'e Osmanlı vatanının diğer kahramanları gibi hak ettikleri değeri vermedikleri için onlardan af dilemeleri gerektiğini bir yazısında doğrudan açıklar. ("Affediniz!", Yeni Tasvir-i Efkâr, 25 Kânun-ı evvel 1912.)

Fâik Âli: bkz. Ozansoy, Fâik Âli

Fatih Sultan Mehmed (1432-1481): Osmanlı İmparatorluğu'nun 7. padişahıdır. II.Mehmed olarak da bilinir. 29 Mayıs 1453'te İstanbul'u fethetti. Hz. Muhammed'in "Konstantiniyye elbet fetholunacaktır. Onu fethedecek komutan ne güzel komutan, onu fetheden ordu ne güzel ordudur." hadisine nail olduğu için günümüzde Türkiye'nin ve Müslüman dünyasının bir kesiminde "kahraman" olarak kabul edilmektedir. 1453'te Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'na, 1460'ta Mora Despotluğu'na, 1461'de Trabzon İmparatorluğu'na son verdi. 1473'te Akkoyunlu Devleti hükümdarı Uzun Hasan'ı Otlukbeli Muharebesi ile yendi. II. Mehmed, döneminde çıkardığı kanunları "Fatih Kanunnamesi" adıyla kitaplaştırdı.

Süleyman Nazif, Osmanlıcılık ve İslâmcılık fikirlerini Agayef'e karşı savunduğu yazısında Fatih ile savaşıyan Uzun Hasan'ın ordusunda atalarının bulunmasına rağmen tarafsız kalamadığını dile getirir. Uzun Hasan'ı da tıpkı İskender Bey gibi tabi olduğu devletin düşmanlarından addeder. ("Ahmed Agayef Beyefendi'ye", İctihad, 11 Temmuz 1329/1913.)

Fethi Bey: bkz. Okyar, Fethi

Garam: Abdülhak Hâmid Tarhan'ın 1877 yılında yazdığı gençlik eseri olan Garam, yazarın zihnindeki bütün problemleri yakından dile getirdiği şiirlerden oluşur. Kabına sığmayan feryat eden başka âlemler arayan Hâmid'in yenilikçi yönünü gösteren bu ilk dönem eserlerinden Garam ne yazık ki yazılır yazılmaz basılamamış, tefrika edilebilmek için II. Meşrutiyet'i, kitap hâline gelmek için de Cumhuriyet dönemini beklemiştir.

Garam, uzun yıllar sonra 1912'de Şehbâl dergisinde yayımlanabilmiştir. Yayımlanmasına Süleyman Nazif vasıta olmuştur. Nazif, eseri yazısında okuyucuya tanıtmış, konuyla ilgili Hâmid'in kendisine yazdığı mektubundan bir parça koymuştur. ("Garam Hakkında", Şehbâl, 1 Ağustos 1328/1912.)

Garibaldi, Giuseppe (1807-1882): İtalyan general, yurtsever, lider ve yazar. İtalya Devleti'nin kurulmasına öncülük etmiştir. İtalyanlar tarafından İtalya'nın en büyük kahramanı ve yurtseverlerinden biri olarak kabul edilir. İtalya'nın birleşmesindeki en önemli kişidir. Avrupa ve Güney Amerika'daki pek çok askeri mücadeleyi yönetmiş, bu yüzden İki Dünyanın Şövalyesi unvanını almıştır. Garibaldi'nin bütün samimiyeti, dürüstlüğü ve olağanüstü fiziksel cesareti, ona her sınıftan kadının onu sevmesini ve her sınıftan erkeğin tehlike durumlarında onu izlemesini sağlayacak türden bir kişisel çekicilik kazandırdı. 1860'taki Bin Seferi sırasında gönüllü takipçileri üniformaları ya da daha doğrusu tam üniformaları karşılayamadıklarından gömlekleri için "Kırmızı Gömlekliler" olarak biliniyordu ve işte bunlar modaya ilham verdi. 1860'ların ilk yarısında son derece popülerdi.

Süleyman Nazif, Garibaldi'yi İtalya'nın büyük ve önemli bir lideri olarak görür. İtalya ona çok şey borçludur. Garibaldi'nin meşhur kırmızı renkli gömleğine atıfta bulunarak Osmanlı-İtalya savaşında İtalya'nın Akdeniz'i bu gömleğin rengine boyasa bile amacına ulaşamayacağını ifade eder.

Gazi Ahmed Muhtar Paşa (1839-1919): 93 Harbi de denilen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın Kafkasya cephesi komutanı, asker, gökbilimci, yazar, eğitimci ve devlet adamıdır. 1912 yılında kısa bir süreyle Osmanlı Devleti'nin sadrazamlığını da yapmıştır. İçinde üç eski sadrazamın bulunmasından dolayı "büyük kabine" veya oğlu Mahmud Muhtar Paşa'nın da Bahriye Nâzırı olması sebebiyle "baba-oğul kabinesi" diye anılan bir hükümet kurdu. Balkan Savaşları yenilgisi sebebiyle istifa etti. İttihat ve Terakki hükümetince Osmanlı'nın bu savaşlardaki yenilgisinden sorumlu tutuldu. Ayrıca Darüşşafaka Cemiyeti'nin kurucularındandır.

Gazi Ahmed Muhtar Paşa, Nazif'in nazarında hem askeri hem de siyasi anlamda çok önemli ve yüce bir şahıstır. Asker olarak verdiği mücadeleler takdire şayandır. Dış siyasette de diğer ülkelere karşı kabinesinin gösterdiği dik duruş sebebiyle tüm halk ona minnettardır. Nazif, Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın kahraman bir asker ve cesur bir sadrazam olduğundan yazılarında bahseder.

Genç Kalemler: 1910-1912 yıllarında Selânik'te yayınlanan milliyetçi bir fikir dergisidir. 8 sayı çıkan "Hüsn ve Şiir" dergisinin isminin 9. Sayıdan itibaren "Genç Kalemler" olarak değiştirilmesiyle yayın hayatına girdi. İmtiyaz sahibi ve sorumlu müdürü Nesimi Sarım Bey, başyazarı ise Ali Canip Bey'dir. İkinci cildinden itibaren İttihat ve Terakki desteğiyle çıkarılan dergi, Milli Edebiyat akımının öncüsü olmuş; milli bir edebiyat oluşturulması için önce dilde sadeleşme gerektiğini savunarak Yeni Lisan hareketini başlatmıştır. Yeni Lisan hareketinin ve Genç Kalemler dergisinin çekirdeğini Ali Canip Yöntem, Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp oluşturur. Genç Kalemler 20. yüzyıl Türk Edebiyatı'na damgasını vuracak olan "Milli Edebiyat" akımının da öncülüğünü yapmıştır.

Süleyman Nazif, lisan meselesinden bahsettiği yazısının sonlarında Selânik'te Genç Kalemlerin Yeni Lisan adlı bir fikir hareketi başlattıklarını ama bunun karşısında olduğunu dile getirir. Bu fikir hareketi aruzun tersine hece veznini savunarak dili sadeleştirmekle Nazif'e göre yanlış yoldadır. Çünkü Osmanlı Devleti'nin geçmişten günümüze zengin Osmanlıca diliyle ve aruz vezniyle şaheserler yaratan şairlerin oluşturduğu bir edebiyat hüküm sürmelidir. ("Bir Mesele-i Müebbede: Lisan Meselesi", Şehbâl, 15 Haziran 1328/1912.)

Golç Paşa: bkz. Goltz, Wilhelm Leopold Colmar Freiherr von der

Goltz, Wilhelm Leopold Colmar Freiherr von der (1843-1916): Osmanlı ve Alman ordularından mareşal rütbesi sahibi Alman subaydır. Osmanlı Devleti’nde “Golç Paşa” namıyla tanınır. Türk ordusunu yeniden düzenlemek üzere 1883'te Türkiye'ye geldi. Daha sonra Erkân-ı Harbiye ikinci başkanı oldu. Altıncı ordu başmüfettişliği, ardından da ikinci ordu müfettişliği yaptı. 1911'de mareşalliğe yükseltildi. I. Dünya Savaşı başlarında Türk ordusundaki görevinden ayrıldı. 1915'te Osmanlı’da birinci ordu kumandanı oldu. Kut’ül Amare yakınlarında İngiliz ordusunu kuşattı. Kuşatma sırasında tifüse yakalanarak hayatını kaybetti.

Nazif, “Kılıçlı Siyaset” adlı yazısında Trablusgarb Savaşını anlatırken Golç Paşa’dan da söz eder. Onun bu savaşı imkânsız görmesi karşısında Nazif, İttihat ve Terakki’nin savaşı devam ettirmesiyle milli şereflerini kurtardığını belirtir.

Giuseppe Garibaldi: bkz. Garibaldi, Giuseppe

Grotius, Hugo (1583-1645): "Hukukun babası" olarak görülen, doğal hukuk öğretisiyle ün kazanmış olan Hollandalı düşünür. Hukuk alanında, -Descartes bilgi felsefesiyle modern düşünce açısından ne kadar önemliyse- o kadar önemli olan Grotius, Descartes'ın bilgi alanında gerçekleştirdiği şeyi, hukuk alanında yapmıştır. Başka bir deyişle, nasıl ki modern felsefenin kurucusu olan Descartes, kuşku yoluyla bilgiyi teolojik-skolastik tasalluttan kurtararak öznenen yola çıktıysa, aynı şekilde Grotius da hukuku, Tanrı iradesi karşısında bağımsız ve nesnel bir kurum olarak öne sürmüştür. Grotius'un ortaya attığı ve bugün de hâlen Uluslararası Hukuk alanında yürürlükte olan en önemli ilke "denizlerin serbestisi" ilkesidir.

Grotius, Nazif’in Rousseau’dan tercüme ettiği “Mukavele-i İctimaiyye” başlıklı metinlerin ikisinde yer almaktadır.

Hacı Adil Bey: bkz. Arda, Hacı Adil

Hacı David (Davud) Vapur Kumpanyası: Hacı David Vapur Şirketi 19. yüzyıl sonunda İzmir merkezli olarak kurulmuş bir Osmanlı şirketi idi. Ekonomik faaliyetlerini Doğu Akdeniz, Ege sahilleriyle İstanbul'a kadar ulaşan bir bölgede devam ettirmekteydi. Hacı David güçlü bir siyasî himaye arayışı arzusuyla vapurlarına Amerikan bandırası çekti. Bu değişiklikte, vapurlarında çalışan Rum personel ve Osmanlı Devleti’nde bu sıralarda Rumlara uygulanan boykot da etkili oldu. Fakat bandıra değişikliği, şirketin boykota maruz kalmasını engelleyemedi. 1911 yılında Amerikan Vapur Şirketine karşı da boykot uygulandı. Bu gelişmeler, İttihat ve

Terakki'nin izlediği ve gittikçe berraklaşan milliyetçi politikalarının sonucunda, Batı Anadolu'da Türklerle Rumlar arasındaki bağların kopuşunun ekonomik göstergelerinden birisidir.

Nazif, “Teksas Hadisesi Münasebetiyle” başlıklı yazısında Hacı David Vapur Kumpanyasına ait Teksas Vapuru’nun mayınla batırılması olayına değinir. Bu olayda en büyük sorumlunun kaptan olduğunu ve en ağır şekilde cezalandırılması gerektiğini dile getirir.

Hak Gazetesi: Süleyman Nazif’in başmuharrirliğini yaptığı 1912 yılında İstanbul’da çıkarttığı bir gazetedir. Nazif’in 1 Mayıs 1912 - 31 Aralık 1913 tarihleri arasında bu gazetede yayımlanmış toplam 19 adet yazısı mevcuttur.

Hak Yolu Gazetesi: Süleyman Nazif’in 1 Mayıs 1912 - 31 Aralık 1913 tarihleri arasında bu gazetede yayımlanmış bir adet yazısı bulunmaktadır.

Hamidiye Kruvazörü: Balkan Savaşlarında, I. Dünya Savaşı’nda ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında önemli görevler üstlenmiş ve askeri başarılar elde etmiş bir Türk gemisidir. Hamidiye, "Abdülhamid kruvazörü" olarak 1903 yılında İstanbul sularına gelerek Osmanlı donanmasına katılan ve İkinci Meşrutiyet’in ardından adı Hamidiye olarak değiştirilen geminin adıdır. Kıdemli Yüzbaşı Hüseyin Rauf Bey komutasındaki Hamidiye Kruvazörü’nün Ege ve Akdeniz’de olağanüstü güç koşullarda icra etmiş olduğu yaklaşık yedi buçuk ay süren Akın Harekâtı, Türk Deniz Kuvvetlerinin altın sayfalarından birisini teşkil ettiği gibi, Genel Deniz Harp Tarihi açısından da bu tür harekâtın emsalsiz örnekleri arasında gösterilmektedir.

Nazif, Deniz Aslan’ı Rauf Orbay’a hitaben yazdığı “Bir İstiğfar ve Bir Hasbihal” başlıklı yazısında Hamidiye Kruvazörüne de değinir. Rauf Bey komutasındaki bu savaş gemisinin Yunan sahillerinde adeta korku dolu bekleyiş yarattığı ve Rauf’un toplarıyla düşman kuvvetlerinin bombalanmasını anlatır. Bu destansı gemiye kumanda etmesi sebebiyle tüm Osmanlının Rauf’uyla övünmesi gerektiğini dile getirir.

Hazret-i Muhammed (571-632): İslâmiyet’in kurucusu ve peygamberi olan dinî, askerî ve siyasi liderdir. Arap Yarımadası'nın tamamını ele geçirerek Müslüman hâkimiyetini tek bir yönetim altında birleştirmiş ve böylece İslâmiyet’in kutsal kitabı olan Kur'an'ın yanı sıra, öğretileri ile uygulamalarını güvence altına alarak İslâmi dinî inancın temelini oluşturmuştur. Müslümanlar tarafından Allah'ın insanlara gönderdiği

son peygamber olduğuna inanılır. Kırk yaşında, düzenli olarak bazı geceler inzivaya çekildiği Hira Mağarası'nda iken Cebraill'in kendisine gelerek Allah'ın ilk vahyini ilettiğini duyurdu. Aldığını söylediği vahiylerle birlikte üç yıl sonra diğer peygamberlere benzer şekilde "tevhit" inancını açıkça ilan ederek insanları Allah'a teslimiyete ve kabul edilen tek yola yani İslâm dinine davet etmeye başladı. Kendisine ve kendi inancını benimseyenlere yapılan eziyetten kaçmak için ilk önce bazı Müslümanları 615 yılında Habeşistan'a gönderdi, ardından 622'de destekçileriyle birlikte Medine'ye göç etti. Hicret adı verilen bu olay daha sonradan Hicrî takvim olarak da bilinen İslâmî takvimin başlangıcı kabul edildi. Mekkelilerle sırasıyla Bedir(624), Uhud(625) ve Hendek(627) savaşlarını yaptı. Hudeybiye köyünde, Mekkelilerle 628 yılında 10 yıl savaş yapılmayacağına dair bir anlaşma yapıldı. Hudeybiye Antlaşması'nı Mekkelilerin himayesindeki bir kabilenin bozmasının sonucu olarak Hz. Muhammed komutasındaki büyük bir Müslüman ordusu Mekke'yi kuşattı. Ufak birkaç saldırı dışında herhangi direniş olmadan 630'da kansasız bir şekilde Mekke fethedildi. Hz. Muhammed'in Veda Haccı olarak anılan Mekke ziyareti sırasında 632 yılı Mart ayında (9 Zilhicce), arefe günü 100.000'den fazla Müslüman'a seslendiği Arafat Vadisi'ndeki Rahmet Dağı'nda yaptığı konuşmasına Veda Hutbesi denir. Veda Hutbesi'nden sonra Medine'ye dönen Hz. Muhammed kısa bir süre sonra hastalandı. 8 Haziran 632'de Medine'de öldü.

Hz. Muhammed tüm İslâm aleminin en büyük ismi ve lideridir. Nazif de bu bağlamda Hz. Muhammed'in kutsal mirasının korunması gerektiğinden bahseder. Özellikle onu Türkçülük-İslâmcılık tartışmalarında Cengiz ve Timurla kıyas edilemeyecek kadar üstün görür.

Hobbes, Thomas (1588-1679): Felsefede materyalizmi, etikte haz ahlakını, siyasette monarşiyi benimseyen bir İngiliz filozoftur. En tanınmış eseri olan 1651 tarihli Leviathan, Batı siyaset felsefesinin izleyeceği yolu çizmiş ve baş ucu eseri olmuştur. Leviathan, Tevrat'ta geçen bir canavarın adıdır ve Hobbes'ta her şeye egemen olan devletin simgesidir. Bir siyaset felsefecisi olarak tanınsa da tarih, geometri, etik ve genel felsefe gibi pek çok alanla ilgilenmiştir. Thomas Hobbes, var olan her şeyin fiziksel madde olduğunu ve her şeyin maddenin hareketiyle açıklanabileceğini öne sürmüştür. Hobbes'a göre devletin asıl amacı bireysel güvenliktir. Onun görüşü, devletin ortaya çıkmasını sağlayan sözleşme ile insanlar, tüm tehlikelere karşı can ve mal güvenliklerini sağlama almış olmalarıdır.

Hobbes, Nazif'in Rousseau'dan tercüme ettiği "Mukavele-i İctimaiyye" adlı metinlerin ikisinde yer almaktadır.

Hugo Grotius, bkz. Grotius, Hugo

Hugo, Victor (1802-1885): Romantik akıma bağlı Fransız şair, romancı ve oyun yazarı. En büyük ve ünlü Fransız yazarlardan biri kabul edilir. Hugo'nun Fransa'daki edebi ünü ilk olarak şiirlerinden sonra da romanlarından ve tiyatro oyunlarından gelir. Gençliğinde şiddetli bir kral yanlısı olsa da görüşü yıllar içinde değişti ve tutkulu bir cumhuriyet destekçisi oldu. Eserlerinde zamanının politik, sosyal sorunlarına ve sanatsal akımlarına değinir. Hugo, hakkında en çok eser yazılan ilk 100 kişi listesinde yer almaktadır. En meşhur eserleri; Sefiller, Notre Dame'ın Kamburu, Cromwell ve Hernani'dir.

Nazif'in, Victor Hugo'nun bir dostuna yazdığı mektubu çevirdiği yazısına baktığımızda burada Hugo'nun belirli hususlar üzerinde durduğunu görürüz. Fransa-İtalya ülkelerini kardeş olarak görür. Siyasi, sosyal, askeri, ekonomi ve eğitim gibi unsurlarla bu iki ülkeyi mukayese eder. Kendi yazdığı en meşhur romanı olan Sefiller'den bahseder. Bu kitabın aydınlatıcı, gelecek nesillere yol gösterici bir kılavuz olduğunu anlatır. Nazif de bu satırları tercüme ederek Victor Hugo'nun görüşlerini sunmuştur. ("Victor Hugo'nun Bir Mektubu" Tercüme, Mecmua-i Ebüzziya, 5 Receb 1330/1912.)

Hüseyin Cahit: bkz. Yalçın, Hüseyin Cahit

İctihad Dergisi: Dr. Abdullah Cevdet tarafından 1904 yılı Eylül ayında kuruldu. Rıza Tevfik, Kılıçzâde Hakkı ve Celâl Nuri gibi Batıcı düşüncüyü benimseyen birçok Osmanlı yazarı bu dergi etrafında toplandı. İctihad çok farklı konularda değişik bilgiler içererek, siyasetten daha çok kültürel konulara ağırlık verdi. Dergi tüm sayılarında, her dönem istikrarlı bir şekilde Batıcılık düşüncesi ile yayın yaptı. İctihad'ın otuz yıl kadar süren yayın hayatı Batılılaşma ideolojisi çerçevesinde gelişti. Türk toplumunun Batılılaşmaya zıt olan inanç, örf ve adetlerini terk etmesini savundu. Bunun yanında medreseye karşı Avrupaî eğitim, kadın hakları, Batı tarzında aile gibi konulara geniş ölçüde yer verildi. Bu derginin Türk kültür hayatında önemli bir yeri vardır ve İctihatçı hareket tarafından çıkarılan dergilerden biridir. Dr. Abdullah Cevdet'in Cağaloğlu'nda kurduğu "İctihad Evi" dönemin edebiyatçı, fikir adamı ve ilim adamlarının toplandığı meclis haline geldi. Meşrutiyet Dönemi'nden Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarına

kadar Süleyman Nazif, Rıza Tevfik, Cenab Şahabeddin, Halid Fahri, Abdülhak Hâmid, Fâik Âli, Peyami Safa, Yusuf Ziya, Necip Fazıl gibi şahsiyetlerin devam ettiği bilinmektedir.

Süleyman Nazif'in 1 Mayıs 1912 - 31 Aralık 1913 tarihleri arasında bu dergide yayımlanmış toplam dokuz adet yazısı mevcuttur.

İkinci Meşrutiyet: Osmanlı Anayasası'nın, 30 yıl askıda kaldıktan sonra, 23 Temmuz 1908'de yeniden ilan edilmesiyle başlayan ve Mebuslar Meclisi'nin Sultan Vahdettin tarafından 11 Nisan 1920'de tasfiyesi ile sona eren dönemdir. Bu dönemde parlamenter demokrasi, seçim, siyasi parti, askeri darbe ve diktatörlük olgularıyla tanışılmış, iki büyük savaş (Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı) yaşanmış ve imparatorluğun dağılmasına tanık olunmuştur. Yurdun çeşitli yerlerinde ortaya çıkan ayaklanmalar, dış müdahaleler, memur ve subay maaşlarının düzenli ödenmemesi gibi faktörlerin yaratmış olduğu genel memnuniyetsizlik ortamında Meşrutiyet'in ilan edilmesine etkili olan en önemli dış faktör ise İngiliz Kralı VII. Edward ile Rus Çarı II. Nikolay arasında 8-9 Haziran 1908 tarihinde gerçekleşen Reval Görüşmeleridir. İngilizlerin ve Rusların Osmanlı'yı paylaşmak konusunda anlaştıklarını düşünen İttihat ve Terakki, bir an önce yönetime el koyarak ülkeyi kurtarmak niyetindeydi. Tarihte Bâb-ı Âli Baskını adıyla anılan askeri darbe gerçekleştirildi.

Nazif, bir yazısında askeri ve siyasi işlerin birbirine karıştırılmaması gerektiği üzerinde durur. Bu hususu da Meşrutiyet'e bağlar. Ona göre ordu meşrutiyetin değil vatanın bekçisidir. Meşrutiyet, bir yönetim biçimi olarak orduyu ilgilendirmemelidir. Ordunun işi ülkeyi dış tehditlerden korumaktır. Vatan ve millet kavramları ise Meşrutiyetle ilişkilidir. ("Kılıçlı Siyaset", Hak, 25 Temmuz 1912.)

İkinci Wilhelm (1859-1941): Son Alman İmparatoru (Kaiser) ve Prusya Kralıdır. 1888'den 1918'deki feragatına kadar hüküm sürdü. Bu dönem aynı zamanda eski imparatorluk büyükelçiliğinin altın devri olarak da adlandırılır. II. Wilhelm İstanbul'a toplam üç kez seyahat gerçekleştirmiştir. İlk seyahatine 1889'da hükümete geldiği birinci senede İngiltere, Fransa ve Rusya'yı kuşkulandırmak istemeyen Bismarck'ın itirazlarına rağmen karar vermiştir. Sultan II. Abdülhamid kendisiyle hükümdarlık sürecinde 20 yıl içerisinde özel bir dostluk geliştirmiştir.

Süleyman Nazif, "İki Selahaddin" başlıklı yazısında Müslüman kahraman Selahaddin-i Eyyûbî'nin Şam'daki mezarında Alman İmparatoru İkinci Wilhelm'in

söylemiş olduğu sözleri hatırlar. Wilhelm'in selamı Müslümanlara adeta sadaka olarak verilmiştir. Bu arada bazı Müslüman ülkeler işgale uğramıştır.

İleri, Celâl Nuri (1881-1938): Türk gazeteci, yazar, siyasetçi, fikir adamı. Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'e geçişin önemli simalarından birisidir. Gelibolu mebusu olarak Son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında yer almış, ardından TBMM'nin ilk dört döneminde milletvekilliği yapmış bir siyasetçidir. 50 civarında kitap ve 2200'den fazla makale yayımlayarak Türk düşünce tarihinde önemli bir yer edinen Celâl Nuri, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Anadolu'da verilen ulusal mücadeleyi destekleyen İleri gazetesinin sahibidir. Batıcı düşünce akımının önemli temsilcilerinden birisi olarak fikirleriyle yeni cumhuriyetin fikri mimarlarından birisi olmuştur.

Nazif, yakın dostu olarak gördüğü Celâl Nuri hakkındaki övgü dolu sözlerini yazılarına aktarmıştır. Celâl Nuri'nin özellikle tarih alanında yazdığı eserlerden yola çıkarak onu yenileşme adına büyük bir isim olarak görmüştür.

İslâmcılık: Tüm Müslümanların halife'nin sancağı altında toplanması gerektiğini savunur. İslâmcılık, XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde ortaya çıkan dini-siyasi bir fikir akımıdır. Bu fikir akımı, Sultan Abdülaziz'in son dönemlerinde Panislâmizm olarak diplomatik görüşmelerde kullanılmaya başlandı. Bazı Asya hükümdarları ile diplomatik ilişkiler kurulmaya çalışıldı. İslâmcılık, II. Abdülhamid Dönemi'nde devlet politikası hâline geldi. II. Abdülhamid, İslâm Birliği siyasetini gerçekleştirmek için sahip olduğu "halife" sıfatını etkin bir şekilde kullanmıştır. İslâmcılık siyaseti sayesinde Hindistan gibi ülkelerdeki Müslüman halkın Balkan Savaşı ve I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'ne maddi ve manevi yardımları olmuştur. Bu fikir akımının Mehmed Âkif Ersoy, Said Halim Paşa ve Şemsettin Günaltay gibi temsilcileri vardır.

Süleyman Nazif, Ahmed Agayef ile olan tartışmalarında Türkçülük fikri karşısında İslâmcılığı, İslâm Birliği Düşüncesini büyük bir coşkuyla savunarak tarihteki halifelik makamından hareketle ele almıştır. O, İslâmcılık fikrini Türklerin maddi ve manevi dayanağı olan kuvvet şeklinde görmüştür. Tüm İslâm ülkelerini aynı şemsiye altında toplamak için kalem oynatmaktan çekinmemiştir.

İttihad-ı İslâm: Celâl Nuri 1913'te yazdığı bu eserinde İslâm Birliği idealini oldukça detaylı ele almaktadır. Müellif İslâm Birliği ile ilgili fikirlerini ilk olarak adı geçen bu eserde ele almamakta, farklı eser ve makalelerindeki yazılarını da bir araya

getirerek tek başlık altında daha hacimli bir çalışma sunmaktadır. Celâl Nuri bu çalışmasında İslâm Birliği'nin niçin gerekli olduğunu, söz konusu gerekliliğin siyasi, iktisadi ve kültürel zorunluluklarını tespit ettikten sonra bu büyük oluşumun olabirliliği üzerinde değerlendirmeler yapmaktadır. Eserin ilk kısmında Türk ve İslâm dünyasının XX. Yüzyıl başlarındaki siyasi ve kültürel genel tablosunu ortaya koymaktadır. Bundan sonra mevcut duruma göre nasıl hareket edilmesi gerektiği, hangi politikaların izlenmesi ile ilgili öneride bulunmaktadır.

Nazif, Celâl Nuri'nin "İttihad-ı İslâm" adlı eserine Ahmed Agayef'e yazdığı cevapların birinin dipnotunda yer verir. Burada söz konusu eserin her Müslüman, Osmanlı ve Türk tarafından dikkatle okunması gereken bir eser olduğunu belirtir.

İttihat ve Terakki: İttihat ve Terakki Cemiyeti, sonraları İttihat ve Terakki Fırkası, Osmanlı İmparatorluğu'nda İkinci Meşrutiyet'in ilanına önyak olup 1908-1918 yılları arasında faaliyet gösteren 21 Mayıs 1889 yılında kurulmuş bir siyasal hareket ve iktidar partisidir. Triumvira (Üçler Erki) sistemi ile yönetilen bir meclis yapısında egemenlik sürmüştür. İlk olarak İbrahim Temo'nun öncülüğünde Abdullah Cevdet, İshak Sükûfî ve Mehmed Reşid, İttihâd-ı Osmânî adında bir cemiyetin kurulması için görüş birliğine varırlar. Ahmet Rıza, cemiyetin fikir öncülerindendir. Meşveret gazetesi ise bu cemiyetin yayın organıdır. İttihat ve Terakki, 31 Mart olaylarından sonra etkisini güçlendirir. 1913 yılında Babıâli Baskınından sonra ise yönetimde hakim olur. Cemiyetin 1918 yılında kendini feshetmesinden sonra üyelerinin önemli bir kısmı Millî Mücadele'de yer almıştır.

Nazif, İttihat ve Terakki karşısında ılımlı ve tarafsız bir tavır takınmaya çalışır. Bu cemiyetin yönetimde bulunduğu sırada iyi ya da kötü tutumlar sergilediğini söyler. Takdir etmekle beraber olumsuz gördüğü yanlarını da eleştirir. Ancak Osmanlı'nın zor dönemlerinde İttihat ve Terakki'den beklentileri yüksektir ve ümitlidir.

Jean-Jacques Rousseau: bkz. Rousseau, Jean-Jacques

Kâmil Paşa (1832-1913): Osmanlı devlet adamı ve sadrazamı. Lefkoşa'da doğdu. Birçok devlet görevinde bulundu. Meşrutiyet'in ilânından sonra Harbiye ve Bahriye Nazırlarının padişahça tayini meselesinden Said Paşa'nın güç durumda kalıp istifa etmesi üzerine üçüncü defa sadârete tayin edildi. Bazı siyasi olaylardan dolayı görevden çekildi. 1912'de Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın istifasından sonra dördüncü kez sadrazam yapıldı. Balkan Harbi'ne bağlı olaylar ve Babıâli Baskını sebebiyle

İttihatçılar tarafından istifaya zorlandı ve böylece siyasî hayatı 24 Ocak 1913'te sona erdi. Lefkoşa'ya gitti, orada vefat etti.

Süleyman Nazif'in yazılarında Mahmud Şevket Paşa'dan önceki sadrazam olan Kıbrıslı Kâmil Paşa'nın zorba bir hükümet ile herkesi perişan ettiği ve insanlar üzerinde baskı kurduğu görülmektedir.

Köprülü, Mehmed Fuad (1890-1966): 20.yüzyıl yazar ve edebiyat tarihçilerindendir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Türk edebiyatı profesörlüğü, bir ara da Kars milletvekilliği yaptı. Edebiyat alemine Fecr-i Ati şairleri arasında şiirle giren, o yıllarda Batı yazarları üzerine birtakım biyografiler de yazan Fuad Köprülü, özellikle Edebiyat Fakültesi'ne geçtikten sonra Türk edebiyatı ve Türk edebiyat tarihi alanında çalışmalarını hızlandırdı. Ziya Gökalp'in çıkardığı Yeni Mecmua'da hece vezniyle, milli konulardaki şiirlerin yanı sıra divan ve halk şairleri, Türk şiirlerinin üzerine tanıtma ve incelemeler de yayımladı. 1924'te Türkiyat Enstitüsü'nü kurdu. Prof. Köprülü, Ziya Gökalp'in Türkçülük programına paralel olarak, Türkçü bir tarih ve bilim görüşünden yola çıktı. Başlıca eserleri; Türk Edebiyatı Tarihi, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Türk Saz Şairleridir.

Nazif, Ahmed Agayef'e cevap niteliğindeki 15 Ağustos 1913 tarihinde kaleme aldığı yazısında Türkçülük tartışmasıyla ilgili haritada bir konum işaret eder. Bu coğrafyada Agayef'in, özellikle Fuad Köprülü ile birlikte ilerlediğinde geri kalmış, perişan haldeki kavimlere rastlayacağını dile getirir. Bu kavimlerin çoğu da Nazif'e göre Türk'tür.

Liberte: Abdülhak Hâmid Tarhan tarafından 1877 yılında yazılmış manzum bir oyundur. Yaşadığı devrin sosyal ve siyasi olaylarına kayıtsız kalmayan şair ve tiyatro yazarı Abdülhak Hâmid, Liberte isimli manzum tiyatro oyununda, II. Abdülhamid'i merkeze alır. Uzun yıllar sansür nedeniyle yayımlanamayan bu oyun Türk Yurdu Dergisinde 1913 yılında tefrika edilir. Hâmid, alegori yöntemiyle II. Abdülhamid'in şahsıyla beraber hem o dönemdeki yönetimi ve bazı devlet adamlarını, hem de uğruna mücadele verilen fikirleri sade bir şekilde işler. Hâmid, sade bir Türkçe kullandığı bu oyununda, Sultan II.Abdülhamid Türkiye'sinin dikkat çekici bir panoramasını da gözler önüne serer.

Nazif, "Liberte Hakkında Birkaç Söz" başlıklı yazısında Abdülhak Hâmid'e ve başta Liberte olmak üzere diğer eserlerine de yer vererek görüşlerini dile getirir.

L'Ermite, Pierre (1050-1115): Amiens'li Fransız bir keşiş. Hristiyanları, Müslümanlara karşı savaşa sürükleyen Fransız vaizdir. I.Haçlı Seferi'nin düzenlenmesine önemli katkıda bulunan din adamıdır. Mayıs 1096'da coşkulu yandaşlarıyla birlikte Köln'den yola çıkarak Konstantinopolis'e (İstanbul) ulaştı. Haçlılar Nikomedeia'ya (İzmit) doğru ilerlemeye başlayınca ordudaki disiplini sağlayamaması üzerine İstanbul'a döndü ve Bizans imparatoru I. Aleksios'tan yardım istedi. İstanbul'da bulunduğu sırada Haçlı ordusunun büyük bölümü Selçuklularca yok edildi. Katolik Kilisesi, Keşiş Pierre'i Aziz unvanı ile kutsallaştırıp şereflendirmiştir.

Nazif, Avrupa'nın halen haçlı zihniyetiyle ve keşiş Pierre L'Ermite'in ruhuyla hareket ettiğini belirtir. Tıpkı I.Haçlı Seferinde olduğu gibi Avrupa, Pierre L'Ermiteelerin, Papa II.Urbansların çizdiği yolda giderler. Aradan yüzyıllar geçse de aynı mantık devam eder. Bu süreçte değişim yalnızca savaş aletlerinde olmuştur. Bulgar Kralı Ferdinand'ın Osmanlı'ya karşı emelleri de yine haçlılarla örtüşür.

Loti, Pierre (1850-1923): Türk dostu olarak tanınan Fransız roman ve oyun yazarı. Trablusgarb ve Balkan Savaşlarında, Anadolu'nun İşgali ve Ermeni Meselesi gibi konulardaki tavrı ve tutumuyla Türkleri savundu. Bu nedenle tehditler aldı. Aziyade, Can Çekişen Türkiye gibi eserleri vardır.

Nazif, Pierre Loti'yi özellikle savaşlarda zulüm görmüş Osmanlı halkını kalemiyle savunmasından dolayı sadece Osmanlıların değil tüm dünyanın gurur duyması gereken bir şahsiyet olarak görür.

Meclis-i Âyan: Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası olan 1876 tarihli Kanun-ı Esasi uyarınca, Meclis-i Umumi'yi oluşturan iki meclisten biriydi. "Heyet-i Âyan" olarak da anılırdı. Meclis-i Mebusan üyelerinin iki dereceli seçim yöntemiyle halk tarafından seçilmesine karşılık Meclis-i Âyan, padişah tarafından atanan üyelerden oluşmaktaydı. Toplam üye sayısı Mebusan Meclisi üyelerinin üçte biri oranında bulunan Âyan üyeleri, bu görevlerini yaşam boyu sürdürürlerdi. 23 Nisan 1920'de Ankara'da TBMM'nin açılışıyla Meclis-i Âyan'ın işlevi fiilen sona erdi.

Nazif, bir yazısında Meclis-i Âyan ile Meclis-i Mebusan karşılaştırması yapar. Burada ikisi arasında denkleğin olmadığını, padişah ve Meclis-i Âyan'ın daha fazla söz sahibi olduğunu dile getirir. Yapılması gerekenleri sıralarken mecliste dengenin gözetilmesi gerektiğini savunur. ("Ye's-âver Bir Manzara", Hak, 9 Mayıs 1912.)

Meclis-i Mebusan: Osmanlı İmparatorluğu'nda, 23 Aralık 1876 tarihli anayasa'ya (Kanun-i Esasi) göre kurulmuştur. I. Meşrutiyet ve II. Meşrutiyet dönemlerinde görev yapmış yasama organıdır. Seçilmiş parlamenterlerden oluşmakta ve padişah tarafından atanan daha az sayıdaki üyelerin oluşturduğu Soylular Meclisi (Âyan Meclisi) ile birlikte, Genel Parlamento'yu (Meclis-i Umumî) oluşturmaktaydı. Meclis-i Mebusan toplamda yedi dönemde faaliyet göstermiştir. 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgali üzerine parlamento, işgal güçlerinin baskısıyla 11 Nisan 1920'de resmen kapatıldı. 23 Nisan 1920'de Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi faaliyetlerine başladı.

Nazif, 1912-1913 yıllarında siyasi gündemin merkezinde olan Meclis-i Mebusan üyelerinin görev ve sorumluluklarını yeterince yerine getirmediklerinden bahseder. Bu konuda kendi görüşlerini, yapılması gerekenleri açıklarken iç siyasette refah ve huzuru öngörür.

Mecmua-i Ebüzziya: Ebüzziya Tevfik tarafından, 21 Ağustos 1880'den başlayarak on beş günde bir İstanbul'da yayımlanan dergidir. 1888'de 53.sayıdan sonra kapatılan dergi, 1896-1912 yılları arasında yeniden çıkartıldı; 15 Ağustos 1912'de yayımlanan 159.sayıyla yayınına son verdi. Yazılarının büyük bir bölümü Ebüzziya Tevfik tarafından yazılan dergi, baskı tekniğiyle olduğu kadar, yeni edebiyat akımlarının tanıtılması açısından da zamanın önde gelen dergilerinden biri oldu.

Süleyman Nazif'in 1 Mayıs 1912 - 31 Aralık 1913 tarihleri arasında bu dergide yayımlanmış iki adet yazısı bulunmaktadır.

Mehmed Fuad Köprülü: bkz. Köprülü, Mehmed Fuad

Midhat Paşa (1822-1884): Osmanlı devlet adamı, Tuna, Aydın ve Suriye Valisi, ilk Osmanlı anayasası olan Kanun-ı Esasi'yi hazırlayan kurulun başkanı. Midhat Paşa, Abdülaziz döneminde savunduğu reform politikalarıyla tanınmış ve iki kez sadrazamlık yapmıştır. 1876'da Abdülaziz'in tahttan indirilmesiyle sonuçlanan askeri darbe'nin liderlerinden biri olmuştur. II.Abdülhamid'in 23 Aralık 1876'da ilan ettiği Kanun-ı Esasinin mimarlarından biridir. Tanzimat reformlarını gerçekleştiren kuşağın önde gelen temsilcilerindendir.

Süleyman Nazif, Midhat Paşa'yı "Meşrutiyet Şehidi" olarak nitelendirir. Onu "hürriyetseverliğinin amansız bedelini öncelikle huzur ve refahı, daha sonra hürriyeti ve en sonunda hayatıyla ödemiş olan zavallı ve büyük" bir zat olarak görür. ("Liberte Hakkında Birkaç Söz", Türk Yurdu, 4 Nisan 1329/1913.)

Mösyö Sazonov: bkz. Sazonov, Sergey

Mutsuhito (1852-1912): İmparator Meiji olarak bilinen 1867-1912 yılları arasında hüküm süren Japon imparatorudur. Japonya'nın modernleşmesinde önemli rol oynadı. Babasının aksine modernleşme akımını destekleyerek 1868 yılında Japonya'yı Meiji Restorasyonu adı altında Batılılaşma yoluna sokan Beş Maddelik Ant'ı yayımladı. 1871 yılında feodal toprak düzenini kaldırdı. 1894-95 Birinci Çin-Japon Savaşı ve 1904-05 Rus-Japon Savaşı'nda etkin rol oynadı. 1910'da Kore'nin Japonya'ya ilhakıyla ilgili bir ferman çıkardı. Yaşam biçimiyle Batı düşünce ve buluşlarının Japon kültürü temeli üzerine oturtulmasına örnek oldu. Geleneksel Japon tarzında yazdığı 100 bin kadar şiiri de vardır.

Süleyman Nazif, “büyük hükümdar” olarak nitelendirdiği Mutsuhito’ya (Meiji) bir yazısında doğrudan yer verir. Bu yazısını Japon imparatorun ölümünden iki gün sonra kaleme almıştır. Çok hüznlendiğini, üzüldüğünü ve Türkiye’nin de Japonya’nın acısına ortak olduğunu belirtir. Şanlı ve şerefli bir hükümdar olarak Mutsuhito, Japonya’nın kalkınmasında, yenileşmesinde çok önemli bir yere sahiptir. Bu büyük mikado kendi milletinde olduğu kadar dünya tarihinde de iz bırakmıştır. (“Büyük Hükümdar”, Hak, 1 Ağustos 1912.)

Namık Kemal (1840-1888): Türk milliyetçiliğine ilham kaynağı olmuş, Genç Osmanlı hareketi mensubu yazar, gazeteci, devlet adamı ve şairdir. Yurtseverlik, hürriyet, millet kavramlarına bağlı bir Tanzimat Devri aydınıdır. Bu kavramları Türk fikir hayatına ve edebiyatına sokan kişi olarak kabul edilir. Heyecanlı, kavgacı kişiliği, akıcı, parlak üslubu nedeniyle devrinin diğer yazarlarından daha fazla tanınmıştır. “Vatan Şairi” ve “Hürriyet Şairi” olarak anılan Namık Kemal, şiirin yanı sıra tenkit, biyografi, tiyatro, roman, tarih ve makale türlerinde eserler vermiştir. Özellikle Türk edebiyatının ilk edebi romanı olan İntibah ve batılı anlamda Türk edebiyatının sahnelenen ilk tiyatro eseri olan Vatan yahut Silistre eserleriyle ünlüdür. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ü eserleri ve fikirleriyle etkilemiştir.

Nazif, Namık Kemal’i edebiyatın üç önemli isminden biri olarak addeder. Namık Kemal, hem kişiliği hem de eserleriyle toplumun hürmet duyduğu ve Nazif’in de örnek aldığı bir şahsiyettir.

Okyar, Fethi (1880-1943): Türk asker, diplomat ve siyasetçi. III. Ordu mensubu subay olduğu sıralar İttihat ve Terakki Cemiyeti ile tanıştı ve önde gelen

isimlerinden biri oldu. Trablusgarb ve Balkan Savaşları sırasında görev aldı. İttihat ve Terakki'den IV. dönem Manastır ve V. dönem İstanbul Meclis-i Mebusan mebusluğu yaptı. Osmanlı'nın Paris Sefirliği Askerî Ataşemiliterliği görevinde bulundu. II. Meşrutiyet beyannamesini bizzat kendisi yazdı ve kısa bir süre İttihat ve Terakki Fırkası Umumi Kâtipliği görevinde bulundu. 1919'da İngilizler tarafından Malta'ya sürüldü. 30 Nisan 1921 tarihine kadar burada kaldı. Malta sürgünü sonrasında Ankara hükûmetine katıldı ve Milli Mücadele'de rol oynadı. Cumhuriyet'in ilanı sonrasında TBMM Reisi olarak görevinin başında bulundu. 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı kurdu. Kendisine "Okyar" soyadını bizzat Atatürk verdi.

Fethi Bey de Nazif'in nazarında tıpkı Enver Bey gibi yüce bir kişiliktir. Çünkü Fethi Bey Kuzey Afrika'da Osmanlı'nın son kıyılarını yumrukları ve tırnaklarıyla çok zor şartlarda savunmuştur. Verilen mücadelenin kıymeti büyüktür. Bu yüzden Nazif söz konusu olan kahramanlara haklarının teslim edilmesi gerektiğini anlatır. ("Affediniz!", Yeni Tasvir-i Efkâr, 25 Kânun-ı evvel 1912.)

Orbay, Rauf (1881-1964): Türk asker, siyasetçi. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, Kurtuluş Savaşı'nda ve Türkiye Cumhuriyeti döneminde önemli görevlerde bulunmuştur. Trablusgarb ve Balkan Savaşları'nda gösterdiği başarıdan ötürü "Hamidiye Kahramanı" olarak tanındı. 1918 Ekim'inde Osmanlı Devleti'nin Bahriye Nazırı olarak görev yapan Orbay, devletin çöküş belgesi olan Mondros Mütarekesi'ni hükümet adına imzalayan kişidir. Türk Kurtuluş Savaşı sırasında 12 Temmuz 1922 - 4 Ağustos 1923 tarihleri arasında Türkiye'nin başvekilliğini üstlendi. Mustafa Kemal Paşa ve Fevzi Paşa'dan sonra Türkiye'nin üçüncü başbakanıdır.

Nazif, "Bir İstiğfar ve Bir Hasbihal" adlı yazısında Rauf Bey'e hitap eder. Ona övgü dolu sözler söyleyerek başarılarından ve yaptıklarından dolayı onu "Deniz Aslanı" olarak nitelendirir.

Osmanlıcılık: Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde yaşayan vatandaşları ırk, din ve dil ayrımı yapmadan eşit kabul eden düşünce anlayışına Osmanlıcılık denir. Bu düşünce uygulanırsa Osmanlı birliği gerçekleşir ve devlet yıkılmaktan kurtulabilir. Devletin siyasi birliğini sürdürebilmek amacıyla oluşan bir düşüncedir. Tanzimatla birlikte Osmanlıcılık fikri, Batılılaşma akımına karşı bir fikir hareketi olarak ortaya çıkmıştır. II. Meşrutiyetin ilk yarısına hâkim olan Osmanlıcılık düşüncesi, Balkan Savaşları'nın kaybedilmesi ve Balkanlardaki Türk olmayan azınlıkların

bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle birlikte ağır bir darbe alarak zayıflamış, bu tarihten sonra Türkçülük düşüncesi ön plana çıkmıştır. Bu akımın başlıca temsilcileri; Namık Kemal, Midhat Paşa, İbrahim Şinasi ve Ziya Paşa'dır.

Bu fikir akımı, Nazif'in Agayef'e karşı İslâmcılık ile birlikte gururla ve iftiharla savunduğu bir akımdır. Nazif, bu düşünceyle imparatorluk içerisinde yaşayan Ermeni, Rum, Arnavut vb. azınlıkların tıpkı yıllardır olduğu gibi huzurla ve sükunetle yaşamaları gerektiğini düşünür. Bu uğurda da çeşitli gazete ve dergilerde yazılar kaleme alır. Osmanlıcılık düşüncesinin devletin bekası için faydalı olduğunu savunarak bu sayede Osmanlı'nın eski gücüne geri kavuşacağına inanır.

Ozansoy, Fâik Âli (1876-1950): Diyarbakirli Said Paşa'nın küçük oğlu ve Servet-i Fünûn devri edebiyatçılarından Süleyman Nazif'in kardeşidir. Edebiyatla ve özellikle şiirle meşgul kültürlü bir ailenin çocuğu olarak doğan Faik Âli şiir zevki ve sevgisini küçük yaşlarda aile muhiti içinde tattı. Abdülhak Hâmid'i taklit etmesi ve onun yolundan gitmesi ikinci Hâmid olarak adlandırılmasına yol açtı. Sanatının ilk döneminde Servet-i Fünûn ekolünün ferdiyetçi şiir anlayışının tipik temsilcisiydi. 1908'den sonra Servet-i Fünûn karamsarlığından sıyrıldığı, yaşadığı çağla ilgili şiirler yazdığı da görülür. Fani Teselliler, Elhan-ı Vatan meşhur şiir kitaplarıdır.

Süleyman Nazif, Gövsa'ya ve Celâl Nuri'ye yazdığı mektuplarda kardeşi Fâik Âli'den söz etmiştir.

Pierre L'Ermite: bkz. L'Ermite, Pierre

Pierre Loti: bkz. Loti, Pierre

Rauf Bey: bkz. Orbay, Rauf

Recaizade Mahmud Ekrem (1847-1914): Tanzimat Devri şair ve yazarı. 1862'de Hariciye Nezareti Mektubi Kalemî'ne memur oldu. Namık Kemal'le tanıştı, Tasvir-i Efkar gazetesinde yazılar yazmaya başladı. Namık Kemal Avrupa'ya gidince gazeteyi o çıkardı. Şura-yı devlet (Danıştay) üyesi oldu. Mekteb-i Mülkiye'de ve Galatasaray Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği, birkaç ay da Evkaf ve Maarif Nazırlığı yaptı. Sonra atandığı Âyan azalığı görevini (Senato üyeliği) ölümüne kadar sürdürdü. Şiir, roman, hikâye, oyun ve eleştiri türlerinde eserler verdi. "Sanat sanat içindir" ilkesine bağlı kaldı. Üç çocuğunun ölümüyle acıyı ve insanı tabiat, sevgi, ölüm üçgeninde değerlendiren Recaizade'nin asıl başarısı, edebiyatta Tanzimat ve Avrupa görüş ve değerlerini yaymasında, Muallim Naci'nin temsil ettiği eski zevkle savaş

Servet-i Fünûn yeniliklerine ortam hazırlamasında görülür. Araba Sevdası romanı, bizde gerçekçilik akımının ilk örneklerindendir. Diğer eserlerinden bazıları da Nağme-i Seher, Zemzeme, Talim-i Edebiyat, Takdir-i Elhan'dır.

Süleyman Nazif'e göre Abdülhak Hâmid, Şeyh Galib gibi Türk edebiyatındaki usta şairlerin hak ettikleri değerleri kazanmalarında ve farkındalık yaratmalarında Ekrem'in payı büyüktür. Ayrıca Nazif'in öngördüğü Türk edebiyatının üç büyük mihenk taşından biridir.

Resneli Niyazi Bey (1873-1913): Asıl adı Ahmet Niyazi Bey'dir. Arnavut kökenli Türk askeridir. 1873 yılında bugün Makedonya sınırları içerisinde kalan Manastır yakınlarındaki Resne kasabasında doğdu. 1897 Türk-Yunan Savaşı'ndaki başarıları ile tanınmış bir askerdir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katılarak cemiyetin ileri gelenleri arasına girdi. 3 Temmuz 1908 Cuma günü, emrindeki askerlerle Makedonya dağlarına çıkarak II. Meşrutiyet'in ilanına yol açan ayaklanmanın lideri oldu. Meşrutiyet'in ilanından sonra döndüğü Selanik'te "Hürriyet kahramanı" olarak karşılandı. 31 Mart Olayı'nda yanındaki fedailerle Hareket Ordusu'na katıldı, isyan bastırılınca Resne'ye çekildi. Balkan Savaşı sırasında birlikleriyle orduya katıldı. Savaştan sonra 17 Nisan 1913'te Arnavutluk'un Avlonya limanında İstanbul'a gitmek üzereyken İttihat ve Terakki'nin ona muhafızlık edip korumalık yapmakla görevlendirdiği kişi tarafından vuruldu. Öldürülme sebebinin karanlıkta kalmış ve kendi koruması tarafından vurulmuş olması sebebiyle "ne şehittir ne gazi" şeklinde başlayan deyimın kaynağı olmuştur.

Nazif'in "Hem Mücahid Hem Şehid" olarak nitelendirdiği Resneli Niyazi Bey kendisi gibi bir Arnavut tarafından öldürülmüştür. Nazif'e göre Niyazi Bey sadece Arnavutluk'ta değil tüm Osmanlı'da bir kahraman olarak görülmüştür. Resne Dağlarında verdiği kahramanlık mücadelesi takdire şayandır. O, Resne mücahidi, Avlonya şehidi olarak hafızalarda yer edinmiştir. ("Hem Mücahid Hem Şehid", Tanin, 4 Mayıs 1913.)

Rousseau, Jean-Jacques (1712-1778): Cenevreli filozof ve yazar. Siyasi fikirleri, 1789 Fransız Devrimi'ni etkilemiştir. Düşünceleri özellikle devrimden sonra kurulan yeni devletin kalkınmasında, toplumun sosyal yapısında ve eğitim sisteminde etkili olmuştur. Rousseau, kendisini hep halktan birisi olarak görmüş, halktan kişiler arasında daha rahat etmiştir. Romantizmden etkilenmiş ve etkileri görülmüştür.

Rousseau; devletin iktidara değil, halka ait olduğunu savunmuş ve ulus-devlet anlayışını benimsemiştir. En önemli eseri 1762 yılında yazdığı deneme türündeki "Toplum Sözleşmesi"dir. Bu eserde siyasi bir sistemin kurulabilmesi için en iyi yöntemin toplumsal sözleşme olduğu açıklanmaktadır.

Süleyman Nazif'in 1 Mayıs 1912 - 31 Aralık 1913 tarihleri arasında Jean-Jacques Rousseau'nun "Toplum Sözleşmesi" adlı eserinden bazı bölümleri tercüme ettiği üç adet yazısı bulunmaktadır.

Sadî-i Şîrâzî (1210-1292): Yaşadığı dönemde sahip olduğu şöhrete ve halkın takdirini kazanmış olmasına rağmen hayatına dair bilgiler sınırlıdır. İlk dini ve edebi bilgileri Şîraz'da aldıktan sonra öğrenimini tamamlamak için Bağdat'a gitti ve Nizâmiye Medresesi'nde ders gördü. Bağdat'ta tahsilini tamamlayarak Şîraz'a dönen Sadî bazı devlet adamlarını öven şiirler yazdı. Hayatını irşad ve halka hizmetle geçirdi. Şîraz'da iken hac vazifesini yerine getirdi. Ömrünün son yıllarını Şîraz'ın kuzeybatısında şimdi medfun bulunduğu yerde riyâzet ve ibadetle geçirdi. XII-XIII. yüzyıl şairlerinin aksine Sadî bütün şiirlerinde, bilinen ve yaygın olarak kullanılan kelimeleri tercih etmiştir. Onun şiirlerinde Arapça terkip ve cümleler yaygın değildir. Eserlerinde Farsça'da kullanılan Türkçe kelimelere de yer vermiştir. Sadî'nin şiir ve nesrinin en bariz özelliği akıcı ve sehl-i mümteni olmasıdır. Yaşadığı dönemde yaygın nazım şekli olan gazeli müstakil bir edebi tür olarak mükemmelliğe kavuşturmuştur. En meşhur eserleri Gülistan ve Bostan'dır.

Sadî, Nazif'e göre Abdülhak Hâmid'den sonra Doğu'nun en büyük ikinci şairidir. Sadî'nin şiirlerinden özellikle meşhur Abbasi Halifesi Müstasım Billah'ın ölümü üzerine yazdığı mersiyesinden bir beyite de yazılarında yer verir. Bu beyit üzerine gözlerinin yaşla dolduğu ve duyulandığını belirtir. ("Açık Arıza: Şâir-i Âzam Abdülhak Hâmid Bey'e", Tanin, 10 Nisan 1913.)

Said Paşa (1838-1914): Asıl adı Mehmed Said'dir. Kendi dönemindeki diğer Said Paşalara nispetle Küçük Said Paşa olarak da anılır. Osmanlı devlet ve siyaset adamıdır. II. Abdülhamid saltanatında yedi kez ve İkinci Meşrutiyet döneminde iki kez olmak üzere, toplam dokuz dönemde dokuz yıla yakın sadrazamlık yapmıştır. Rakibi Kâmil Paşa ile birlikte II. Abdülhamid döneminin iki sembol isminden biridir. Meşrutiyet'ten sonra yine Kâmil Paşa ile beraber iki rakip siyasi zümreden birinin liderliğini üstlenmiştir. Son iki sadrazamlığında Said Paşa'yı Meclis-i Mebusan'daki

İttihat ve Terakki grubu desteklemiştir. Son sadrazamlığı 1912'de İttihat ve Terakki'ye karşı verilen bir askeri muhtıra ile sona ermiştir.

Said Paşa'nın sadrazamlık yaptığı dönemde büyük işler başardığını savunan Nazif, onun kendisinden sonraki yönetime diğer devletlerle (özellikle İngiltere) kurulan güzel ilişkileri miras olarak bıraktığını ifade eder. Dış siyasette Said Paşa'nın başarısını daha sonraki yönetimin yakalayamadığını ve bu durumun üzücü olduğunu belirtir. ("İngiltere ve Biz", Yeni Tasvir-i Efkâr, 14 Teşrin-i evvel 1912.)

Sazonov, Sergey (1860-1927): Asıl adı Sergey Dmitriyeviç Sazonov'dur. Kasım 1910'dan Temmuz 1916'ya kadar Dışişleri Bakanı olarak görev yapan Rus devlet adamıdır. I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesine neden olan olaylara katılım derecesi ise tartışmalı bir konudur. Bazı tarihçiler erken ve kışkırtıcı seferberlik ilanı için doğrudan suçu Sazonov'un omuzlarına yüklerlerken, diğerleri başlıca meşguliyetinin "özellikle Balkanlar'da olan uluslararası ilişkilerin sıcaklığını azaltmak" olduğunu söylerler.

Mösyö Sazonov, Nazif'in nazarında milletleri birbirine düşüren, söylemleriyle ortalığı karıştıran bir diplomattır. Kargaşa ve karışıklık çıkaracağına sessiz kalması onun için daha hayırlı olacaktır. Sazonov üzerinden Rusya ile Osmanlı ilişkilerini değerlendiren Nazif, Rusya'ya asla boyun eğmeyeceklerini ve sonuna kadar onlarla savaşacaklarını da belirtir. ("Hâl-i Hazır", Hak, 1 Mayıs 1912.)

Selahaddin-i Eyyûbî (1138-1193): Eyyûbîler Devleti'nin kurucusu ve ilk hükümdarıdır. Kürt komutandır. Selahaddin, 1169'da Mısır'da bulunan Fâtımî halifesinin veziri oldu. 1171'de ise Şii Fâtımî halifeliğini feshedip Fâtımîler Devleti'ni yıkarak "Mısır Sultanı" oldu ve İslâm hilâfetini, Bağdat'ta bulunan Sünni Abbasi halifeliğine bağladı. Bu olaydan sonra 1171'de Mısır'da kendi hür hanedanlığını kuran Selahaddin, kısa sürede topraklarını genişletti. Selahaddin-i Eyyûbî, 1187 yılında kutsal şehir Kudüs'ü 88 yıl süren Hristiyan egemenliğinden kurtarıp Müslüman dünyasına katmasıyla ve III. Haçlı Seferi'nde Haçlı devletlerine karşı verdiği mücadelesiyle Müslüman, Kürt, Arap ve Türk kültürlerinde önemli bir figür haline geldi. Kahraman olarak görüldü ve "Kudüs Fatihî" olarak anıldı. Ayrıca Selahaddin-i Eyyûbî'nin, "iki kutsal caminin hizmetkârı" unvanına sahip olan ilk kişi olduğu düşünülmektedir.

Süleyman Nazif, Selahaddin-i Eyyûbî'nin bir İslâm halifesi olarak büyük başarılar elde ettiğini anlatır. Onun, Hz. Muhammed'in kutsal mirasına sahip çıktığını ve devam ettirdiğini vurgular. Haçlılara karşı Selahaddin önderliğinde Müslümanların

kahramanca göstermiş olduğu mücadele de bunun en büyük ve en şerefli örneğidir. (“Ahmed Agayef Bey’e Cevab”, İctihad, 15 Ağustos 1329/1913.)

Sultan II.Abdülhamid (1842-1918): Osmanlı İmparatorluğu'nun 34. padişahı, 113. İslam halifesi ve çöküş sürecindeki devlette mutlak hakimiyet sağlayan son padişah. 31 Ağustos 1876'da tahta çıktı. Tahtta kaldığı yıllarda imparatorluğun dağılma dönemini yaşadı. Başta Balkanlar olmak üzere çeşitli bölgelerde çıkan isyanlara ve Rusya İmparatorluğu'na karşı kaybedilen 93 Harbi'ne tanıklık etti. Meşrutiyet yanlısı Yeni Osmanlılar ile yaptığı anlaşma sonucunda 23 Aralık 1876'da ilk Osmanlı anayasasını ilan etti ve böylece ülkenin demokratikleşme sürecini destekleyeceği izlenimini verdi. Anayasa ilan edildikten sonra tahta geçmesiyle güçleri eline alan II.Abdülhamid, anayasa ve değişim yanlılarını sürgüne yollayarak sultanlığının ve hükümdarlığının garantisini sağladıktan sonra 1878'de meclisi kapattı. II.Meşrutiyet'in ilanından birkaç ay sonra 31 Mart Vakası dolayısıyla 27 Nisan 1909'da tahttan indirilene kadar ülkeyi yönetti.

Nazif, yazılarında II.Abdülhamid'i ve kötü yönetimini olumsuz bir şekilde eleştirir. Onun baskıcı bir tutum sergilediğini ve hem siyasi hem de askeri(Ertuğrul Fırkateyni Faciası gibi) konularda hatalar yaptığını ifade eder.

Şehbâl Dergisi: Osmanlı dergisi. 15 günlük resimli dergi olan Şehbâl, İstanbul'da 1909'dan 1914'e kadar 100 sayı yayımlandı. Kurucusu Hüseyin Sadeddin Arel'dir.

Nazif'in 1 Mayıs 1912 - 31 Aralık 1913 tarihleri arasında bu dergide dört adet yazısı mevcuttur.

Şeyh Galib (1757-1799): 18. yüzyıl Divan Edebiyatı şairlerindendir. Şair ve bilgin bir Mevlevi dervişinin oğludur. Mevlevi çevrelerinde yetişti. Önce Esad, sonra da Galib mahlasıyla yazdığı şiirleri toplayarak yirmi dört yaşında divanını tertip etti. İki yıl sonra 1782'de meşhur mesnevisi Hüsn ü Aşk'ı yazdı. Konya'ya gitti. Mevlana dergahında girdiği çilesini İstanbul'a dönerek Yenikapı Mevlevihanesinde tamamladı. Divan Edebiyatının son büyük şairi olan Şeyh Galib, yeni imajlarla bu şiirin artık daralan ufkunu genişletmiştir. Yoğun hayal, düşünce ve tasvire önem verip bir başka dille konuşarak divan şiirini son çizgisine ulaştırmıştır.

Süleyman Nazif, bir yazısında son büyük divan şairi Şeyh Galib ve onun meşhur eseri “Hüsn ü Aşk” adlı mesnevisi hakkındaki görüşlerinden bahseder. Şairi, dahi ve

yüce bir şahsiyet şeklinde ifade eder. Şeyh Galib'in kabrinin de çok gösterişli, renkli ve yüce bir eser olarak nitelendirdiği Hüsn ü Aşk mesnevisi gibi olması gerektiğini dile getirir. ("Galib Dede Hakkında Efkâr", Hak, 29 Haziran 1328/1912.)

Sünnilik: İslâm dininin Dünya üzerindeki iki büyük kolundan biri ve %80'lik bir oran ile en büyük mensubunun bulunduğu mezhepler grubudur. Sünni İslâm ya da Sünni mezhebi ifadesi de kullanılır. Sünnilik, kendi içerisinde günümüzde yaşayan iki inanç mezhebi (Maturidilik, Eş'arilik) ile dört fıkıh mezhebini (Hanefilik, Şafilik, Malikilik, Hanbelilik) içermektedir. Sünnilik ilk dört halifeyi (Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali) Muhammed'den sonra gelen güvenilir ve tazime layık dini kişilikler olarak kabul ederler.

Nazif, Ahmed Agayef'e cevabi mektuplarının birinde Sünnilik mezhebinden bahseder. Sünni mezhebindeki Müslümanların daima ebedi İslâm kardeşliği için çalışıp çabaladıklarını vurgular. Bu mezhebe olan hücumlar dolayısıyla onları saf ve masum olarak nitelendirir. Sünnilerin iyi niyetli ve doğruluktan yana olduklarını anlatır. ("Ahmed Agayef Beyefendi'ye Cevab", İctihad, 8 Ağustos 1329/1913.)

Şîilik: Şia veya Şiatü'l-Ali olarak da adlandırılır. Hz. Ali ile birlikte onun soyundan gelen imamların günahsızlığına, yanılmazlığına ve bizzat Ali'nin Allah tarafından halife olarak seçildiğine inanılan İslâm mezhebidir. Sünnilikten sonra gelen ikinci geniş nüfusa sahip mezheptir ve İslâm dünyası içerisinde %10-15'lik bir kısmı oluşturur. Şîilik sözcüğü, Caferilik ile eş anlamlı olarak kullanılabilmekteyse de Şîilik veya Şia, hilâfet veya imamet sorununda tarihsel olarak "Ali'ye yandaş olan kişiler" anlamına gelmektedir. Başlangıç dönemindeki bu ayrılık, daha sonraki devirlerde kendi kavramsal ve teolojik alt yapısını oluşturarak mezhepleşmiştir.

Süleyman Nazif, Sünnilik-Şîilik meselesine değindiği Agayef'e yazdığı yazısında, Şîilere karşı olmadığını dile getirerek yanlış anlaşılmayı düzeltir. O, sadece Şîilere Sünni olmadıkları için değil, mezhep farklılığını Şîilerin nefret ve düşmanlık boyutuna ulaştırmalarına karşıdır. Ona göre bu mezhep tıpkı Sünnilik gibi temiz ve saf duygular içermelidir. ("Ahmed Agayef Beyefendi'ye", İctihad, 8 Ağustos 1329/1913.)

Takvim-i Vekayi: 11 Kasım 1831'den başlayarak Babıâli tarafından II.Mahmud döneminde İstanbul'da yayımlanan ilk Türkçe resmi gazetedir. İlk sayısı beş bin adet basılan ve bütün devlet dairelerine, subaylara, taşradaki yöneticilere ve elçiliklere gönderilen Takvim-i Vekayi'nin başına Mekke Kadılığı da yapmış olan Esat Efendi

getirildi. Devletin resmi gazetesi niteliğinde olmasına karşın bir dizgi yanlışı nedeniyle 1879'da II.Abdülhamid tarafından kapatıldı. 27 Temmuz 1908'de yeniden çıkmaya başlayan Takvim-i Vekayi gazetesi 4 Kasım 1922'den sonra yerini Resmi Gazete'ye bıraktı.

Nazif, Dahiliye Nazırı Hacı Adil Bey'in Osmanlı Devleti'nin Anadolu vilayetleriyle ilgili meclise sunduğu kanun teklifinden hareketle onun meşhur sözüne değinir. "Sözün kısası Rumeli'ne karamsar gittim, iyimser geldim." olan bu söz Takvim-i Vekayi'de yer almıştır. ("Devâ-yı Katil", İctihad, 30 Mayıs 1329/1913.)

Talat Bey (1874-1921): Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin kurucu lideri, İttihat ve Terakki'nin kurucularından ve önde gelen liderlerinden olan Osmanlı devlet adamıdır. 1908-1918 arasında Osmanlı Devleti siyasetine yön veren en önemli aktörlerden biri olmuştur. 23 Ocak 1913 tarihindeki Babiâli Baskını sonrasında Said Halim Paşa kabinesinde Dahiliye Nazırlığı'na getirildikten sonra devlet siyasetinin en önemli belirleyicilerinden biri hâline geldi. Enver Paşa ve Cemal Paşa ile birlikte Üç Paşalar iktidarını kuran Talat Bey, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesinde ve Ermeni Soykırımı'nda rol oynadı. 1917 yılında sadrazamlık yaptı. Daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni feshedip Enver ve Cemal Paşalarla birlikte ülkeyi terk etti.

Nazif, Talat Bey'i Osmanlı Devleti'ni kurtaracak bir el olarak görür. Onu olağanüstü bir Dahiliye Nazırı olarak lanse eder. Ne kanundan ne de kurşundan korkan bir kabadayı olarak söz ettiği Talat Bey'i yazılarında genellikle takdir eder.

Tanin Gazetesi: 1908'den sonra ve Cumhuriyet Döneminde İstanbul'da yayımlanmış günlük gazetedir. Başta Hüseyin Cahit Yalçın olmak üzere Tevfik Fikret ve Hüseyin Kazım Kadri Beyler tarafından 2 Ağustos 1908'de yayımlanmaya başladı. 31 Mart Ayaklanması sırasında saldırıya uğrayan ve büyük ölçüde hasar gören gazete, zaman zaman sıkıyönetimce kapatıldığı için farklı adlarla yayımını sürdürdü. Balkan Harbi yıllarında gazetenin imtiyazını İttihatçılara devreden Hüseyin Cahit Yalçın, Malta sürgününden dönüşte 1922'de gazeteyi aynı adla yeniden çıkardı. Daha sonra çeşitli nedenlerle açılıp kapandı. 1961'de yayımlanan gazetenin kadrosunda Aziz Nesin, Melih Cevdet Anday, Yaşar Kemal, Sabahattin Eyüboğlu gibi yazarlar vardı. Tiraj alamayan gazete 1962'de kapandı.

Süleyman Nazif'in 1 Mayıs 1912 - 31 Aralık 1913 tarihleri arasında bu gazetede yayımlanmış toplam üç adet yazısı mevcuttur.

Tarhan, Abdülhak Hâmid (1852-1937): Türk şair, oyun yazarı ve diplomat. Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında eserler vermiş, modern edebiyatın doğuşunda etkin bir isimdir. Tanzimat'ı, Birinci ve İkinci Meşrutiyet'i ve Cumhuriyet'i gören; bu devirlerdeki Tanzimat, Edebiyat-ı Cedide, Millî Edebiyat ve Cumhuriyet devri edebiyatlarını yakından tanıyan sanatçı, Türk edebiyatında "Şair-i Âzam" (Büyük Şair) sıfatı ile anılır. (Bu sıfatı ilk kez Süleyman Nazif kullandı). Uzun seneler diplomat olarak hem doğu hem de batı ülkelerinde bulunması nedeniyle iki edebiyatı da tanımış; Türk şiirine batıdan yeni konular, serbest düşünce ve şekiller getirirken; batı yazarlarından etkilenerek yazdığı oyunlarla Türk tiyatrosuna felsefi düşünceyi sokmuştur. Türk edebiyatının en büyük eserlerinden birisi kabul edilen Makber'in şairidir. 1937 yılında vefat etmiştir.

Süleyman Nazif, Abdülhak Hâmid'in önemli eserleri hakkında düşüncelerini beyan etmiştir. Ona yazdığı mektuplarda vatanın sorunlarını paylaşmış ve onu kurtarıcı bir el olarak düşünerek yüceltmıştır. Nazif'e göre Hâmid, Türk edebiyatında öne çıkan üç büyük şahsiyetten biridir.

Tasvîr-i Efkâr Gazetesi: Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde İstanbul'da yayımlanan gazetelerden biridir. Şinasi'nin imtiyaz sahibi ve başyazarı olduğu gazete 27 Haziran 1862'de yayın hayatına atıldı. Şinasi'nin siyasal nedenlerle Paris'e kaçması üzerine Namık Kemal, onun da Avrupa'ya gitmesi üzerine Recaizade Mahmud Ekrem tarafından çıkarılan gazete bir süre sonra kapandı. Ebüzziya Tevfik tarafından 31 Mayıs 1909'dan başlayarak "Yeni Tasvîr-i Efkâr" adıyla yayımlandı. 1911 tarihinde adı yeniden Tasvîr-i Efkâr oldu. Ebüzziya Tevfik'in ölümünden sonra oğulları Talha ve Velit Beylerin yönetimine geçen gazete, çeşitli zamanlarda kapatıldıysa da farklı adlarla yayımını sürdürdü. 1949'da kapandı.

Nazif'in 1 Mayıs 1912 - 31 Aralık 1913 tarihleri arasında Tasvîr-i Efkâr gazetesinde bir adet, Yeni Tasvîr-i Efkâr gazetesinde ise altı adet yazısı mevcuttur.

Thomas Hobbes: bkz. Hobbes, Thomas

Timur (1336-1405): Timur İmparatorluğu'nun kurucusu ve ilk hükümdarı olan Türk-Moğol imparator ve komutan. 1370'ten itibaren düzenlediği seferlerle günümüzdeki Orta Asya, Rusya, İran, Hindistan, Afganistan, Kafkasya, Ortadoğu ve Anadolu'nun büyük bir bölümünü ele geçirmiştir. Timur, katıldığı bir savaşta ayağı aksak kalacak şekilde darbe aldığından dolayı kendisine Aksak Timur anlamına gelen

Farsça Timur-i leng, Türkçeleşmiş olarak da Timurlenk denilmekteydi. Timur'un düşüncesi; Cengiz Han'ın ölümünden sonra parçalanan ve onun torunları tarafından kurulan Çağatay Hanlığı, İlhanlılar ve Altın Orda kalıntıları üzerinde Cengiz İmparatorluğunu tek bir siyasi çatı altında yeniden ayağa kaldırmaktı. Önce yeniden birleştirdiği Çağatay ulusunun başına geçti. Ardından batıda Hülagu Han topraklarını kendi hükümdarlığına kattıktan sonra kuzeye yönelip Altın Orda'nın üzerinde egemenlik sağladı. 1402'de Osmanlı Devleti'ne karşı Ankara Savaşı'nı kazanarak İslâm Dünyasında gücünü arttırdı. Ancak 1405 yılında Çin'i fethetmek üzere düzenlediği seferde yolda hastalanarak vefat etti.

Nazif'in Timur hakkındaki görüşleri Cengiz Han ile aynıdır. Timur'un da Osmanlı Devleti'ne karşı olumsuz bir tutum sergilediğini ifade eder. Buna örnek olarak ise Timur ile Yıldırım Bayezid arasındaki Ankara Savaşı'nı verir. Ona göre bu savaşta Sırlar bile Osmanlı kanadını savunurken Türk ve Tatarlardan oluşan Timur ordusu Osmanlı'ya karşı acımasızca savaşmıştır. ("Ahmed Agayef Beyefendi'ye", İctihad, 1 Ağustos 1329/1913.)

Titanic: White Star Line şirketine ait Olympic sınıfı bir transatlantik yolcu gemisidir. 15 Nisan 1912 gecesini daha ilk seferinde bir buz dağına çarpmış ve yaklaşık iki saat kırk dakika içinde Kuzey Atlantik'in buzlu sularına gömülmüştür. 1912'de yapımı tamamlandığında dünyanın en büyük buharlı yolcu gemisiydi. Batışı 1.514 kişinin ölümüyle sonuçlanmış ve en büyük deniz felaketlerinden biri olarak tarihe geçmiştir. Titanic'in yapımında zamanının mevcut olan en ileri teknolojileri kullanılmıştır. Birçok insan tarafından "batmaz gemi" olduğuna inanılırdı. Bu derece ileri teknoloji ve eğitimli mürettebata rağmen batması birçok insanı şoke etti. Popüler kültürde ise Titanic filmi 1997 yılında James Cameron'ın yönetmenliğini yaptığı, Leonardo DiCaprio ve Kate Winslet'in oynadığı, Titanic'in ilk yolculuğunu konu alan 11 Akademi Ödülü kazanmış filmidir.

Nazif, Titanic gemisinden iki yazısında söz eder. Bu metinlerde insanlık aleminin Titanic gemisine acıma ve merhamet duygularıyla yaklaşması karşısında aynı tavrı Trablusgarb savaşında da bekler. Aynı zamanda bu gemi faciasıyla Nazif'in İngilizler hakkındaki kanaatini de öğrenmiş oluruz.

Trablusgarb Savaşı (29 Eylül 1911 - 18 Ekim 1912): Trablusgarb Savaşı veya diğer adıyla 1911-1912 Türk-İtalyan Savaşı, Osmanlı İmparatorluğu ve İtalya Krallığı

arasında geçen bir savaştır. Adı, "Trablusgarb Savaşı" olmasına rağmen çarpışmalar Trablusgarb dışında Adriyatik Denizi, Ege Adaları, Çanakkale Boğazı ve Kızıldeniz gibi farklı bölgelerde de sürmüştür. Diğer büyük devletlerin desteği ve Birinci Balkan Savaşı'nın patlak vermesi nedeniyle savaşı kazanan İtalya, Osmanlı Devleti'nin Trablusgarb Vilayeti'ne bağlı Trablusgarb, Fizan ve Sirenayka bölgelerini ele geçirmiştir. Savaş sürerken Rodos ve On İki Ada İtalyan kuvvetlerinin işgaline uğramış, İtalya savaş sonrasında imzalanan Uşi Antlaşması'yla birlikte On İki Ada'yı Osmanlı İmparatorluğu'na iade etme sözünü vermiştir. Bununla birlikte, antlaşmanın belirsizliği adaları geçici İtalyan yönetimine bırakmış ve Türkiye, 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması'nın 15'inci maddesinde bu adalar üzerindeki bütün taleplerinden vazgeçmiştir. On İki Ada II. Dünya Savaşı'ndan sonra Yunanistan kontrolüne geçmiştir.

Süleyman Nazif, Trablusgarb Savaşının akislerini yazılarında coşkulu ve ateşli kalemiyle göstermiştir. İtalya'nın Kuzey Afrika'da, Akdeniz ve Ege kıyılarında yaptığı tahribatlar, katliamlar bunun en önemli göstergesidir. Nazif, İtalya'ya karşı yükselen sesi ve keskin kalemiyle duyarlı ve fedakâr bir yazar profili çizmiştir.

Transvaal Meselesi: Transvaal Meselesi ve Boer Savaşı, Kara Kıta'nın en güney ucunda Boerler olarak adlandırılan Flemenk asıllı beyaz yerleşikler ile sömürgeci İngilizler arasında yaşanan hakimiyet mücadelesinin adıdır. Bir başka ifadeyle bölgeye sonradan gelerek yerleşip burayı vatan haline getiren Boerlerin emperyalist İngilizlere karşı var olma mücadelesidir. Bu savaş sonucunda İngilizler Boerler'e karşı üstünlük sağlayıp zafer elde etmişlerdir.

Süleyman Nazif, Transvaal Meselesinden bahsettiği "Son Çare" başlıklı yazısında Transvaal (Güney Afrika Cumhuriyeti) başkanı Paul Kruger'in tüm dünyaya adeta meydan okuduğunu dile getirir. Osmanlı Devleti'nin de tıpkı Kruger'in ülkesinin bağımsızlığı için çabalaması gibi savaşlarda düşman devletlere boyun eğmemesi gerektiğini anlatır.

Turancılık: Turancılık, tüm Ural-Altay kavimlerinin birliğini savunan siyasi görüştür. İlk olarak Macarlar, Finler, Estonlar ve Rusya içindeki Fin-Ugor kavimleri ile beraber Tunguzlar, Moğollar ve Türklerin bir araya getirilmesi olarak ortaya çıkmıştır. Turancılık, Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılın ikinci yarısında gelişmeye başlayan Türkçülük hareketinin bir sonucu olarak pantürkizm ile eş anlamlı, bütün Türkler'in birleşmesi şeklinde Türk siyasi ve edebi literatürüne girmiştir. Turan fikrinin tarih

bilinciyle yoğrulmuş bir mefkûre şeklinde yaygınlaşması Ziya Gökalp sayesinde olmuştur. O özellikle bu fikir akımını, “Vatan ne Türkiye’dir Türkler’e ne Türkistan / Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir Turan” şiiriyle sembolleştirmiştir. Yusuf Akçura, Hüseyinzade Ali Turan gibi temsilcileri vardır.

Nazif, Agayef’e olan cevabi mektuplarının sonuncusunda “Turan” kelimesine değinir. Bu kelimenin halkın arasına adeta bir hortlak gibi sokulduğundan bahseder. Turan kelimesi Osmanlı ufuklarında bir musibet gibi dalgalanmaya başlamıştır. Turan’ın geçici bir gölge ve kaybolmuş bir hayal olduğunu da dile getirir. (“Ahmed Agayef Bey’e Cevab”, İctihad, 5 Eylül 1329/1913.)

Türkçülük: Türk milliyetçiliğini, Türk milletinin yükselmesini amaç edinen akımdır. XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti’nde entelektüel düzeyde başlayan, daha sonra siyasal ve ideolojik boyut kazanan harekettir. Türkçülük, Türkizm ya da Pan-Türkizm, tüm Türk halkının kültürel, politik birliğini ve yükselmesini amaçlayan bir fikir akımıdır. Başlıca temsilcileri; Ziya Gökalp (düşüncenin öncüsü), Mehmet Emin Yurdakul, Ahmed Agayef, Yusuf Akçura, İsmail Gaspıralıdır.

Bu çalışmada, Nazif ile Agayef arasında tartışmaların feveran etmesine yol açan “Türkçülük” meselesi ile ilgili İctihad Dergisi ve Tanin Gazetesinde yayımlanmış yedi adet yazı mevcuttur. Bu yazılarda Nazif, tarihten verdiği örneklerle Türkçülük’e karşı olumsuz bir bakış açısı sergilemiş ve onu eleştirmiştir.

Türk Yurdu Dergisi: 1911 yılından itibaren İstanbul ve Ankara’da yayımlanan Türkçü dergi. 18 Ağustos 1911’de kurulan Türk Yurdu Cemiyeti tarafından 24 Kasım 1911 tarihinde on beş günlük periyotlarla çıkarılmaya başlanmıştır. İlk sayısında amacı “Türklüğe hizmet etmek ve faydalı olmak” şeklinde belirtilir. 1917’den itibaren (XIII. cilt) Türk ocaklarının yayın organı halinde varlığını sürdürür. Dergi, günümüze kadar bazı kesintilerle birlikte Türkçülük hareketini savunan en uzun ömürlü dergi olmayı başarmıştır. Millî kültürün, millî bilincin sözcülüğünü yapan dergide imzaları olan kalemlerin başlıcaları: Mehmed Emin Yurdakul, Ahmed Hikmet Müftüoğlu, Ömer Seyfeddin, Ziya Gökalp, Ali Canip Yöntem, Yusuf Akçura, Ahmed Agayef, İsmail Gaspıralı, Mehmed Fuad Köprülü, Abdülhak Hâmid, Süleyman Nazif, Ahmet Zeki Velidi, Celâl Sahir, Halide Edip, Yakup Kadri, Refik Halit, Ruşen Eşref, Hamdullah Suphi, Hüseyin Cahit, Reşat Nuri, Falih Rıfkı, Abdullah Cevdet, Celâl Nuridir.

Süleyman Nazif'in 1 Mayıs 1912 - 31 Aralık 1913 tarihleri arasında bu dergide iki adet yazısı mevcuttur.

Uşi Antlaşması (18 Ekim 1912): İtalya Krallığı ile Osmanlı İmparatorluğu arasında Trablusgarb Savaşı sonunda imzalanan antlaşmadır. Trablusgarb Savaşı devam ederken Balkan Savaşı'nın çıkması üzerine, Osmanlı İmparatorluğu İtalya Krallığı'ndan barış istemek zorunda kaldı. Barış antlaşması, İsviçre'nin Lozan şehrinin Lemman gölü kıyısında yer alan Uşi semtinde imzalandı. Yapılan antlaşma gereğince, Trablusgarb ve Bingazi'ye tam bir özerklik tanındı. Osmanlı İmparatorluğu buradaki askerlerini geri çekecekti. Buna karşılık İtalya, elinde tuttuğu Rodos ve çevresindeki On İki Ada'yı bir süre sonra Osmanlı İmparatorluğu'na geri verecekti. Ancak adaların Osmanlı İmparatorluğu'na teslimi hiçbir zaman gerçekleşmedi. II. Dünya Savaşı'ndan sonra da adalar Yunanistan'a verildi.

Uşi, tarihte Osmanlı Devleti adına en kötü ve en çok zarar veren antlaşmalardan biridir. Tamamen İtalya'nın çıkarları doğrultusunda gerçekleşen bu antlaşmayı Süleyman Nazif “uğursuz” bir antlaşma olarak nitelendirir. (“Affediniz!”, Yeni Tasvir-i Efkâr, 25 Kânun-ı evvel 1912.)

Victor Hugo: bkz. Hugo, Victor

Yalçın, Hüseyin Cahit (1875-1957): Servet-i Fünun Dönemi yazarı, edebiyat eleştirmeni, gazeteci. Lise öğrenciliğinde Nadide adında bir roman yazıp bastıran Hüseyin Cahit, 1896-1901 yıllarında Servet-i Fünûn roman ve hikayecilerinden biri olarak ün kazandı. Eski-yeni tartışmalarında Servet-i Fünûn topluluğuna destek olurken zaman zaman gözleme dayanan çok kere şairane ve süslü bir üslupla roman ve hikâyeler, fıkra ve mensur şiirler de yazdı. Meşrutiyet'in ilanında (1908) Tanin gazetesini çıkardı, İstanbul mebusu oldu. Mütareke devrinde İngilizler tarafından Malta adasına sürüldü. 1908'den sonra siyasi yazarlığa geçti. Cumhuriyet devrinde de özellikle bu son cephesiyle tanındı. Başlıca eserleri şunlardır: “Hayat-ı Muhayyel”, “Hayat-ı Hakikiye Sahneleri”, “Kavgalarım”, “Edebi Hatıralar”.

Süleyman Nazif, Abdülhak Hâmid'e yazdığı bir mektupta Hâmid'e ait “İlhan” adlı eserin Hüseyin Cahit'in Tanin gazetesinde tefrika edildiğini belirtmiştir. (“Mektup, -Abdülhak Hâmid'e- İstanbul, 14 Şubat 1913.)

Yavuz Sultan Selim (1469-1520): I. Selim veya bilinen adıyla Yavuz Sultan Selim, 9. Osmanlı padişahı ve 88. İslam halifesidir. İki kutsal caminin hizmetkârı

unvanına ve divan edebiyatındaki Selimî mahlasına sahiptir. Osmanlı topraklarını 8 yıl gibi kısa bir sürede 2,5 kat büyütmiştir. Padişahlığı döneminde Anadolu'da birlik sağlanmış, halifelik Mısır Memlûkları'na bağlı Abbâsîler'den Osmanlı Hanedanı'na geçmiştir. Ayrıca o devrin en önemli iki ticaret yolu olan İpek ve Baharat Yolu'nu ele geçiren Osmanlı Devleti, bu sayede doğu ticaret yollarını da tamamen kontrolü altına almıştır. Yavuz Sultan Selim, Safevî hükümdarı Şah İsmail'i Çaldıran Muharebesinde yendi. "Büyük Mısır Seferi" olarak bilinen seferde yapılan Mercidabık, Gazze, Ridaniye ve Kahire Muharebeleri ile Memlûkları yıkarak Suriye, Filistin, Mısır ve Hicaz'ı devletin topraklarına kattı. Hz. Muhammed'in Kutsal Emanetler olarak kabul edilen eşyalarını İstanbul'a getirtti ve hilâfetin Osmanlı Hanedanı'na geçmesini sağladı. Böylece "hâlife" unvanını kullanan ilk Osmanlı padişahı oldu. Yavuz Sultan Selim, Batı'ya sefer düzenlemek amacıyla yola çıktığı sırada, Aslan Pençesi (Şirpençe) denilen bir çıban yüzünden hayatını kaybetti.

Nazif, özellikle Agayef ile olan tartışmalarında zaman zaman Yavuz Sultan Selim ile Şah İsmail'in savaşlarına değinir. Çaldıran ovasında gezintiye çıktığında Nazif, Yavuz Sultan Selim'in heybetli ve güçlü hayaliyle karşılaşır. Onu büyük bir İslâm halifesi ve Osmanlı sultanı olarak görerek ona olan hayranlığını ifade eder.

Yeniçeriler: Osmanlı Devleti'nde askerî bir sınıftır. Kuruluşunu Orhan Gazi veya I. Murad dönemlerine dayandıran farklı görüşler bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırlarının genişlemesi sonucunda, Hristiyan çocukların 8-18 yaşlarında alınarak yetiştirilmesi (devşirme) ile oluşturulmaya başlanan Yeniçeri Ocağı, padişah'a bağlı Kapıkulu Ocakları'nın piyade kısmının çoğunluğunu oluşturmaktaydı. Yeniçeriler barış zamanında İstanbul'u korurlardı. Tarikatlardan Bektaşî tarikatına mensuptular. 17. yüzyıldan itibaren Müslümanlardan da Acemi Ocağı'na alım yapılmaya başlandı. Devletin ilk yüzyıllarında çok yararlı olan ve Türklerin Rumeli'ye yerleşmesinde etkili olan bu sistem, daha sonra bozulması ile değişik sorunları beraberinde getirdi. Yeniçeri Ocağı II. Mahmud tarafından 1826'da kaldırıldı. Bu olaya tarihte Vaka-yı Hayriye denildi.

Süleyman Nazif, "Neşide-i İğtişâşın Nakaratı" başlıklı yazısında o dönemin yönetiminin olumsuzluklarını eleştirirken tarihten bir örnek verir. Osmanlı tarihinde çok önemli yeri bulunan devleti korumakla görevli Yeniçeriler ile mukayesede bulunur. Yeniçerilerin kazan kaldırdıkları dönemde bile vatanı bir buğday tarlası seviyesine indirecek kadar düşmediklerini dile getirir.

Yeni Turan Dergisi: Süleyman Nazif'in 1 Mayıs 1912 - 31 Aralık 1913 tarihleri arasında bu dergide yayımlanmış toplam üç adet yazısı mevcuttur. Nazif'in bu yazıları, Jean-Jacques Rousseau'nun "Toplum Sözleşmesi" adlı eserinden tercüme şeklindedir.

Bu bölümde genel olarak yararlanılan kaynaklar:

- Behçet Necatigil – Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü
- Büyük Larousse
- Nihad Sami Banarlı – Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I ve II
- TDV İslâm Ansiklopedisi

SÜLEYMAN NAZİF'İN YAZILARI (1 MAYIS 1912 - 31 ARALIK 1913)

262. “Hâl-i Hazır”, Hak, 1 Mayıs 1912.
263. “İnfırad Politikası”, Hak, 2 Mayıs 1912.
264. “Teksas Hadisesi Münasebetiyle”, Hak, 3 Mayıs 1912.
265. “Meclisin Küşadı”, Hak, 4 Mayıs 1912.
266. “İtalya’nın Harekât-ı Muhtemelesi”, Hak, 5 Mayıs 1912.
267. “Almanya Sefirinin Azimetî”, Hak, 6 Mayıs 1912.
268. “İfrattan Tevakki”, Anadolu (İzmir), 6 Mayıs 1912.
269. “İtalya’nın Aczi”, Hak, 7 Mayıs 1912.
270. “İtalyanlar Hâlâ İçimizde”, Hak, 8 Mayıs 1912.
271. “Ye’s-âver Bir Manzara”, Hak, 9 Mayıs 1912.
272. “İngiltere, Almanya ve Rusya Karşısında Biz”, Hak, 26 Mayıs 1912.
273. “Midilli’den”, Hak, 27 Mayıs 1912.
274. “Mihrdad’ın Tâci”, Hak, 28 Mayıs 1912.
275. “Mektup, -İbrahim Alâeddin’e- Midilli”, 3 Haziran 1912, Gövsa, Süleyman Nazif.
276. “İttifak-ı Muhtemele ve Müstakbele”, Hak, 11 Haziran 1912.
277. “Bir Mesele-i Müebbede: Lisan Meselesi”, Şehbâl, 15 Haziran 1328/1912.
278. “Ermeni Katogigos’un Beyanatı”, Hak, 24 Haziran 1912.
279. “Galib Dede Hakkında Efkâr”, Hak, 29 Haziran 1328/1912.
280. “Victor Hugo’nun Bir Mektubu” (Terc.), Mecmua-i Ebüzziya, 5 Receb 1330/1912.
281. “Vâh Bize!”, Hak, 13 Temmuz 1912.
282. “Kılıçlı Siyaset”, Hak, 25 Temmuz 1912.
283. “Nazif Bey’in Basra’dan Bir Mektubu”, Mecmua-i Ebüzziya, 26 Receb 1330/1912.
284. “Neşîde-i İğtişâşın Nakarâtı”, Hak, 30 Temmuz 1912.

285. “Büyük Hükümdar”, Hak, 1 Ağustos 1912.
286. “Garam Hakkında”, Şehbâl, 1 Ağustos 1328/1912.
287. “Hayal Değil Hakikat”, Donanma, Eylül 1328/1912.
288. “Osmanlı Azmi”, Tasvir-i Efkâr, 10 Teşrin-i evvel 1912.
289. “İngiltere ve Biz”, Yeni Tasvir-i Efkâr, 14 Teşrin-i evvel 1912.
290. “İki Selahaddin”, Şehbâl, 15 Teşrin-i evvel 1328/1912.
291. “Son Çâre”, Yeni Tasvir-i Efkâr, 31 Teşrin-i evvel 1912.
292. “Affediniz!”, Yeni Tasvir-i Efkâr, 25 Kânun-ı evvel 1912.
293. “Ufûl Eden Ebuzziyamıza Dair”, Yeni Tasvir-i Efkâr, 29 Kânun-ı sâni 1913. (Metne ulaşılamadı.)
294. “Mukadderat-ı Tarihiyye Hakkında Bir Mütalâa”, (31 Kânun-ı sâni 1913) Celâl Nuri, Mukadderat-ı Tarihiyye, İstanbul 1330.
295. “Müheyyiç Manzaralar”, Yeni Tasvir-i Efkâr, 4 Şubat 1913.
296. “Bir İstiğfar ve Bir Hasbihal”, Yeni Tasvir-i Efkâr, 7 Şubat 1913.
297. “Mektup, -Abdülhak Hâmid’e- (İstanbul), 14 Şubat 1913, Gövsa, Süleyman Nazif.
298. “Mektup, -Abdülhak Hâmid’e- Bâbîâli, 17 Şubat 1913, Gövsa, Süleyman Nazif.
299. “İngiliz Siyaseti Hakkında”, Hak Yolu, 17 Şubat 1913.
300. “Liberte Hakkında Birkaç Söz”, Türk Yurdu, 4 Nisan 1329/1913.
301. “Hâmid Hakkında -Başlıksız-, Türk Yurdu, 4 Nisan 1329/1913.
302. “Açık Âriza: Şâir-i Âzam Abdülhak Hâmid Bey’e”, Tanin, 10 Nisan 1913.
303. “Hem Mücahid Hem Şehid”, Tanin, 4 Mayıs 1913.
304. “Devâ-yı Katil”, İctihad, 30 Mayıs 1329/1913.
305. “Mektup, -Celâl Nuri’ye- Beyoğlu, 1 Haziran 1329/1913, Gövsa, Süleyman Nazif.
306. “Yaşamak İçin”, Büyük Duygu, 10 Temmuz 1329/1913.

307. “Ahmed Agayef Beyefendi’ye”, İctihad, 11 Temmuz 1329/1913.
308. “Cengiz Hastalığı”, İctihad, 18 Temmuz 1329/1913.
309. “İstanbul Eğleniyor”, İctihad, 25 Temmuz 1329/1913.
310. “Mukavele-i İctimaiyye -I-” (Rousseau’dan Terc.), Yeni Turan, 25 Temmuz 1329/1913.
311. “Tanin Gazetesine”, Tanin, (Şişli, 25 Temmuz), 1329/1913.
312. “Ahmed Agayef Beyefendi’ye”, İctihad, 1 Ağustos 1329/1913.
313. “Ahmed Agayef Beyefendi’ye Cevab”, İctihad, 8 Ağustos 1329/1913.
314. “Mukavele-i İctimaiyye” -II- (Rousseau’dan Terc.), Yeni Turan, 8 Ağustos 1329/1913.
315. “Ahmed Agayef Bey’e Cevab”, İctihad, 15 Ağustos 1329/1913.
316. “Pierre Loti Münasebetiyle”, Şehbâl, 1 Eylül 1329/1913.
317. “Ahmed Agayef Bey’e Cevab”, İctihad, 5 Eylül 1329/1913.
318. “Mukavele-i İctimaiyye” -III- (Rousseau’dan Terc.), Yeni Turan, 5 Eylül 1329/1913.
319. “Mektup, -Celâl Nuri’ye- Musul”, 30 Teşrin-i sâni 1913, Gövsa, Süleyman Nazif.
320. “Bir Mektup- Bir Nutuk”, İctihad, 12 Kânun-ı evvel 1329/1913.

KAYNAKÇA

ATABEY, Figen, **Çanakkale Savaşlarının Deniz Cephesi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi) Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara 2010.

AYVERDİ, İlhan, **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, Kubbealtı Neşriyatı, 4. Baskı, İstanbul 2011.

BANARLI, Nihad Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I-II**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1983.

BAYCAN, Kadir, **Süleyman Nazif'in Bütün Eserleri (1 Ağustos 1909 - 31 Aralık 1909) Metin-İnceleme-İndeks**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Milliyet Gazetesi Yayınları, İstanbul 1986.

DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Aydın Kitabevi, 30. Baskı, Ankara 2013.

ERKAN, Ümmet, “1911-1918 Yılları Arasında Türk Yurdu Dergisine Konu Olan Bazı Tartışma ve Polemikler”, **Karabük Üniversitesi Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi**, C: V, S:1, (Mart 2016), s. 44-63.

GÖÇGÜN, Önder, **Süleyman Nazif**, Atatürk Kültür Merkezi, 1. Baskı, Ankara 2010.

GÖVSA, İbrahim Alâeddin, **Süleyman Nazif – Hayatı, kitapları, mektupları, fıkra ve nükteleri**, Semih Lûtfi: Suhulet Kütüphanesi, İstanbul 1933.

GÜR, Muhammet, **Kendi İçinde ve Kendine Göre Süleyman Nazif**, Dergâh Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2020.

GÜR, Muhammet, **Makale ve Mektuplarına Göre Süleyman Nazif**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 1992.

GÜR, Muhammet, “Süleyman Nazif”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C: XXXVIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, s. 92-94.

KARAKAŞ, Şuayb, **Süleyman Nazif**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1. Baskı, Ankara 1988.

KAŞIYUĞUN, Ali, **Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Devleti'nin İttifak Arayışları ve I. Dünya Savaşı'na Girişi (1911-1914)**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Kahramanmaraş 2014.

KIZILASLAN, Mert, **Süleyman Nazif'in Bütün Eserleri (Ocak 1909 - Temmuz 1909) Metin-İnceleme-İndeks**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2018.

KURGAN, Şükrü, **Süleyman Nazif - Hayatı, Sanatı, Eserleri**, Varlık Yayınları, İstanbul 1955.

NECATİGİL, Behçet, **Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü**, Varlık Yayınları, 16. Basım, İstanbul 1995.

ÖZKAN, Kenan, **Osmanlı Aydınlarının İslâmcılık Türkçülük Siyasetleri Üzerine Tartışmaları - Çatışma, Uzlaş, Sentez**, İksad Yayınevi, Ankara 2021.

ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, **Kur'ân-ı Kerîm Meâli (Türkçe Çeviri), İsrâ Suresi, 101. Ayet**, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1994.

ÖZTÜRK, Yücel, **Süleyman Nazif'in Hadisat Gazetesindeki Yazıları (21 Teşrin-i evvel 1334 - 31 Mart 1335 /1918-1919) İnceleme-Metin-Dizin**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014.

SRENTS, Sarkis, **Ermeni Edebiyatı Numuneleri 1913**, Aras Yayıncılık, İstanbul, 2012.

TAŞCI, Cihat, **Süleyman Nazif'in Hadisat Gazetesindeki Yazıları (1 Nisan 1335 - 23 Haziran 1335/1919) İnceleme-Metin-Dizin**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015.

TDV İslâm Ansiklopedisi